

**UJEDINJENE
NACIJE**

Međunarodni sud za krivično gonjenje
osoba odgovornih za teška kršenja
međunarodnog humanitarnog prava
počinjena na teritoriji bivše
Jugoslavije od 1991. godine

Predmet br. IT-99-36-A
Datum: 3. april 2007.
Original: engleski

PRED ŽALBENIM VIJEĆEM

U sastavu:

**sudija Theodor Meron, predsjedavajući
sudija Mohamed Shahabuddeen
sudija Mehmet Güney
sudija Andrézia Vaz
sudija Christine Van Den Wyngaert**

Sekretar:

g. Hans Holthuis

Presuda od:

3. aprila 2007.

TUŽILAC

protiv

RADOSLAVA BRĐANINA

PRESUDA

Tužilaštvo:

g. Peter Kremer
gđa Helen Brady
gđa Kristina Carey
gđa Katharina Margetts

Bраниoci optuženoga:

g. John Ackerman

SADRŽAJ

I UVOD	1
A. RADOSLAV BRĐANIN	1
B. PRVOSTEPENA PRESUDA I PRESUDA O KAZNI	1
C. ŽALBE	2
II PREISPITIVANJE U ŽALBENOM POSTUPKU	4
A. KRITERIJI PREISPITIVANJA U ŽALBENOM POSTUPKU	4
1. Greške u primjeni prava.....	4
2. Pogrešno utvrđeno činjenično stanje	5
B. ODBACIVANJE NAVODA BEZ RAZMATRANJA.....	6
1. Oспорavanje zaključaka o činjenicama na kojima osuđujuće presude nisu zasnovane	7
2. Argumenti u kojima se zaključci Pretresnog vijeća o činjenicama ili dokazi prenose na iskrivljen način ili u kojima se zanemaruju drugi relevantni zaključci Pretresnog vijeća	8
3. Neargumentovane tvrdnje da Pretresno vijeće očito nije na odgovarajući način razmotrilo relevantne dokaze	8
4. Neargumentovane tvrdnje da nijedno razumno pretresno vijeće ne bi moglo donijeti neki konkretan zaključak na osnovu indirektnih dokaza	9
5. Argumenti koji su očigledno irelevantni ili govore u prilog osporavanom zaključku	9
6. Argumenti da se Pretresno vijeće pozvalo, odnosno nije pozvalo na neki dokaz	9
7. Argumenti suprotni zdravom razumu	10
8. Oспорavanje zaključaka o činjenicama tamo gdje je njihova relevantnost nejasna ili gdje je žalilac nije objasnio	10
C. NAKNADNA BRĐANINOVA RAZJAŠNENJA IZVJESNIH TVRDNJI O GREŠKAMA.....	10
III BRĐANINOVO OSPORAVANJE NAČINA NA KOJI JE PRETRESNO VIJEĆE KORISTILO DOKAZE.....	11
A. PRESRETNUTI RASGOVORI KAO DOKAZI PRIBAVLJENI NA NEZAKONIT NAČIN	11
B. ANALIZA AUTENTIČNOSTI DOKAZNIH PREDMETA KOJU JE IZVRŠILO PRETRESNO VIJEĆE	11
IV BRĐANINOVI PRIGOVORI U VEZI S POLITIČKIM PROGRAMOM BOSANSKIH SRBA I NJEGOVOM ULOGOM U PROVOĐENJU TOG PROGRAMA.....	14
A. POLITIČKI PROGRAM RUKOVODSTVA BOSANSKIH SRBA	14
B. OTPUŠTANJE NESRBA NA DISKRIMINACIONOJ OSNOVI	15
C. FAZE OSNIVANJA ARK-A	15
1. ARK kao faza provođenja Strateškog plana	15
2. ARK kao međunivo vlasti.....	17
D. UPOZNATOST OPŠTINA SA ODLUKAMA KRIZNOG ŠTABA ARK-A.....	20
E. NADLEŽNOST KRIZNOG ŠTABA ARK-A NAD OPŠTINSKIM ORGANIMA VLASTI	21
1. Prihvatanje nadležnosti Kriznog štaba ARK-a od strane opština	21
(a) Nadležnosti Kriznog štaba ARK-a nad Prijedorom	22
(b) Obavezujuća uputstva Kriznog štaba ARK-a	23
(c) Nepostojanje nadležnosti Kriznog štaba ARK-a nad nekoliko opština	25
2. Zaključci Pretresnog vijeća u vezi sa “odmetnutim opštinama”	26
F. NADLEŽNOST KRIZNOG ŠTABA ARK-A NAD POLICIJOM	27
1. Oспорavanje iskaza svjedoka navedenih u Prvostepenoj presudi	27
2. Zanemareni relevantni svjedoci	30
3. Dokazi o nalogima izdavanim policiji	30
4. Zaključak Žalbenog vijeća	30
G. KRIZNI ŠTAB ARK-A I VRS	30
1. Posjeta jednog člana Kriznog štaba ARK-a zatočeničkim objektima	30

Prijevod

2. Odnos između Kriznog štaba ARK-a i VRS-a	32
3. Podrška Vlade SrBiH saradnji između Kriznog štaba ARK-a i VRS-a.....	33
4. Drugi primjeri uticaja Kriznog štaba ARK-a na vojsku	35
5. Zaključak Žalbenog vijeća	36
H. KRIZNI ŠTAB ARK-A I PARAVOJNE GRUPE.....	36
1. Korištenje paravojne grupe “Srpske odbrambene snage” od strane Kriznog štaba.....	36
2. Uticaj Kriznog štaba ARK-a na paravojne grupe	38
I. RUKOVODEĆA ULOGA KRIZNOG ŠTABA ARK-A	39
J. DOPRINOS ODLUKA KRIZNOG ŠTABA ARK-A OTPUŠTANJIMA, RAZORUŽAVANJU I PRESELJENJU NESRPSKOG STANOVNIŠTVA	40
1. Odluke Kriznog štaba ARK-a o razoružavanju	40
2. Odluke Kriznog štaba ARK-a o otpuštanjima nesrba.....	41
(a) Izdavanje odluka Kriznog štaba ARK-a o otpuštanjima	41
(b) Provođenje odluka Kriznog štaba ARK-a o otpuštanjima	42
(c) Nelojalnost kao osnov za otpuštanje	44
3. Preseljenje nesrpskog stanovništva.....	45
(a) Odluke kojima je definisana politika preseljenja	45
(b) Provođenje odluka o preseljenju u opštinama ARK-a	47
(c) Provođenje odluka o iseljavanju uz pomoć SJB-a	49
(d) Izvještaj 1. KK	52
(e) Agencija za preseljenje stanovništva i razmjenu materijalnih dobara	53
(f) Zaključak	54
K. BRĐANINOVA NADLEŽNOST I ULOGA U PROVOĐENJU STRATEŠKOG PLANA.....	55
1. Brđaninova saznanja i doprinos Strateškom planu	55
2. Karadžićevo oslanjanje na Brđanina u provođenju politike bosanskih Srba.....	56
3. Odluke Kriznog štaba ARK-a pripisane Brđaninu	56
L. BRĐANINOVO ZNANJE O ZLOČINIMA	56
1. Zaključak zasnovan na dokaznom predmetu P284	56
2. Zaključak Pretresnog vijeća da je Brđanin znao za zločine.....	58
V BRĐANINOVO OSPORAVANJE KRIVIČNIH DJELA U OSNOVI I OBLIKA ODGOVORNOSTI	60
A. ZAKLJUČCI U VEZI SA HOTIMIČNIM LIŠAVANJEM ŽIVOTA.....	60
1. Definicija “snaga bosanskih Srba”.....	60
2. Oспорavanje krivične odgovornosti za zločin hotimičnog lišavanja života.....	63
B. ZAKLJUČCI U VEZI SA MUČENJEM	65
1. Pravni i činjenični zaključci u vezi sa zločinom mučenja	65
(a) Uvod	65
(b) Težina nanijetog bola	66
2. Zaključci u vezi sa četiri konkretna incidenta mučenja	70
3. Zaključci o pomaganju i podržavanju djela mučenja	73
(a) Djela mučenja počinjena tokom napada na gradove, sela i naselja.....	73
(b) Djela mučenja počinjena u logorima i zatočeničkim objektima	74
(i) Vid odgovornosti	76
(ii) Ohrabrenje ili moralna podrška	78
(iii) Znanje o mučenju u logorima i zatočeničkim objektima.....	82
4. Zaključak.....	82
C. ZAKLJUČCI U VEZI SA PROGONOM.....	83
1. Uvod.....	83
2. Oспорavanje pravne utemeljenosti zaključaka u vezi s djelima u osnovi progona.....	83
3. Oспорavanje utvrđenog činjeničnog stanja u vezi s pravom na propisan sudski postupak ...	85
D. ZAKLJUČCI U VEZI SA DEPORTACIJOM I PRISILNIM PREMJEŠTANJEM	88
1. Zaključak da je Brđanin pomagao i podržavao djela deportacije i prisilnog premještanja ...	88

Prijevod

2. Zaključak da je Brđanin poticao na djela deportacije i prisilnog premještanja	88
3. Zaključak.....	92
E. ZAKLJUČCI U VEZI UNIŠTAVANJEM IMOVINE	93
1. Bezobzirno razaranje gradova, naselja i sela koje nije opravdano vojnom nuždom	93
2. Uništavanje vjerskih ustanova	96
3. Brđaninova uloga u počinjenju bezobzirnog razaranja gradova, naselja i sela, odnosno pustošenja koje nije opravdano vojnom nuždom, i uništavanja ili hotimičnog nanošenja štete vjerskim ustanovama	99
4. Zaključak.....	102
F. PRIMJENA PRAVA U VEZI S POMAGANJEM I PODRŽAVANJEM.....	102
VI PRVI I DRUGI ŽALBENI OSNOV TUŽIOCA: UDRUŽENI ZLOČINAČKI PODUHVAT	104
A. UVOD	104
B. PRELIMINARNE NAPOMENE.....	104
C. ARGUMENTI STRANA	105
1. Uvod.....	105
2. Glavni izvršioци kao učesnici UZP-a (1. žalbeni osnov).....	107
3. Uslov postojanja posebnog sporazuma ili dogovora (2. žalbeni osnov, drugi dio)	111
4. Da li je UZP primjenjiv samo na predmete manjih razmjera (2. žalbeni osnov, prvi dio) ..	114
D. DISKUSIJA	115
1. Uvod.....	115
2. Glavni izvršilac kao učesnik UZP-a	116
(a) Jurisprudencija nastala poslije II svjetskog rata.....	116
(b) Jurisprudencija MKSJ-a.....	122
(c) Zaključak.....	124
3. Postojanje dodatnog dogovora kao uslov za UZP	126
4. Primjena doktrine UZP-a u predmetima velikog formata.....	128
5. Zaključak.....	129
E. EFEKAT ZAKLJUČAKA ŽALBENOG VIJEĆA	131
1. Uvod.....	131
2. Argumenti strana.....	132
3. Diskusija	134
VII TREĆI ŽALBENI OSNOV TUŽIOCA: OSPORAVANJE ZAKLJUČAKA U VEZI SA POMAGANJEM I PODRŽAVANJEM LIŠAVANJA ŽIVOTA U LOGORIMA I ZATOČENIČKIM OBJEKTIMA	137
A. UVOD	137
B. ODGOVORNOST ZA LIŠAVANJA ŽIVOTA U LOGORIMA I ZATOČENIČKIM OBJEKTIMA	137
C. ODGOVORNOST ZA POMAGANJE I PODRŽAVANJE UBISTAVA KOJA JE POČINILA KONKRETNA PARAVOJNA GRUPA.....	139
D. ZAKLJUČAK.....	141
VIII ČETVRTI ŽALBENI OSNOV TUŽIOCA: OSPORAVANJE ZAKLJUČAKA U VEZI S ISTREBLJENJEM	142
A. UVOD	142
B. ZAKLJUČAK DA JE NA TERITORIJI ARK-A POČINJENO ISTREBLJENJE.....	142
1. Masovnost ubistava u cilju istrebljenja.....	143
2. <i>Mens rea</i> glavnih izvršilaca	144
(a) Zaključak Pretresnog vijeća	144
(b) <i>Mens rea</i> glavnih izvršilaca u vezi sa ubistvima velikih razmjera.....	145
(c) Zaključak.....	147
C. <i>MENS REA</i> POMAGANJA I PODRŽAVANJA ISTREBLJENJA	147

Prijevod

1. Brđaninova saznanja o tome da se glavni izvršioци spremaju na istrebljenje	147
2. Brđaninova svijest o tome da svojim djelima pruža pomoć u počinjenju istrebljenja.....	149
D. ZNATAN DOPRINOS ZLOČINU ISTREBLJENJA	149
E. ZAKLJUČAK	150
IX PRESUDA O KAZNI.....	151
A. TEŽINA PRIPISANA OTEŽAVAJUĆIM I OLAKŠAVAJUĆIM OKOLNOSTIMA	151
B. EFEKAT ZAKLJUČAKA ŽALBENOG VIJEĆA.....	152
X DISPOZITIV	154
XI IZJAVA SUDIJE VAN DEN WYNGAERT	156
XII IZDVOJENO MIŠLJENJE SUDIJE MERONA	158
XIII DJELIMIČNO PROTIVNO MIŠLJENJE SUDIJE SHAHABUDDEENA	161
A. PROBLEM	161
C. DA LI JE FIZIČKI IZVRŠILAC UČESNIK UZP-A	162
D. KARAKTER DOGOVORA O UZP-U SA STANOVIŠTA UČESNIŠTVA	162
E. NOVI UČESNIK NE MORA ZNATI POJEDINOSTI DOGOVORA O UZP-U	163
F. ARGUMENT DA FIZIČKI IZVRŠILAC KOJEM JE NEKI UČESNIK UZP-A IZDAO NAREĐENJE ILI GA ISKORISTIO NA NEKI DRUGI NAČIN NE MORA BITI UČESNIK UZP-A DA BI UČESNICI PODLIJEGALI KRIVIČNOJ ODGOVORNOSTI ZA NJEGOVA DJELA.....	164
G. "BLISKA VEZA"	165
H. ISPITIVANJE STANJA SVIJESTI FIZIČKOG IZVRŠIOCA	165
I ZAKLJUČAK	167
XIV DODATAK A: HISTORIJAT POSTUPKA	168
A. HISTORIJAT PRVOSTEPENOG POSTUPKA	168
B. <i>CORRIGENDUM</i> UZ PRVOSTEPENU PRESUDU	169
C. DOSTAVLJANJE NAJAVI ŽALBE.....	169
D. SASTAV ŽALBENOG VIJEĆA	169
E. ŽALBENI PODNESCI	170
1. Tužiočeva žalba	170
2. Brđaninova žalba	170
3. Prijedlog da se odbaci tužiočev 1. žalbeni osnov	171
4. Podnesak <i>amicus curiae</i>	172
5. Povlačenje tužiočevog 5. žalbenog osnova.....	173
F. PODNESCI NA OSNOVU PRAVILA 68 PRAVILNIKA	173
G. ZAHTEJ NA OSNOVU PRAVILA 115 PRAVILNIKA	173
H. OSTALI ZAHTEJVI U VEZI SA DOKAZIMA	173
I. STATUSNE KONFERENCIJE.....	174
J. NALOG TUŽIOCU	175
K. ZAHTEJ ZA POVLAČENJE BRANIOCA	175
L. PRETRES U ŽALBENOM POSTUPKU	175
M. ZAHTEJ ZA PRIVREMENO PUŠTANJE NA SLOBODU	175
XV DODATAK B: GLOSAR	176
A. SUDSKA PRAKSA.....	176
1. MKSJ	176
2. MKSR	179
3. Sudske odluke u vezi sa zločinima počinjenim tokom II svjetskog rata	181
4. Odluke drugih sudova	181

Prijevod

B. OSTALI PRAVNI IZVORI	181
1. Stručna literatura, priručnici i zbornici	181
2. Ostali pravni izvori	181
C. SPISAK SKRAĆENICA, AKRONIMA I KRATKIH REFERENCI.....	183

I UVOD

1. Žalbeno vijeće Međunarodnog suda za krivično gonjenje osoba odgovornih za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava počinjena na teritoriji bivše Jugoslavije od 1991. godine (dalje u tekstu: Žalbeno vijeće, odnosno MKSJ) rješava po žalbama objiju strana u postupku, uložnim na presudu koju je u predmetu *Tužilac protiv Radoslava Brđanina* Pretresno vijeće II izreklo 1. septembra 2004. godine (dalje u tekstu: Prvostepena presuda).¹

A. Radoslav Brđanin

2. Radoslav Brđanin (dalje u tekstu: Brđanin) po zanimanju je građevinski inženjer.² Godine 1990. bio je izabran za člana Skupštine Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine kao delegat Srpske demokratske stranke (dalje u tekstu: SDS) opštine Čelinac. Nakon osnivanja Autonomne Regije Krajina (dalje u tekstu: ARK) 16. septembra 1991., Brđanin je postao njen prvi potpredsjednik.³ U oktobru 1991. postao je član Skupštine srpskog naroda u Bosni i Hercegovini (dalje u tekstu: Skupština bosanskih Srba).⁴ Dana 5. maja 1992. bio je imenovan za predsjednika novoosnovanog Kriznog štaba ARK-a, koji je 9. jula postao Ratno predsjedništvo ARK-a. Na čelu tog organa ostao je sve do raspuštanja ARK-a 15. septembra 1992. godine.⁵

B. Prvostepena presuda i presuda o kazni

3. Brđaninu se sudilo na osnovu Šeste izmijenjene optužnice (dalje u tekstu: Optužnica).⁶ Tužilaštvo (dalje u tekstu: tužilac) Brđanina tereti individualnom krivičnom odgovornošću za zločine počinjene u periodu od 1. aprila do 31. decembra 1992. godine.⁷ Pretresno vijeće utvrdilo je da je Brđanin, na osnovu člana 7(1) Statuta MKSJ-a (dalje u tekstu: Statut), odgovoran: za progon kao zločin protiv čovječnosti (tačka 3) uključujući mučenje kao zločin protiv čovječnosti (tačka 6), deportaciju kao zločin protiv čovječnosti (tačka 8) i za nehumana djela (prisilno premještanje) kao zločin protiv čovječnosti (tačka 9); za hotimično lišavanje života kao tešku povredu Ženevskih konvencija (tačka 5); za mučenje kao tešku povredu Ženevskih konvencija (tačka 7); za bezobzirno razaranje gradova, naselja ili sela, ili pustošenje koje nije opravdano vojnom nuždom kao kršenje

¹ Tužiočeva najava žalbe, 30. septembar 2004. (dalje u tekstu: Tužiočeva najava žalbe), Brđaninova najava žalbe, 1. oktobar 2004. (dalje u tekstu: Brđaninova najava žalbe), Tužiočev žalbeni podnesak, 28. januar 2005. (dalje u tekstu: Tužiočev žalbeni podnesak), Brđaninova dopunska najava žalbe, 20. maj 2005. (dalje u tekstu: Brđaninova dopunska najava žalbe), Žalbeni podnesak žalioca Brđanina, 25. jul 2005. (dalje u tekstu: Brđaninov žalbeni podnesak).

² Prvostepena presuda, par. 1113.

³ Prvostepena presuda, par. 289-290.

⁴ Prvostepena presuda, par. 290.

⁵ Prvostepena presuda, par. 96, 190, 289, 296.

⁶ Šesta izmijenjena optužnica, 9. decembar 2003.

⁷ Optužnica, par. 35-64.

zakona i običaja ratovanja (tačka 11); i te za uništavanje ili hotimično nanošenje štete vjerskim ustanovama kao kršenje zakona i običaja ratovanja (tačka 12).⁸ Pretresno vijeće je utvrdilo da Brđanin nije kriv za sljedeće zločine: za zločin genocida (tačka 1), za saučesništvo u genocidu (tačka 2), za istrebljenje kao zločin protiv čovječnosti (tačka 4), te za protivpravno i bezobzirno uništavanje i otuđivanje imovine koje nije opravdano vojnom nuždom kao tešku povredu Ženevskih konvencija (tačka 10).⁹ Pretresno vijeće odmjerilo mu je jedinstvenu kaznu zatvora od 32 godine.¹⁰

4. Pretresno vijeće, donoseći presudu o krivici i presudu o kazni, utvrdilo je da je rukovodstvo bosanskih Srba, uključujući članove Glavnog odbora SDS-a i ostatak članstva SDS-a, kao i predstavnike bosanskih Srba iz oružanih snaga, formulisalo plan da se međusobno povežu dijelovi Bosne i Hercegovine (dalje u tekstu: BiH) nastanjeni Srbima, da se uspostavi kontrola nad tim područjima i da se stvori zasebna država bosanskih Srba, iz koje bi većina nesrpskog stanovništva bila trajno uklonjena. Taj plan je nazvan "Strateškim planom", a utvrđeno je da se na njegovom ostvarivanju radilo sa sviješću o tome da se on može provesti samo uz pomoć sile.¹¹

C. Žalbe

5. Brđanin tvrdi da bi trebalo da mu se po svim optužbama izreknu oslobađajuće presude.¹² On osporava veliki broj pravnih i činjeničnih zaključaka Pretresnog vijeća. Konkretnije, njegovo osporavanje Prvostepene presude odnosi se na sljedeća sporna pitanja: (1) uloga Kriznog štaba ARK-a u zločinima koji su izvršeni na teritoriji ARK-a tokom predmetnog perioda, (2) ovlaštenja i uloga samog Brđanina unutar ARK-a, njegov odnos s Radovanom Karadžićem i njegova uloga u provođenju Strateškog plana, te (3) Brđaninova individualna odgovornost za zločine koji su izvršeni kao posljedica provođenja Strateškog plana.

6. Tužilac je naveo pet žalbenih osnova.¹³ On navodi da je Pretresno vijeće pogriješilo: (1) kada je odbacilo udruženi zločinački poduhvat (dalje u tekstu i: UZP) kao odgovarajući vid odgovornosti za ovaj predmet i usvojilo stav da fizički izvršilac krivičnog djela mora da bude učesnik dotičnog udruženog zločinačkog poduhvata, (2) kada je usvojilo stav da je za prvu kategoriju (dalje u tekstu i: osnovni oblik) udruženog zločinačkog poduhvata potrebno dokazati da je između optužene osobe i fizičkog izvršioca zločina postojao sporazum ili dogovor, (3) kada je zaključilo da nema osnova da se Brđaninu pripiše odgovornost u vezi sa zatočeničkim objektima, s

⁸ Prvostepena presuda, par. 1152.

⁹ Prvostepena presuda, par. 1152.

¹⁰ Prvostepena presuda, par. 1153.

¹¹ Prvostepena presuda, par. 65

¹² Brđaninov žalbeni podnesak, par. 337; Odgovor na tužiočev žalbeni podnesak, 18. oktobar 2005. (dalje u tekstu: Brđaninov podnesak respodenta), par. 119. U svojim najavama žalbe Brđanin iznosi 172 tvrdnji o greškama u Prvostepenoj presudi. U svom Žalbenom podnesku, uz tvrdnje o greškama br. 4, 6, 8, 16 i 62 Brđanin nije smatrao za potrebno da iznese argumentaciju. Žalbeno vijeće te tvrdnje o greškama stoga smatra povučenim.

Prijevod

izuzetkom onih u opštini Teslić, (4) kada je utvrdilo da nema osnova da se Brđaninu pripiše odgovornost za zločin istrebljenja i (5) kada je usvojilo stav da je, što se tiče *mens rea* zločina deportacije i prisilnog premještanja, potrebno dokazati namjeru trajnog raseljenja žrtava. Peti žalbeni osnov tužilac je kasnije povukao.¹⁴ Premda nije iznio zaseban žalbeni osnov u vezi s odmjeraivanjem kazne, tužilac traži i da se Brđaninu kazna poveća.¹⁵

---

¹³ Tužiočeva najava žalbe, Tužiočev žalbeni podnesak.

¹⁴ Podnesak kojim se povlači tužiočev 5. žalbeni osnov, 7. jun 2006., par. 4.

¹⁵ Tužiočeva najava žalbe, par. 7, 12, 16, 20, Tužiočev žalbeni podnesak, par. 1.3, 8.1, AT od 7. decembra 2006., str. 60.

II PREISPITIVANJE U ŽALBENOM POSTUPKU

A. Kriteriji preispitivanja u žalbenom postupku

7. Član 25 Statuta predviđa da se žalba na presudu može uložiti ili na osnovu greške u primjeni prava koja obesnažuje odluku, ili na osnovu greške u utvrđivanju činjeničnog stanja zbog koje je došlo do neostvarenja pravde. Član 25 Statuta takođe predviđa da Žalbeno vijeće može potvrditi, poništiti ili preinačiti odluke pretresnog vijeća.

8. U žalbenom postupku, strane svoje argumente moraju ograničiti na greške u primjeni prava koje obesnažuju odluku pretresnog vijeća, odnosno na greške u utvrđivanju činjeničnog stanja zbog kojih je došlo do neostvarenja pravde u smislu člana 25 Statuta. Te kriterije čvrsto su postavila žalbena vijeća kako MKSJ-a¹⁶ tako i MKSR-a.¹⁷ U izuzetnim okolnostima, Žalbeno vijeće će primiti na rješavanje žalbu u kojoj jedna od strana pokreće neko pravno pitanje koje ne bi dovelo do obesnaženja presude, ali je ipak od opšteg značaja za jurisprudenciju MKSJ-a.¹⁸

1. Greške u primjeni prava

9. Strana koja tvrdi da je došlo do greške u primjeni prava mora precizno navesti kakva je greška posrijedi, iznijeti argumente kojima dokumentira svoj navod i objasniti na koji način ta greška obesnažuje odluku. Tvrdnja o grešci u primjeni prava za koju nema izgleda da se zbog nje odluka promijeni može se iz tog razloga odbaciti.¹⁹ Čak i u slučaju da su argumenti kojima strana potkrepljuje tvrdnju o takvoj grešci manjkavi, Žalbeno vijeće ipak može, iz drugih razloga, zaključiti da je učinjena greška u primjeni prava.²⁰ Svaki žalilac koji iznosi tvrdnju o grešci u primjeni prava zbog nedostatka obrazloženog mišljenja, mora precizno identifikovati konkretna pitanja, zaključke o činjenicama ili argumente za koje tvrdi da je pretresno vijeće propustilo da ih razmotri i objasniti zašto taj propust obesnažuje odluku.²¹

10. Žalbeno vijeće preispituje pravne zaključke pretresnog vijeća kako bi utvrdilo da li su oni valjani ili ne.²² Kada Žalbeno vijeće utvrdi da je u prvostepenoj presudi učinjena greška u primjeni

¹⁶ *Vidi*, na primjer, Drugostepenu presudu u predmetu *Stakić*, par. 7, Drugostepenu presudu u predmetu *Kvočka i dr.*, par. 14, Drugostepenu presudu u predmetu *Vasiljević*, par. 4-12, Drugostepenu presudu u predmetu *Kunarac i dr.*, par. 35-48, Drugostepenu presudu u predmetu *Kupreškić i dr.*, par. 29, Drugostepenu presudu u predmetu *Čelebići*, par. 434-435, Drugostepenu presudu u predmetu *Furundžija*, par. 34-40, Drugostepenu presudu u predmetu *Tadić*, par. 64.

¹⁷ *Vidi* Drugostepenu presudu u predmetu *Kajelijeli*, par. 5, Drugostepenu presudu u predmetu *Semanza*, par. 7, Drugostepenu presudu u predmetu *Musema*, par. 15, Drugostepenu presudu u predmetu *Akayesu*, par. 178, Drugostepenu presudu u predmetu *Kayishema i Ruzindana*, par. 177, 320. Relevantna odredba Statuta MKSR-a je član 24.

¹⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 247.

¹⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Krnjelac*, par. 10.

²⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić i dr.*, par. 26, Drugostepena presuda u predmetu *Gacumbitsi*, par. 7, Drugostepena presuda u predmetu *Ntagerura i dr.*, par. 11, Drugostepena presuda u predmetu *Semanza*, par. 7, Drugostepena presuda u predmetu *Kambanda*, par. 98.

²¹ Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i dr.*, par. 25.

²² Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 9, Drugostepena presuda u predmetu *Krnjelac*, par. 10.

prava koja proističe iz toga što je pretresno vijeće primijenilo pogrešan pravni kriterij, ono će definisati ispravan pravni kriterij i shodno njemu preispitati relevantne činjenične nalaze pretresnog vijeća.²³ Tako postupajući, Žalbeno vijeće ne samo ispravlja grešku u primjeni prava, nego po potrebi i primjenjuje ispravan pravni kriterij na dokaze u spisu prvostepenog postupka, te utvrđuje da li je i samo steklo uvjerenje van razumne sumnje u vezi sa zaključcima o činjenicama koje odbrana osporava prije nego što će ih eventualno potvrditi u žalbenom postupku.²⁴

2. Pogrešno utvrđeno činjenično stanje

11. Notorna je stvar da su pretresna vijeća suočena s ogromnom količinom dokaza, zbog čega se od njih ne može očekivati da će prokomentarisati svaki od njih. Ako ne postoje naznake da je pretresno vijeće pojedini dokaz sasvim zanemarilo, Žalbeno vijeće mora poći od pretpostavke da je ono razmotrilo sve relevantne dokaze iako se nije izričito osvrnulo na svaki od njih.²⁵ Pretresno vijeće nije dužno da objašnjava svaku odluku koju je donijelo ako je ta odluka razumna u kontekstu razmotrenih dokaza.

12. U ovom predmetu strane u postupku imaju različite stavove o kriterijima koje je trebalo da Pretresno vijeće primijeni, kao i o kriterijima preispitivanja u žalbenom postupku u vezi sa zaključcima donijetim na osnovu indirektnih dokaza.²⁶ U jurisprudenciji se ustalio pristup da pretresno vijeće optuženog može proglasiti krivim za neko krivično djelo samo ako je tužilac dokazao sve elemente dotičnog krivičnog djela i modalitet odgovornosti koji je u datom slučaju primjenjiv, kao i sve činjenice potrebne da se van razumne sumnje izrekne osuđujuća presuda.²⁷

13. S obzirom na sve što je rečeno i bez obzira na to da li je činjenični nalaz bio zasnovan na direktnim ili indirektnim dokazima,²⁸ kada je posrijedi žalba na osuđujuću presudu, Žalbeno vijeće će nastojati da utvrdi da li bi ijedan razuman presuditelj o činjenicama mogao donijeti presudu o krivici van razumne sumnje. Dakle, na optuženom je da pokaže da, nakon što se uzme u obzir greška Pretresnog vijeća, postoji razumna sumnja u njegovu krivicu.²⁹

14. Isti kriterij razumnog rasuđivanja primjenjuje se i u slučaju žalbe tužioca na oslobađajuću presudu. Dakle, kada razmatra žalbu tužioca, upravo kao i prilikom razmatranja žalbe optuženog, Žalbeno vijeće će ocijeniti da je učinjena greška u utvrđivanju činjeničnog stanja samo onda kada

²³ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 15.

²⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 15, Drugostepena presuda u predmetu *Ntagerura i drugi.*, par. 136.

²⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i dr.*, par. 23.

²⁶ *Vidi*, na primjer, Tužiočev podnesak respondenta, par. 5.1-5.6, Brđaninovu repliku, par. 73-74, AT od 8. decembra 2006., str. 133.

²⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 219, Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić*, par. 303, Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 834, Drugostepena presuda u predmetu *Ntagerura i dr.*, par. 174-175.

²⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 458.

²⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 9, Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 220, Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 16, Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 63, Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 64.

konstatuje da nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao donijeti osporavani zaključak.³⁰

15. Po pravilu, Žalbeno vijeće ne preispituje cijeli spis prvostepenog postupka *de novo*, nego razmatra samo dokaze koje je pretresno vijeće prokomentarisalo u tekstu presude ili pratećim fusnotama, dokaze iz spisa predmeta koje su u svojim žalbama navele strane, kao i dodatne dokaze eventualno uvrštene u žalbenom postupku.³¹ Kako bi Žalbeno vijeće bilo u stanju da ocijeni argumentaciju jedne od strana po žalbi, od strane koja je izjavila žalbu očekuje se da precizno navede odgovarajuće stranice transkripta ili paragrafe prvostepene presude koje osporava.³²

16. U žalbenom postupku strana ne može samo ponavljati argumente koji na suđenju nisu postigli uspjeh ako ne može dokazati da je pretresno vijeće, odbacivši ih, počinilo takvu grešku da je opravdana intervencija Žalbenog vijeća. Argumente jedne od strana u postupku koji su očigledno neutemeljeni ili nemaju potencijal da urode ukidanjem ili preinačenjem pobijane odluke, Žalbeno vijeće može odmah odbaciti i bez razmatranja njihovog merituma. Žalbeno vijeće ima inherentno ovlaštenje da po svom slobodnom sudijskom nahođenju odluči koji od navoda zavređuje detaljno pismeno obrazloženje.³³

B. Odbacivanje navoda bez razmatranja

17. U svojoj žalbi Brđanin osporava veliki broj zaključaka o činjenicama iz Prvostepene presude, pri čemu konkretno tvrdi da ti zaključci nisu dokazani van razumne sumnje, odnosno da nisu popraćeni obrazloženjem, ili oboje istovremeno. Pored toga što je odgovorio na svaku od Brđaninovih tvrdnji o pogrešno utvrđenom činjeničnom stanju, tužilac postavlja i opštija pitanja u pogledu kriterija preispitivanja u žalbenom postupku i iznosi argument da bi se mnogi od Brđaninovih argumenata mogli načelno odbaciti zato što ne zadovoljavaju uslove za ulaganje žalbe.

18. Žalbeno vijeće je, primijenivši osnovna načela na koja se ovdje pozvalo, utvrdilo osam kategorija nedostataka u tvrdnjama o pogrešno utvrđenom činjeničnom stanju na osnovu kojih izvjesne relevantne tvrdnje o greškama ili argumentaciju može odbaciti bez razmatranja.

³⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Bagilishema*, par. 13-14.

³¹ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 13.

³² Uputstvo o formalnim uslovima za podnošenje žalbe na presudu (IT/201), par. 4(b). *Vidi i* Drugostepenu presudu u predmetu *Stakić*, par. 12, Drugostepenu presudu u predmetu *Blaškić*, par. 13, Drugostepenu presudu u predmetu *Vasiljević*, par. 11, Drugostepenu presudu u predmetu *Kajelijeli*, par. 7, Drugostepenu presudu u predmetu *Niyitegeka*, par. 10, Drugostepenu presudu u predmetu *Rutaganda*, par. 19, Drugostepenu presudu u predmetu *Kayishema i Ruzindana*, par. 137.

³³ Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 12, Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 11, 13, Drugostepena presuda u predmetu *Gacumbitsi*, par. 9-10, Drugostepena presuda u predmetu *Ntagerura i dr.*, par. 13-14, Drugostepena presuda u predmetu *Kajelijeli*, par. 6, 8, Drugostepena presuda u predmetu *Rutaganda*, par. 19.

1. Osporavanje zaključaka o činjenicama na kojima osuđujuće presude nisu zasnovane

19. Obaveza koju Brđanin mora ispuniti u žalbenom postupku u pogledu zaključaka o činjenicama koji se odnose na pojedine osuđujuće presude jeste da dokaže da je navodno pogrešan činjenični zaključak takav da ga ne bi mogao donijeti nijedan razuman presuditelj o činjenicama i da je rezultirao neostvarenjem pravde, koje se definiše kao “izrazito nepravičan ishod sudskog postupka, kao npr. kad je optuženi osuđen, iako nisu postojali dovoljni dokazi u vezi s nekim osnovnim elementom krivičnog djela”.³⁴ Žalbeno vijeće će ukinuti odluku pretresnog vijeća samo u slučaju takvih pogrešaka u utvrđivanju činjeničnog stanja.³⁵

20. S obzirom na veliki broj tvrdnji o pogrešno utvrđenom činjeničnom stanju koje iznosi Brđanin, te uslijed toga što u svojim pismenim podnescima on nije na primjeren način naznačio na koje se paragrafe Prvostepene presude te tvrdnje,³⁶ 24. jula 2006. Žalbeno vijeće je Brđaninu izdalo uputstvo da dostavi tabelu u kojoj će naznačiti relevantne paragrafe Prvostepene presude u kojima su, po njemu, iznijeti zaključci o činjenicama koji nisu donijeti na valjan način, tj. van razumne sumnje, na kojima su zasnovane neke od osuđujućih presuda.³⁷ Dana 21. augusta 2006. Brđanin je dostavio tabelu u kojoj navodi 57 grešaka koje je identifikovao u svojim podnescima, dokumentovanih brojevima paragrafa Prvostepene presude koji, prema njegovim tvrdnjama, sadrže pogrešne zaključke o činjenicama, koji su zatim poslužili kao osnov za utvrđivanje elemenata krivičnih djela ili modaliteta odgovornosti, odnosno kao otežavajući faktor za odmjeravanje kazne.³⁸

21. Dana 15. januara 2007., na pitanje postavljeno 3. novembra 2006.³⁹ koje je ukratko raspravljano i na žalbenom pretresu,⁴⁰ Brđanin je obavijestio Žalbeno vijeće da neke od navodnih grešaka u Žalbenom podnesku zapravo nemaju nikakav uticaj na pojedine osuđujuće presude, odnosno na presudu o kazni. To su navodne greške br. 2, 7, 12, 15, 17-21, 23, 26, 38, 42-47, 49-53, 56,⁴¹ 81, 123, S1-S5 i S7-S12. Međutim, on je izjavio da to ne znači da ih on povlači “jer su to primjeri manjkavosti Presude u cjelini” i mogli bi da budu značajni ako Žalbeno vijeće odluči da te dijelove Prvostepene presude iskoristi kao podlogu za izricanje osuđujuće presude na osnovu

³⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i dr.*, par. 39, Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić i dr.*, par. 29, Drugostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 37, Drugostepena presuda u predmetu *Simić i dr.*, par. 10.

³⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 19, Drugostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 37.

³⁶ *Vidi* Uputstvo o formalnim uslovima za podnošenje žalbe na presudu, par. 4(b)(ii).

³⁷ Nalog za dostavljanje tabele, 24. jul 2006.

³⁸ U tabeli su obrađene sljedeće greške: 1, 5, 9, 10, 11, 13, 14, 29-33, 36, 39, 40, 55, 60, 61, 63-80, 82-85, 87-119, 133 (Odgovor na nalog od 24. jula 2006., 21. august 2006.).

³⁹ Nalog o rasporedu za pripremu žalbenog pretresa, 3. novembar 2006., str. 1-2.

⁴⁰ AT od 8. decembra 2006., str. 139.

⁴¹ S ovim u vezi Žalbeno vijeće napominje da se u tvrdnjama o greškama br. 57-59 samo upućuje na tvrdnju o grešci br. 56, bez dodatnih argumenata. Žalbeno vijeće stoga smatra primjerenim da ih sve obradi zajedno.

učješća u udruženom zločinačkom poduhvatu.⁴² Na žalbenom pretresu Brđanin je iznio da su “mnogi od zaključaka Pretresnog vijeća nepotkrijepljeni. Ti zaključci, posmatrani kao cjelina, utiču na ovu presudu i takvi su da se u cijelosti moraju poništiti”.⁴³ Kako je već objašnjeno, jedino opravdanje za poništavanje su greške u utvrđivanju činjeničnog stanja zbog čega je došlo do neostvarenja pravde. Ako zaključci o činjenicama koji govore u prilog osuđujućoj presudi i presudi o kazni počivaju na zdravim osnovama, greške u drugim činjeničnim zaključcima nemaju nikakav uticaj na prvostepenu presudu. Prema tome, Žalbeno vijeće načelno odbija da raspravlja o navodnim greškama koje, kako priznaje i sam Brđanin, ne utiču na osuđujuću presudu ili na presudu o kazni.

22. Brđanin ponekad pokazuje da su neke osuđujuće presude zasnovane na nekom od zaključaka Pretresnog vijeća koji on osporava. Međutim, on često navodi da je neki zaključak o činjenicama pogrešan ne dokazujući na primjeren način da je to zaključak na kojem je Pretresno vijeće zasnovalo neku osuđujuću presudu. Takvi propusti tumače se kao neispunjenje obaveze dokazivanja koju je imao. Svaki put kada Žalbeno vijeće ocijeni da Brđanin osporava zaključke o činjenicama na kojima nije zasnovana neka osuđujuća presuda ili presuda o kazni, ta tvrdnja o grešci ili argument biće odbačeni bez razmatranja (dalje u tekstu: kategorija 1).

2. Argumenti u kojima se zaključci Pretresnog vijeća o činjenicama ili dokazi prenose na iskrivljen način ili u kojima se zanemaruju drugi relevantni zaključci Pretresnog vijeća

23. U nekoliko slučajeva Brđanin iznosi tvrdnje u kojima na iskrivljen način prenosi zaključke Pretresnog vijeća o činjenicama ili dokaze na koje se Pretresno vijeće poziva, odnosno zanemaruje neke druge relevantne zaključke Pretresnog vijeća o činjenicama. U slučajevima kada je takva tvrdnja očigledno netačna, Žalbeno vijeće će tu tvrdnju o grešci ili argument odbaciti bez razmatranja (dalje u tekstu: kategorija 2).

3. Neargumentovane tvrdnje da Pretresno vijeće očito nije na odgovarajući način razmotrilo relevantne dokaze

24. Na nekoliko mjesta Brđanin tvrdi da Pretresno vijeće očito nije razmotrilo sve relevantne dokaze, da je izvjesnim dokazima očigledno pridalo nedovoljnu težinu, odnosno, da je trebalo da dokaze tumači na ovakav ili onakav način, te da je u pogledu pojedinih dokaza trebalo da donese ovakav ili onakav zaključak. U slučajevima u kojima Brđanin ne objašnjava zašto nijedan razuman presuditelj o činjenicama na osnovu istih dokaza ne bi donio zaključak kakav je donijelo Pretresno

⁴² E-mail koji je John Ackerman poslao Helen Brady 2. decembra 2006., zaveden 15. januara 2006.

⁴³ AT od 7. decembra 2006., str. 138.

vijeće, Žalbena vijeće će tu tvrdnju o grešci ili argument odbaciti bez razmatranja (dalje u tekstu: kategorija 3).

4. Neargumentovane tvrdnje da nijedno razumno pretresno vijeće ne bi moglo donijeti neki konkretan zaključak na osnovu indirektnih dokaza

25. Na nekoliko mjesta Brđanin tvrdi da Pretresno vijeće pojedini zaključak nije smjelo donijeti izvjestan zaključak na osnovu indirektnih dokaza, ali pritom ne nudi nikakav alternativan zaključak i ne objašnjava zašto nijedno razumno sudsko vijeće ne bi moglo isključiti mogućnost takvog alternativnog zaključka. U takvim slučajevima Žalbena vijeće će ove navode o grešci ili argumente odbaciti bez razmatranja (dalje u tekstu: kategorija 4).

5. Argumenti koji su očigledno irelevantni ili govore u prilog osporavanom zaključku

26. Na nekoliko mjesta Brđanin iznosi argumente ili tvrdnje o greškama koji su očigledno irelevantni za osuđujuće presude, odnosno presudu o kazni koju je Pretresno vijeće izreklo. U nekim drugim prilikama on iznosi argumente ili tvrdnje o greškama koji bi, da odgovaraju istini, zapravo išli u prilog zaključku Pretresnog vijeća koji on pokušava da ospori. Kada ocijeni da se Brđaninovo osporavanje svodi upravo na to, Žalbena vijeće će dotičnu tvrdnju o grešci ili argument odbaciti bez razmatranja (dalje u tekstu: kategorija 5).

6. Argumenti da se Pretresno vijeće pozvalo, odnosno nije pozvalo na neki dokaz

27. Na nekoliko mjesta Brđanin iznosi argumente kojima samo osporava pozivanje Pretresnog vijeća na neki dokaz ili neke dokaze u svrhu potvrđivanja neke činjenice, ali ne objašnjava zašto je, s obzirom na druge dokaze, osuđujuća presuda neutemeljena.

28. Ima i mjesta na kojima Brđanin tvrdi da je zaključak Pretresnog vijeća protivrječan iskazu nekog konkretnog svjedoka, odnosno da Pretresno vijeće jeste ili nije trebalo da svoj zaključak zasnuje na svjedočenju nekog konkretnog svjedoka. Međutim, kako je već rečeno, Brđaninova je obaveza da dokaže da je navodna greška rezultirala neostvarenjem pravde. Nije dovoljno samo iznijeti tvrdnju da je iskaz nekog svjedoka nekonsistentan sa zaključcima Pretresnog vijeća. Prema tome, Brđanin mora pokazati po čemu je dotični zaključak pogrešan i kako je Pretresno vijeće pogriješilo kad se oslonilo na njega, zbog čega je došlo do neostvarenja pravde.

29. Kada ocijeni da Brđanin iznosi takve nepotkrijepljene tvrdnje, Žalbena vijeće će tu tvrdnju o grešci ili argument odbaciti bez razmatranja (dalje u tekstu: kategorija 6).

7. Argumenti suprotni zdravom razumu

30. Na nekoliko mjesta Brđanin iznosi argumente ili tvrdnje koji su suprotni zdravom razumu. Kada ocijeni da je Brđaninovo osporavanje takve vrste, Žalbeno vijeće će tu tvrdnju odbaciti bez razmatranja (dalje u tekstu: kategorija 7).

8. Osporavanje zaključaka o činjenicama tamo gdje je njihova relevantnost nejasna ili gdje je žalilac nije objasnio

31. Na nekoliko mjesta Brđanin iznosi argumente protiv zaključaka Pretresnog vijeća o činjenicama, ali bez ikakvog objašnjenja kako je navodna greška u utvrđivanju činjeničnog stanja uticala na zaključke Pretresnog vijeća do te mjere da je došlo do neostvarenja pravde. Kada ocijeni da Brđanin nije objasnio na koji je način navedna greška u utvrđivanju činjeničnog stanja uticala na zaključke u Prvostepenoj presudi, Žalbeno vijeće će tu tvrdnju o grešci ili argument odbaciti bez razmatranja (dalje u tekstu: kategorija 8).

C. Naknadna Brđaninova razjašnjenja izvjesnih tvrdnji o greškama

32. U svom gorepomenutom podnesku od 15. januara 2007. Brđanin je povukao i tvrdnju o grešci br. 10.⁴⁴ Pored toga, izjavio je da su tvrdnje o greškama br. 124-132 i 134-137, koje nije obradio u tabeli od 21. augusta 2006., “ilustrativni dijelovi teksta zasnovani na činjeničnim zaključcima obrađenim u okviru drugih naznaka o greškama”, ali nigdje ne navodi o kojim je to “drugim naznakama” riječ.⁴⁵ Kada relevantnost tih tvrdnji nije očigledna, Žalbeno vijeće ih neće dalje razmatrati.

33. U istom podnesku Brđanin razjašnjava da neke tvrdnje o greškama treba da se posmatraju u kombinaciji s drugima. Posrijedi su tvrdnje o greškama br. 3 (uključen u tvrdnju o grešci br. 1), 24-25 i 27 (uključeni u tvrdnju o grešci br. 11), 34 (uključen u tvrdnju o grešci br. 33), 37 (uključen u tvrdnju o grešci br. 39), 41 (uključen u tvrdnju o grešci br. 40), 48 (uključen u tvrdnju o grešci br. 1), 54 (uključen u tvrdnju o grešci br. 36), 57-59 (uključeni u tvrdnju o grešci br. 56),⁴⁶ 120-122 (uključeni u tvrdnju o grešci br. 39) i S6 (uključen u tvrdnju o grešci br. 33).⁴⁷ Žalbeno vijeće će sve što je ovdje navedeno obraditi u okviru razmatranja tvrdnju o greškama.

⁴⁴ E-mail koji je John Ackerman poslao Helen Brady 2. decembra 2006., zaveden 15. januara 2006.

⁴⁵ E-mail koji je John Ackerman poslao Helen Brady 2. decembra 2006., zaveden 15. januara 2006.

⁴⁶ Žalbeno vijeće, kako je već spomenuto, napominje da je u vezi s navodnom greškom br. 56 već konstatovano da je posrijedi jedan od zaključaka “koji ne utiču na presudu ni na presudu o kazni”.

⁴⁷ E-mail koji je John Ackerman poslao Helen Brady 2. decembra 2006., zaveden 15. januara 2006.

III BRĐANINOVO OSPORAVANJE NAČINA NA KOJI JE PRETRESNO VIJEĆE KORISTILO DOKAZE

A. Presretnuti rasgovori kao dokazi pribavljeni na nezakonit način

34. Brđanin navodi da je Pretresno vijeće pogriješilo u primjeni prava kada je u svojoj odluci od 3. oktobra 2003. odbacilo njegov prigovor da su dokazi koji potiču iz presretnutih telefonskih razgovora pribavljeni na nezakonit način jer ovlaštenje za njihovo pribavljanje nije bilo u skladu sa tada važećim zakonima BiH (tvrdnja o grešci br. 159).⁴⁸ U prilog toj tvrdnji Brđanin se poziva na argumente koje je iznio u svom Prigovoru na prihvatanje presretnutih razgovora kao dokaza i u Dopunjenom prigovoru na prihvatanje presretnutih razgovora kao dokaza, koje je odbrana uložila 3. jula 2003., odnosno 18. jula 2003., koji se spominju u paragrafu 1191 Prvostepene presude.⁴⁹

35. Žalbeno vijeće odbacuje Brđaninovu tvrdnju jer on nije ni pokušao iznijeti bilo kakve argumente u prilog ovoj tvrdnji o grešci. Samo uputiti Žalbeno vijeće na vlastite argumente sa suđenja nije dovoljno kao argumentacija žalbe zato što žalilac mora da dokaže da je Pretresno vijeće pogriješilo bilo u utvrđivanju činjeničnog stanja, bilo u primjeni prava, i to tako da to opravdava intervenciju Žalbenog vijeća.⁵⁰

B. Analiza autentičnosti dokaznih predmeta koju je izvršilo Pretresno vijeće

36. Brđanin iznosi tvrdnju da je Pretresno vijeće moralo dati obrazloženje u vezi s autentičnošću svakog od dokaznih predmeta optužbe prije zaključenja dokaznog postupka (tvrdnja o grešci br. 160). Tu tvrdnju argumentira time da je, uslijed toga što to nije učinjeno, stranama ostalo nejasno koje dokazne predmete Pretresno vijeće smatra autentičnim i koji će od njih stoga možda biti uzeti u obzir prilikom donošenja zaključaka, što je stranama otežalo posao na podnošenju završnih podnesaka na suđenju.⁵¹ Brđanin tvrdi i to da se uslijed tog propusta strane u postupku i Žalbeno vijeće zatiču u teškom položaju u pogledu odlučivanja tome koji dokazni predmeti optužbe stoje na raspolaganju Žalbenom vijeću za razmatranje.⁵²

37. Tužilac odgovara da se obaveza davanja obrazloženja ugrađena u član 23(2) Statuta odnosi na pisane presude, dok se Brđaninovi argumenti, čini se, odnose na uglavnom usmene odluke o

---

⁴⁸ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 312, Brđaninova replika, par. 1.1. *Vidi* Prigovor na prihvatanje presretnutih razgovora kao dokaza i Dopunjeni prigovor na prihvatanje presretnutih razgovora kao dokaza, koje je odbrana podnijela 3. jula 2003., odnosno 18. jula 2003.

⁴⁹ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 312.

⁵⁰ Uputstvo o formalnim uslovima za podnošenje žalbe na presudu, par. 4(b)(ii).

⁵¹ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 313.

⁵² Brđaninov žalbeni podnesak, par. 314.

prihvatljivosti dokaza koje je Pretresno vijeće donosilo tokom suđenja.⁵³ Tužilac tvrdi da nijedna od strana nije mogla biti ni u kakvoj nedoumici u pogledu toga koji su dokazi ponuđeni na suđenju jer su obje strane bile prisutne u trenutku kada su dokazni predmeti uvrštavani u spis.⁵⁴ Nadalje, tužilac iznosi argument da Pretresno vijeće ima obavezu da dā opšti rezime u pisanom obliku samo u pogledu ocjenjivanja vjerodostojnosti svjedoka⁵⁵ i tvrdi da Brđanin pogrešno razumije pravo ako misli da se mora dati obrazloženje autentičnosti svakog dokaznog predmeta.⁵⁶ Tužilac je iznio i to da je Pretresno vijeće odgovarajući rezime u vezi s autentičnošću dokaza dalo na početku Prvostepene presude, no da se Brđanin na to nije osvrnuo.⁵⁷

38. Žalbeno vijeće napominje da u Prvostepenoj presudi stoji sljedeće: “[K]ako bi procijenilo autentičnost dokumenata, Pretresno vijeće ih je razmatralo u svjetlu dokaza u vezi s njihovim izvorom, načinom na koji su čuvani, te u odnosu na druge dokumentarne dokaze i iskaze svjedoka”. Pretresno vijeće je izrazilo i sljedeći stav: “Imajući sve vrijeme na umu načelo prema kojem je teret dokazivanja autentičnosti na tužiocu, Pretresno vijeće je pregledalo svaki pojedini od tih dokumenata i ubijedeno je da je tužilac njihovu autentičnost dokazao van razumne sumnje.”⁵⁸

39. Žalbeno vijeće konstatuje da pristup koji je usvojilo Pretresno vijeće nije pogrešan. Žalbeno vijeće podsjeća na to da, iako Pretresno vijeće ima stalnu obavezu da dā “pismeno obrazloženje”,⁵⁹ ono nije dužno da opisuje svaki korak svog razmišljanja za svaki pojedini zaključak koji donese.⁶⁰ Žalbeno vijeće konstatuje da je Pretresno vijeće u ovom predmetu imalo slobodu da na početku Prvostepene presude iznese kakav je pristup usvojilo u pogledu ocjenjivanja autentičnosti dokaznih predmeta.⁶¹ Pretresno vijeće nije bilo dužno da za svaki dokazni predmet objasni zašto je zaključilo da je on autentičan. Što se tiče Brđaninovog argumenta da, u nedostatku obrazloženja, strane i Žalbeno vijeće još uvijek ne znaju za koje je dokazne predmete utvrđeno da su autentični,⁶² Žalbeno vijeće konstatuje da iz zaključaka Pretresnog vijeća iznijetih na početku Prvostepene presude jasno proizlazi da ono sve dokazne predmete na koje se pozvalo smatra autentičnim.

40. Što se tiče Brđaninovog argumenta da je Pretresno vijeće trebalo da se izjasni o autentičnosti svakog dokaznog predmeta prije zaključenja dokaznog postupka, on nije objasnio kako je Pretresno vijeće to moglo učiniti. Kako je ispravno napomenulo Pretresno vijeće,

⁵³ Tužiočev podnesak respondentu, par. 7.29.

⁵⁴ Tužiočev podnesak respondentu, par. 7.29.

⁵⁵ Tužiočev podnesak respondentu, par. 7.30, gdje se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Rutaganda*, par. 217, 228.

⁵⁶ Tužiočev podnesak respondentu, par. 7.30.

⁵⁷ Tužiočev podnesak respondentu, par. 7.31, gdje se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 31.

⁵⁸ Prvostepena presuda, par. 31.

⁵⁹ Član 23(2) Statuta.

⁶⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Musema*, par. 18.

⁶¹ *Vidi* naročito Drugostepenu presudu u predmetu *Rutaganda*, par. 228.

⁶² Brđaninov žalbeni podnesak, par. 314.

autentičnost nekog dokaznog predmeta, naročito ako je posrijedi nepotpisan, nedatiran dokument ili neovjeren pečatom, mora se ocjenjivati s obzirom na njegov izvor i način kako je bio čuvan, kao i na ostale dokaze izvedene na suđenju, uključujući dokumentarne dokaze i iskaze svjedoka.⁶³ Premda je legitimno da presuditelj o činjenicama odluči da ne uvrsti dokaz za koji je očigledno da je toliko nepouzdan da ne može imati nikakvu dokaznu vrijednost, primjereno je da se ocjena dokaza donese nakon zaključenja dokaznog postupka. Pretresno vijeće nije počinilo nikakvu grešku izričući definitivni zaključak o autentičnosti dokaznih predmeta u svojoj prvostepenoj presudi, a ne prije zaključenja dokaznog postupka.

41. Iz gorenavedenih razloga, Brđaninovi se argumenti odbijaju.

---

⁶³ Prvostepena presuda, par. 31.

IV BRĐANINOVİ PRIGOVORI U VEZI S POLITIČKIM PROGRAMOM BOSANSKIH SRBA I NJEGOVOM ULOGOM U PROVOĐENJU TOG PROGRAMA

A. Politički program rukovodstva bosanskih Srba

42. Brđanin tvrdi da je Pretresno vijeće počinilo više grešaka pri utvrđivanju činjeničnog stanja u svojim zaključcima u vezi s karakterom političkog programa rukovodstva bosanskih Srba, uključujući i njegov Strateški plan. Kako smatra Pretresno vijeće, “[r]ukovodstvo bosanskih Srba znalo je da se Strateški plan može provesti samo uz pomoć sile i straha”.⁶⁴ Pretresno vijeće je takođe utvrdilo da je Strateški plan uključivao i plan tog rukovodstva “da poveže područja u BiH sa srpskim stanovništvom, da nad tim područjima preuzme kontrolu i da stvori zasebnu državu bosanskih Srba iz koje će biti trajno uklonjena većina nesrba”,⁶⁵ te da je “metode korištene za provedbu Strateškog plana kontrolirala i koordinirala razina iznad nivoa dotičnih opština”.⁶⁶

43. Konkretno, Brđanin iznosi argument da nijedno razumno pretresno vijeće ne bi moglo van razumne sumnje utvrditi da je rukovodstvo bosanskih Srba znalo da Strateški plan može da se ostvari samo primjenom sile i straha (tvrdnja o grešci br. 1).⁶⁷ Ova tvrdnja o grešci odbacuje se bez razmatranja u okviru goreopisanih kategorija 2 i 3 (argument iz paragrafa 7 Brđaninovog žalbenog podneska), kao i kategorije 6 (argumenti iz paragrafa 8 i 9 Brđaninovog žalbenog podneska).

44. Brđanin takođe tvrdi da nijedno razumno pretresno vijeće ne bi moglo van razumne sumnje utvrditi da su “stvarni metodi korišteni za provođenje Strateškog plana bili pod kontrolom i koordinacijom iznad nivoa dotičnih opština” (tvrdnja o grešci br. 11).⁶⁸ Argumente kojima Brđanin osporava ovaj zaključak Žalbeno vijeće odbacuje bez razmatranja u okviru goreopisane kategorije 8. Isto vrijedi i za tvrdnje o greškama br. 24, 25 i 27 koje zavise od spomenutih argumenata iz tvrdnje o grešci br. 11.⁶⁹

⁶⁴ Prvostepena presuda, par. 65.

⁶⁵ Prvostepena presuda, par. 65.

⁶⁶ Prvostepena presuda, par. 119.

⁶⁷ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 5-7, *vidi i* par. 11, 209, 286 (tvrdnja o greškama br. 3, 48, 103), u kojima se, bez navođenja dodatnih argumenata, samo upućuje na tvrdnju o grešci br. 1 obrađenu u Brđaninovom žalbenom podnesku, par. 5-9.

⁶⁸ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 26, gdje se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 119. Drugi argumenti u vezi s ovim navodom o grešci obrađeni su u nastavku, par. 75-90, u odjeljku “Prihvatanje nadležnosti Kriznog štaba ARK-a od strane opština”.

⁶⁹ E-mail koji je John Ackerman poslao Helen Brady 2. decembra 2006., zaveden 15. januara 2007.

B. Otpuštanje nesrba na diskriminacionoj osnovi

45. Brđanin tvrdi da nijedno razumno pretresno vijeće ne bi moglo utvrditi van razumne sumnje da se uticaj rata u Hrvatskoj na privredu u Bosanskoj krajini ne može smatrati opravdanjem za otpuštanje nesrba (tvrdnja o grešci br. 5).⁷⁰ Ova tvrdnja o grešci odbacuje se bez razmatranja u okviru goreopisanih kategorija 4 (diskriminacioni karakter otpuštanja), 3 (tvrdnja da je Pretresno vijeće očito zanemarilo druge dokaze) i 2.

C. Faze osnivanja ARK-a

1. ARK kao faza provođenja Strateškog plana

46. Pretresno vijeće je utvrdilo da su osnivanje ARK-a i drugih entiteta poznatih pod nazivom "srpska autonomna oblast" (dalje u tekstu: SAO), kao i njihova koordinacija od strane organa vlasti Srpske Republike Bosne i Hercegovine (dalje u tekstu: SrBiH), bili ključan i vitalan korak ka provođenju Strateškog plana.⁷¹

47. Brđanin tvrdi da nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao donijeti takav zaključak van razumne sumnje (tvrdnja o grešci br. 13).⁷² Brđanin iznosi tri argumenta kako bi osporio taj zaključak.

48. Prvo, Brđanin tvrdi da je Pretresno vijeće taj zaključak zasnovalo na imenovanju Jovana Čizmovića, člana Ministarskog savjeta Skupštine SrBiH, za koordinatora vlada srpskih autonomnih oblasti. On tvrdi da nisu predloženi dokazi o tome da je Jovan Čizmović ikada preuzeo tu svoju dužnost koordinatora.⁷³ Tužilac odgovara da postoje dokazi koji se odnose upravo na to da je Čizmović vršio tu koordinaciju.⁷⁴ U svojoj replici Brđanin ponavlja da nisu predloženi dokazi da je Jovan Čizmović vršio bilo kakvu koordinaciju i iznosi argument da Jovan Čizmović nije prisustvovao nijednoj sjednici Skupštine ARK-a ni Kriznog štaba ARK-a, da nije imao nikakve komunikacije sa tim organima, te da se zaključak Pretresnog vijeća ne može zasnivati na telefonskom razgovoru koji se spominje u Prvostepenoj presudi jer je on vođen pet mjeseci prije osnivanja Kriznog štaba ARK-a.⁷⁵

49. Drugo, Brđanin tvrdi da je presretnuti telefonski razgovor između Radovana Karadžića i Jovana Čizmovića na koji se Pretresno vijeće pozvalo donoseći taj svoj zaključak "neodređen i

⁷⁰ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 13, gdje se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 84.

⁷¹ Prvostepena presuda, par. 167.

⁷² Brđaninov žalbeni podnesak, par. 59-62.

⁷³ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 60.

⁷⁴ Tužiočev podnesak respondenta, par. 6.52-6.56, gdje se upućuje na DP P2470 i P2367, na koje je Pretresno vijeće uputilo u odgovarajućoj fusnoti (*vidi* Prvostepenu presudu, fusnota 434).

⁷⁵ Brđaninova replika, par. 39.

zbrkan”.⁷⁶ Brđanin tvrdi da je Jovan Čizmović u tom razgovoru govorio o osnivanju nekog kriznog štaba, ali se ni po čemu ne vidi na koji krizni štab misli ni da li je on ikad profunkcionisao.⁷⁷ Tužilac odgovara da iz tog razgovora jasno proizlazi da je Jovan Čizmović mislio na regionalni krizni štab koji je tada već počeo da funkcioniše.⁷⁸ Brđanin replicira da se na osnovu tog telefonskog razgovora ne može zaključiti da se razgovaralo o Skupštini ARK-a ili o Kriznom štabu ARK-a i ističe da se samo jedna od osoba spomenutih u tom razgovoru može identifikovati kao “čovjek iz Krajine”.⁷⁹

50. Najzad, Brđanin tvrdi da je iskaz vještaka Patricka Treanora, na koji se Pretresno vijeće pozvalo, čista spekulacija.⁸⁰ Tužilac odgovara da putem Treanora nisu pribavljeni direktni dokazi o tom pitanju, ali da je on ipak dao stručno mišljenje+ koje potkrepljuje direktne dokaze iz drugih izvora.⁸¹

51. Srž Brđaninovog argumenta jeste to da je Pretresno vijeće pogriješilo kada je zaključilo da su organi SrBiH koordinirali ARK i ostale SAO u BiH. Suprotno prvom Brđaninovom argumentu, dokazi koje je navelo Pretresno vijeće pokazuju da Jovan Čizmović ne samo da je u decembru 1991. bio imenovan kao koordinator vlada ARK-a i ostalih SAO, nego i da je izvršavao zadatke po liniji te svoje funkcije.⁸² Kako je ispravno napomenulo Pretresno vijeće,⁸³ dokazni predmet P2470 pokazuje da je Čizmović na 6. sjednici Skupštine SrBiH pozvao na provođenje programa sadržanog u dokumentu pod naslovom “Uputstvo o organizovanju i djelovanju organa srpskog naroda u Bosni i Hercegovini u vanrednim okolnostima” (dalje u tekstu: Uputstvo s varijantom A i B)⁸⁴ i da je na toj sjednici učestvovao upravo u svom svojstvu “koordinatora regija”,⁸⁵ tj. kao koordinator za ARK i ostale srpske autonomne oblasti.

52. Dokazni predmet P2367, presretnuti telefonski razgovor Karadžića i Čizmovića, takođe pokazuje da je Čizmović izvršavao svoje zadatke kao koordinator za ARK i ostale SAO. U tom razgovoru Čizmović spominje Doboj (opštinu SAO Sjeverna Bosna), Bijeljina (opštinu SAO Semberija), Birač, Romaniju i Hercegovinu (tj. SAO Romanija-Birač i SAO Hercegovina).⁸⁶ Pored toga, iako Brđanin iznosi argument da se imena spomenuta u tom telefonskom razgovoru ne mogu

⁷⁶ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 61.

⁷⁷ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 61.

⁷⁸ Tužiočev podnesak respondentu, par. 6.57.

⁷⁹ Brđaninova replika, par. 40-41.

⁸⁰ Brđaninov žalbeni podnesak, fusnota 62.

⁸¹ Tužiočev podnesak respondentu, par. 6.58.

⁸² Prvostepena presuda, par. 167, *vidi* konkretno DP P2363, str. 2.

⁸³ Prvostepena presuda, fusnota 434.

⁸⁴ Prvostepena presuda, par. 69.

⁸⁵ DP P2470, str. 13, 29.

⁸⁶ DP P2367, str. 5, *vidi* i DP P2359.

dovesti u vezu sa ARK-om, on priznaje da se “Vukić može identifikovati kao čovjek iz Krajine”.⁸⁷ Pored toga, tokom istog razgovora, Radovan Karadžić je Čizmoviću rekao: “... sa Vukićem zajedno da sjednete ...” radi diskusije o izvjesnim problemima.⁸⁸

53. Brđaninov argument da Čizmović nikad nije učestvovao u radu neke sjednice Skupštine ARK-a ili Kriznog štaba ARK-a takođe ne stoji jer je, prema onome što piše u zapisniku sa 14. sjednice Skupštine ARK-a održane 29. februara 1992., Jovan Čizmović prisustvovao toj sjednici i učestvovao u njenom radu u svojstvu “koordinatora u srpskoj vladi BiH”.⁸⁹ Brđaninov prvi argument stoga se odbija.

54. Što se tiče Brđaninovog argumenta u vezi sa razgovorom između Čizmovića i Karadžića, Žalbeno vijeće ga odbacuje bez razmatranja u okviru goreopisanih kategorija 4 i 7.

55. Brđaninov argument u vezi sa iskazom vještaka Patricka Treanora takođe se odbacuje bez razmatranja u okviru goreopisane kategorije 6. Kako se čini, Brđanin osporava i zaključak da je koordinacija organa vlasti u SrBiH bila “ključan i vitalan korak” ka provođenju Strateškog plana.⁹⁰ Budući da nije iznio nikakve argumente, ovaj se argument odbacuje bez razmatranja u okviru goreopisane kategorije 4.

56. Iz gorenavedenih razloga, tvrdnja o grešci br. 13 odbacuje se.

2. ARK kao međunivo vlasti

57. Brđanin osporava višekratno ponovljeni zaključak Pretresnog vijeća da je ARK bio međunivo vlasti između najvišeg rukovodstva SrBiH i opština (tvrdnja o grešci br. 14). Konkretno, Brđanin osporava zaključke koje je Pretresno vijeće iznijelo u paragrafu 170 Prvostepene presude, odnosno da je ARK bio međunivo vlasti. Isto tako, on osporava pozivanje Pretresnog vijeća na odluku o imenovanju Radislava Vukića na dužnost “zaduženog člana – koordinatora za SAO Krajinu” (dokazni predmet P116), koje, po Brđaninovom mišljenju, nema veze s ARK-om.⁹¹ Pretresno vijeće dokazni predmet P116 navodi kao odluku Izvršnog odbora SDS-a o imenovanju Radislava Vukića za “zaduženog člana – koordinatora” za SAO Krajina.⁹²

58. Brđanin tvrdi da nijedno razumno pretresno vijeće ne bi moglo van razumne sumnje zaključiti da je ARK funkcionisao kao međunivo vlasti između SrBiH i opština⁹³ i da je njegova

⁸⁷ Brđaninova replika, par. 41.

⁸⁸ DP P2367, str. 4. Vukić je bio “zaduženi član – koordinator” za ARK (Prvostepena presuda, par. 184).

⁸⁹ DP P35/P118, str. 2. Pretresno vijeće je više puta uputilo na taj dokazni predmet, *vidi* Prvostepenu presudu, fusnote 452, 453, 471-472, 482.

⁹⁰ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 59.

⁹¹ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 63-65, AT od 8. decembra 2006., str. 136-138.

⁹² Prvostepena presuda, par. 184, 200.

⁹³ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 63, gdje se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 170.

prvenstvena uloga bila da koordinira provođenje uputstava SrBiH i glavnog odbora SDS-a u opštinama.⁹⁴ Brđanin tvrdi da ne postoji nikakav dokument niti iskaz svjedoka u kojem se spominju dokumenti koji bi pokazivali da su uputstva stizala sa nivoa vlade, bila prosljeđivana na regionalni nivo, a odatle dalje u opštine.⁹⁵ On tvrdi da su iskazi svjedoka na koje se Pretresno vijeće pozvalo “dvosmisleni”.⁹⁶

59. Tužilac odgovara da nedostatak dokumenata koji ukazuju na komandni lanac ne čine zaključak Pretresnog vijeća nerazumnim.⁹⁷ To potkrepljuje argumentom da zaključci u paragrafu 170 Prvostepene presude predstavljaju zaključak zasnovan na dokazima koji su pomno razmotreni drugdje u Prvostepenoj presudi.⁹⁸ Tužilac tvrdi da iskazi svjedoka u vezi s ovim nisu dvosmisleni i da potkrepljuju predmetne nalaze.⁹⁹

60. Što se tiče imenovanja Radislava Vukića, Brđanin tvrdi da se pod “SAO Krajina” u dokaznom predmetu P116 misli na Hrvatsku krajinu. Stoga je, prema njegovom mišljenju, Pretresno vijeće pogriješilo kada je taj dokazni predmet iskoristilo kao dokaz na kojem je zasnovalo zaključke u vezi sa ARK-om u BiH (vidi i tvrdnje o greškama br. 18 i 24).¹⁰⁰ SAO Krajina i ARK bila su dva zasebna entiteta, što su pokazali i dokazi izvedeni na suđenju.¹⁰¹ Brđanin podsjeća i na to da je u dokumentu o kojem je ovdje riječ kao datum njegovog nastanka naveden 24. februar 1992., a Krizni štab ARK-a postojao je tek od 5. maja 1992. godine.¹⁰²

61. Tužilac ističe da je Hrvatska krajina do decembra 1991. nosila naziv “srpska autonomna oblast”, da bi tada njen naziv bio promijenjen u “Srpska Republika Krajina”. Po tome se vidi da se dokazni predmet P116 (datirano 24. februara 1992.) ne može odnositi na Hrvatsku krajinu.¹⁰³ Tužilac osim toga iznosi i argument da se taj dokument odnosi samo na Bosnu i Hercegovinu. Pored toga, postoje i drugi dokazi koji upućuju na to da se predmetni dokument odnosi na ARK.¹⁰⁴

62. Replicirajući, Brđanin tvrdi da je dokazni predmet P116 prema mišljenju Pretresnog vijeća¹⁰⁵ jedini dokument u kojem se govori o odnosu između Kriznog štaba ARK-a i opštinskih

⁹⁴ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 65.

⁹⁵ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 63.

⁹⁶ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 64.

⁹⁷ Tužiočev podnesak respondenta, par. 6.60.

⁹⁸ Tužiočev podnesak respondenta, par. 6.60.

⁹⁹ Tužiočev podnesak respondenta, par. 6.61.

¹⁰⁰ Brđaninova najava žalbe, par. 26, Brđaninov žalbeni podnesak, par. 33, gdje se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 200 i Brđaninov žalbeni podnesak, par. 76, gdje se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 184, *vidi i* Brđaninovu najavu žalbe, par. 20.

¹⁰¹ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 33, 35. U Brđaninovom žalbenom podnesku, par. 34, Brđanin navodi iskaz svjedoka BT-79, T. 11359 (zatvorena sjednica).

¹⁰² Brđaninov žalbeni podnesak, par. 33, gdje se upućuje na DP P168, *vidi i* Brđaninovu najavu žalbe, par. 20.

¹⁰³ Tužiočev podnesak respondenta, par. 6.26-6.27.

¹⁰⁴ Tužiočev podnesak respondenta, par. 6.27, AT od 8. decembra 2006., str. 174-176.

¹⁰⁵ Prvostepena presuda, par. 200.

vlasti.¹⁰⁶ Pokušavajući da “definitivno rasvijetli i riješi to pitanje”,¹⁰⁷ Brđanin upućuje na druge dokaze koji, po njegovu mišljenju, pokazuju da se SAO Krajina nalazila u Hrvatskoj.¹⁰⁸ Na žalbenom pretresu Brđanin je ponovno iznio svoj stav, ponovno se pozivajući na svjedoke koje je izveo tužilac, kao i na izvjestan broj dokaznih predmeta koji svi, kako on smatra, govore u prilog tom njegovom stavu.¹⁰⁹

63. Suprotno tome što tvrdi Brđanin, Pretresno vijeće nije imalo obavezu da svoj zaključak da je ARK funkcionisao kao međunivo vlasti zasnuje na dokumentarnim dokazima, ako je imalo iskaze svjedoka kao podlogu za takav zaključak.¹¹⁰ Brđaninov argument da su iskazi svjedoka “dvosmisleni”¹¹¹ također se odbacuje bez razmatranja jer se može svrstati u kategorije 2 i 3.

64. Dokazni predmet P116 je odluka Izvršnog odbora Glavnog odbora SDS-a kojom se Radislav Vukić imenuje na dužnost “zaduženog člana – koordinatora za SAO Krajinu”. Pretresno vijeće se na taj dokazni predmet pozvalo u funkciji utvrđivanja koordinativne funkcije ARK-a i ovlaštenja Kriznog štaba ARK-a u odnosu na opštine u njegovom sastavu.¹¹²

65. Većina dokaza na koje upućuje Brđanin pokazuje da je potrebno razlikovati srpske autonomne oblasti u Hrvatskoj, a naročito Hrvatsku krajinu, od ARK-a u Bosni.¹¹³ Pretresno vijeće je bilo svjesno toga da su posrijedi različiti entiteti.¹¹⁴ Dokazni predmet P116 odnosi se na “SAO Krajinu” i “Krizni štab SAO Krajina” (kako je već napomenuto, SAO je skraćenica za “srpska autonomna oblast”). Naziv “SAO Krajina” koristio se i za srpsku autonomnu oblast u Hrvatskoj, što se vidi iz dokaza na koje Brđanin upućuje u svojoj replici.¹¹⁵ Međutim, 24. februara 1992., što je datum naveden u ovom dokaznom predmetu, Hrvatska krajina je već neko vrijeme nosila novi naziv Srpska Republika Krajina (odnosno SRK).¹¹⁶

66. Imajući u vidu sve što je gore navedeno, Brđanin nije dokazao da je Pretresno vijeće postupilo nerazumno kada je zaključilo da se dokazni predmet P116, odluka kojom se Vukić imenuje na dužnost “zaduženog člana - koordinatora za SAO Krajinu”, odnosi na ARK. Upravo suprotno, tekst dokaznog predmeta P116 upućuje na to da se ta odluka ne odnosi na Hrvatsku krajinu. Donosilac odluke je “Srpska demokratska stranka Bosne i Hercegovine – Izvršni odbor” iz

¹⁰⁶ Brđaninova replika, par. 15.

¹⁰⁷ Brđaninova replika, par. 17.

¹⁰⁸ Brđaninova replika, par. 18-36. U vezi s ovim pitanjem vidi, *vidi* Odluku po zahtjevu odbrane za prihvatanje dodatnih dokaza u skladu s Pravilom 115, 3. mart 2006., par. 7.

¹⁰⁹ AT od 8. decembra 2006., str. 136-138.

¹¹⁰ *Vidi* Prvostepenu presudu, fusnota 442, gdje se upućuje na iskaz svjedoka Predraga Radića i BT-95.

¹¹¹ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 64.

¹¹² Prvostepena presuda, par. 184, 200.

¹¹³ Brđaninova replika, par. 18-36.

¹¹⁴ *Vidi* Prvostepenu presudu, fusnota 426.

¹¹⁵ Brđaninova replika, par. 18-36.

¹¹⁶ DP P2467. *Vidi* i Prvostepenu presudu u predmetu *Tadić*, par. 77.

Sarajeva, a odluka je donijeta na osnovu Statuta SDS-a Bosne i Hercegovine.¹¹⁷ Nadalje, imenovani je bio član Izvršnog odbora SDS-a Bosne i Hercegovine,¹¹⁸ a njegove dužnosti u svojstvu koordinatora zaduženog za tu oblast, prema dokaznom predmetu P116, uključivale su i podnošenje izvještaja Izvršnom odboru¹¹⁹ i rad na provođenju odluka i zaključaka Skupštine srpskog naroda u Bosni i Hercegovini i njenog Ministarskog savjeta.¹²⁰ Dakle, Pretresno vijeće nije postupilo nerazumno kada je donijelo sporan zaključak.

67. Pored toga, nakon što je *proprio motu* preispitalo spis suđenja iz razloga pravičnosti prema Brđaninu, Žalbeno vijeće konstatuje da u prilog tumačenju dokaznog predmeta P116 kakvo je dalo Pretresno vijeće govore još dvije odluke uvrštene u dokaze. Te dvije odluke tiču se imenovanja članova Izvršnog odbora SDS-a na dužnost koordinatora za “SAO Romaniju” i “SAO Istočnu Hercegovinu” (oba entiteta nalaze se u BiH), donijete istog dana kad i dokazni predmet P116.¹²¹ Te odluke govore u prilog zaključku da je istoga dana imenovan i koordinatorski za ARK.

68. Dakle, Žalbeno vijeće konstatuje da Pretresno vijeće nije pogriješilo kada se pozvalo na dokazni predmet P116 za predmetne zaključke. Tvrdnja o grešci br. 14 se odbija.

D. Upoznatost opština sa odlukama Kriznog štaba ARK-a

69. Pretresno vijeće je utvrdilo da su se opštine sa sadržajem odluka Kriznog štaba ARK-a upoznavale putem *Službenog glasnika ARK-a*, radio-stanice Banja Luka i novina *Glas*.¹²²

70. Brđanin tvrdi da takav zaključak van razumne sumnje ne bi mogao donijeti nijedan razuman presuditelj o činjenicama (tvrdnja o grešci br. 22).¹²³ Prvo, on tvrdi da je prvi broj *Službenog glasnika ARK-a* izašao 5. juna 1992. (mjesec dana nakon osnivanja Kriznog štaba ARK-a) i da stoga nije mogao imati nikakav uticaj na događaje prije tog datuma.¹²⁴ On tvrdi i to da Pretresno vijeće nije navelo na dokaz o tome da su sve opštine primale *Službeni glasnik ARK-a* ili na njega bile pretplaćene.¹²⁵ Drugo, Brđanin tvrdi da se Pretresno vijeće pozvalo samo na jedan primjer kada je donosilo zaključak u vezi sa radio-stanicom Banja Luka i novinama *Glas*. Bilo bi bolje da je Pretresno vijeće utvrdilo da su se odluke redovno objavljivale putem radija ili novina.¹²⁶ Treće,

¹¹⁷ Odluka se poziva na član 41, tačka 8, Statuta SDS-a, *vidi* DP P2353.

¹¹⁸ DP P116, tačka 1 Odluke. U nekim prilikama, ovo tijelo /u engleskoj verziji dokumenata/, osim kao *Executive Bord*, navodi se i kao *Executive Committee*. Međutim, Žalbeno vijeće dosljedno će koristiti naziv *Executive Board* (*vidi* Prvostepenu presudu, fusnota 481, gdje je takođe odabran ovaj izraz).

¹¹⁹ DP P116, tačka 2 Odluke, stavka 4.

¹²⁰ DP P116, tačka 2 Odluke, stavka 2.

¹²¹ DP P2616 i P2617. Ti se dokazni predmeti ne navode u Prvostepenoj presudi, a nisu ih pominjale ni strane, kako na raspravama (transkriptu) tako ni u pismenim podnescima. Međutim, te je dokazne predmete tužilac ponudio na uvrštavanje 1. augusta 2003., a Pretresno vijeće ih je istog dana prihvatilo, *vidi* T. 20573.

¹²² Prvostepena presuda, par. 195.

¹²³ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 90.

¹²⁴ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 91.

¹²⁵ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 91.

¹²⁶ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 92-93.

Brđanin iznosi argument da *Službeni glasnik ARK-a* nije stizao do šire javnosti.¹²⁷ Najzad, Brđanin tvrdi da je zaključak u vezi s upoznatošću građana i pripadnika vojske sa odlukama Kriznog štaba ARK-a i njegovim vlastitim govorima bio “ključan” za ostale zaključke Pretresnog vijeća u vezi s njegovom odgovornošću.¹²⁸

71. Tužilac odgovara da su predloženi mnogi dokazi koji pokazuju da su opštinske vlasti bile upoznate s odlukama Kriznog štaba ARK-a i tvrdi da je Brđanin bio vrlo poznata ličnost u regiji jer je imao pristup lokalnim sredstvima informisanja.¹²⁹

72. S izuzetkom prilično uopštene izjave da su o sadržaju odluka Kriznog štaba ARK-a opštine bile informisane putem *Službenog glasnika ARK-a*, radio-stanice i novina, Pretresno vijeće nije eksplicitno spominjalo konkretne načine na koje su se opštinski organi vlasti upoznavali sa odlukama i zaključcima Kriznog štaba ARK-a. Međutim, uprkos tome što nije do kraja razjašnjeno kako se to upoznavanje vršilo, zaključci Pretresnog vijeća, dokumentirani dokazima navedenim u odjeljku Prvostepene presude pod naslovom “Nadležnost Kriznog štaba ARK-a u odnosu na opštinske organe vlasti” ukazuju na to da su opštine ARK-a doista znale za odluke i zaključke Kriznog štaba ARK-a.¹³⁰ S obzirom na dokaze na koje se pozvalo Pretresno vijeće, Žalbeno vijeće konstatuje da je razuman presuditelj o činjenicama mogao donijeti ovakav zaključak.

73. Brđaninov argument da je zaključak da su civili i pripadnici vojske bili upoznati sa odlukama Kriznog štaba ARK-a i sadržajem njegovih vlastitih govora bio “ključan” za druge zaključke Pretresnog vijeća u vezi s vidom njegove odgovornosti (argument uz tvrdnju o grešci br. 22) biće razmotren u kontekstu Brđaninove odgovornosti za konkretna krivična djela. Međutim, ostali argumenti kojima je popraćen tvrdnja o grešci br. 22 odbacuju se.

E. Nadležnost Kriznog štaba ARK-a nad opštinskim organima vlasti

74. Pretresno vijeće je utvrdilo da je Krizni štab ARK-a *de facto* bio viša vlast u odnosu na opštine u sastavu ARK-a i da je koordinisao njihov rad.¹³¹ Brđanin osporava nekoliko zaključaka o činjeničnom stanju iz Prvostepene presude koji se odnose na nadležnosti Kriznog štaba ARK-a nad opštinskim organima vlasti.

1. Prihvatanje nadležnosti Kriznog štaba ARK-a od strane opština

75. Brđanin osporava zaključak Pretresnog vijeća da su, “[i]zuzev opštine Prijedor, sve opštine ARK-a bez pogovora /.../ prihvatile da je Krizni štab ARK-a nadležan da izdaje uputstva koja su za

¹²⁷ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 94.

¹²⁸ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 95.

¹²⁹ Tužiočev podnesak respondenta, par. 6.90-6.91.

¹³⁰ Prvostepena presuda, par. 200-210.

njih obavezujuća” (tvrdnja o grešci br. 25, razmatran zajedno sa tvrdnjom o grešci br. 11).¹³² On tvrdi da je taj zaključak protivrječan zaključku da je Brđanin odgovoran za zločine izvršene u Prijedoru¹³³ i da dokazi pokazuju da većina opština nije prihvatila nadležnosti Kriznog štaba ARK-a, a da je više opština djelovalo sasvim nezavisno u odnosu na Krizni štab ARK-a.¹³⁴

(a) Nadležnosti Kriznog štaba ARK-a nad Prijedorom

76. Brđanin tvrdi da je Pretresno vijeće pogriješilo kada ga je proglasilo krivim za zločine koji su se dogodili u opštini Prijedor nakon što je utvrdilo da ta opština nije prihvatila nadležnost Kriznog štaba ARK-a.¹³⁵ Tužilac odgovara da Brđaninova tvrdnja iskrivljuje istinu jer on propušta reći da je Pretresno vijeće utvrdilo i to da je opština Prijedor, nakon što je razriješen njen sukob sa Kriznim štabom ARK-a, odlučila da provodi njegove odluke.¹³⁶

77. Pretresno vijeće je utvrdilo da su sve opštine u sastavu ARK-a, s izuzetkom Prijedora, “bez pogovora” prihvatile nadležnost Kriznog štaba ARK-a, a njegove odluke kao obavezujuće.¹³⁷ Organi vlasti opštine Prijedor ipak su doveli u pitanje nadležnost Kriznog štaba ARK-a i njegovih odluka. Na primjer, 23. juna 1992., Krizni štab Prijedora donio je odluku prema kojoj se odluke Kriznog štaba ARK-a donijete prije 22. juna 1992. smatraju nevažećim.¹³⁸ Pretresno vijeće ipak je utvrdilo da je Krizni štab ARK-a *de facto* imao nadležnost nad opštinama u sastavu ARK-a, uključujući i Prijedor.¹³⁹

78. Pretresno vijeće se za zaključak da je opština Prijedor naposljetku prihvatila nadležnost Kriznog štaba ARK-a pozvalo na više izvora. U odluci od 23. juna, kojom su dotadašnje odluke Kriznog štaba ARK-a proglašene nevažećim, stoji da će Krizni štab Prijedor provoditi odluke Kriznog štaba ARK-a donijete poslije 22. juna 1992. godine.¹⁴⁰ Dvije zajedničke izjave od prije 22. juna 1992. upućuju na to da je opština Prijedor prihvatila nadležnost Kriznog štaba ARK-a i prije 22. juna 1992. godine.¹⁴¹ Nadalje, u odluci o osnivanju Kriznog štaba opštine Prijedor od 20. maja 1992. izričito se navodi da su osnov za djelovanje Kriznog štaba Prijedor odluke nadležnih organa ARK-a.¹⁴² Pretresno vijeće je navelo i dokaze koji pokazuju da su organi opštine Prijedor zaista

¹³¹ Prvostepena presuda, par. 197, 200.

¹³² Brđaninov žalbeni podnesak, par. 43, gdje se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 205. *Vidi i* navod o grešci br. 27, Brđaninov žalbeni podnesak, par. 103.

¹³³ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 44.

¹³⁴ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 36-42, 44, 103, za širi uvid *vidi i* AT od 8. decembra 2006., str. 141-148.

¹³⁵ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 44, AT od 8. decembra 2006., str. 145.

¹³⁶ Tužiočev podnesak respondenta, par. 6.32, gdje se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 207-208.

¹³⁷ Prvostepena presuda, par. 205.

¹³⁸ Prvostepena presuda, par. 207.

¹³⁹ Prvostepena presuda, par. 200.

¹⁴⁰ Prvostepena presuda, par. 207, gdje se upućuje na DP P1261.

¹⁴¹ Prvostepena presuda, par. 208, fusnota 539, gdje se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 206.

¹⁴² Prvostepena presuda, par. 208.

imali redovnu komunikaciju s Kriznim štabom ARK-a i provodili njegove odluke izdate prije 22. juna 1992. godine.¹⁴³

79. Pretresno vijeće je ocijenilo da opština Prijedor nije *bez pogovora* prihvatila odluke Kriznog štaba ARK-a kao obavezujuće. Međutim, Pretresno vijeće je objasnilo da je opština Prijedor, doduše nevoljno, na kraju ipak prihvatila odluke Kriznog štaba ARK-a i počela ih provoditi, čak i one donijete prije 22. juna 1992. godine. Brđanin nije dokazao da je Pretresno vijeće postupilo nerazumno kada je zaključilo da je stvarna nadležnost Kriznog štaba ARK-a nad opštinama uključivao i opštinu Prijedor.

(b) Obavezujuća uputstva Kriznog štaba ARK-a

80. Brđanin tvrdi da dokazi “gotovo bez izuzetka” potvrđuju da većina opština nije prihvatila nadležnost Kriznog štaba ARK-a (tvrđnja o grešci br. 11).¹⁴⁴ Pritom se poziva, prvo, na Treanorov izvještaj, u kojem se zaključuje da se na osnovu dostupnih dokumentarnih dokaza ne može zaključiti da je provođenje odluka bilo obavezno.¹⁴⁵ On dodaje da Treanorov izvještaj pokazuje da je proveden mali broj tih odluka.¹⁴⁶ Drugo, Brđanin tvrdi da je najveća opština u sastavu ARK-a, Banja Luka, ignorisala Krizni štab ARK-a, za što se poziva na primjer situacije kada Krizni štab ARK-a nije uspio da zatvori putničku agenciju u Banjoj Luci.¹⁴⁷ Treće, on navodi nekoliko iskaza svjedoka koji su izjavili da odluke Kriznog štaba ARK-a nisu smatrali obavezujućima.¹⁴⁸

81. Na Brđaninov prvi i drugi argument tužilac odgovara navodeći da je predočen velik broj dokaza koji govore u prilog zaključku Pretresnog vijeća da je Banja Luka priznavala nadležnost Kriznog štaba ARK-a.¹⁴⁹ Isto tako, što se tiče drugog argumenta, tužilac tvrdi da organi opštine Banja Luka nisu mogli ignorisati i da stvarno nisu ignorisali odluku Kriznog štaba ARK-a u vezi s agencijom.¹⁵⁰ Na Brđaninov argument o iskazima svjedoka iz opština u sastavu ARK-a tužilac odgovara da je izvedeno mnogo suprotnih dokaza.¹⁵¹

82. Kako je ispravno upozorio Brđanin, u izvještaju vještaka Patricka Treanora stoji da “[r]aspoloživi dokazi u vidu dokumenata ne bi bili dovoljni za dokazivanje da je postojao plan sistematskog i obaveznog provođenja svih BRĐANINOVIIH akata od strane opštinskih organa, kao

¹⁴³ Prvostepena presuda, par. 208.

¹⁴⁴ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 44.

¹⁴⁵ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 45.

¹⁴⁶ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 49-52, AT od 8. decembra 2006., str. 156-157, *vidi i* diskusiju uz navod o grešci br. 29 (Brđaninov žalbeni podnesak, par. 112).

¹⁴⁷ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 46-47.

¹⁴⁸ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 48.

¹⁴⁹ Tužiočev podnesak respondenta, par. 6.33, 6.38.

¹⁵⁰ Tužiočev podnesak respondenta, par. 6.40-6.44.

¹⁵¹ Tužiočev podnesak respondenta, par. 6.39.

ni za razumno izvođenje zaključaka o tome”.¹⁵² No, u narednom paragrafu, u Treanorovom izvještaju navodi se i zaključak da “[m]eđutim, raspoloživi dokazi u vidu dokumenata uvjerljiviji su na gorepomenutim ključnim područjima [tj. na područjima otpuštanja stručnih kadrova nesrba, kao i razoružavanja i preseljavanja nesrpskog stanovništva]” i da su “[Brđaninovi] akti *de facto* provedeni u te tri ključne svrhe”.¹⁵³ To se podudara s odlukom Pretresnog vijeća da se u utvrđivanju činjeničnog stanja ograniči na provođenje odluka Kriznog štaba ARK-a u opštinama na ta tri ključna područja.¹⁵⁴

83. Brđanin takođe iznosi argument da Treanorov izvještaj pokazuje da je proveden veoma mali broj odluka Kriznog štaba ARK-a.¹⁵⁵ On tvrdi da zaključak iz Treanorovoog izvještaja, da su “opštinski organi postupali ili na neposredan Brđaninov poticaj ili *saglasno i u skladu s njegovom politikom*”¹⁵⁶ u pogledu tri navedena ključna područja, pokazuje da opštine nisu bile potčinjene Kriznom štabu ARK-a. U cjelini, tvrdi on, dokazi pokazuju da opštine *nisu* provele više od 96,5% odluka Kriznog štaba ARK-a,¹⁵⁷ a da je, što se tiče odluka o razoružavanju i preseljenju, broj provedenih odluka bio još niži.¹⁵⁸

84. Što se tiče argumenta da su opštine tek u rijetkim slučajevima provodile odluke Kriznog štaba ARK-a, na jednom drugom mjestu u svom Žalbenom podnesku Brđanin osporava i zaključak Pretresnog vijeća da je jedini razuman zaključak koji se indirektno može izvesti na osnovu dokaza to da su opštine sistematski provodile odluke Kriznog štaba ARK-a na tri ključna područja Strateškog plana (tvrđnja o grešci br. 29).¹⁵⁹ Isto tako, on iznosi i argument da je, što se tiče tri spomenuta ključna područja, postotak provedenih odluka veoma nizak i da nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao donijeti takav zaključak.¹⁶⁰ Žalbeno vijeće smatra da su ovi argumenti međusobno povezani pa će ih razmotriti zajedno.

85. Pretresno vijeće je zauzelo stav da dokazi pokazuju da je postojao obrazac ponašanja na osnovu kojeg se može izvesti samo jedan razuman zaključak, naime, da su se odluke Kriznog štaba ARK-a sistematski provodile u opštinama, i to na tri ključna područja: otpuštanje nesrpskih stručnih

¹⁵² DP P2352, par. 186. Ovaj izvještaj pominje se u transkriptu suđenja (T. 18691), Pretresno vijeće ga navodi kao DP P2351 (*vidi*, na primjer, Prvostepenu presudu, fusnote 538, 543, 548), iako se u evidenciji Sekretarijata – koje se drži Žalbeno vijeće – vodi pod oznakom DP P2352.

¹⁵³ DP P2352, par. 187.

¹⁵⁴ Prvostepena presuda, par. 210.

¹⁵⁵ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 49-52.

¹⁵⁶ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 49, gdje se upućuje na DP P2352, par. 187 (naglasak Brđaninov)

¹⁵⁷ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 51, AT od 8. decembra 2006., str. 157.

¹⁵⁸ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 52. Pored toga, Brđanin tvrdi da je Odluka o razoružavanju nastala shodno nalogu koji je sekretar Regionalnog sekretarijata za narodnu odbranu izdao 4. maja 1992., tj., dan prije nego što je osnovan Krizni štab ARK-a. Brđanin se ovdje poziva na argument iznijet u vezi sa tvrdnjom o grešci br. 37 (Brđaninov žalbeni podnesak, par. 52, gdje se upućuje na Brđaninov žalbeni podnesak, par. 151-152); ova tvrdnja o grešci razmatra se u nastavku, u par. 143-149.

¹⁵⁹ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 109, gdje se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 210.

¹⁶⁰ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 112-113.

kadrova, razoružavanje paravojnih jedinica i pojedinaca koji su nezakonito posjedovali oružje, selektivno provođeno samo na nesrpskom stanovništvu, i preseljavanje nesrpskog stanovništva.¹⁶¹ Vijeće je priznalo da su dokumentarni dokazi o tome oskudni i da dostupni dokumenti predstavljaju samo mali uzorak svih dokumenata takve vrste izdanih u trinaest opština. Vijeće se pozvalo na sve te dokaze donoseći zaključak da su opštine sistematski provodile odluke Kriznog štaba ARK-a u tri navedena ključna područja.¹⁶²

86. Takođe, postoje i drugi dokazi koji pokazuju da su se odluke Kriznog štaba ARK-a provodile u opštinama na tri navedena ključna područja. Izvedeci taj zaključak, Pretresno vijeće se pozvalo na dio Prvostepene presude u kojem je razmotrena uloga Kriznog štaba ARK-a u provođenju Strateškog plana.¹⁶³ U tom dijelu Pretresno vijeće je detaljno opisalo odluke Kriznog štaba ARK-a u vezi sa Strateškim planom i osvrnulo se na to kako su se te odluke provodile u opštinama.¹⁶⁴

87. Žalbeno vijeće stoga konstatuje da Brđanin nije dokazao zašto nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi na osnovu dokaza – a oni se ni izdaleka ne svode samo na Treanorov izvještaj – mogao zaključiti da su opštine sistematski provodile odluke Kriznog štaba ARK-a na tri gorenavedena ključna područja.

88. Brđanin tvrdi i to da je najveća opština ARK-a, Banja Luka, ignorisala Krizni štab ARK-a (argument kojim je popraćena tvrdnja o grešci br. 11).¹⁶⁵ Taj argument odbacuje se bez razmatranja u okviru kategorija 2 i 7.

89. Brđanin tvrdi i to da je veliki broj svjedoka dao iskaze o tome da nadležnost Kriznog štaba ARK-a u njihovim opštinama nije bila prihvaćena (argument kojim je popraćena tvrdnja o grešci br. 11).¹⁶⁶ Ovaj se argument odbacuje bez razmatranja u okviru kategorija 2 (nepostojanje sankcija, i iskazi svjedoka Vidića i BT-92) i 5 (iskazi svjedoka Radojka i Dejanovića).

(c) Nepostojanje nadležnosti Kriznog štaba ARK-a nad nekoliko opština

90. Brđanin tvrdi da je Pretresno vijeće pogriješilo kada je zaključilo da dokazi izvedeni na suđenju nisu dovoljni da bi se potvrdilo da opštine u sastavu ARK-a nisu prihvatile nadležnost

¹⁶¹ Prvostepena presuda, par. 210.

¹⁶² Prvostepena presuda, par. 210.

¹⁶³ Prvostepena presuda, par. 210, fusnota 550.

¹⁶⁴ Prvostepena presuda, par. 230-255.

¹⁶⁵ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 46.

¹⁶⁶ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 48.

Kriznog štaba ARK-a (argument kojim je popraćena tvrdnja o grešci br. 11).¹⁶⁷ Ova tvrdnja o grešci odbacuje se bez razmatranja u okviru kategorija 2 i 5.

2. Zaključci Pretresnog vijeća u vezi sa “odmetnutim opštinama”

91. Pretresno vijeće je utvrdilo da su “[počinjeni zločini] slijedili opšti obrazac ponašanja koji je bio predviđen za provođenje Strateškog plana začetog na najvišem nivou rukovodstva bosanskih Srba, čije su provođenje od strane opština koordinirali regionalni organi vlasti ARK-a”.¹⁶⁸

92. Brđanin tvrdi da je Pretresno vijeće pogriješilo kada je na suđenju odbacilo njegov argument da su u nekim opštinama na vlasti bili jaki pojedinci koji su djelovali samostalno i ignorisali Krizni štab ARK-a, tj. konkretno, u opštinama Prijedor, Sanski Most, Bosanski Petrovac, Ključ i Bosanska Krupa (dalje u tekstu: odmetnute opštine)¹⁶⁹ (tvrdnja o grešci br. 28).¹⁷⁰ On tvrdi da Pretresno vijeće nije dalo obrazloženje o tome zašto nije uzelo u obzir oslobađajuće i neosporavane iskaze svjedoka Dodika i BT-95.¹⁷¹ Brđanin takođe tvrdi da nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao donijeti zaključak kakav je donijelo Pretresno vijeće.¹⁷²

93. Tužilac odgovara da Brđanin samo ponavlja argumente koje je iznio na suđenju.¹⁷³ Što se tiče iskaza svjedoka Dodika, tužilac tvrdi da se Pretresno vijeće jeste pozvalo na njega, tako da se pretpostavlja da je i ocijenilo njegovu dokaznu vrijednost.¹⁷⁴ Tužilac priznaje da se Pretresno vijeće nije pozvalo na iskaz svjedoka BT-95, ali tvrdi da to ne znači da on nije bio uzet u obzir.¹⁷⁵

94. Što se tiče Brđaninovog argumenta da je izostalo obrazloženje Pretresnog vijeća zašto je odbilo ili zanemarilo neke iskaze svjedoka, Žalbeno vijeće primjećuje da je Pretresno vijeće primilo na znanje Brđaninovu tvrdnju da su neke opštine djelovale samostalno u odnosu na organe ARK-a¹⁷⁶ i da se izričito osvrnulo na dokaze koji idu u prilog toj tezi, a posebno na iskaz svjedoka Dodika.¹⁷⁷ Dakle, očigledno je da je Pretresno vijeće njegov iskaz uzelo u obzir, ali se bez obzira na to svjedočenje opredijelilo za svoj zaključak takav kakav jeste.

95. Što se tiče svjedoka BT-95, Žalbeno vijeće napominje da Pretresno vijeće njegov iskaz nije spominjalo u predmetnom kontekstu. Kako je već ranije napomenuto, sama činjenica da Pretresno vijeće nije izričito spomenulo iskaz nekog svjedoka, čak i ako je on protivrječan zaključku

¹⁶⁷ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 36.

¹⁶⁸ Prvostepena presuda, par. 209.

¹⁶⁹ Prvostepena presuda, par. 209.

¹⁷⁰ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 104, 108.

¹⁷¹ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 105, 106, 108.

¹⁷² Brđaninov žalbeni podnesak, par. 108.

¹⁷³ Tužiočev podnesak respondenta, par. 6.104.

¹⁷⁴ Tužiočev podnesak respondenta, par. 7.18.

¹⁷⁵ Tužiočev podnesak respondenta, par. 7.19.

¹⁷⁶ Prvostepena presuda, par. 209.

¹⁷⁷ Prvostepena presuda, par. 209, fusnota 545.

Pretnosnog vijeća, ne znači da je Pretresno vijeće taj dokaz zanemarilo.¹⁷⁸ Budući da Pretresno vijeće jeste navodilo relevantne dokaze iznoseći konkretne zaključke, Brđanin nije dokazao da Pretresno vijeće nije obrazložilo svoje odluke.

96. Što se tiče argumenata da nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao donijeti zaključak kakav je donijelo Pretresno vijeće, Brđanin ne iznosi nikakav konkretan argument kojim bi potkrijepio tu svoju tvrdnju.¹⁷⁹ Pretresno vijeće je svoj zaključak iz osporavanog paragrafa donijelo, pozvavši se na jedan drugi dio Prvostepene presude, u kojem je opisalo provođenje Strateškog plana u Bosanskoj krajini.¹⁸⁰ Brđanin samo tvrdi da je zaključke iz tog dijela Prvostepene presude već ranije osporio u svom Žalbenom podnesku.¹⁸¹ Žalbeno vijeće je već odbacilo sve njegove argumente u vezi s tim.¹⁸² Dakle, Brđaninov argument se odbacuje.

97. Zaključak Pretresnog vijeća da su se, bez obzira na izvjesno nezadovoljstvo prema Kriznom štabu ARK-a, sve opštine, uključujući i navodno “odmetnute opštine”, saglasile sa provođenjem Strateškog plana pod koordinacijom Kriznog štaba ARK-a, ispravan je.¹⁸³ Žalbeno vijeće konstatuje da Brđanin nije dokazao da je zaključak Pretresnog vijeća bilo neobrazložen, bilo nerazuman.

F. Nadležnost Kriznog štaba ARK-a nad policijom

98. Brđanin tvrdi da nijedno razumno pretresno vijeće ne bi moglo utvrditi van razumne sumnje da je Krizni štab ARK-a imao *de facto* nadležnost nad policijom i da je vršio koordinaciju njenog rada (tvrdnja o grešci br. 30).¹⁸⁴ To argumentuje tvrdnjom da to “zasigurno nije jedini razuman zaključak koji se može izvesti na osnovu dokaza”.¹⁸⁵

1. Osporavanje iskaza svjedoka navedenih u Prvostepenoj presudi

99. Brđanin osporava tri od četiri iskaza svjedoka na koje se Pretresno vijeće pozvalo u kontekstu ovog pitanja.¹⁸⁶ Kao argument Brđanin iznosi to da je iskaz svjedoka Jovice Radojka

¹⁷⁸ *Vidi supra*, par. 11.

¹⁷⁹ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 105-106.

¹⁸⁰ *Vidi* Prvostepenu presudu, par. 209, fusnota 546.

¹⁸¹ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 107, gdje se upućuje na tvrdnje o greškama br. od 5 do 11.

¹⁸² *Vidi* tvrdnje o greškama br. 5-11. Tvrdnja o grešci br. 5 već je odbačena bez razmatranja, tvrdnja o greškama br. 6-8 i 10 smatraju se povučenicima, tvrdnja o grešci br. 9 bez razmatranja je odbačena u okviru goreopisane kategorije 1, tvrdnja o grešci br. 11 odbačena je ranije u tekstu.

¹⁸³ *Vidi* konkretno Prvostepenu presudu, par. 206-208.

¹⁸⁴ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 114-122, gdje se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 213.

¹⁸⁵ Brđaninova najava žalbe, par. 32. Brđanin tvrdi i to da, čak i ako bi se moglo argumentovati da su postojali zaključci Kriznog štaba ARK-a koji su se odnosili na uputstva policiji, Krizni štab ARK-a nije od policije tražio da čini bilo što protivzakonito. Odluke o razoružavanju pozivale su upravo na provođenje zakona, njima se tražilo oduzimanje naoružanja u *ilegalnom* posjedu (Brđaninov žalbeni podnesak, par. 121). To pitanje Pretresno vijeće je prodiskutovalo i zauzelo je stav da, uprkos tome što su neki proglasi pozivali na predaju cjelokupnog ilegalno posjedovanog naoružanja, “drugima se samo od bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata tražilo da predaju svoje naoružanje” i ta se mjera selektivno provodila samo prema nesrbima (Prvostepena presuda, par. 90, 237). Brđanin je pokušao osporiti taj zaključak (Brđaninov žalbeni podnesak, par. 318) (tvrdnja o grešci br. S3), ali je kasnije izjavio da ta greška “ne utiče na presudu ni na presudu o kazni” (*vidi* e-mail koji je John Ackerman poslao Helen Brady 2. decembra 2006., zaveden 15. januara 2007).

¹⁸⁶ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 115-118.

istrgnut iz konteksta i da ne može služiti kao potkrepa zaključku Pretresnog vijeća da je policija izvršavala izvjesna uputstva Skupštine ARK-a i Kriznog štaba jer je ovaj svjedok govorio samo o Skupštini i Kriznom štabu opštine Bosanski Petrovac, a ne o organima ARK-a.¹⁸⁷ Brđanin takođe tvrdi da je svjedok Muhamed Sadiković u svom iskazu izjavio da je jedini organ civilne vlasti u komandnom lancu policije bilo Ministarstvo unutrašnjih poslova (MUP) sa sjedištem u Sarajevu. Prema onome što on tvrdi, opštinske skupštine su mogle da daju samo preporuke policiji.¹⁸⁸ U ovom kontekstu Brđanin upućuje na dokazni predmet P157, uputstva “za rad opštinskih kriznih štabova” koja je izdala SrBiH. Prema tom dokumentu, policija ostaje potčinjena svom “stručnom kadru” čak i u vanrednim situacijama.¹⁸⁹ Brđanin tvrdi i to da iskaz svjedoka BT-72, na koji se Pretresno vijeće pozvalo, protivrječi zaključku Pretresnog vijeća.¹⁹⁰

100. Tužilac odgovara da Brđanin nije obradio jedan dokazni predmet koji je citiralo Pretresno vijeće i da nije objasnio zašto drugi dokazi koje je Pretresno vijeće citiralo u prethodnim paragrafima nisu dovoljni kao osnova za zaključak Pretresnog vijeća.¹⁹¹ Tužilac tvrdi da je Pretresno vijeće postupilo razumno kad se oslonilo na citirane dokaze.¹⁹² Što se tiče svjedoka Jovice Radojka, tužilac tvrdi da je on u svom iskazu izjavio da su odluke Kriznog štaba ARK-a bile obavezujuće.¹⁹³ Što se tiče svjedoka Muhameda Sadikovića, tužilac odgovara da je taj svjedok u svom iskazu izjavio da, u normalnim, mirnodopskim okolnostima, skupština nije imala nikakve nadležnosti. Međutim, u vanrednoj situaciji na krizne štabove su se primjenjivali drugi zakonski propisi.¹⁹⁴

101. Oспоравани dio iskaza svjedoka Jovice Radojka dvosmislen je i, kako sugeriše Brđanin, mogao bi se odnositi na Krizni štab ARK-a ili na opštinske krizne štabove.¹⁹⁵ Međutim, taj svjedok je izjavio i to da je Centar službi bezbjednosti (dalje u tekstu: CSB) bio dužan da postupa po instrukcijama Kriznog štaba ARK-a.¹⁹⁶ Stoga, budući da su stanice javne bezbjednosti (dalje u tekstu: SJB) bile obavezne da provode naloge CSB-a,¹⁹⁷ a pošto je načelnik CSB-a bio i član Kriznog štaba ARK-a,¹⁹⁸ Pretresno vijeće nije postupilo nerazumno kada je zaključilo da iskaz

¹⁸⁷ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 115.

¹⁸⁸ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 116.

¹⁸⁹ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 116.

¹⁹⁰ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 117.

¹⁹¹ Tužiočev podnesak respondenta, par. 6.111.

¹⁹² Tužiočev podnesak respondenta, par. 6.116.

¹⁹³ Tužiočev podnesak respondenta, par. 6.118.

¹⁹⁴ Tužiočev podnesak respondenta, par. 6.117.

¹⁹⁵ T. 20055.

¹⁹⁶ T. 20056-20057.

¹⁹⁷ Prvostepena presuda, par. 212, navod iz Brđaninovog Žalbenog podneska, par. 117.

¹⁹⁸ Prvostepena presuda, par. 213.

svjedoka Jovice Radojka u cjelini pokazuje da je Krizni štab ARK-a *de facto* bio nadležan za policiju.¹⁹⁹

102. Svjedok Muhamed Sadiković, kako tvrdi Brđanin, govorio je o opštinskim kriznim štabovima, a ne o Kriznom štabu ARK-a. Taj svjedok je i potvrdio da, u normalnim okolnostima, opštinska skupština nije imala nadležnost nad policijom.²⁰⁰ Dokazni predmet P157, na koji se upućuje u fusnoti 558 Prvostepene presude, takođe govori u prilog zaključku da krizni štabovi nisu imali nikakvu formalnopravnu nadležnost nad policijom. Naime, Pretresno vijeće je tu činjenicu izričito priznalo i izvelo zaključak da Krizni štab ARK-a *de jure* nije bio nadležan da izdaje naloge policiji.²⁰¹

103. Sadiković je, kako napominje Pretresno vijeće, izjavio i to da su krizni štabovi u vanrednim situacijama imali šira ovlaštenja nego opštinske skupštine u normalnim okolnostima. Stoga su krizni štabovi, kako je izjavio taj svjedok, imali “uticaj i na vojsku i na policiju”.²⁰² Iz njegovog iskaza jasno se vidi da, unatoč tome što opštinske skupštine u mirnodopskim uslovima nisu *de jure* imale nadležnost nad policijom, u vanrednim situacijama krizni štabovi su mogli imati određenu nadležnost nad policijom.

104. U svjetlu činjenice da je Sadiković svjedočio samo u vezi s opštinskim kriznim štabovima, taj iskaz se ne može dovesti u direktnu vezu sa zaključkom Pretresnog vijeća o tome da je Krizni štab ARK-a *de facto* imao nadležnost nad policijom. Međutim, taj iskaz potkrepljuje zaključak Pretresnog vijeća utoliko što je ono utvrdilo da je Krizni štab ARK-a obrazovan na istim osnovama kao i opštinski štabovi.²⁰³ Žalbeno vijeće će činjenicu da ovaj iskaz samo indirektno potkrepljuje zaključak Pretresnog vijeća uzeti u obzir prilikom razmatranja šireg pitanja da li je Pretresno vijeće razumno postupilo kada je zaključilo da je Krizni štab ARK-a imao *de facto* nadležnost nad policijom.

105. Žalbeno vijeće se ne može saglasiti sa Brđaninovom tvrdnjom da iskaz svjedoka BT-72 na koji se Pretresno vijeće pozvalo protivrječi zaključku Pretresnog vijeća (argument kojim je popraćena tvrdnja o grešci br. 30).²⁰⁴ Ovaj argument odbacuje se bez razmatranja u okviru goreopisane kategorije 5.

¹⁹⁹ Stanice javne bezbjednosti i Centar službi bezbjednosti zbirno se nazivaju “policijom”. *Vidi* Prvostepenu presudu, fusnota 556.

²⁰⁰ T. 18215.

²⁰¹ Prvostepena presuda, par. 212.

²⁰² T. 18215-18216, *vidi i* T. 18351.

²⁰³ *Vidi* Prvostepenu presudu, par. 191.

²⁰⁴ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 117.

2. Zanemareni relevantni svjedoci

106. Brđanin tvrdi da Pretresno vijeće nije obrazložilo svoju ocjenu da su iskazi svjedoka BW-1 i Milenka Savića nepouzdati (argument kojim je popraćena tvrdnja o grešci br. 30).²⁰⁵ Ovaj argument odbacuje se bez razmatranja u okviru goreopisane kategorije 6.

3. Dokazi o nalogima izdavanim policiji

107. Brđanin tvrdi da je nedostatak dokaza o tome da je Krizni štab ARK-a ikada izdavao naloge policiji koban po osuđujuću presudu koja mu je izrečena (argument kojim je popraćena tvrdnja o grešci br. 30).²⁰⁶ Ovaj argument odbacuje se bez razmatranja u okviru goreopisane kategorije 2.

4. Zaključak Žalbenog vijeća

108. S obzirom na gore iznijete zaključke i razmatranja, te imajući u vidu (1) da je načelnik CSB-a bio član Kriznog štaba ARK-a, (2) da su stanice javne bezbjednosti bile potčinjene CSB-u, te (3) izjavu načelnika CSB-a načelnicima stanica javne bezbjednosti da su u svim svojim aktivnostima “dužni /.../ da se pridržava/ju/ svih mjera i radnji koje naredi Krizni štab Autonomne Regije”,²⁰⁷ Brđanin nije dokazao da nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao utvrditi da je Krizni štab ARK-a imao *de facto* nadležnost nad policijom. Tvrdnja o grešci br. 30 uslijed toga se odbija.

G. Krizni štab ARK-a i VRS

109. Pretresno vijeće je utvrdilo da organi civilne vlasti ARK-a i opština nisu imali ni *de jure* ni *de facto* nadležnost nad oružanim snagama.²⁰⁸ Međutim, Vijeće je ocijenilo da je na regionalnom nivou postojala uska interakcija između civilnih i vojnih struktura, što je Kriznom štabu ARK-a omogućavalo veliki uticaj na 1. krajiški korpus (dalje u tekstu: 1. KK) Vojske SrBiH (dalje u tekstu: VRS).²⁰⁹ Brđanin osporava nekoliko zaključaka Pretresnog vijeća u vezi s nadležnošću Kriznog štaba ARK-a nad vojskom (tvrdnje o greškama br. 31-35).²¹⁰

1. Posjeta jednog člana Kriznog štaba ARK-a zatočeničkim objektima

110. Brđanin tvrdi da zaključak Pretresnog vijeća da je “jednom istaknutom članu Kriznog štaba ARK-a odobren /.../ pristup vojnim zatočeničkim objektima”²¹¹ (tvrdnja o grešci br. 34) nema van

²⁰⁵ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 119-120.

²⁰⁶ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 118.

²⁰⁷ Prvostepena presuda, par. 213, gdje se upućuje na DP P202.

²⁰⁸ Prvostepena presuda, par. 216.

²⁰⁹ Prvostepena presuda, par. 224.

²¹⁰ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 123-141.

²¹¹ Prvostepena presuda, par. 224.

razumne sumnje potkrepu u dokazima.²¹² On iznosi i argument da je Pretresno vijeće pogriješilo kada se pozvalo na posjetu Tadeusza Mazowieckog (specijalnog izvjestitelja UN za ljudska prava u bivšoj Jugoslaviji) logoru Manjača (1) zato što do te posjete nikad nije došlo i (2) zato što citirani dokazni predmet ne potvrđuje zaključak da je Krizni štab ARK-a pružio pomoć u organizovanju te posjete (tvrdnja o grešci br. 33).²¹³

111. Tužilac priznaje da Mazowiecki nije posjetio taj vojni logor. Međutim, budući da je taj logor posjetio Vojo Kuprešanin, on tvrdi da je zaključak Pretresnog vijeća da je “jedan istaknuti član” obišao taj logor razuman.²¹⁴ Brđanin odgovara da je Kuprešanin posjetio logor Manjača tek *nakon* što je Krizni štab ARK-a već prestao postojati, pa se ta posjeta ne može dovesti u vezu s tim organom.²¹⁵

112. Argument u vezi s navodnom posjetom Tadeusza Mazowieckog predmetnom logoru Žalbeno vijeće odbacuje bez razmatranja u okviru goreopisane kategorije 8.

113. Međutim, ostaje otvoreno pitanje da li je Pretresno vijeće postupilo razumno kada je utvrdilo da je Vojo Kuprešanin posjetio taj logor u svojstvu člana Kriznog štaba ARK-a. Prema tome što je navelo Pretresno vijeće, do Kuprešaninove posjete došlo je 8. augusta 1992. godine.²¹⁶

U vezi sa Kriznim štabom ARK-a, Pretresno vijeće je zaključilo i sljedeće:

Dana 17. jula 1992., Skupština ARK-a je na svojoj 18. sjednici verifikovala sve odluke i zaključke koje su donijeli Krizni štab ARK-a i Ratno predsjedništvo ARK-a. Ne postoje naznake o tome da je Ratno predsjedništvo ARK-a tada ukinuto. Naprotiv, ono je nastavilo da se sastaje barem do 8. septembra 1992., samo sedmicu uoči usvajanja amandmana na Ustav Srpske Republike BiH, kojom je ukinut ARK kao teritorijalna jedinica Srpske Republike BiH. Međutim, u spisu ovog predmeta ne postoji nijedna odluka, niti se igdje pominje ikakva odluka Kriznog štaba ARK-a izdata poslije 17. jula 1992. i Pretresno vijeće se uvjerilo da je Krizni štab ARK-a do tog datuma praktično prestao da vrši vlast i obavlja svoje funkcije.²¹⁷

Međutim, kako je objasnilo Pretresno vijeće, “[d]ana 9. jula 1992., Krizni štab ARK-a preimenovao se u Ratno predsjedništvo ARK-a zadržavši pritom iste nadležnosti”.²¹⁸ Pored toga, Pretresno vijeće je izričito iznijelo stav da, “[k]ad se u ovom i slijedećim poglavljima pominje Krizni štab ARK-a [od paragrafa 197 Prvostepene presude nadalje], taj naziv obuhvata i Ratno predsjedništvo ARK-a”.²¹⁹ Pošto je Pretresno vijeće utvrdilo da se Krizni štab ARK-a nastavio sastajati barem do 8. septembra 1992., Brđaninova tvrdnja da je on prestao da postoji 8. augusta 1992. je neumjesna.

²¹² Brđaninova najava žalbe, par. 36, Brđaninov žalbeni podnesak, par. 137.

²¹³ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 135, AT od 8. decembra 2006., str. 135.

²¹⁴ Tužiočev podnesak respondenta, par. 6.131.

²¹⁵ Brđaninova replika, par. 44.

²¹⁶ Prvostepena presuda, fusnota 606.

²¹⁷ Prvostepena presuda, par. 196 (fusnote izostavljene).

²¹⁸ Prvostepena presuda, par. 196

²¹⁹ Prvostepena presuda, fusnota 509.

114. Dakle, čini se da je Pretresno vijeće, postupajući na osnovu svog zaključka da je Ratno predsjedništvo ARK-a u suštini bilo isti organ kao onaj prethodni (Krizni štab ARK-a), posjetu Voje Kuprešanina 8. augusta 1992. smatralo posjetom “jednog istaknutog člana Kriznog štaba ARK-a”.²²⁰ S obzirom na sve iznijeto, Brđanin nije dokazao da nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao donijeti zaključak kakav je donijelo Pretresno vijeće.

2. Odnos između Kriznog štaba ARK-a i VRS-a

115. Pretresno vijeće je utvrdilo da je general Momir Talić Skupštinu ARK-a informisao o vojnim operacijama, kao i da je svoje potčinjene u 1. KK informisao o odlukama Kriznog štaba ARK-a.²²¹

116. Brđanin tvrdi da dokazi ne idu u prilog ovom zaključku Pretresnog vijeća (tvrdnja o grešci br. S6).²²² On tvrdi da su se informacije koje je general Talić iznio pred Skupštinom ARK-a ticale vojnih operacija u Posavini, koja nije bila dio ARK-a.²²³ Pored toga, Brđanin iznosi argument da je general Talić samo jednom prilikom svoje potčinjene oficire informisao o sastanku Kriznog štaba ARK-a kojem je prisustvovao, a tema o kojoj se raspravljalo bila je upravo slaba koordinacija između Kriznog štaba ARK-a i VRS-a.²²⁴

117. Tužilac odgovara da je zaključak Pretresnog vijeća bio razuman, i da Brđanin zanemaruje sve dokaze na koje se Pretresno vijeće pozvalo osim jednog.²²⁵

118. Brđaninova tvrdnja da dokazi ne potvrđuju zaključak da je general Talić svoje potčinjene redovno obavještavao o odlukama i zaključcima Kriznog štaba ARK-a je tačna. Međutim, Pretresno vijeće nije zaključilo da je general Talić redovno informisao svoje potčinjene. Pored toga, zaključak Pretresnog vijeća da su informacije bile o “vojnim operacijama” ne može se smatrati nerazumnim zbog toga što je general Talić Skupštinu ARK-a informisao o vojnoj operaciji u Posavini. Brđaninov argument stoga se odbija.

119. Suština zaključka Pretresnog vijeća u predmetnom dijelu Prvostepene presude jeste to da je na regionalnom nivou postojala “saradnja” između vojnih i civilnih vlasti.²²⁶ Što se tiče učešća generala Talića, dokazi na koje je u tom kontekstu uputilo Pretresno vijeće pokazuju sljedeće: (1) nakon osnivanja i mobilizacije VRS-a, general Talić je naglasio da jedinice moraju da uspostave

²²⁰ Prvostepena presuda, par. 224.

²²¹ Prvostepena presuda, par. 223.

²²² Brđaninov žalbeni podnesak, par. 321-323.

²²³ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 322.

²²⁴ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 323.

²²⁵ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 6.295-6.299.

²²⁶ Prvostepena presuda, par. 221.

“što tešnju saradnju sa narodom i legalnim organima vlasti u zonama svojih odgovornosti”,²²⁷ (2) general Talić bio je član Kriznog štaba ARK-a,²²⁸ (3) general Talić je 17. jula 1992. Skupštinu ARK-a izvijestio o vojnim operacijama u Posavini,²²⁹ i (4) general Talić je 18. maja 1992. “uži dio komande” informisao o odlukama Kriznog štaba ARK-a.²³⁰ Žalbeno vijeće konstatuje da je razuman presuditelj o činjenicama mogao da zaključi da ti dokazi ne pokazuju samo to da je na regionalnom nivou postojala saradnja između vojnih i civilnih vlasti, nego i to da je general Talić učestvovao u ostvarivanju i održavanju te saradnje.²³¹ Dakle, Žalbeno vijeće Brđaninove argumente s ovim u vezi ne ocjenjuje kao uvjerljive, i odbija tvrdnju o grešci br. S6.

3. Podrška Vlade SrBiH saradnji između Kriznog štaba ARK-a i VRS-a

120. Pretresno vijeće je utvrdilo da je “Vlada Srpske Republike BiH podržavala /.../ saradnju između Kriznog štaba ARK-a i vojske i činjenicu da je Krizni štab ARK-a mogao da utiče na aktivnosti 1. KK”.²³²

121. Brđanin iznosi kao argument da nijedno razumno pretresno vijeće ne bi donijelo takav zaključak (tvrdnja o grešci br. 35).²³³ Brđanin tvrdi da Pretresno vijeće navodi samo jedan izvor za taj zaključak, odnosno članak iz novina *Glas*, i tvrdi da se na suđenju pokazalo da članci iz *Glasa* nisu pouzdani.²³⁴ Pored toga, on tvrdi da komentari ministra odbrane SrBiH Bogdana Subotića, na koje se Pretresno vijeće pozvalo prilikom donošenja tog zaključka, zapravo ne potiču iz članka u novinama *Glas*, kako je navelo Pretresno vijeće, nego “informacija iz druge ruke iz dnevnika osobe koja tvrdi da je pročitala i zapisala citat iz lista *Glas*”.²³⁵ Najzad, on tvrdi da je značenje citiranih Subotićevih izjava upitno jer se navodi da su bile objavljene 27. jula 1992., datuma kada Krizni štab ARK-a više nije djelovao. *Glas* je takođe 7. jula 1992. citirao Subotića koji je predložio da vlada SrBiH ukine krizni štab.²³⁶

122. Tužilac negira da se za članke iz novina *Glas* na suđenju pokazalo da su nepouzdana.²³⁷ Tužilac iznosi argument da je zaključak o kojem je ovdje riječ bio razuman u kontekstu cjelokupnih dokaza²³⁸ i upućuje na tri konkretna zaključka Pretresnog vijeća za koja kaže da potvrđuju zaključak vijeća da je Vlada SrBiH podržavala saradnju između Kriznog štaba ARK-a i vojske.

²²⁷ *Vidi* Prvostepenu presudu, par. 217, fusnota 577, gdje se upućuje na DP P1597.

²²⁸ Prvostepena presuda, par. 221.

²²⁹ DP P285, str. 1.

²³⁰ Svjedok Selak, T. 13079 i DP P1600, str. 139-140.

²³¹ *Vidi* i Prvostepenu presudu, fusnota 846.

²³² Prvostepena presuda, par. 225.

²³³ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 138-141, gdje se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 225.

²³⁴ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 139.

²³⁵ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 140.

²³⁶ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 141.

²³⁷ Tužiočev podnesak respondenta, par. 6.134.

²³⁸ Tužiočev podnesak respondenta, par. 6.132.

Prvo, struktura Kriznog štaba ARK-a, u kojem su bili i visoki oficiri vojske, obezbjeđivala je saradnju između civilnih i vojnih organa. Drugo, Krizni štab ARK-a, konkretno Brđanin, bio je u kontaktu sa rukovodstvom Vlade SrBiH, što, kako tvrdi tužilac, dokazuje da je intencija Vlade SrBiH bila da saradnja između regionalnih političkih srpskih rukovodilaca i vojske bude što bolja.²³⁹ Treće, Pretresno vijeće je utvrdilo da su vojne i civilne vlasti bile ujedinjene na ostvarenju istog cilja, provođenju Strateškog plana poteklog od rukovodstva Vlade SrBiH.²⁴⁰

123. Brđanin odgovara da nijedan od tužiočevih argumenata ne pokazuje da je Vlada SrBiH podržavala saradnju između Kriznog štaba ARK-a i vojske.²⁴¹

124. Što se tiče pobijanog zaključka, Pretresno vijeće je iznijelo da je izvor Subotičeve izjave članak iz novina *Glas* pod naslovom "Svako je vrijeme za slobodu", objavljen u broju od 27. jula 1992., na koji se upućuje kao na dokazni predmet P2326.²⁴² Dokazni predmet P2326 je dnevnik jednog svjedoka u kojem je on sakupljao članke iz lista *Glas*, i nerijetko ih komentarisao. Žalbeno vijeće je razmotrilo članak koji je navelo Pretresno vijeće i utvrdilo da u njemu nema Subotičevog citata. Štaviše, čini se da taj članak nema nikakve veze s pitanjem koje je ovdje sporno.²⁴³

125. Pretresno vijeće je uputilo i na stranicu 11 dokaznog predmeta P2326.²⁴⁴ Na toj stranici, svjedok je zaista zabilježio odgovor koji je Subotić dao u okviru intervjuja listu *Glas* (u članku pod naslovom "Spoljne granice nisu sporne", objavljenom 28. jula 1992.). Na istoj stranici dnevnika može se pročitati sljedeće: "I pored ovoga, sve odluke koje su Krizni štabovi i Ratna predsjedništva, ustvari Brđaninova i Radićeva kamarila donosile, ostaju i dalje da se provode bez ikakvih smetnji." Međutim, za tu se rečenicu čini da je komentar Subotičeve izjave koji daje sam svjedok. Dakle, Pretresno vijeće je pogriješilo kada je ocijenilo da se taj citat može pripisati Subotiću.

126. No, postavlja se pitanje da li je Pretresno vijeće usprkos toj grešci postupilo razumno kada je zaključilo da je Vlada SrBiH podržavala saradnju između Kriznog štaba ARK-a i vojske, i da je Vlada SrBiH podržavala činjenicu da Krizni štab ARK-a može da utiče na aktivnosti 1. KK VRS-a.²⁴⁵

127. Što se tiče pitanja da li je Vlada SrBiH podržavala saradnju između Kriznog štaba ARK-a i VRS-a, Žalbeno vijeće podsjeća na to da su, prema Prvostepenoj presudi, Strateški plan razradili rukovodstvo bosanskih Srba i predstavnici bosanskih Srba u oružanim snagama.²⁴⁶ Krizni štab

²³⁹ Tužiočev podnesak respondenta, par. 6.135.

²⁴⁰ Tužiočev podnesak respondenta, par. 6.136, gdje se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 225, fusnota 608.

²⁴¹ Brđaninova replika, par. 47.

²⁴² Prvostepena presuda, fusnota 609.

²⁴³ DP P2326 (zapečaćeno), str. L0046838-L0046839.

²⁴⁴ DP P2326 (zapečaćeno), str. L0046848.

²⁴⁵ Prvostepena presuda, par. 225.

²⁴⁶ Prvostepena presuda, par. 65.

ARK-a obrazovan je prvenstveno da bi se obezbijedila saradnja na regionalnom nivou između političkih organa, vojske i policije, sa ciljem koordinacije provođenja Strateškog plana.²⁴⁷ Dakle, nije bilo nerazumno zaključiti da je Vlada SrBiH podržavala saradnju između Kriznog štaba ARK-a i vojske u svrhu provođenja Strateškog plana.

128. Što se tiče pitanja da li je Vlada SrBiH podržavala činjenicu da je Krizni štab ARK-a mogao uticati na djelovanje 1. KK, Žalbeno vijeće napominje da ne postoje nikakvi direktni dokazi koji bi govorili u prilog takvom zaključku. Tužilac iznosi argument da dokazi pokazuju da je namjera Vlade SrBiH bila pospješivanje saradnje između ARK-a i vojske,²⁴⁸ i da je Vlada SrBiH saradnju između vojske i Kriznog štaba ARK-a podržavala radi uspješnijeg ostvarivanja tog cilja.²⁴⁹ Međutim, to nije dokaz da je Vlada SrBiH podržavala činjenicu da je Krizni štab ARK-a bio ovlašten da utiče na 1. KK.

129. S obzirom na činjenicu da je Pretresno vijeće pogriješilo kada je osporavani citat pripisalo ministru odbrane SrBiH Bogdanu Subotiću, a pošto nisu predloženi nikakvi drugi dokazi u prilog zaključku Pretresnog vijeća, nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao utvrditi van razumne sumnje da je Vlada SrBiH podržavala činjenicu da je Krizni štab ARK-a mogao da utiče na aktivnosti 1. KK.

130. Brđanin nije pokušao da dokaže da je ovaj pogrešan zaključak Pretresnog vijeća sam za sebe rezultirao neostvarenjem pravde.²⁵⁰ Međutim, Žalbeno vijeće će ovu grešku uzeti u obzir prilikom razmatranja pitanja da li bi razuman presuditelj o činjenicama mogao donijeti opštiji zaključak, da je Krizni štab ARK-a imao velik uticaj na aktivnosti 1. KK armije.

4. Drugi primjeri uticaja Kriznog štaba ARK-a na vojsku

131. Brđanin tvrdi da, kako bi mu se mogla pripisati odgovornost za zločine pripadnika VRS-a, treba da se dokaže da su ti zločini počinjeni po nalogu Kriznog štaba ARK-a. Bez toga, činjenica da je Krizni štab ARK-a imao veliki uticaj na 1. KK postaje "besmislena" (argument kojim je popraćena tvrdnja o grešci br. 33).²⁵¹ Brđanin tvrdi i to da Pretresno vijeće nije uputilo ni na kakve dokaze koji bi pokazivali da su odluke Kriznog štaba ARK-a imale uticaja na aktivnosti vojske (argument kojim je popraćena tvrdnja o grešci br. 33).²⁵² Žalbeno vijeće te argumente bez razmatranja odbacuje u okviru goreopisane kategorije 2. Pored toga, Žalbeno vijeće bez razmatranja odbacuje i sljedeće dvije greške: tvrdnju o grešci u vezi s uticajem opštinskih kriznih štabova na

²⁴⁷ Prvostepena presuda, par. 192.

²⁴⁸ Tužiočev podnesak respondenta, par. 6.135.

²⁴⁹ Tužiočev podnesak respondenta, par. 6.136.

²⁵⁰ Tvrdnja o grešci br. 35 ne pominje se u tabeli dostavljenoj 21. augusta 2006., *vidi* Odgovor na nalog od 24. jula 2006.

²⁵¹ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 134, Brđaninova replika, par. 46.

²⁵² Brđaninov žalbeni podnesak, par. 135.

vojsku (tvrdnja o grešci br. 31),²⁵³ i to u okviru goreopisane kategorije 1, a u okviru goreopisane kategorije 8 tvrdnju o grešci u vezi sa pitanjem da li su opštinski krizni štabovi u velikoj mjeri uticali na VRS (tvrdnja o grešci br. 32).²⁵⁴

5. Zaključak Žalbenog vijeća

132. Žalbeno vijeće je utvrdilo jednu grešku Pretresnog vijeća u dijelu koji se odnosi na nadležnost Kriznog štaba ARK-a nad vojskom. Nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao utvrditi van razumne sumnje da je Vlada SrBiH podržavala činjenicu da Krizni štab ARK-a može da utiče na aktivnosti 1. KK.

133. S obzirom na dokaze na koje je uputilo Pretresno vijeće, na primjer na odluke Kriznog štaba ARK-a u vezi s aktivnostima vojske,²⁵⁵ usku interakciju između civilnih i vojnih struktura na regionalnom nivou,²⁵⁶ a naročito na činjenicu da su visoki rukovodioci VRS-a poput generala Talića, potpukovnika Milorada Sajića i majora Zorana Jokića bili članovi Kriznog štaba ARK-a,²⁵⁷ kao i na činjenicu da su sva trojica ponekad prisustvovala sastancima Kriznog štaba ARK-a,²⁵⁸ Brđanin nije dokazao da nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao utvrditi van razumne sumnje da je Krizni štab ARK-a imao velik uticaj na 1. KK.

134. Uslijed gorenavedenih razloga, Brđaninovo osporavanje zaključka Pretresnog vijeća da je Krizni štab ARK-a imao veliki uticaj na aktivnosti VRS-a odbacuje se.

H. Krizni štab ARK-a i paravojne grupe

1. Korištenje paravojne grupe "Srpske odbrambene snage" od strane Kriznog štaba

135. Pretresno vijeće je utvrdilo da je paravojna formacija pod nazivom "Srpske odbrambene snage" (dalje u tekstu: SOS), "bio usko povezan barem sa SDS-om i Kriznim štabom ARK-a, koji je koristio SOS kao operativno sredstvo koje je doprinijelo provođenju Strateškog plana".²⁵⁹

136. Brđanin tvrdi da nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao donijeti takav zaključak van razumne sumnje (tvrdnja o grešci br. 36). Brđanin tvrdi da je SOS u Banju Luku stigao 3. aprila 1992. i zatražio da se oformi *ad hoc* krizni štab za pregovore o njegovim zahtjevima. Lokalne vlasti su pristale. Brđanin napominje da taj krizni štab treba razlikovati od Kriznog štaba

²⁵³ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 123-125.

²⁵⁴ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 126-132.

²⁵⁵ Prvostepena presuda, par. 224.

²⁵⁶ Prvostepena presuda, par. 224, *vidi i* par. 217.

²⁵⁷ Prvostepena presuda, par. 221.

²⁵⁸ Prvostepena presuda, par. 221.

²⁵⁹ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 142, gdje se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 227. S ovim u vezi, Brđanin osporava i zaključak Pretresnog vijeća iz paragrafa 318 Prvostepene presude, da je Krizni štab ARK-a "koristio SOS kao operativno sredstvo

ARK-a, koji je osnovan 5. maja 1992. godine.²⁶⁰ U vezi s potonjim, tvrdi Brđanin, Pretresno vijeće se oslonilo na jedan članak iz novina objavljen 21. aprila 1992., dakle, prije osnivanja Kriznog štaba ARK-a. Kada je najzad obrazovan Krizni štab ARK-a, SOS je već otišao iz Banje Luke ili je bio rasformiran.²⁶¹ U vezi s tim Brđanin tvrdi da su dokazi o SOS-u bili protivrječni, pa nije jasno kako je dugo SOS ostao u Banjoj Luci.²⁶² Najzad, on tvrdi i to da dokazi ne pokazuju da je postojala bilo kakva interakcija između Kriznog štaba ARK-a i SOS-a.²⁶³

137. Tužilac odgovara da Brđaninovi argumenti u vezi s kratkim periodom tokom kojeg je SOS bio u Banjoj Luci, koji je prethodio osnivanju Kriznog štaba ARK-a, počivaju na pretpostavci da je Pretresno vijeće pogriješilo kada je zaključilo da je Krizni štab ARK-a tajno osnovan 22. januara 1992. godine.²⁶⁴ Tužilac tvrdi da je stoga relevantno samo pitanje da li je Krizni štab ARK-a koristio SOS kao sredstvo za ostvarenje Strateškog plana.²⁶⁵ Što se tog pitanja tiče, tužilac tvrdi da Brđanin nije iznio nikakve argumente u prilog svojoj izjavi da Krizni štab ARK-a nije koristio SOS kao sredstvo za provođenje Strateškog plana.²⁶⁶ Što se tiče iskaza svjedoka, tužilac tvrdi da se u njima mogu naći tek minimalne nedosljednosti tipične za takva svjedočenja.²⁶⁷

138. Replicirajući na to Brđanin tvrdi da SOS nije više postojao u vrijeme kada je osnovan Krizni štab ARK-a.²⁶⁸ Međutim, ne navodi nikakve dokaze u prilog tome.

139. Brđanin nije iznio nikakve argumente kojima bi pokazao da SOS nije bio u uskoj vezi sa SDS-om. Ovaj argument kojim je popraćen tvrdnja o grešci br. 36²⁶⁹ stoga se odbacuje u okviru goreopisane kategorije 4.

140. Što se tiče veze između Kriznog štaba ARK-a i SOS-a, Brđaninova izjava na koju se pozvalo Pretresno vijeće izvadak je iz intervjua koji je on dao listu *Glas* 21. aprila 1992. godine.²⁷⁰ U tom članku Brđanin se navodi kao potpredsjednik Skupštine ARK-a i član banjalučkog (opštinskog) kriznog štaba.²⁷¹

---

koje je doprinijelo provođenju Strateškog plana” (*vidi* Brđaninovu najavu žalbe, par. 56, i Brđaninov žalbeni podnesak, par. 223) gdje on samo upućuje na diskusiju uz tvrdnju o grešci br. 36.

²⁶⁰ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 143.

²⁶¹ Brđaninova najava žalbe, par. 38.

²⁶² Brđaninov žalbeni podnesak, par. 144, AT od 8. decembra 2006., str. 139-141.

²⁶³ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 145.

²⁶⁴ Tužiočev podnesak respondenta, par. 6.139.

²⁶⁵ Tužiočev podnesak respondenta, par. 6.139, AT od 8. decembra 2006., str. 174.

²⁶⁶ Tužiočev podnesak respondenta, par. 6.141.

²⁶⁷ Tužiočev podnesak respondenta, par. 6.140.

²⁶⁸ Brđaninova replika, par. 48.

²⁶⁹ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 142.

²⁷⁰ Prvostepena presuda, fusnota 620.

²⁷¹ DP P154.

141. Suprotno Brđaninovom argumentu, irelevantno je da li je Krizni štab ARK-a postojao u trenutku kada je objavljen članak u *Glasi* od 21. aprila 1992. godine.²⁷² Pretresno vijeće je utvrdilo da dokazi upućuju na sljedeće: (1) postojale su izvjesne interakcije između članova Kriznog štaba ARK-a i SOS-a,²⁷³ (2) SOS je bio u uskoj vezi sa SDS-om,²⁷⁴ i (3) VRS i SDS su koristili paravojne grupe kao operativno sredstvo za provođenje Strateškog plana.²⁷⁵ Međutim, nijedan od dokaza na koje je uputilo Pretresno vijeće ne ukazuje na to da je Krizni štab ARK-a direktno koristio SOS kao operativno sredstvo za provođenje Strateškog plana.²⁷⁶

142. Žalbeno vijeće stoga zaključuje da Pretresno vijeće nije obrazložilo²⁷⁷ svoj zaključak da je Krizni štab ARK-a paravojnu formaciju SOS koristio kao operativno sredstvo. Međutim, to se ne kosi nužno sa zaključkom Pretresnog vijeća da je Krizni štab ARK-a imao veliki uticaj na SOS, a to će pitanje Žalbeno vijeće razmotriti u dijelu koji slijedi.

2. Uticaj Kriznog štaba ARK-a na paravojne grupe

143. Pretresno vijeće je utvrdilo da je Krizni štab ARK-a imao veliki uticaj na SOS, a indirektno i uticaj na paravojne grupe koje su učestvovala u borbenim dejstvima zajedno sa 1. KK.²⁷⁸

144. Brđanin tvrdi da na osnovu predočenih dokaza nijedno razumno pretresno vijeće ne bi moglo donijeti takav zaključak van razumne sumnje (tvrđnja o grešci br. 37).²⁷⁹ Kao argument iznosi da je Pretresno vijeće pogrešno protumačilo uticaj odluke Kriznog štaba ARK-a o razoružavanju.²⁸⁰ Brđanin tvrdi da dokazi pokazuju da na predmetnom području nije bilo nesrpske paravojske,²⁸¹ što upućuje na to da su se sve odluke o razoružavanju paravojnih formacija odnosile na srpske paravojne grupe.²⁸² Razlog u pozadini tog razoružavanja srpskih paravojnih formacija bila je njihova tendencija da napadaju Srbe i njihovu imovinu.²⁸³

145. Tužilac na to odgovara da se Brđaninovi argumenti ne odnose na dokaze koji se navode u paragrafima koje Brđanin osporava.²⁸⁴

²⁷² Prvostepena presuda, fusnota 620.

²⁷³ Prvostepena presuda, par. 227.

²⁷⁴ Prvostepena presuda, par. 227.

²⁷⁵ Prvostepena presuda, par. 97, 99.

²⁷⁶ *Vidi* Prvostepenu presudu, par. 227, 318.

²⁷⁷ *Vidi* Drugostepenu presudu u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 386.

²⁷⁸ Prvostepena presuda, par. 229. Na drugom mjestu u Prvostepenoj presudi Pretresno vijeće je iznijelo ocjenu da je Krizni štab ARK-a imao "znatan uticaj na SOS" (Prvostepena presuda, par. 318).

²⁷⁹ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 146-158. Međutim, Brđanin upozorava da ovu tvrđnju o grešci treba posmatrati zajedno sa tvrđnjom o grešci br. 39 (Brđaninov žalbeni podnesak, par. 163-182). *Vidi* e-mail koji je John Ackerman poslao Helen Brady 2. decembra 2006., zaveden 15. januara 2006. Žalbeno vijeće uzima na znanje tu napomenu.

²⁸⁰ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 147-154.

²⁸¹ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 155-156.

²⁸² Brđaninov žalbeni podnesak, par. 156.

²⁸³ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 158.

²⁸⁴ Tužiočev podnesak respondenta, par. 6.142-6.143. *Vidi* i Brđaninovu repliku, par. 49.

146. Dio intervjua na koji upućuje Pretresno vijeće, u kojem Brđanin izjavljuje da, “ukoliko pojedini ljudi u banjolučkim preduzećima, od kojih je zatraženo da se povuku to ne učine u roku od tri dana, na scenu će stupiti pripadnici SOS-a”,²⁸⁵ jasno pokazuje da je Brđanin znao da SOS podržava njegovu inicijativu i da je spreman da otpuštanja provede silom. Na osnovu toga bi se razumno moglo zaključiti da se ta podrška SOS-a nastavila i nakon 5. maja 1992., kada je Krizni štab ARK-a zvanično počeo da funkcioniše sa Brđaninom kao predsjednikom, te sa Nenadom Stevandićem, vođom SOS-a, i Slobodanom Dubočaninom, članom SOS-a, kao članovima Kriznog štaba ARK-a.²⁸⁶ Pretresno vijeće je takođe utvrdilo da je SOS, kao i druge paravojne grupe koje su djelovale u ARK-u, bio pod komandom i kontrolom VRS-a “[o]d početka juna 1992. pa nadalje”,²⁸⁷ što upućuje na to da SOS na teritoriji ARK-a nije djelovao pod direktnom kontrolom vojske barem do kraja maja 1992. godine.

147. Iz tih razloga Žalbeno vijeće zaključuje da Brđanin nije dokazao da nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao utvrditi da je Krizni štab ARK-a imao veliki uticaj na SOS.

148. Što se tiče drugih paravojskih grupa koje su djelovale u ARK-u, Pretresno vijeće je utvrdilo da je Krizni štab ARK-a, “vršeći znatan uticaj na vojsku”, indirektno uticao i na te grupe.²⁸⁸ Kako shvata Žalbeno vijeće, Pretresno vijeće je utvrdilo da je Krizni štab ARK-a imao direktan uticaj na paravojne grupe od trenutka kada su one stavljene pod rukovođenje i komandovanje VRS-a i počele učestvovati u borbenim dejstvima zajedno sa 1. KK VRS-a. Nakon što je utvrdilo da je Krizni štab ARK-a imao veliki uticaj na vojsku, nije bilo nerazumno zaključiti da je postojao “indirektni uticaj” na te paravojne jedinice koje su djelovale u dogovoru sa 1. KK-om ili pod komandom armije.

149. Iz gorenavedenih razloga Žalbeno vijeće zaključuje da Brđanin nije dokazao da nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao van razumne sumnje utvrditi da je Krizni štab ARK-a imao veliki uticaj na SOS i indirektni uticaj na druge paravojne grupe. Stoga se ovi argumenti kojima je popraćena tvrdnja o grešci br. 37 odbacuju.²⁸⁹

I. Rukovodeća uloga Kriznog štaba ARK-a

150. Pretresno vijeće je utvrdilo da je “Krizni štab ARK-a, djelujući kao najviši organ civilne vlasti u regiji, odigrao vodeću ulogu u provođenju Strateškog plana tako što je upravljao i koordinirao aktivnostima policije, vojske i opštinskih organa vlasti na području ARK-a.”²⁹⁰

²⁸⁵ Prvostepena presuda, fusnota 620, gdje se upućuje na DP P154.

²⁸⁶ Prvostepena presuda, par. 227.

²⁸⁷ Prvostepena presuda, par. 228.

²⁸⁸ Prvostepena presuda, par. 229.

²⁸⁹ Ostali argumenti iznijeti uz ovu tvrdnju o grešci obrađeni su niže u tekstu, par. 155-156.

²⁹⁰ Prvostepena presuda, par. 230.

151. Brđanin nije potkrijepio svoj argument da bi sve bilo isto i da nije postojao Krizni štab ARK-a, što kao puka tvrdnja nije dovoljno kao dokaz greške Pretresnog vijeća. Žalbeno vijeće napominje da pitanje znatnog efekta zavisi od okolnosti predmeta i da je Brđanin s tim u vezi pokušao osporiti razne zaključke Pretresnog vijeća. Ta konkretna osporavanja biće prodiskutovana u nastavku.²⁹¹ Kad se utvrđuje krivična odgovornost optužene osobe za izvjesno krivično djelo, ne traži se odgovor na pitanje da li “ne bi bilo nikakve razlike”, nego da li su dokazani elementi koji se traže za dotični vid odgovornosti. Tako, na primjer, ako je posrijedi pomaganje i podržavanje, treba da se odgovori na pitanje da li su, između ostalog, postupci pomagača i podržavaoca imali znatan efekat na počinjenje zločina od strane glavnog počinioca.²⁹² Žalbeno vijeće se u više navrata izjasnilo da za vid odgovornosti udruženog zločinačkog poduhvata tužilac ne mora da dokaže da je učešće optuženog *sine qua non*, uslov bez kojeg krivična djela ne bi mogla biti počinjena ili ne bi bila počinjena.²⁹³ Stoga će Žalbeno vijeće zanemariti Brđaninove opšte argumente o tome, ali će razmotriti konkretne argumente koje on iznosi u vezi sa relevantnim tvrdnjama o greškama ove vrste.

J. Doprimos odluka Kriznog štaba ARK-a otpuštanjima, razoružavanju i preseljenju nersrpskog stanovništva

152. Pretresno vijeće je utvrdilo da su se odluke Kriznog štaba ARK-a o razoružavanju, otpuštanjima i preseljenju izdavale u sklopu provođenja Strateškog plana i da su u znatnoj mjeri doprinijele počinjenju zločinā.²⁹⁴

153. Brđanin tvrdi da nijedno razumno pretresno vijeće ne bi donijelo takav zaključak (tvrdnja o grešci br. 39).²⁹⁵ Njegova konkretna osporavanja zaključaka Pretresnog vijeća u vezi s ovim pitanjima razmotrena su u nastavku.

1. Odluke Kriznog štaba ARK-a o razoružavanju

154. Brđanin tvrdi da bi, ako je razoružavanje u ARK-u bilo posljedica odluke Sekretarijata za narodnu odbranu ARK-a od 4. maja 1992., bilo nerazumno zaključiti da je Krizni štab ARK-a

²⁹¹ *Vidi*, na primjer, tvrdnje o greškama br. 84, 85, 91, 93, 94.

²⁹² Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 229.

²⁹³ *Vidi* Drugostepenu presudu u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 98. “Međutim, mogu se javiti posebni slučajevi gdje se, kao izuzetak od opšteg pravila, mora dokazati da je optuženi dao značajan doprimos kako bi se moglo utvrditi njegovo eventualno učestvovanje u udruženom zločinačkom poduhvatu.” (Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 97).

²⁹⁴ Prvostepena presuda, par. 232.

²⁹⁵ Brđaninova najava žalbe, par. 41, Brđaninov žalbeni podnesak, par. 163 (tvrdnja o grešci br. 39), gdje se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 232. Brđanin osporava i slične zaključke iznijete u zaključnom paragrafu Prvostepene presude, tj. paragraf br. 256, *vidi* Brđaninovu najavu žalbe, par. 43 (tvrdnja o grešci br. 41). Međutim, u svom Žalbenom podnesku, on se poziva na argumente koje je iznio uz tvrdnje o greškama br. 39 i 40, ne iznoseći nikakve dodatne argumente, *vidi* Brđaninov žalbeni podnesak, par. 196 (tvrdnja o grešci br. 41).

mogao dati znatan doprinos razoružavanju jer je ta odluka izdata jedan dan *prije* obrazovanja Kriznog štaba ARK-a (argument kojim je popraćena tvrdnja o grešci br. 39).²⁹⁶

155. Brđanin tvrdi da u svojoj odluci od 14. maja 1992. Krizni štab ARK-a pominje jednu od sopstvenih odluka u vezi sa razoružavanjem paravojnih jedinica ili pojedinaca u ilegalnom posjedu naoružanja i municije. Brđanin tvrdi da je to pominjanje jedne ranije odluke Kriznog štaba ARK-a “najvjerovatnije greška u kucanju ili pisanju” i da je prilično jasno da je u odluci Kriznog štaba ARK-a od 14. maja 1992. riječ o odluci Sekretarijata za narodnu odbranu ARK-a od 4. maja 1992. (argument kojim je popraćena tvrdnja o grešci br. 37).²⁹⁷ Žalbeno vijeće ovaj argument odbacuje bez razmatranja u okviru goreopisane kategorije 3.

156. Brđanin tvrdi da je Pretresno vijeće pogriješilo u tumačenju odluka Kriznog štaba ARK-a o razoružavanju zbog toga što se te odluke odnose na sve paravojne formacije i pojedince koji “neovlašteno” posjeduju oružje ili municiju, a ne samo na nesrbe, kako je ocijenilo Pretresno vijeće (argument kojim je popraćena tvrdnja o grešci br. 37).²⁹⁸ Žalbeno vijeće ovaj argument odbacuje bez razmatranja u okviru goreopisane kategorije 2. U kontekstu iste teme, Žalbeno vijeće u okviru goreopisane kategorije 4 odbacuje i tvrdnju o grešci br. 92 (u vezi s Brđaninovim doprinosom napadima na nesrpske gradove, sela i naselja putem odluka Kriznog štaba ARK-a o razoružavanju).²⁹⁹

157. S obzirom na gore iznijete razloge, Žalbeno vijeće konstatuje da Brđanin nije dokazao da nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao van razumne sumnje utvrditi da su odluke Kriznog štaba ARK-a o razoružavanju, koje su se selektivno provodile prema nesrpskom stanovništvu, u znatnoj mjeri doprinijele činjenju zločina u ARK-u.

2. Odluke Kriznog štaba ARK-a o otpuštanjima nesrba

(a) Izdavanje odluka Kriznog štaba ARK-a o otpuštanjima

158. Brđanin tvrdi da nijedno razumno pretresno vijeće ne bi moglo utvrditi van razumne sumnje da su odluke Kriznog štaba ARK-a o otpuštanjima donošene u okviru provođenja Strateškog plana i da su bitno doprinijele počinjenju zločina (argumenti uz tvrdnju o grešci br. 39).³⁰⁰ Brđanin ukazuje

²⁹⁶ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 165.

²⁹⁷ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 151.

²⁹⁸ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 147-158, *vidi i* AT od 8. decembra 2006., str. 152-153.

²⁹⁹ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 269-270, *vidi i* AT od 8. decembra 2006., str. 151-152.

³⁰⁰ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 166-182.

na razne zaključke Pretresnog vijeća u vezi s otpuštanjem stručnih radnika nesrba tvrdeći da su pogrešni.³⁰¹

159. Brđanin tvrdi da su se otpuštanja u nekim opštinama počela provoditi i prije bilo kakvih odluka Kriznog štaba ARK-a (argument kojim je popraćena tvrdnja o grešci br. 39).³⁰² Žalbeno vijeće ovaj argument odbacuje bez razmatranja u okviru goreopisane kategorije 2.

160. Kako se čini, Brđanin sugerise i to da je Pretresno vijeće utvrdilo da je u otpuštanju ljudi u drugim organizacijama bila angažovana i policija.³⁰³ Ovaj argument odbacuje se bez razmatranja u okviru goreopisane kategorije 2.

161. Žalbeno vijeće konstatuje da Brđanin nije dokazao da nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao utvrditi da je Krizni štab ARK-a policiji izdavao naloge u vezi s otpuštanjem stručnih kadrova nesrba. Brđaninovi se argumenti odbijaju.

(b) Provođenje odluka Kriznog štaba ARK-a o otpuštanjima

162. Žalbeno vijeće će Brđaninove argumente kojima on osporava odluke Kriznog štaba ARK-a o otpuštanjima razmotriti samo u dijelu gdje se osporava Odluka o otpuštanju od 22. juna, zato što on nije dokazao da su odluke Kriznog štaba ARK-a donijete u periodu od 8. maja 1992. do 26. maja 1992. imale bilo kakav uticaj na njegovu osuđujuću presudu (argument kojim je popraćena tvrdnja o grešci br. 39).³⁰⁴

163. Brđanin tvrdi da nema nepobitnih dokaza o tome da je Odluka o otpuštanju od 22. juna bila provedena u bilo kojoj opštini osim Bosanskog Petrovca i Banje Luke. Napominjući da se Pretresno vijeće pozvalo na Treanorov izvještaj koji se, između ostalog, odnosio na provođenje te odluke, on tvrdi da nijedan od dokaza na koje se u tom izvještaju upućuje ne pokazuje da su ljudi otpušteni zbog odluka Kriznog štaba ARK-a.³⁰⁵ On tvrdi da se u tom izvještaju navode samo dokazi o provođenju te odluke u opštini Bosanski Petrovac,³⁰⁶ ali da nema dokaza o njenom provođenju u

³⁰¹ Vidi Brđaninov žalbeni podnesak, par. 166-182. Brđanin osporava i zaključak Pretresnog vijeća da su "u većini slučajeva ljudi ostajali bez zaposlenja zbog diskriminacije, pri čemu je glavni razlog bilo to što je sporni zaposleni bio bosanski Musliman ili bosanski Hrvat" (Brđaninova najava žalbe, par. 122 (tvrdnja o grešci br. 120), gdje se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 1037). U svom Žalbenom podnesku Brđanin samo upućuje na par. 166-182 (tvrdnja o grešci br. 37), ne iznoseći nikakve dodatne argumente, vidi Brđaninov žalbeni podnesak, par. 298 (tvrdnje o greškama br. 120-122). Isto tako, Brđanin u svojoj Najavi žalbe osporava još neke zaključke Pretresnog vijeća u vezi s otpuštanjem stručnih radnika koji nisu srpske nacionalnosti (Brđaninova najava žalbe, par. 123, 135-137 (tvrdnje o greškama br. 121, 133-135)), pri čemu ne iznosi nikakve dodatne argumente u Žalbenom podnesku (Brđaninov žalbeni podnesak, par. 298, 301, 303), nego – dijelom implicitno – samo upućuje na par. 166-182. svog Žalbenog podneska. Žalbeno vijeće smatra da se argumenti iz Brđaninovog žalbenog podneska, par. 166-182, mogu primijeniti i na Brđaninove tvrdnje o greškama br. 39, 120-121, 133-135.

³⁰² Brđaninov žalbeni podnesak, par. 170, gdje se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 201.

³⁰³ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 172.

³⁰⁴ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 181, Prvostepena presuda, par. 1065, 1067.

³⁰⁵ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 173.

³⁰⁶ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 175. Brđanin napominje da se u jednoj odluci opštine Petrovac o otpuštanju s radnih mjesta, koja se poziva na odluku Kriznog štaba ARK-a, navodi pogrešan datum potonje odluke, odnosno 11. jun 1992. umjesto 22. juna

drugim opštinama.³⁰⁷ Brđanin takođe napominje da je Odluka o otpuštanju od 22. juna bila provedena u kazneno-popravnoj ustanovi u Banjoj Luci.³⁰⁸ Međutim, što se tiče njenog provođenja u opštinama Banja Luka i Bosanski Petrovac, tvrdi Brđanin, posrijedi su bila otpuštanja iz “bezbjednosnih razloga” dopuštena Ženevskim konvencijama iz 1949. godine.³⁰⁹

164. Tužilac odgovara da dokazi pokazuju da je Odluka o otpuštanju od 22. juna bila provedena u brojnim opštinama, uključujući opštine Bosanski Petrovac, Ključ i Prijedor. Što se tiče pitanja da li su otpuštanja iz bezbjednosnih razloga dopuštena, tužilac odgovara da je Pretresno vijeće to pitanje posebno razmotrilo i odbacilo Brđaninovu tvrdnju.³¹⁰

165. Odluka o otpuštanju od 22. juna bila je upućena svim opštinskim kriznim štabovima.³¹¹ Odluku je proslijedio Krizni štab Prijedor “radi njene realizacije”,³¹² a izvještaji potvrđuju da je ona provedena u opštinskoj policiji (tj. u Stanici javne bezbjednosti).³¹³ Nadalje, postoje dokazi da je ta odluka provedena u opštinama Bosanski Petrovac i Banja Luka.³¹⁴ Pored toga, Pretresno vijeće je utvrdilo sljedeće: (1) Krizni štab ARK-a je *de facto* imao nadležnost nad opštinama u ARK-u,³¹⁵ (2) više opština (uključujući Prijedor i Bosanski Petrovac) u zajedničkoj je izjavi izričito izjavilo da se odluke Kriznog štaba ARK-a moraju provoditi,³¹⁶ i (3) dokazi pokazuju obrazac ponašanja na osnovu kojeg se može izvesti samo jedan razuman zaključak, a to je da su opštine sistematski provodile odluke Kriznog štaba ARK-a u vezi s otpuštanjima.³¹⁷ Žalbeno vijeće konstatuje da Brđanin nije dokazao da nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao utvrditi da je u ARK-u bila provedena Odluka od 22. juna o otpuštanju Kriznog štaba ARK-a.

166. Što se tiče Brđaninove tvrdnje da član 27 Ženevske konvencije IV³¹⁸ dopušta otpuštanja iz bezbjednosnih razloga, Žalbeno vijeće napominje da je Pretresno vijeće to pitanje posebno razmotrilo i o njemu se ovako izjasnilo:

1992., *vidi* Brđaninov žalbeni podnesak, par. 175. Tužilac to shvata kao Brđaninov pokušaj da pokaže nedosljednost ili protivrječnost dokaza, čime bi zaključak Pretresnog vijeća bio obesnažen (Tužiočev podnesak respondenta, par. 6.163-6.164). Žalbeno vijeće se ne slaže sa tužiocem i smatra da je Brđaninova izjava razjašnjenje, pri čemu Brđanin, ako i jeste namjeravao iznijeti tvrdnju o grešci, ionako to nije popratio nikakvim argumentima.

³⁰⁷ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 174.

³⁰⁸ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 176.

³⁰⁹ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 177-180.

³¹⁰ Tužiočev podnesak respondenta, par. 6.160-6.161, *vidi i* Tužiočev podnesak respondenta, par. 7.32.

³¹¹ Prvostepena presuda, par. 235, fusnota 637.

³¹² DP P1290, P1262.

³¹³ DP P1294.

³¹⁴ Prvostepena presuda, fusnota 2609, Brđaninov žalbeni podnesak, par. 175-176.

³¹⁵ Prvostepena presuda, par. 200.

³¹⁶ Prvostepena presuda, par. 206. Brđanin ističe da je Krizni štab opštine Prijedor sve odluke Kriznog štaba ARK-a donijete prije 22. juna 1992. smatrao nevažećim (Brđaninov žalbeni podnesak, par. 181); međutim organi opštine Prijedor izričito su se izjasnili da prihvataju da provode sve odluke Kriznog štaba ARK-a koje stupe na snagu od tog datuma nadalje (Prvostepena presuda, par. 207).

³¹⁷ Prvostepena presuda, par. 210.

³¹⁸ Relevantan dio člana 27 Ženevske konvencije IV glasi: “Ipak, strane u sukobu mogu preduzimati, u odnosu na zaštićene osobe, mjere kontrole ili bezbjednosti koje budu potrebne s obzirom na ratno stanje.”

Raskidanja radnog odnosa sa bosanskim Muslimanima i Hrvatima tokom predmetnog perioda pripadaju kontekstu plana da se etnički očisti teritorija koju su svojatale vlasti bosanskih Srba. Ovo Pretresno vijeće se u svom razmišljanju rukovodilo upravo tim planom. Aspekti kontrole i bezbjednosti koje pominje odbrana ne mogu se posmatrati van konteksta protivpravnosti. Shodno tome, Pretresno vijeće ne vidi kakvo bi mjesto član 27 Ženevske konvencije IV trebao da ima u razmatranju po ovom pitanju.³¹⁹

167. Žalbeno vijeće se slaže sa Pretresnim vijećem, budući da iz odluka Kriznog štaba ARK-a jasno proizlazi da je razlog za ta otpuštanja bila nacionalna pripadnost pojedinaca nad kojima su one provođene.³²⁰ Žalbeno vijeće naročito ističe da je, u kontekstu progona, legitimnost mjera preduzetih na osnovu člana 27 Ženevske konvencije IV moguće ispravno ocijeniti ako se one razmatraju s obzirom na opšta obilježja zločina protiv čovječnosti i s obzirom na to da li je pojedino djelo izvršeno na diskriminacionim osnovima.

(c) Nelojalnost kao osnov za otpuštanje

168. Brđanin tvrdi da su rukovodioci u preduzećima koji su bili nesrbi mogli da zadrže svoja radna mjesta ako su pokazali da su lojalni, što pokazuje da “osnov za otpuštanja nije bila nacionalna pripadnost, nego lojalnost”. Pored toga, on ističe da je razlog za otpuštanja naveden u odluci Kriznog štaba ARK-a od 8. maja 1992. bila neloyalnost.³²¹

169. Tužilac na to odgovara da dokazi na koje se poziva Brđanin ne obesnažuju zaključak Pretresnog vijeća da je osnov za većinu raskida radnog odnosa bio diskriminacionog karaktera.³²²

170. Iako se u nekim odlukama Kriznog štaba ARK-a o otpuštanjima zaista pominje “apsolutna” lojalnost zaposlenih prema SrBiH,³²³ to nije dovoljno kao osnov za tvrdnju da su otpuštanja bila motivisana neloyalnošću.³²⁴ Naprotiv, s obzirom na predložene dokaze, Pretresno vijeće nije postupilo nerazumno kada je zaključilo da je, u kontekstu provođenja Strateškog plana, postavljanje uslova lojalnosti bilo izlika za otpuštanje nesrba. Takvom zaključku u prilog govori, između ostalog, činjenica da se u Odluci o otpuštanju od 22. juna, na koju se Pretresno vijeće pozvalo sa ciljem utvrđivanja Brđaninove krivične odgovornosti,³²⁵ jasno kaže da se na svim položajima značajnim za funkcionisanje privrede “mogu /.../ nalaziti isključivo Srbi”, a uslov lojalnosti odnosio se samo na Srbe.³²⁶ Brđaninov argumenti stoga se odbijaju.

³¹⁹ Prvostepena presuda, par. 1039.

³²⁰ Prvostepena presuda, par. 233-235, 1037.

³²¹ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 181-182, Brđaninov žalbeni podnesak, Povjerljivi dodatak 1, gdje se upućuje na iskaz svjedoka BT-88.

³²² Tužiočev podnesak respondenta, par. 6.165-6.166.

³²³ Prvostepena presuda, par. 234, 1064.

³²⁴ Prvostepena presuda, par. 1039.

³²⁵ Prvostepena presuda, par. 1065.

³²⁶ DP P254 i P255, na koje se upućuje u Prvostepenoj presudi, par. 235, 1037. U DP P255 *pored toga* stoji i to da se na tim radnim mjestima “ne mogu naći ni radnici srpske nacionalnosti koji to nisu potvrdili Plebiscitom ili još nisu ideološki raščistili da je jedini predstavnik srpskog naroda Srpska demokratska stranka” (Prvostepena presuda, par. 235).

171. Brđanin nije dokazao da nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao utvrditi van razumne sumnje da su odluke Kriznog štaba ARK-a o otpuštanjima bile donošene u funkciji ostvarivanja Strateškog plana i da je njihovo provođenje u znatnoj mjeri doprinijelo kažnjivim djelima koje je navelo Pretresno vijeće.

3. Preseljenje nesrpskog stanovništva

172. Pretresno vijeće je utvrdilo da su “[o]dluke Kriznog štaba ARK-a o preseljenju osigurale /.../ trajno uklanjanje nesrba s teritorije ARK-a”.³²⁷ Vijeće je pritom izričito uputilo na dvije odluke Kriznog štaba ARK-a izdate 28. i 29. maja 1992. (dalje u tekstu: Odluka od 28. maja i Odluka od 29. maja).

173. Brđanin navodi razne argumente kako bi osporio taj zaključak, tvrdeći da nijedan razuman presuditelj o činjenicama u vezi s iseljavanjem nesrpskog stanovništva ne bi mogao donijeti takav zaključak (tvrdnja o grešci br. 40).³²⁸

(a) Odluke kojima je definisana politika preseljenja

174. Što se tiče Odluke od 28. maja, Brđanin tvrdi da je Pretresno vijeće trebalo da se osloni na “zvaničnu” verziju te odluke (objavljenu u *Službenom glasniku ARK-a*), a ne na drugu verziju iste odluke. Kao argument iznosi da dio na koji upućuje Pretresno vijeće ne postoji u “zvaničnoj” verziji teksta te odluke (argument kojim je popraćena tvrdnja o grešci br. 40).³²⁹ Žalbeno vijeće taj argument odbacuje bez razmatranja u okviru goreopisane kategorije 3.

175. Nadalje, Brđanin iznosi argument da je Pretresno vijeće citiralo samo jedan dio Odluke od 29. maja, zanemarujući ostatak teksta u kojem se objašnjava da se Srbi u srednjoj Bosni, području pod kontrolom Muslimana, zapravo drže kao taoci i da im se ograničava ulazak na teritoriju Krajine (argument kojim je popraćen tvrdnja o grešci br. 40).³³⁰ Žalbeno vijeće ovaj argument odbacuje u okviru goreopisane kategorije 3.

176. Brđanin se poziva na još jednu odluku (dokazni predmet P240), na koju je Pretresno vijeće uputilo u fusnoti (argument kojim je popraćena tvrdnja o grešci br. 40).³³¹ Žalbeno vijeće ovaj argument odbacuje bez razmatranja u okviru goreopisane kategorije 1.

177. Brđanin iznosi argument da odluke Kriznog štaba ARK-a od 28. i 29. maja 1992. ne sadrže nikakve formulacije koje bi se mogle tumačiti kao prisila, nego da se u njima govori o

³²⁷ Prvostepena presuda, par. 255, *vidi i* par. 249-252, 254.

³²⁸ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 183-195.

³²⁹ Brđaninov žalbeni podnesak, fusnota 175.

³³⁰ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 185.

³³¹ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 186, gdje se upućuje na Prvostepenu presudu, fusnota 670.

dobrovoljnom preseljenju.³³² Pored toga, Brđanin tvrdi da se u Odluci od 29. maja i druge političke stranke pozivaju da se uključe u olakšavanje dobrovoljnog preseljenja stanovništva.³³³

178. Tužilac odgovara da je Pretresno vijeće razmotrilo pitanje da li je preseljenje bilo dobrovoljno i da je utvrdilo da je nesrbima život učinjen nepodnošljivim i da im nije ostavljena nikakva druga mogućnost nego da pobjegnu.³³⁴

179. Brđaninov argument ograničava se na tvrdnju da u odlukama Kriznog štaba ARK-a nema naznaka o tome da su bosanski Muslimani i bosanski Hrvati prisiljeni da napuste teritoriju ARK-a. Žalbena vijeće se slaže sa Brđaninom da odluke na koje se pozvalo Pretresno vijeće nisu formulisane jezikom prisile.³³⁵

180. Pretresno vijeće je jasno reklo da je svjesno činjenice da odluke Kriznog štaba ARK-a nisu formulisane na način koji ukazuje na prisilnu prirodu preseljenja. Vijeće je čak citiralo jedan dokument koji ukazuje na upravo suprotno.³³⁶ Međutim, uzimajući u obzir kontekst u kojem su te odluke donošene i provođene, Pretresno vijeće je došlo do suprotnog zaključka. Pretresno vijeće je objasnilo da, uprkos činjenici da su odluke Kriznog štaba ARK-a pozivale na dobrovoljno izvršenje i reciprocitet, preseljenje nesrba bilo je posljedica nepodnošljivih životnih uslova koje im je nametnula vlast bosanskih Srba, kao i zločina nad njima, počinjenih u okviru provođenja Strateškog plana. Uslijed takvih uslova bosanskim Muslimanima i bosanskim Hrvatima postalo je nemoguće da ostanu da žive na tom području i jedino što im je preostalo bilo je da odu.³³⁷

181. Nadalje, u kontekstu ocjenjivanja Brđaninove individualne odgovornosti, Pretresno vijeće je bilo mišljenja da, iako su Odluka od 28. maja i Odluka od 29. maja formulisane tako da se u njima govori o dobrovoljnom pristanku na preseljenje, u obzir treba da se uzmu još neki elementi. S obzirom na nedvosmislenost javnih izjava koje je Brđanin davao od početka aprila 1992. pa nadalje, u kojima se nesrpsko stanovništvo uzastopno poziva da napusti teritoriju ARK-a i gdje se kaže da će samo malom postotku nesrba biti dozvoljeno da oстане, te odluke mogle su se smatrati samo

³³² Brđaninov žalbeni podnesak, par. 184-185, gdje se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 249.

³³³ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 185.

³³⁴ Tužiočev podnesak respondenta, par. 6.170.

³³⁵ *Vidi* DP P211 i P227 na koji se upućuje u Prvostepenoj presudi, par. 249.

³³⁶ DP P1869, na koji se upućuje u Prvostepenoj presudi, fusnota 671.

³³⁷ Prvostepena presuda, par. 255: "Premda se u odlukama ARK-a tražio dobrovoljni pristanak i reciprocitet, preseljenje nesrba bilo je djelimično posljedica nepodnošljivih uslova koje su im nametnule vlasti bosanskih Srba, koji su obuhvatali granatiranje, pljačkanje i razaranje gradova i kuća nesrba, otpuštanje s posla i druga krivična djela izvršena nad nesrbima u sklopu provođenja Strateškog plana." *Vidi i* Prvostepenu presudu, par. 551 (fusnota ispuštena): "Za te ljude [bosanske Muslimane i Hrvate] jedini izbor bio je bijeg. Vlasti bosanskih Srba su onima koje nisu protjerali, a koji nisu uspjeli da pobjegnu, nametnuli nepodnošljive životne uslove, u kojima je bilo nemoguće nastaviti živjeti i koji su ih primorali da traže dozvolu za odlazak."

direktnim podstrekom organima vlasti da nesrpsko stanovništvo deportuju i prisilno premještaju van teritorije ARK-a.³³⁸

182. Ukratko, Pretresno vijeće je uzelo u obzir te faktore prilikom donošenja zaključka da preseljenje nesrpskog stanovništva nije bilo dobrovoljno i da je poticano odlukama Kriznog štaba ARK-a. Za razliku od toga, Brđanin je samo ukazao na jezik tih odluka ne objašnjavajući u čemu je logika Pretresnog vijeća pogrešna. Dakle, Brđanin nije dokazao da nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao donijeti takav zaključak van razumne sumnje.

183. Žalbeno vijeće konstatuje da bi razuman presuditelj o činjenicama u Odluci od 28. maja i Odluci od 29. maja mogao naći osnov za zaključak da je Krizni štab ARK-a slijedio politiku preseljavanja. S obzirom na činjenicu da se Pretresno vijeće prilikom donošenja zaključka da je Krizni štab ARK-a inicirao preseljenje nesrpskog stanovništva putem mjera prisile nije pozvalo isključivo na te odluke, nego i na nekoliko drugih zaključaka i dokaza citiranih u Prvostepenoj presudi,³³⁹ Brđanin nije dokazao da je Pretresno vijeće počinilo bilo kakvu grešku. Njegovi argumenti uz tvrdnju o grešci br. 40 shodno tome se odbacuju.

(b) Provođenje odluka o preseljenju u opštinama ARK-a

184. Pretresno vijeće je utvrdilo da su “opštinski organi” unutar ARK-a raspravljali o Odluci od 29. maja i pozivali na njeno provođenje.³⁴⁰

185. Brđanin tvrdi da je Pretresno vijeće pogriješilo kada je donijelo taj zaključak, tvrdeći da dokazi koje je Pretresno vijeće navelo ne pokazuju da je veliki broj opština pozivao na provođenje odluke Kriznog štaba ARK-a, nego da je to učinila samo jedna opština (argument kojim je popraćena tvrdnja o grešci br. 40).³⁴¹

186. S ovim u vezi Brđanin se poziva na odluku Kriznog štaba opštine Ključ, koja se bavi trajnim uklanjanjem građana opštine Ključ.³⁴² On ističe da, iako je odluka Kriznog štaba opštine Ključ slična Odluci od 29. maja Kriznog štaba ARK-a utoliko što se obje odnose na preseljavanje, odluka Kriznog štaba opštine Ključ ne sadrži nikakve naznake o insistiranju Kriznog štaba ARK-a na reciprocitetu, odnosno zamisli da bi srpsko stanovništvo trebalo da izbjegne iz dijelova srednje Bosne pod kontrolom Muslimana. Brđanin iznosi argument da dokument na koji se poziva Pretresno vijeće ne dokazuje da se u opštini Sanski Most diskutovalo o Odluci Kriznog štaba ARK-a od 29. maja ili da se ona provodila. On tvrdi da se u tom dokumentu zapravo govori o tome da je

³³⁸ Prvostepena presuda, par. 574.

³³⁹ Prvostepena presuda, par. 255, 551, 574.

³⁴⁰ Prvostepena presuda, par. 250.

³⁴¹ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 190-191.

³⁴² Prvostepena presuda, par. 250, fusnota 672, gdje se upućuje na DP P957.

odgovorna osoba za uklanjanje i razmjenu stanovništva bio Vojo Kuprešanin. Međutim, kako tvrdi Brđanin, činjenica da je Vojo Kuprešanin bio član Kriznog štaba ARK-a nije nužno dokaz umiješanosti Kriznog štaba ARK-a. Brđanin tvrdi da je “vjerovatnije /.../ da su se izvještaji njemu podnosili po liniji njegove funkcije predsjednika Skupštine ARK-a – dakle, bez ikakve veze sa njegovom ulogom u Kriznom štabu [ARK-a]”.³⁴³

187. Tužilac nije iznio nikakve navode u vezi s ovim pitanjem.³⁴⁴

188. Brđanin nije dokazao da je zaključak Pretresnog vijeća da su opštinski organi unutar ARK-a raspravljali o Odluci od 29. maja i tražili da se ona provodi nerazuman. Donoseći taj zaključak Pretresno vijeće se pozvalo na svoje zaključke da je Odluka od 29. maja provedena u opštinama Petrovac, Ključ i Sanski Most.³⁴⁵ Dokazi na osnovu kojih su ti zaključci donijeti biće razmotreni u nastavku.

189. Brđanin ne osporava zaključak Pretresnog vijeća da je Krizni štab opštine Petrovac formirao jedan odbor za provođenje Odluke od 29. maja.³⁴⁶

190. Odluka opštine Ključ ne poziva se na odluku Kriznog štaba ARK-a.³⁴⁷ Međutim, valja podsjetiti da je Pretresno vijeće utvrdilo da su opštine prihvatile nadležnost Kriznog štaba ARK-a³⁴⁸ i da su sistematski provodile njegove odluke, između ostalog i odluke o iseljavanju nesrpskog stanovništva.³⁴⁹ Što se tiče zaključka da je nadležnost Kriznog štaba ARK-a prihvatila i opština Ključ, Pretresno vijeće je navelo dokaz, odnosno dokument pod naslovom “Izvještaj o radu Kriznog štaba /Ratnog predsjedništva/ Skupštine opštine Ključ u periodu od 15. 05. 1992. godine do danas”, u kojem stoji da je Krizni štab opštine Ključ na svakoj svojoj sjednici razmatrao obavezujuće zaključke Kriznog štaba ARK-a.³⁵⁰ Nadležnost Kriznog štaba ARK-a potvrđuju i drugi dokazi.³⁵¹ Dakle, Brđanin nije dokazao zašto se nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi oslonio na dokument na koji je uputilo Pretresno vijeće kao na osnovu za zaključak da je Krizni štab opštine Ključ bio jedan od organa vlasti unutar ARK-a koji je raspravljao o Odluci od 29. maja i tražio da se ona provodi.

³⁴³ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 191.

³⁴⁴ Prema shvatanju tužioca, Brđanin iznosi argument da opštine nisu imale obavezu da provode odluke Kriznog štaba ARK-a i upućuje na svoje argumente u vezi s istim pitanjem iznijete na drugom mjestu u svom odgovoru, *vidi* Tužiočev podnesak respondenta, par. 6.171.

³⁴⁵ Prvostepena presuda, par. 250.

³⁴⁶ Prvostepena presuda, par. 250.

³⁴⁷ DP P957.

³⁴⁸ Prvostepena presuda, par. 200, 205.

³⁴⁹ Prvostepena presuda, par. 210.

³⁵⁰ DP P1010, str. 4, na koji se upućuje u Prvostepenoj presudi, fusnota 528.

³⁵¹ DP P171, str. 1-2, na koji se upućuje u Prvostepenoj presudi, fusnota 528.

191. Što se tiče zaključaka Pretresnog vijeća u vezi s opštinom Sanski Most, Brđanin je u pravu kada tvrdi da se u dokumentu koji je navelo Pretresno vijeće (dokazni predmet P690) ne govori izričito ni o kakvoj diskusiji niti o provođenju Odluke od 29. maja.³⁵² Međutim, nakon što je pregledalo taj dokazni predmet, Žalbeno vijeće napominje da je Krizni štab opštine Sanski Most pitanje uklanjanja i razmjene stanovništva razmatrao u kontekstu odluke Kriznog štaba ARK-a. To je utvrđeno zato što dio odluke Kriznog štaba opštine Sanski Most koji je Pretresno vijeće citiralo nosi podnaslov “Realizacija zaključaka Kriznog štaba AR Krajine”.³⁵³ Brđaninov argument stoga se odbacuje.

192. Što se tiče Brđaninove tvrdnje da je “vjerovatnije” da se Vojo Kuprešanin u odluci Kriznog štaba opštine Sanski Most (dokazni predmet P690) pominje u svojstvu predsjednika Skupštine ARK-a a ne kao član Kriznog štaba ARK-a,³⁵⁴ Žalbeno vijeće ovaj argument odbacuje bez razmatranja, u okviru goreopisane kategorije 3.

193. Iz gorenavedenih razloga, Žalbeno vijeće zaključuje da Brđanin nije dokazao da nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao van razumne sumnje zaključiti da su opštinski organi unutar ARK-a raspravljali o Odluci od 29. maja i tražili da se ona provodi.

(c) Provođenje odluka o iseljavanju uz pomoć SJB-a

194. Pretresno vijeće je utvrdilo da se preseljavanje iz opština Prijedor, Bosanski Novi i Sanski Most odvijalo u okviru provođenja kako odluka Kriznog štaba ARK-a o iseljavanju tako i poslije nje donijetih opštinskih odluka o provođenju te politike.³⁵⁵

195. Brđanin tvrdi da nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao da taj zaključak donese na osnovu dokaznog predmeta P717. Dokazni predmet P717 sastoji se od niza izvještaja, među kojima su i izvještaji SJB-a opština Sanski Most (dalje u tekstu: Izvještaj opštine Sanski Most), Bosanski Novi (dalje u tekstu: Izvještaj opštine Bosanski Novi) i Prijedor (dalje u tekstu: Izvještaj opštine Prijedor), kao i izvještaj CSB-a, u kojem se rezimiraju ti izvještaji opštinskih SJB-a (dalje u tekstu: Izvještaj CSB-a). S izuzetkom Izvještaja opštine Sanski Most, u svim ostalim izvještajima više puta se pominju odluke “Vlade AR Krajina”. Dokazni predmet P717 ARK sadrži samo jednu referencu na “Odluku o dobrovoljnom iseljavanju građana” koju je donijela “Vlada AR [Autonomne Regije] Krajina” (argument kojim je popraćena tvrdnja o grešci br. 40). Brđanin tvrdi

³⁵² Brđaninov žalbeni podnesak, par. 191.

³⁵³ DP P690, str. 1.

³⁵⁴ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 191.

³⁵⁵ Prvostepena presuda, par. 251.

da je “Vlada AR Krajine” bila posebno tijelo, ne isto što i Krizni štab ARK-a, i sugerirše da, čak ako “Vlada AR Krajine” i jeste donijela takve odluke, one, u ovom slučaju, nisu uvrštene u spis.³⁵⁶

196. Tužilac na to odgovara da dokazi na koje se pozvalo Pretresno vijeće treba da se razmatraju kao cjelina i da zaključak Pretresnog vijeća ne čini nerazumnim činjenica da tijela koja su provodila odluke Kriznog štaba ARK-a te odluke pominju uz izvjesna manja odstupanja ili uopšte ne navode Krizni štab ARK-a kao instancu koja je donijela relevantne odluke.³⁵⁷

197. Iako nema nikakve sumnje o tome da je Pretresno vijeće vodilo računa o tome da Krizni štab ARK-a i Vlada ARK-a nisu isto tijelo,³⁵⁸ postavlja se pitanje da li je Pretresno vijeće na osnovu dokaznog predmeta P717 ispravno zaključilo da se pod “Vladom AR Krajine” misli na Krizni štab ARK-a.³⁵⁹

198. U Izvještaju opštine Bosanski Novi nekoliko puta se spominje “Vlada AR Krajine”.³⁶⁰ U dijelu Izvještaja opštine Bosanski Novi koji se odnosi na odluku “Vlade AR Krajine” o preseljavanju stanovništva o kojoj govori Brđanin,³⁶¹ ne daje se nikakvo dodatno objašnjenje o tome na koje se tijelo izraz “Vlada AR Krajine” odnosi. Međutim, u jednom drugom dijelu tog izvještaja pominje se odluka od 4. maja 1992. godine “Vlade AR Krajine” o oduzimanju naoružanja. U izvještaju stoji da je ta odluka donijeta na osnovu odluke br. 1/92 Ministarstva narodne odbrane SrBiH od 16. aprila 1992. godine.³⁶² Prema ovoj referenci, jasno je da je odluka od 4. maja 1992. – koju je, kako stoji u Izvještaju opštine Bosanski Novi, donijela “Vlada AR Krajine” – zapravo odluka za koju je Pretresno vijeće utvrdilo da ju je donio Sekretarijat za narodnu odbranu ARK-a.³⁶³

199. Nadalje, “Vlada AR Krajine” pominje se i u Izvještaju opštine Prijedor. U tom izvještaju pominje se “Odluka o razoružanju svih paravojnih formacija, grupa i pojedinaca na području Srpske Republike”, koju je donijelo Ministarstvo za narodnu odbranu Srpske Republike i “Vlada Autonomne Regije Krajine”.³⁶⁴ Kada se u Izvještaju opštine Prijedor navodi odluka “Vlade Autonomne Regije Krajine”, misli se na odluku Sekretarijata za narodnu odbranu ARK-a od 4. maja 1992., donijetu u funkciji provođenja odluke Ministarstva za narodnu odbranu SrBiH od 16. aprila 1992. godine.

³⁵⁶ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 192.

³⁵⁷ Tužiočev podnesak respondenta, par. 6.172.

³⁵⁸ *Vidi*, na primjer, Prvostepenu presudu, par. 207, u kojem Pretresno vijeće iznosi ocjenu da Krizni štab Prijedor nije osporavao samo autoritet Kriznog štaba ARK-a, nego i Vlade ARK-a.

³⁵⁹ Prvostepena presuda, par. 251, gdje se upućuje na DP P717.

³⁶⁰ DP P717, str. 01109856, 01109858, 01109860.

³⁶¹ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 192, fusnota 180, gdje se upućuje na DP P717, str. 20 (01109860).

³⁶² DP P717, str. 01109856, 01109858.

³⁶³ Prvostepena presuda, par. 253, gdje se upućuje na DP P227, str. 00882890.

³⁶⁴ DP P717, str. 01109080.

200. I na kraju, u Izvještaju CSB-a, u dijelu gdje se sažeto prenosi Izvještaj opštine Bosanski Novi, takođe se pominje odluka “Vlade AR Krajine” o dobrovoljnom iseljavanju građana, u istom kontekstu kao i u Izvještaju opštine Bosanski Novi.³⁶⁵ U Izvještaju CSB-a ne može se naći nikakvo drugo dodatno objašnjenje.

201. Dakle, kada se u dokaznom predmetu P717 pominje odluka “Vlade AR Krajine” o razoružanju, misli se na odluku koju je donio Sekretarijat za narodnu odbranu ARK-a, organ Skupštine ARK-a nadležan za resor odbrane.³⁶⁶ Međutim, dijelovi dokaznog predmeta P717 prodiskutovani u prethodnom dijelu teksta (gdje se govori o tome da se u izvještajima pominje odluka Sekretarijata za narodnu odbranu ARK-a da se *razoružaju* paravojne grupe) nisu dijelovi dokaznog predmeta P717 na koje se Pretresno vijeće pozvalo u vezi sa pitanjem provođenja programa *preseljavanja* koji je donio Krizni štab ARK-a. Prije će biti da se Pretresno vijeće za to pozvalo na mjesto u dokaznom predmetu P717 na kojem se pominje “Odluka o dobrovoljnom iseljavanju građana”, koju je donijela “Vlada AR Krajine”.³⁶⁷ U takvim okolnostima, razuman presuditelj o činjenicama nije mogao da isključi mogućnost da se izraz “Vlada AR Krajine” u različitim dijelovima dokaznog predmeta P717 koristi za različita tijela. Naročito bi se moglo postaviti pitanje da li je odluku o preseljavanju dijela civilnog stanovništva zaista donio organ Skupštine ARK-a nadležan za odbranu (Sekretarijat za narodnu odbranu ARK-a).

202. U skladu sa svojom obavezom dokazivanja u žalbenom postupku u slučaju kada se radi o osporavanju zaključaka Pretresnog vijeća, Brđanin predlaže svoju ocjenu dokaznog predmeta P717 i sugeriše da se pod izrazom “Vlada AR Krajine” misli na organ ARK-a kojem je na čelu bio Nikola Erceg.³⁶⁸ Brđanin pritom upućuje na dokazne predmete DB212 i DB218 kako bi dokazao da je organ na čijem čelu je bio Nikola Erceg bila Vlada ARK-a. Žalbeno vijeće napominje da dokazni predmet DB218, datiran 18. juna 1992., zaista upućuje na to da je Nikola Erceg bio “predsjednik Vlade”; međutim, dokazni predmet DB212, koji nosi datum 29. jun 1992., ukazuje na to da je Nikola Erceg bio “predsjednik Izvršnog vijeća”, što odgovara zaključku Pretresnog vijeća da je Nikola Erceg bio na čelu Izvršnog vijeća ARK-a.³⁶⁹ U svakom slučaju, kako je pokazano gore u tekstu, iz izvještaja jasno proizlazi da se neka mjesta na kojima se u dokaznom predmetu P717 pominje “Vlada AR Krajine” odnose na odluke koje je donio Sekretarijat za narodnu odbranu ARK-a, dakle, ne ono tijelo na čijem je čelu bio Nikola Erceg. Brđaninovo tumačenje da se izraz

³⁶⁵ DP P717, str. 03008564.

³⁶⁶ Prvostepena presuda, par. 238.

³⁶⁷ Prvostepena presuda, fusnota 674, DP P717 (Izvještaj za opštinu Bosanski Novi), str. 01109860, *vidi i* DP P717 (Izvještaj CSB-a), str. 03008564.

³⁶⁸ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 192.

³⁶⁹ Prvostepena presuda, par. 190.

“Vlada AR Krajine” odnosi na organ na čijem je čelu bio Nikola Erceg nema presudan uticaj na konačnu odluku.

203. Žalbeno vijeće konstatuje da nije jasno, barem ne samo na osnovu dokaznog predmeta P717, da li se u dokaznom predmetu P717 pominjanje odluke “Vlade AR Krajine” o preseljavanju odnosi na odluke Kriznog štaba ARK-a o preseljavanju, kako je utvrdilo Pretresno vijeće.³⁷⁰ Pretresno vijeće nije objasnilo kojim putem je, samo na osnovu dokaznog predmeta P717, indirektno zaključilo da se preseljavanje na teritorijama opština Prijedor, Bosanski Novi i Sanski Most odvijalo kako u skladu sa odlukama Kriznog štaba ARK-a o iseljavanju tako i u skladu s odlukama o provođenju tog programa kasnije donijetom u opštinama.

204. Uprkos tim nejasnoćama, Žalbeno vijeće napominje da je pobijani zaključak iz paragrafa 251 Prvostepene presude (s upućivanjem na dokazni predmet P717) samo jedan od nekoliko zaključaka u Prvostepenoj presudi – koja su opet zasnovana na više dokaznih predmeta -³⁷¹ koje je Pretresno vijeće uzelo u obzir kada je donijelo zaključak da su “[o]dluke Kriznog štaba ARK-a o preseljenju osigurale /.../ trajno uklanjanje nesrba s teritorije ARK-a”.³⁷² Brđanin nastoji postići ukidanje ovog opšteg zaključka. Žalbeno vijeće će uzeti u obzir činjenicu da je dokazni predmet P717 nedovoljno jasan kada bude ocjenjivalo hoće li poništiti taj opšti zaključak Pretresnog vijeća, kako to traži Brđanin.³⁷³

(d) Izvještaj 1. KK

205. Brđanin tvrdi da se izvještaj 1. KK od 1. juna 1992. odnosi na Odluku Kriznog štaba ARK-a od 29. maja, ali iznosi argument da se u tom izvještaju navodi i to da “onima koji odlaze neće biti dozvoljeno da se vrate” (argument kojim je popraćena tvrdnja o grešci br. 40).³⁷⁴ Brđanin obrazlaže kako se čini da je Pretresno vijeće tu izjavu pripisalo³⁷⁵ Kriznom štabu ARK-a, a da nema dokaza koji bi pokazivali da se Krizni štab ARK-a na bilo koji način izjašnjavao o dozvoljavanju povratka.³⁷⁶

206. Čak i ako pretpostavimo da je Pretresno vijeće ovu izjavu pripisalo Kriznom štabu ARK-a, kako sugeriše Brđanin, Žalbeno vijeće smatra da namjera trajnog uklanjanja nije zaključak relevantan za Brđaninovu osuđujuću presudu. Kako je razjašnjeno u Drugostepenoj presudi u

³⁷⁰ Prvostepena presuda, par. 251.

³⁷¹ Prvostepena presuda, par. 249-250, 252-254, fusnote 669-673, 675-681.

³⁷² Prvostepena presuda, par. 255.

³⁷³ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 183, 195, gdje se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 255.

³⁷⁴ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 193.

³⁷⁵ DP P380, na koji se upućuje u Prvostepenoj presudi, par. 252.

³⁷⁶ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 193.

predmetu *Stakić*, a suprotno zaključku Pretresnog vijeća,³⁷⁷ ni za krivično djelo deportacije ni za krivično djelo prisilnog premještanja nije potrebno dokazati da je optuženi imao namjeru trajnog uklanjanja.³⁷⁸ Brđaninov argument stoga nije relevantan za njegovu osuđujuću presudu i neće biti dalje razmatran.

(e) Agencija za preseljenje stanovništva i razmjenu materijalnih dobara

207. Pretresno vijeće je utvrdilo da je Krizni štab ARK-a osnovao Agenciju za preseljenje stanovništva i razmjenu materijalnih dobara i njoj srodne opštinske agencije kao pomoć u provođenju programa iseljavanja i da je za odlazak sa teritorije ARK-a bilo potrebno odobrenje tih agencija, pri čemu su bosanski Muslimani i Hrvati obično morali da se odjave u svojem prebivalištu i da se svoje imovine odreknu bez naknade ili, u rijetkim slučajevima, da je zamijene za imovinu van ARK-a.³⁷⁹ Na jednom drugom mjestu u Prvostepenoj presudi, Pretresno vijeće je utvrdilo i to da, iako je Agencija bila osnovana sa ciljem da posreduje u zamjenama stanova i preseljenju stanovništva, njen rad nije bio “ništa drugo nego integralni dio plana etničkog čišćenja”.³⁸⁰ Budući da se ta dva zaključka odnose na Agenciju i pošto ih oba Brđanin navodi u svom Žalbenom podnesku, Žalbena vijeće će to smatrati osporavanjem oba ta zaključka Pretresnog vijeća.³⁸¹

208. Brđanin tvrdi da je Pretresno vijeće impliciralo da je Agencija osnovana u okviru aktivnosti Kriznog štaba ARK-a na provođenju Strateškog plana putem prisilnog premještanja nesrba iz Banje Luke i dodaje da nijedno razumno pretresno vijeće ne bi moglo donijeti takav zaključak jer nema dokaza koji bi mu išli u prilog (argumenti uz tvrdnju o grešci br. 40).³⁸² Kao argument on navodi da dva dokumenta (jedan sa Radija Banja Luka³⁸³ i jedan iz lista *Glas*³⁸⁴), objavljeni nakon što je Krizni štab ARK-a prestao funkcionisati, pokazuju da je nacionalna pripadnost osoba koje su koristile usluge Agencije od sekundarne važnosti.³⁸⁵ Žalbena vijeće ovaj argument odbacuje bez razmatranja u okviru goreopisane kategorije 2.

209. Brđanin se zatim poziva na iskaz direktora Agencije Miloša Bojinovića, koji je izjavio da je Agencija osnovana sa ciljem da se pomogne ljudima svih nacionalnosti i da su njene usluge u

³⁷⁷ Prvostepena presuda, par. 545.

³⁷⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 307.

³⁷⁹ Prvostepena presuda, par. 254.

³⁸⁰ Prvostepena presuda, par. 552.

³⁸¹ U svojoj Najavi žalbe, Brđanin ne osporava direktno paragraf 254 Prvostepene presude. Međutim, on osporava paragraf 552 Prvostepene presude, koji se takođe odnosi na Agenciju (Brđaninova najava žalbe, par. 103, tvrdnja o grešci br. 101). Međutim, u Brđaninovom žalbenom podnesku u diskusiji uz tvrdnju o grešci u vezi s Agencijom upućuje se na paragraf 254 Prvostepene presude, a u diskusiji uz tvrdnju o grešci br. 101, Brđanin samo upućuje na argumente iznijete u vezi sa paragrafom 254 Prvostepene presude (Brđaninov žalbeni podnesak, par. 281-282).

³⁸² Brđaninov žalbeni podnesak, par. 194.

³⁸³ DP P288.

³⁸⁴ DP P292.

³⁸⁵ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 194.

početku koristili samo Srbi,³⁸⁶ kao i da je i sam putovao u jednom autobusu koji je prevozio ljude sa banjalučkog područja, za koje sa sigurnošću tvrdi da je među njima bilo Muslimana, Hrvata, Slovenaca i, pretpostavlja, Srba.³⁸⁷ Žalbeno vijeće ovaj argument odbacuje bez razmatranja u okviru kategorija 3 i 8.

210. Brđanin pored toga upućuje i na iskaz svjedoka BT-88,³⁸⁸ koji je takođe svjedočio u vezi sa radom Agencije. Žalbeno vijeće ovaj argument odbacuje bez razmatranja u okviru goreopisane kategorije 6.

211. Iz gorenavedenih razloga, Žalbeno vijeće konstatuje da Brđanin nije dokazao zašto nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao van razumne sumnje utvrditi da Agencija nije bila ništa drugo nego integralan dio plana etničkog čišćenja. U skladu s tim, Brđaninovi se argumenti odbijaju.

(f) Zaključak

212. Brđanin je osporio opšti zaključak Pretresnog vijeća da su “[o]dluke Kriznog štaba ARK-a o preseljenju osigurale /.../ trajno uklanjanje nesrba s teritorije ARK-a”. Žalbeno vijeće je mišljenja da Pretresno vijeće nije navelo razloge zašto je moglo zaključiti indirektnim putem, barem na osnovu samo dokaznog predmeta P717, da se, kada se, u dokaznom predmetu P717 pominje odluka “Vlade AR Krajina” o preseljavanju, pri tome misli na odluke Kriznog štaba ARK-a o preseljavanju, kako je utvrdilo Pretresno vijeće. Međutim, Žalbeno vijeće je odbacilo sve druge Brđaninove tvrdnje o greškama u vezi s pitanjem preseljavanja nesrpskog stanovništva. Žalbeno vijeće smatra da se Pretresno vijeće, donoseći svoj opšti zaključak oslonilo na veliki broj dokaza, a Brđaninova ocjena dokaznog predmeta P717 nije posredni zaključak koji je Pretresno vijeće moralo da uzme u obzir. Žalbeno vijeće konstatuje da, u svakom slučaju, Brđanin nije dokazao da nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao donijeti osporavani zaključak. Iz gorenavedenih razloga, Brđaninovi argumenti u vezi s preseljavanjem kojima je popraćena tvrdnja o grešci br. 40 odbacuju se. Iz istog razloga odbacuje se i njemu srodna tvrdnja o grešci br. 101.³⁸⁹

³⁸⁶ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 194, gdje se upućuje na T. 22776-22777.

³⁸⁷ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 194, gdje se upućuje na T. 22803, 22768, 22770.

³⁸⁸ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 194, Povjerljivi dodatak 2 priložen Brđaninovom žalbenom podnesku.

³⁸⁹ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 282.

K. Brđaninova nadležnost i uloga u provođenju Strateškog plana

213. Brđanin tvrdi da je Pretresno vijeće počinilo brojne greške u zaključcima u pogledu njegovih ovlaštenja i uloge u događajima koji su se odigrali na teritoriji ARK-a 1991. i 1992. godine. Žalbeno vijeće će te navode razmotriti svrstavši ih u tri glavne kategorije: (1) Brđaninova ovlaštenja prije osnivanja Kriznog štaba ARK-a, (2) Brđaninova uloga u provođenju Strateškog plana i (3) Brđaninov položaj po prestanku postojanja Kriznog štaba ARK-a.

1. Brđaninova saznanja i doprinos Strateškom planu

214. Brđanin tvrdi da je Pretresno vijeće donijelo pogrešan zaključak u pogledu njegovih saznanja i doprinosa Strateškom planu.³⁹⁰ Brđanin tvrdi da nema dokaza u prilog zaključku Pretresnog vijeća van razumne sumnje da je on, zajedno sa rukovodstvom bosanskih Srba, podržavao Strateški plan i znao da se taj plan može provesti samo primjenom sile i zastrašivanja (tvrdnja o grešci br. 48).³⁹¹

215. Što se tiče Brđaninovog navodnog ključnog i bitnog doprinosa provođenju Strateškog plana, tužilac upućuje na dokazni predmet P89 (isti dokument kao dokazni predmet P22) – nalog koji je Brđanin potpisao kao koordinator za provođenje odluka – kako bi pokazao da je Brđanin bio ključna karika između rukovodstva SDS-a (a time i vlasti SrBiH) i opština unutar ARK-a.³⁹²

216. Što se tiče Brđaninovih saznanja o tome da je Strateški plan bilo moguće provesti samo putem sile i zastrašivanja, Žalbeno vijeće napominje da Brđanin nije dokumentovao svoju tvrdnju.³⁹³ Brđanin u vezi s tim samo upućuje na svoje argumente protiv zaključka Pretresnog vijeća da je “[r]ukovodstvo bosanskih Srba znalo je da se Strateški plan može provesti samo uz pomoć sile i straha”.³⁹⁴ Žalbeno vijeće je već utvrdilo da Brđanin nije dokazao da nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao donijeti takav zaključak.³⁹⁵ Zaključak Pretresnog vijeća da je Brđanin znao za provođenje putem sile i straha³⁹⁶ zasnovano je na dokazima u vidu velikog broja presretnutih telefonskih razgovora između Karadžića i Brđanina ili drugih političkih rukovodilaca, kao i na Brđaninovim postupcima i ponašanju, njegovim javnim govorima i govorima na

³⁹⁰ U svojoj Najavi žalbe Brđanin iznosi i tvrdnju o činjeničnoj grešci u paragrafu 369 Prvostepene presude (Brđaninova najava žalbe, par. 64, tvrdnja o grešci br. 62). Žalbeno vijeće ovaj argument smatra povučenim (Brđaninov žalbeni podnesak, par. 2).

³⁹¹ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 209, Prvostepena presuda, par. 305.

³⁹² Tužiočev podnesak respondenta, par. 6.193. Što se tiče Brđaninove tvrdnje da on nije ni podržavao Strateški plan a nije ni znao da se Strateški plan može provesti samo primjenom sile i straha, tužilac upućuje na argumente uz tvrdnju o grešci br. 1 (Tužiočev žalbeni podnesak, fusnota 24).

³⁹³ Brđanin se poziva samo na svoje argumente kojima osporava da je rukovodstvo bosanskih Srba znalo da se Strateški plan može provesti samo primjenom sile i straha (Brđaninov žalbeni podnesak, par. 209, gdje se upućuje na Brđaninov žalbeni podnesak, par. 5-9, tvrdnje o greškama br. 1, 48), ne osporavajući zaključke Pretresnog vijeća o tome da je on znao za primjenu sile i straha.

³⁹⁴ Prvostepena presuda, par. 65, 67.

³⁹⁵ Tvrdnja o grešci br. 1 bez razmatranja je odbačena *supra*, par. 43.

³⁹⁶ Prvostepena presuda, par. 305.

sjednicama Skupštine ARK-a i SrBiH, u čijem radu je učestvovao kao delegat.³⁹⁷ Suprotno tome što tvrdi Brđanin, ti dokazi jesu potkrepa zaključka Pretresnog vijeća. Brđanin nije dokazao da nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao van razumne sumnje utvrditi da je on bio svjestan toga da se Strateški plan može provesti samo primjenom sile i straha.

217. U vezi s tim zaključkom, Žalbeno vijeće bez razmatranja, u okviru goreopisane kategorije 3, odbacuje i osporavanje zaključka Pretresnog vijeća da je Brđanin bio ključna karika između republičkih i opštinskih organa (argument kojim je popraćena tvrdnja o grešci br. 49).³⁹⁸

2. Karadžićevo oslanjanje na Brđanina u provođenju politike bosanskih Srba

218. Brđanin tvrdi da nisu predloženi dokazi iz perioda na koji se odnosi Optužnica koji bi išli u prilog zaključku Pretresnog vijeća da se Radovan Karadžić oslanjao na njega prilikom uspostavljanja civilnih komandi u cilju osiguravanja teritorijalne odbrane i civilne zaštite, povezivanje sa vojnim oficirima i pripremi za mobilizaciju vojske bosanskih Srba, kao i na provođenju politike otpuštanja nesrba sa posla u periodu na koji se odnosi Optužnica (tvrdnja o grešci br. 51).³⁹⁹ Ovu tvrdnju o grešci Žalbeno vijeće odbacuje bez razmatranja u okviru goreopisane kategorije 2.

3. Odluke Kriznog štaba ARK-a pripisane Brđaninu

219. Brđanin tvrdi da Pretresno vijeće nije obrazložilo svoj zaključak da se odluke Kriznog štaba ARK-a mogu pripisati njemu i da nije uzelo u obzir relevantne dokaze (tvrdnja o grešci br. 55).⁴⁰⁰ Ovu tvrdnju o grešci Žalbeno vijeće odbacuje bez razmatranja u okviru goreopisane kategorije 2.

L. Brđaninovo znanje o zločinima

1. Zaključak zasnovan na dokaznom predmetu P284

220. Brđanin dovodi u pitanje način na koji se Pretresno vijeće poslužilo dokaznim predmetom P284, tj. jednim novinskim člankom (tvrdnja o grešci br. 61).⁴⁰¹ Dokazni predmet P284 je izvadak iz lista *Kozarski vjesnik* od 17. jula 1992. godine. Relevantan dio teksta nosi naslov "Predstavnici Krajine u Prijedoru: Nikome nije lako".⁴⁰² U članku se govori o tome kako su Prijedor posjetili predstavnici ARK-a, među kojima je bio i Brđanin koji je, kako se prenosi, izjavio: "Ovo u Prijedoru je primjer dobro urađenog posla i prava je šteta što mnogi u Banjaluci toga još nisu

³⁹⁷ Prvostepena presuda, par. 306, gdje se upućuje na: DP P2382.3, P2382.4, P2355, P2382.8, P2358, P2597, P50, str. 22, 29-30, P12, P21, P2467, P2469.

³⁹⁸ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 210.

³⁹⁹ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 212-214, gdje se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 310.

⁴⁰⁰ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 224, gdje se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 319.

⁴⁰¹ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 235-236.

⁴⁰² DP P284. U engleskom prijevodu DP P284 zapravo stoji formulacija *Nobody finds it easy*, no Pretresno vijeće prednost je dalo formulaciji *It is not easy for anyone*, vidi Prvostepenu presudu, par. 355, 536, 1058, 1073.

svjesni, kao što nisu svjesni šta se u Banjaluci u najskorije vrijeme može desiti.”⁴⁰³ On tvrdi da nijedan razuman presuditelj o činjenicama iz tog dokaznog predmeta ne bi mogao izvesti zaključak da je on time “rekao da zna da se čine zločini”, zato što: (1) nisu predloženi nikakvi dokazi koji bi potvrđivali da je Brđanin dao takvu izjavu, (2) nema dokaza iz kojih bi se moglo vidjeti na što je mislio pod “dobro urađenim poslom” i (3) u samoj izjavi ne pominju se nikakvi zločini.⁴⁰⁴

221. Tužilac odgovara da je Pretresno vijeće uzelo u obzir činjenicu da je Brđanin osporavao sve novinske članke i izvještaje uvrštene u dokaze na prijedlog tužioca, između ostalog na osnovu toga što ti materijali nisu pouzdani i svode se na dokaze iz druge ruke.⁴⁰⁵ Tužilac tvrdi da je pogrešna Brđaninova tvrdnja da se Pretresno vijeće oslonilo na samo jedan dokaz i navodi ostale dokaze na koje se Pretresno vijeće pozvalo, te ističe da je dotični paragraf Prvostepene presude jedan od više njih u kojima se razmatraju dokazi o Brđaninovom znanju o zločinima.⁴⁰⁶

222. Žalbena vijeće će ocjenu ovog dokaznog predmeta koju je donijelo Pretresno vijeće poštovati iz tri razloga koji slijede. Prvo, Brđanin nije pokazao da je taj dokazni predmet bio osporen na suđenju. Drugo, svjedok Radić, bivši predsjednik Skupštine opštine Banje Luke, potvrdio je da je sastav prisutnih u Omarskoj bio takav kako je objavljen u članku iz dokaznog predmeta i ni na bilo koji način osporio istinitost tog dokaznog predmeta.⁴⁰⁷ Treće, svjedok Sivac je objasnio da je na srpskoj televiziji u Banjoj Luci vidio kako Brđanin daje izjavu sličnu izjavi prenijetoj u dokaznom predmetu P284.⁴⁰⁸ Uslijed svega toga, Žalbena vijeće konstatuje da je, uprkos odsustvu dokaza koji bi neposredno potkrijepili dokazni predmet P284, Pretresno vijeće postupilo razumno kada je zaključilo da je Brđanin zaista dao tu izjavu.⁴⁰⁹

223. Jasno je da je Pretresno vijeće na ovom dokaznom predmetu, kao i na još nekim drugim dokazima, zasnovalo zaključak da je Brđanin znao da se u Prijedoru čine zločini. Pretresno vijeće je predmetni odlomak članka protumačilo u smislu da je Brđanin predstavnicima prijedorskih vlasti čestitao na izvršenju Strateškog plana, što je uključivalo i činjenje zločina.⁴¹⁰ Međutim, Brđaninova tvrdnja da se dokazni predmet P284 ne odnosi direktno ni na kakve zločine je tačna.

⁴⁰³ DP P284.

⁴⁰⁴ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 235-236. Brđanin tvrdi i to da tužilac nije predložio nikakve dokaze koji bi pokazivali da su novine iz kojih potiče DP P284 pouzdan izvor informacija (Brđaninov žalbeni podnesak, par. 306, tvrdnja o grešci br. 149). Žalbena vijeće bez razmatranja odbacuje ovaj argument u okviru goreopisane kategorije 4.

⁴⁰⁵ Tužiočev podnesak respondenta, par. 7.45.

⁴⁰⁶ Tužiočev podnesak respondenta, par. 6.239.

⁴⁰⁷ T. 21996-21999.

⁴⁰⁸ T. 12776-12777.

⁴⁰⁹ Žalbena vijeće napominje da je Pretresno vijeće takođe ocijenilo da novinski članci u principu “mogu biti prikladno sredstvo potvrde istinitosti činjenica u nekom predmetu” (Prvostepena presuda, par. 33) te da je na početku Prvostepene presude objasnilo svoj opšti pristup dokazima (Prvostepena presuda, par. 20-36).

⁴¹⁰ Prvostepena presuda, par. 333-336.

224. Brđaninov komentar o “dobro urađenom poslu” i činjenica da je izrečen poslije obilaska “područja ratnih dejstava i sabirnih centara”⁴¹¹ jeste donekle dvosmislen. Da je Pretresno vijeće svoj zaključak izvelo samo na osnovu dokaznog predmeta P284, Žalbeno vijeće konstatuje da bi zaključak zaista bio takav da ga van razumne sumnje ne bi mogao donijeti nijedan presuditelj o činjenicama. Međutim, Pretresno vijeće je dokazni predmet P284 i njegov kontekst razmotrilo zajedno sa dokazima koji pokazuju da je Brđanin išao ukorak s provođenjem Strateškog plana,⁴¹² da je obilazio ratište,⁴¹³ da su vojni i policijski funkcioneri bili članovi Kriznog štaba ARK-a⁴¹⁴ i da je u to vrijeme u ARK-u bila opštepoznata stvar da se vrše zločini.⁴¹⁵ Posmatrano u kontekstu tih činjenica, Žalbeno vijeće se uvjerilo da bi se jedan razuman presuditelj o činjenicama mogao, između ostalog, osloniti na Brđaninovu izjavu zabilježenu u dokaznom predmetu P284 kako bi došao do zaključka da je Brđanin znao da se vrše zločini.⁴¹⁶ Iz tih razloga, tvrdnja o grešci br. 61 se odbija.

2. Zaključak Pretresnog vijeća da je Brđanin znao za zločine

225. Brđanin tvrdi da ne postoje dovoljni dokazi u prilog zaključku Pretresnog vijeća na osnovu indirektnih dokaza da je on imao detaljna saznanja o tome da se u okviru provođenja Strateškog plana vrše zločini, odnosno da je znao za ijedan od tih zločina (tvrdnja o grešci br. 60).⁴¹⁷ On dalje navodi da ni prisustvo vojnih i policijskih funkcionera u sastavu Kriznog štaba ARK-a, ni činjenica da je on primao odnosno prosljeđivao izvještaje opština u sastavu ARK-a o preduzetim aktivnostima, teškoćama na koje se pritom nailazi ili o situaciji na ratištu, ne govore u prilog zaključku da je imao detaljna saznanja o bilo kakvim zločinima. On tvrdi da je Pretresno vijeće pogriješilo kada je primijenilo “kriterijum 'vjerovatnoće' ili čak 'puke mogućnosti' da je Brđanin znao za zločine”.⁴¹⁸

226. Tužilac na taj navod, kao i na druge navode o greškama koji se odnose na Brđaninova saznanja o zločinima odgovara tvrdnjom da te argumente treba odbaciti “zbog nepostojanja

⁴¹¹ DP P284.

⁴¹² Prvostepena presuda, par. 334, svjedok Radić, T. 22271, svjedok Sajić, T. 23684-23685, svjedok Selak, T. 13111, DP P1725, P1590, P1598.

⁴¹³ DP P284, P1590.

⁴¹⁴ Prvostepena presuda, par. 336.

⁴¹⁵ Prvostepena presuda, par. 338, fusnota 872: Pretresno vijeće se uvjerilo da je Brđanin, obilazeći ratište, vidio posljedice razaranja koja su izvršile snage bosanskih Srba.

⁴¹⁶ Žalbeno vijeće takođe napominje da je Brđanin ovu tvrdnju o grešci br. 61 obradio u tabeli koju je dostavio 21. augusta 2006. godine. On upućuje na par. 536, 1058 i 1073 Prvostepene presude. U tim paragrafima, Pretresno vijeće se, između ostalog, pozvalo na DP P284 prilikom donošenja zaključka da je Brđanin davao izjave u javnosti o logorima i zatočeničkim objektima. Brđanin nije dokazao da Pretresno vijeće nije moglo da svoje zaključke zasnuje na DP P284.

⁴¹⁷ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 232-234, Prvostepena presuda, par. 333. *Vidi i* Brđaninovu repliku, par. 65-69.

⁴¹⁸ Brđaninova replika, par. 67.

argumenata ... odnosno ispravne konceptualizacije”, te da su zaključci Pretresnog vijeća ionako potpuno razumni.⁴¹⁹

227. Pretresno vijeće je svoje rezonovanje zasnovalo na sljedećim zaključcima: da je Brđanin na sjednicama Kriznog štaba ARK-a dobivao izvještaje koje su podnosili predstavnici opštinskih kriznih štabova;⁴²⁰ da su članovi Kriznog štaba ARK-a bili vojni i policijski funkcioneri;⁴²¹ da je Brđanin najmanje u jednoj prilici obišao područja borbenih dejstava i logor u Omarskoj;⁴²² da je na sjednicama Kriznog štaba ARK-a Brđanin predsjednike opština u sastavu ARK-a informisao o tome što se događa na njihovom terenu⁴²³ (o mjestima koja je obišao⁴²⁴ i gdje je od vojske dobivao informacije o stanju);⁴²⁵ da je jednom prilikom Brđanin kritikovao kriminalne aktivnosti (u vidu pljačke i ratnog profiterstva);⁴²⁶ da je širokoj javnosti ARK-a bilo poznato da se čine zločini (uključujući prisilno raseljavanje nesrpskog stanovništva), te zaključak da je Brđanin po logici svoje funkcije bio vjerovatno bolje informisan od običnih građana.⁴²⁷

228. S obzirom na gore navedene dokaze i zaključke, Žalbena vijeće se nije uvjerilo da je Pretresno vijeće pogriješilo u zaključku da je Brđanin znao da se u okviru ostvarivanja Strateškog plana vrše zločini. Gore navedeni dokazi potkrepa su tog zaključka Pretresnog vijeća.⁴²⁸ Brđanin nije dokazao da nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao zaključiti da je predmetni zaključak jedini koji se može izvesti na osnovu predočenih dokaza. Dakle, tvrdnja o grešci br. 60 se odbacuje.

⁴¹⁹ Tužiočev podnesak respondenta, par. 6.227-6.238, gdje se upućuje na Brđaninov žalbeni podnesak, par. 232-234.

⁴²⁰ Prvostepena presuda, par. 334.

⁴²¹ Prvostepena presuda, par. 336, fusnota 869, gdje se upućuje na par. 188-196, 211-215, 216-225.

⁴²² Prvostepena presuda, par. 335, fusnota 868. Iako Brđanin osporava sadržaj izjave koju je dao i koja se prenosi u ovom članku, on nije osporavao druge dokaze na koje se Pretresno vijeće pozvalo donoseći predmetni zaključak: Prvostepena presuda, par. 334, fusnota 864, par. 334, fusnota 867, par. 336, fusnota 869, par. 337, fusnote 870-871.

⁴²³ Prvostepena presuda, par. 334.

⁴²⁴ Prvostepena presuda, par. 334.

⁴²⁵ Prvostepena presuda, par. 334.

⁴²⁶ Prvostepena presuda, par. 337.

⁴²⁷ Prvostepena presuda, par. 338. Pretresno vijeće je do tog zaključka došlo kao do “jedinog razumno mogućeg zaključka” koji se indirektno može izvesti na osnovu raseljavanja nesrpskog civilnog stanovništva u velikim razmjerama, oružanih napada na nesrpska sela i gradove, te na osnovu razmjera kriminalnih aktivnosti na teritoriji ARK-a.

⁴²⁸ Ti dokazi uključuju: informacije koje je Brđanin dobivao od predstavnika opštinskih kriznih štabova na sjednicama Kriznog štaba ARK-a, članstvo vojnih i policijskih funkcionera ARK-a u Kriznom štabu Arka-a, njegove obilaske borbenih zona i logora u Omarskoj, njegove koordinativno-informativne sastanke sa predsjednicima opština u sastavu ARK-a prilikom sjednica Kriznog štaba ARK-a gdje su se razmjenjivale informacije o tome što se događa na područjima opština, te njegove česte obilaske opština i “ratišta”. (Izraz “ratište” preuzet je iz DP P1598 i P1590.)

V BRĐANINOVO OSPORAVANJE KRIVIČNIH DJELA U OSNOVI I OBLIKA ODGOVORNOSTI

A. Zaključci u vezi sa hotimičnim lišavanjem života

229. Pretresno vijeće je Brđaninu pripisalo odgovornost za pomaganje i podržavanje djela lišavanja života tokom napada snaga bosanskih Srba na nesrpske gradove, sela i naselja, dok mu je za djela lišavanja života koja nisu počinjena u kontekstu tih oružanih napada izreklo oslobađajuću presudu.⁴²⁹

1. Definicija “snaga bosanskih Srba”

230. Brđanin tvrdi da je, budući da ga Optužnica tereti odgovornošću za lišavanja života koja su počinile “snage bosanskih Srba”,⁴³⁰ tužilac bio dužan da dokaže da su te zločine počinile snage bosanskih Srba, tj. srpske snage iz Bosne.⁴³¹ On iznosi argument da to nije bio slučaj jer su izvršioци tih lišavanja života obično bili opisivani jednostavno kao “uniformisana lica”, a ne kao “snage bosanskih Srba”.⁴³² Brđanin ističe da zbog toga nije bilo moguće razlikovati kriminalce u uniformama bivše JNA,⁴³³ paravoјne grupe (ponekad iz Srbije) i “snage bosanskih Srba”,⁴³⁴ te tvrdi da su neka od tih lišavanja života mogli počiniti i kriminalni elementi⁴³⁵ ili pojedinci koji se ne mogu podvesti pod definiciju “snaga bosanskih Srba” i nad kojima on nije imao nikakvu kontrolu niti uticaj.⁴³⁶ Prema tome, Brđanin tvrdi da je Pretresno vijeće pogriješilo kada je njemu pripisalo odgovornost za lišavanja života koja su počinile druge snage, a ne srpske snage iz Bosne⁴³⁷ i u skladu s tim osporava zaključak da je on odgovoran za lišavanja života počinjena na raznim mjestima (tvrdnje o greškama br. 63-80).⁴³⁸

⁴²⁹ Prvostepena presuda, par. 471-476. Iz tog razloga tvrdnja o grešci br. 9, koja se odnosi na masakr u logoru “Keraterm”, bez razmatranja je odbačena u okviru goreopisane kategorije 1.

⁴³⁰ Optužnica, par. 37-38, *vidi i* Optužnicu, par. 47(1), 51, 52.

⁴³¹ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 237 (tvrdnje o greškama br. 63-80).

⁴³² Brđaninov žalbeni podnesak, par. 238 (tvrdnje o greškama br. 63-80).

⁴³³ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 238, gdje se upućuje na svjedoka BT-94, T. 24743-24744, i DP P227.

⁴³⁴ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 238-241, gdje se upućuje na DP P400, svjedok BT-19; T. 3344, svjedok Sivac, T. 12832-12833, svjedok Odobašić, T. 15106.

⁴³⁵ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 238, Brđaninova replika, par. 55, 58. Pored toga, Brđanin osporava svoju navodnu odgovornost jednostavno zbog “bilo kog Srbina koji je počinio zločin u periodu na koji se odnosi optužnica”, Brđaninova replika, par. 61. Ovaj argument bez razmatranja je odbačen u okviru goreopisane kategorije 3, iako se odnosi i na diskusiju o UZP-u, *vidi infra* Dio VI.D.

⁴³⁶ Brđaninova replika, par. 59. Brđanin tvrdi da je maksimalno imao kontrolu nad 1. KK, bosanskim policijskim snagama i jedinicama pod njihovom komandom, a da se tužiočev navod svodi na argument da, “dok god je zločin počinio neki Srbin ko zna odakle, ili neko za koga neko misli da je Srbin ko zna odakle, to je bio dovoljan dokaz da je zločin počinio neki pripadnik snaga bosanskih Srba”. (Brđaninova replika, par. 55.)

⁴³⁷ Brđaninova replika, par. 61.

⁴³⁸ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 243, *vidi i* Brđaninovu najavu žalbe, par. 65-82 (tvrdnje o greškama br. 63-80). Konkretno lokacije na koje je uputilo Pretresno vijeće, i koje je Brđanin osporavao, sljedeće su: Kozarac i okolna područja (Brđaninov žalbeni podnesak, par. 243, Najava žalbe, par. 65, tvrdnja o grešci br. 63, Prvostepena presuda, par. 403), Kozarac, područje Kevljana (Brđaninov žalbeni podnesak, par. 243, Najava žalbe, par. 66, tvrdnja o grešci br. 64, Prvostepena presuda, par. 404), Kamičani (Brđaninov žalbeni podnesak, par. 243, Najava žalbe, par. 67, tvrdnja o grešci br. 65, Prvostepena presuda, par. 405), Jaskići (Brđaninov žalbeni podnesak, par. 243, Najava žalbe, par. 68, tvrdnja o grešci br. 66, Prvostepena presuda, par. 406), Bišćani

231. Tužilac odgovara da Brđanin pogrešno definiše izraz “snage bosanskih Srba”.⁴³⁹ On naglašava da je izraz “snage bosanskih Srba” u Optužnici definisan kao “vojne i paravojne jedinice, jedinice Teritorijalne odbrane (u daljem tekstu: “TO”), policijske jedinice i civili koje su te snage naoružale”, bez ikakvog navođenja geografskog ili nacionalnog porijekla.⁴⁴⁰ Tužilac tvrdi da, naprotiv, izraz “snage bosanskih Srba” ne znači ništa više od sintagme korištene kako bi se njome obuhvatile vojne snage, paravojne i druge oružane grupe, odnosno pojedinci odgovorni za zločine za koje tereti Optužnica.⁴⁴¹ Tužilac podsjeća da je značenje izraza “snage bosanskih Srba” bilo razjašnjeno tokom pretpretresne faze postupka⁴⁴² i da ga Brđanin tokom suđenja nije osporavao.⁴⁴³ Tužilac kategorično tvrdi da je očigledno da je to pitanje razjašnjeno po tome što je Pretresno vijeće razmotrilo i odbacilo dva argumenta, da su za krivična djela navedena u Optužnici odgovorni “čisti kriminalci”⁴⁴⁴ i da je u ARK-u bilo nekoliko “odmetnutih opština” koje su djelovale nezavisno.⁴⁴⁵

232. Izraz “snage bosanskih Srba” u ovom se postupku dosljedno pojavljivao već od objavljivanja prve optužnice nadalje. U Optužnici snage bosanskih Srba definišu se kao “vojne i paravojne jedinice, jedinice Teritorijalne odbrane (u daljnjem tekstu: 'TO'), policijske jedinice i civili koje su te snage naoružale”.⁴⁴⁶ Pretresno vijeće je potvrdilo i izričito usvojilo tu definiciju,⁴⁴⁷ tako da se i u cijelom tekstu Prvostepene presude navode “snage bosanskih Srba”.⁴⁴⁸

(Brđaninov žalbeni podnesak, par. 243, Najava žalbe, par. 69, tvrdnja o grešci br. 67, Prvostepena presuda, par. 407), Mrkalji (Brđaninov žalbeni podnesak, par. 243, Najava žalbe, par. 70, tvrdnja o grešci br. 68, Prvostepena presuda, par. 408), područje Brda (Brđaninov žalbeni podnesak, par. 243, Najava žalbe, par. 71, tvrdnja o grešci br. 69, Prvostepena presuda, par. 409), Čarakovo (Brđaninov žalbeni podnesak, par. 243, Najava žalbe, par. 72, tvrdnja o grešci br. 70, Prvostepena presuda, par. 410), fudbalski stadion u Ljubiji (Brđaninov žalbeni podnesak, par. 243, Najava žalbe, par. 73, tvrdnja o grešci br. 71, Prvostepena presuda, par. 413), rudnik gvozdene rudače u Ljubiji (Brđaninov žalbeni podnesak, par. 243, Najava žalbe, par. 74, tvrdnja o grešci br. 72, Prvostepena presuda, par. 414), zaselak Kukavice u Hrustovu (Brđaninov žalbeni podnesak, par. 243, Najava žalbe, par. 75, tvrdnja o grešci br. 73, Prvostepena presuda, par. 418-419), zaselak Budim u Lukavici (Brđaninov žalbeni podnesak, par. 243, Najava žalbe, par. 76, tvrdnja o grešci br. 74, Prvostepena presuda, par. 421), Prhovo (Brđaninov žalbeni podnesak, par. 243, Najava žalbe, par. 77, tvrdnja o grešci br. 75, Prvostepena presuda, par. 424), put Prhovo - Peći (Brđaninov žalbeni podnesak, par. 243, Najava žalbe, par. 78, tvrdnja o grešci br. 76, Prvostepena presuda, par. 425), Hanifići (Brđaninov žalbeni podnesak, par. 243, Najava žalbe, par. 79, tvrdnja o grešci br. 77, Prvostepena presuda, par. 430), Čirkino Brdo (Brđaninov žalbeni podnesak, par. 243, Najava žalbe, par. 80, tvrdnja o grešci br. 78, Prvostepena presuda, par. 431), Grabovica (Brđaninov žalbeni podnesak, par. 243, Najava žalbe, par. 81, tvrdnja o grešci br. 79, Prvostepena presuda, par. 432-433) i logor “Keraterm” (Brđaninov žalbeni podnesak, par. 243, Najava žalbe, par. 82, tvrdnja o grešci br. 80, Prvostepena presuda, par. 455-456).

⁴³⁹ Tužiočev podnesak respondenta, par. 6.212.

⁴⁴⁰ Tužiočev podnesak respondenta, par. 6.214, gdje se upućuje na Optužnicu, par. 8.

⁴⁴¹ Tužiočev podnesak respondenta, par. 6.215.

⁴⁴² Tužiočev podnesak respondenta, par. 6.216, gdje se upućuje na T. 313.

⁴⁴³ Tužiočev podnesak respondenta, par. 6.219.

⁴⁴⁴ Tužiočev podnesak respondenta, par. 6.222, gdje se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 100, 119.

⁴⁴⁵ Tužiočev podnesak respondenta, par. 6.224, gdje se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 209.

⁴⁴⁶ Optužnica, par. 8. *Vidi i* (prvu) Optužnicu, 14. mart 1999., par. 30 (gdje se navode “pripadni/ci/ snaga bosanskih Srba pod kontrolom I. krajiškog korpusa”); Izmijenjenu (druhu) optužnicu, 20. decembar 1999., par. 16 (gdje se navode “snage pod kontrolom vlasti bosanskih Srba” (koristi se i naziv “srpske snage”) i snage “koje su se sastojale od vojnih, paravojnih, policijskih i jedinica Teritorijalne odbrane (TO)); Dodatno izmijenjenu (treću) optužnicu, 12. mart 2001., par. 8 (u kojoj se “snage bosanskih Srba” definišu kao “vojne i paravojne jedinice, jedinice teritorijalne odbrane (u daljem tekstu: ‘TO’), policijske jedinice i civili koje su te snage naoružale”, te se izraz “snage bosanskih Srba” dalje koristi u par. 8, 37(1), 38, 39, 41, 42, 44, 47(1), 47(3), 48, 51, 52, 55, 56, 60, 63, 64); Korigovanu verziju četvrte izmijenjene optužnice, 10. decembar 2001. i Petu izmijenjenu optužnicu, 7. oktobar 2002. (obje ove verzije, kao i Optužnica (šesta, sa konačnom verzijom teksta), sadrže iste formulacije, u istim paragrafima, kao Dodatno izmijenjena (treća) Optužnica).

⁴⁴⁷ Prvostepena presuda, par. 6: “Prema navodima tužioca, počevši od marta 1992., vojne i paravojne jedinice, teritorijalna odbrana, policijske jedinice i civili koje su te snage naoružale (dalje u tekstu zajedno: snage bosanskih Srba) preuzele su kontrolu nad

233. Žalbeno vijeće podsjeća da je Brđanin na suđenju iznio argument da se u Optužnici ne navode nikakve pravno relevantne činjenice koje bi pokazivale da je on imao “kontrolu nad snagama bosanskih Srba koje su navodno počinile inkriminisana djela”.⁴⁴⁹ Budući da je Brđanin na suđenju već iznio argumente u pogledu snaga koje je on navodno imao pod kontrolom, i to u kontekstu “snaga bosanskih Srba”, Žalbeno vijeće se ne slaže sa tužiočevim navodom da Brđanin nije osporavao značenje tog izraza na suđenju. Brđanin je tužiočev navod osporavao u kontekstu diskusije o snagama koje su eventualno bile pod njegovom kontrolom.

234. Izraz “snage bosanskih Srba” mogao bi se teoretski tumačiti na mnogo raznih načina. U restriktivnijem smislu, izraz “snage bosanskih Srba” mogao bi podrazumijevati snage čiji su pripadnici “porijeklom” ili po “nacionalnoj pripadnosti” bosanski Srbi. Međutim, to zacijelo nije bilo značenje u kojem je taj izraz tužilac upotrebljavao tokom suđenja. Na primjer, u svojoj uvodnoj riječi tužilac je precizirao da su zločine koje on navodi počinili bosanski Srbi, ali i Srbi iz Srbije i Crne Gore.⁴⁵⁰ Nešto manje restriktivno tumačenje izraza “snage bosanskih Srba” moglo bi uključiti snage “pod kontrolom rukovodstva bosanskih Srba” bez obzira na porijeklo njihovih pripadnika.⁴⁵¹ Još šira definicija mogla bi obuhvatiti sve snage koje su djelovale na strani rukovodstva bosanskih Srba, bez obzira na porijeklo pripadnika dotičnih snaga, ili čak bez obzira na to da li je predmetno rukovodstvo imalo efektivnu kontrolu nad tim snagama.

235. Prvostepena presuda pokazuje da Pretresno vijeće izraz “snage bosanskih Srba” nije koristilo u restriktivnom značenju koje predlaže Brđanin. Pregled dokaza na koje se u tom kontekstu pozvalo Pretresno vijeće potvrđuje da Vijeće nije protumačilo izraz “snage bosanskih Srba” kao ograničen na snage koje čine Srbi iz Bosne. Za mnoge zaključke Pretresnog vijeća da su civile ubijali vojnici bosanskih Srba jasno se vidi da su zasnovani na dokazima o tome da su u lišavanjima života učestvovali “srpski vojnici” odnosno “srpske snage”, a da se pritom ne precizira da li je riječ o Srbima iz Bosne ili Srbima iz drugih krajeva.⁴⁵² Pored toga, Žalbeno vijeće upozorava na zaključak Pretresnog vijeća iz paragrafa 100 Presude:

---

opštinama koje su bile u sastavu ARK-a”, i upućuje se na par. 8 Optužnice. *Vidi i* par. 14, 15-19, 737, kao i *Glosar*, u kojem se “snage bosanskih Srba” ponovo definišu kao “/v/ojska bosanskih Srba, paravojne snage, teritorijalna odbrana, policijske jedinice i civili koje su te snage naoružale (kao što je definisano u [Optužnici])”.

⁴⁴⁸ Prvostepena presuda, par. 74, 92, 106, 107, 111, 112, 113, 116, 118, 144, 147, 151, 407, 409, 430, 431, 434, 435, 461, 465, 470, 471, 473-476, 478, 496, 501, 508, 529, 530, 532-536, 538, 549, 559, 600, 602, 608, 611, 612, 614, 620, 622-627, 631, 633-636, 639, 640, 644, 646-651, 653-658, 664, 665, 667-670, 673, 675-678, 738, 978, 983, 999, 1055, 1057.

⁴⁴⁹ Brđaninov završni podnesak, str. 14 (“U Optužnici se ne navodi nijedna pravno relevantna činjenica koja bi pokazivala da je Brđanin imao kontrolu nad snagama bosanskih Srba koje su navodno počinile inkriminisana djela.”), *vidi i* Brđaninov završni podnesak, str. 15.

⁴⁵⁰ T. 693.

⁴⁵¹ *Vidi*, na primjer, Optužnicu, par. 18, gdje se opisuje navodna Brđaninova odgovornost nadređenog za zločine koje su navodno počinili članovi opštinskih kriznih štabova ili pripadnici oružanih snaga pod kontrolom rukovodstva bosanskih Srba.

⁴⁵² Brđaninu je utvrđena odgovornost za hotimična lišavanja života počinjena u kontekstu oružanih napada snaga bosanskih Srba na nespiske gradove, naselja i sela (Prvostepena presuda, par. 471), konkretno: na sela Ćulum-Kostić (Prvostepena presuda, par. 400), Hambarine (Prvostepena presuda, par. 401), Kozarac i okolna područja (Prvostepena presuda, par. 402-404), Kamičane (Prvostepena

Kada je u BiH izbio oružani sukob, eskalirala su krivična djela protiv nesrpskog stanovništva u Bosanskoj krajini. Činjenje krivičnih djela bilo je moguće zbog tijesne saradnje između policije bosanskih Srba, vojske i srpskih paravojskih grupa. Jasno prepoznatljiv obrazac krivičnih aktivnosti dopušta samo jedan razumni zaključak – da su ta krivična djela činjena *s ciljem provođenja Strateškog plana rukovodstva bosanskih Srba za preuzimanje kontrole nad teritorijom koja se svojatala za srpsku državu u BiH i trajno uklanjanje većine nesrba s te teritorije*.⁴⁵³

236. Po načinu kako taj paragraf shvata Žalbeno vijeće, pod izrazom “snage bosanskih Srba” Pretresno vijeće je podrazumijevalo sve snage - uključujući i policiju i vojsku bosanskih Srba i paravojsne grupe iz Srbije – koje su učestvovala u provođenju Strateškog plana rukovodstva bosanskih Srba.

237. Brđanin je iz Optužnice mogao da zna u kojem značenju tužilac koristi izraz “snage bosanskih Srba”.⁴⁵⁴ U žalbenom postupku on nije pokazao kako su tužilac ili Pretresno vijeće shvatili da je izraz “snage bosanskih Srba” ograničen isključivo na “srpske snage iz Bosne”, odnosno na “snage pod kontrolom rukovodstva bosanskih Srba”.

238. Žalbeno vijeće zbog toga odbacuje Brđaninov argument da je Pretresno vijeće pogriješilo tako što nije utvrdilo da su pripadnici spornih snaga bili isključivo Srbi iz Bosne.⁴⁵⁵

239. Iz navedenih razloga, Žalbeno vijeće odbija tvrdnje o greškama pod brojevima 63-80.

2. Osporavanje krivične odgovornosti za zločin hotimičnog lišavanja života

240. Tvrdnje o greškama pod brojevima 82-85 odnose se na Brđaninova saznanja o napadima snaga bosanskih Srba na mjesta naseljena nesrbima⁴⁵⁶ i na njegov znatan doprinos djelovanju snaga

---

presuda, par. 405), Jaskiće (Prvostepena presuda, par. 406), Bišćane (Prvostepena presuda, par. 407), Blagaj Japru (Prvostepena presuda, par. 106), na područje Brda uključujući Bišćane (Prvostepena presuda, par. 407), na zaselak Mrkalje (Prvostepena presuda, par. 408), na područje Brda uključujući Hegiće i autobusku stanicu između Alagića i Čemernice (Prvostepena presuda, par. 409), na Čarakovo (Prvostepena presuda, par. 410), na Briševo u mjesnoj zajednici Ljubija (Prvostepena presuda, par. 411-412), na fudbalski stadion u Ljubiji (Prvostepena presuda, par. 413), na rudnik željezne rude u Ljubiji (Prvostepena presuda, par. 414), na Tomašicu (Prvostepena presuda, par. 415), Begiće i most na Sani kod Vrhpolja (Prvostepena presuda, par. 416-417), na zaselak Kukavice u Hrustovu (Prvostepena presuda, par. 418-419), na zonu Krive Ceste kod partizanskog groblja u Sanskom Mostu (Prvostepena presuda, par. 420), na zaselak Budim u Lukavici (Prvostepena presuda, par. 421), na selo Škrljevitu (Prvostepena presuda, par. 422), na selo Pudín Han u opštini Ključ (Prvostepena presuda, par. 423), na Prhovo i put za Peći (Prvostepena presuda, par. 425-426), školu u Velagićima (Prvostepena presuda, par. 427), na medicinski centar u Kotor-Varoši (Prvostepena presuda, par. 428), na sela Dabovce (Prvostepena presuda, par. 429), Hanifiće (Prvostepena presuda, par. 430), Čirkiće (Prvostepena presuda, par. 431), na školu u Grabovici (Prvostepena presuda, par. 433), na Blagaj Japru i okolna područja (Prvostepena presuda, par. 434), na Aliće (Prvostepena presuda, par. 435).

⁴⁵³ Naglasak dodat, fusnota izostavljena.

⁴⁵⁴ Brđaninov završni podnesak, str. 14, 15, *vidi supra*, fusnota 446.

⁴⁵⁵ Žalbeno vijeće se slaže sa Brđaninom da Pretresno vijeće nije razumno postupilo kada je zaključilo da su “snage bosanskih Srba” počinile lišavanja života u džamiji u Čirkićima. Međutim, Žalbeno vijeće napominje da Pretresno vijeće nije Brđanina osudilo za ta lišavanja života (*vidi* Prvostepenu presudu, par. 476). U pogledu tog incidenta, Pretresno vijeće je utvrdilo da su sredinom augusta 1992. “snage bosanskih Srba” ubile šest žena i jednog muškarca kada su spalile muslimansko selo Čirkiće (Brđaninov žalbeni podnesak, par. 243, Najava žalbe, par. 80, tvrdnja o grešci br. 78, Prvostepena presuda, par. 431), no Žalbeno vijeće konstatuje da dokazi na koje se Pretresno vijeće pozvalo ne potvrđuju takav zaključak. Posrijedi je dokaz u vidu iskaza svjedoka Čirkića, koji je čuo o ubijanjima u džamiji u Čirkićima (T. 17862, *vidi i* DP P2008, “Ekshumacije i dokazi o smrti - Istraga u Autonomnoj Regiji Krajina, Nicolas Sébire, 16. maj 2003.”, str. 02927989-02927999), no to nije dovoljno za utvrđivanje identiteta izvršilaca tih lišavanja života.

⁴⁵⁶ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 245-248 i 249-250.

bosanskih Srba.⁴⁵⁷ Te tvrdnje o greškama odbacuju se bez razmatranja u okviru goreopisane kategorije 2.

---

⁴⁵⁷ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 251-254.

B. Zaključci u vezi sa mučenjem

1. Pravni i činjenični zaključci u vezi sa zločinom mučenja

(a) Uvod

241. Pretresno vijeće je Brđaninu izreklo osuđujuću presudu za pomaganje i podržavanje brojnih djela mučenja. Vijeće je ta djela podijelilo na dvije kategorije: na djela mučenja počinjena “u kontekstu oružanih napada snaga bosanskih Srba na nesrpske gradove, sela i naselja”⁴⁵⁸ i djela mučenja počinjena u “logorima i zatočeničkim objektima”⁴⁵⁹ kojima su upravljale vlasti bosanskih Srba.

242. Pretresno vijeće je istaknulo da, shodno jurisprudenciji MKSJ-a, mučenje uključuje “nanošenje, činom ili propustom, teškog bola ili patnje, tjelesne ili duševne”⁴⁶⁰ i da “prag intenziteta patnje ili bola potreban za krivično djelo mučenja [...] zavisi od okolnosti svakog pojedinačnog slučaja”.⁴⁶¹ Nadalje, Pretresno vijeće je izrazilo stav da, ocjenjujući da li je dosegnut prag intenziteta bola, “valja uzeti u obzir objektivnu težinu nanesene povrede”, kao i “[s]ubjektivn/e/ kriterij/e/, kao što su fizičko i duševno stanje žrtve, učinak takvog postupanja na nju, u nekim slučajevima, i faktor/i/ kao što su godine starosti, pol, zdravstveno stanje i inferiorni položaj žrtve”.⁴⁶² Pretresno vijeće je napomenulo da “[t]rajnost povrede nije uslov za mučenje”.⁴⁶³

243. Brđanin tvrdi da čin doseže nivo mučenja samo kada se njom nanese bol većeg intenziteta od onoga koji je kao uslov navelo Pretresno vijeće i da je Pretresno vijeće zbog toga pogrešno primijenilo pravo kada ga je osudilo za pomaganje i podržavanje djela mučenja (tvrđnja o grešci br. 86).⁴⁶⁴ Brđanin osporava i brojne činjenične zaključke iz Prvostepene presude u vezi sa pojedinim

⁴⁵⁸ Prvostepena presuda, par. 534. Djela koja se mogu svrstati u tu kategoriju jesu: mučenje civila bosanskih Muslimana tokom i poslije zauzimanja Bosanskog Petrovca početkom juna 1992., mučenje više civila bosanskih Muslimana tokom i poslije oružanog napada na Kotor-Varoš tokom juna 1992., mučenje najmanje 35 bosanskih Muslimana u zaseoku Čermenica kod Biščana 20. jula 1992., mučenje više bosanskih Muslimana u Čarakovu 23. jula 1992., mučenje više muškaraca bosanskih Muslimana na području oko Biščana, i mučenje jedne bosanske Muslimanke u Tesliću u julu 1992. godine. *Vidi* Prvostepenu presudu, par. 535.

⁴⁵⁹ *Vidi*, na primjer, Prvostepenu presudu, par. 537. Djela koja se mogu svrstati u tu kategoriju jesu: mučenje više civila bosanskih Muslimana u logoru “Kozila” početkom jula 1992., mučenje više bosanskih Muslimanki u logoru “Keraterm” u julu 1992., mučenje više bosanskih Muslimanki u logoru u Trnopolju u periodu od maja do oktobra 1992., mučenje više bosanskih Muslimanki u logoru u Omarskoj u junu 1992., mučenje više muškaraca bosanskih Muslimana u zgradi SUP-a u Tesliću, i mučenje više civila, bosanskih Muslimana i Hrvata, u Društvenom domu u Pribiniću u junu 1992. godine. *Vidi* Prvostepenu presudu, par. 538.

⁴⁶⁰ Prvostepena presuda, par. 481 (gdje se upućuje na Prvostepenu presudu u predmetu *Furundžija*, par. 162, Prvostepenu presudu u predmetu *Čelebići*, par. 468, Prvostepenu presudu u predmetu *Semanza*, par. 343).

⁴⁶¹ Prvostepena presuda, par. 483 (gdje se upućuje na Prvostepenu presudu u predmetu *Čelebići*, par. 469, Prvostepenu presudu u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 476).

⁴⁶² Prvostepena presuda, par. 484 (gdje se upućuje na Prvostepenu presudu u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 143, Prvostepenu presudu u predmetu *Krnjelac*, par. 182).

⁴⁶³ Prvostepena presuda, par. 484 (gdje se upućuje na Prvostepenu presudu u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 148).

⁴⁶⁴ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 255-257. U vezi s istim pitanjem, Žalbeno vijeće upućuje i na navode o greškama br. 150-151. Brđanin prvo tvrdi da je Pretresno vijeće, zaključivši (u par. 507 Prvostepene presude) da je prisiljavanje ljudi da gledaju pogubljenja djelo mučenja, počinilo grešku u primjeni prava (Brđaninov žalbeni podnesak, par. 307). Ova tvrđnja je posve neumjesna jer je Pretresno vijeće utvrdilo da je, što se tiče pogubljenja nekolicine neboraca, bosanskih Muslimana, i prisiljavanja drugih da to gledaju, “cilj svega toga bilo zastrašivanje žrtava”, a ne da takav postupak “predstavlja mučenje”, kako pogrešno tvrdi Brđanin. Navod o grešci br. 150 stoga se odbacuje kao neosnovan. U navodu o grešci br. 151, Brđanin tvrdi da je Pretresno vijeće, zaključivši (u par

konkretnim radnjama na kojima je zasnovana njegova osuđujuća presuda za mučenje (tvrdnje o greškama br. 87-90) i negira odgovornost za pomaganje i podržavanje počinjenja tog krivičnog djela (tvrdnje o greškama br. 91, 93-94, 95-100).⁴⁶⁵

(b) Težina nanijetog bola

244. Brđanin tvrdi da je Pretresno vijeće počinilo grešku u primjeni prava kada je određivalo koja djela se mogu smatrati mučenjem. On tvrdi da je najbolji primjer stava međunarodnog običajnog prava u sadašnjem trenutku o stepenu povrede uzrokovane činom mučenja “tumačenje Kabineta pravnog savjetnika Ministarstva pravosuđa SAD-a”.⁴⁶⁶ U nastavku on citira to “tumačenje”, koje je zapravo memorandum upućen savjetniku predsjednika SAD-a (dalje u tekstu: Bybeejev memorandum), u kojem se iznosi sljedeći stav:

[D]a bi neka radnja predstavljala mučenje ... njom mora biti nanijet bol koji je teško podnijeti. Da bi neka radnja dostigla mučenje, stepen fizičkog bola mora po intenzitetu biti ekvivalentan bolu koji prati teške fizičke povrede kao što je otkazivanje rada nekog organa, oštećenje tjelesnih funkcija ili čak smrt.⁴⁶⁷

Tvrdeći da je Pretresno vijeće pogriješilo zato što nije primijenilo taj novopriznati kriterij, Brđanin traži da se “sva navodna djela mučenja u ovom predmetu preispitaju s obzirom na njega”.⁴⁶⁸

245. Tužilac na to odgovara da Brđaninov argument zavodi na krivi put i da je nepotpun,⁴⁶⁹ te ističe da je gorenavedeni memorandum jedino čime Brđanin potkrepljuje svoju tvrdnju u vezi sa međunarodnim običajnim pravom.⁴⁷⁰ Tužilac napominje da Brđanin “ne iznosi nijedan navod o stavu opšte nacionalne sudske prakse i *opinio juris* u pogledu uslova za potvrđivanje tog djela postavljenih u međunarodnom običajnom pravu”.⁴⁷¹ Pored toga, tužilac napominje da je jednim drugim memorandumom iz Kabineta pravnog savjetnika SAD-a (dalje u tekstu: Levinov

---

211 Prvostepene presude) da je prisiljavanje ljudi da kupe leševe djelo mučenja, počinilo grešku u primjeni prava (Brđaninov žalbeni podnesak, par. 307). Žalbeno vijeće konstatuje da, u ovom slučaju, Brđanin pogrešno karakteriše sporni zaključak. Naime radi se o zaključku o činjenicama, zato što je Pretresno vijeće ocijenilo da se radnjama prinude nad neborcima, bosanskim Muslimanima, u području Brda i na fudbalskom stadionu u Ljubiji u julu 1992., te u Trnopolju u periodu od maja do oktobra 1992., “moglo uzrokovati samo teški bol i patnju”. Shodno tome, i ovaj navod o grešci se odbacuje kao neosnovan.

⁴⁶⁵ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 255-262, 265-268, 280.

⁴⁶⁶ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 255-256.

⁴⁶⁷ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 256. Jedina bibliografska referenca na koju se upućuje u paragrafu 256 Žalbenog podneska glasi “Hersh, *Chain of Command: The Road from 9/11 to Abu Ghraib* /Samuel Hersh, *Komandni lanac: Put od 9. septembra do Abu Ghraiba*, Harper Collins, New York, 2004., str. 4-5.” Vidi Brđaninov žalbeni podnesak, fusnota 227. Citirani tekst izvorno potiče iz: *Memorandum from Jay S. Bybee, Assistant Attorney General, U.S. Dept of Justice, to Alberto R. Gonzales, Counsel to the President /Jay S. Bybee, pomoćnik saveznog javnog tužioca, Ministarstvo pravde SAD, Memorandum Albertu R. Gonzalesu, savjetniku predsjednika*, 1. august 2002., str. 1, adresa na internetu: http://www.humanrightsfirst.org/us_law/etn/gonzales/memos_dir/memo_20020801_JD_%20Gonz_.pdf.

⁴⁶⁸ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 257.

⁴⁶⁹ Tužiočev podnesak respondenta, par. 7.38.

⁴⁷⁰ Tužiočev podnesak respondenta, par. 7.34.

⁴⁷¹ Tužiočev podnesak respondenta, par. 7.37.

memorandum) “povučen upravo dio teksta na koji se Brđanin poziva”.⁴⁷² Brđanin na ovo nije replicirao.

246. Žalbeno vijeće je već objasnilo da se može smatrati da definicija zločina mučenja, u obliku u kakvom je navedena u Konvenciji protiv mučenja i drugog okrutnog, nehumanog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (dalje u tekstu: Konvencija protiv mučenja), “odražava međunarodno običajno pravo”.⁴⁷³ Prema tome, Žalbeno vijeće je od riječi do riječi preuzelo formulacije iz Konvencije protiv mučenja kada je objašnjavalo koji stepen povrede radnjom mora biti prouzrokovan da bi predstavljao mučenje: moraju biti nanijeti “teški bol ili patnja, tjelesna ili duševna”.⁴⁷⁴ Ispitujući da li su radnjama koje se u optužnici inkriminišu kao djela mučenja bili prouzrokovani “teški bol ili patnja, tjelesna ili duševna” – a ne da li je njima prouzrokovan neki još veći stepen bola ili patnje – Pretresno vijeće nije samo neposredno primijenilo jurisprudenciju Žalbenog vijeća, ono je ujedno i ispravno utvrdilo da li bi osuđujuća presuda bila u skladu s međunarodnim običajnim pravom. U diskusiji u nastavku teksta Žalbeno vijeće će se osvrnuti na razvoj u pravu u vezi s problematikom mučenja poslije predmetnog perioda optužnice kako bi ispitalo da li se, kako sugeriše Brđanin, definicija mučenja promijenila njemu u korist. Dakle, ta diskusija ni u kom slučaju neće predstavljati pokušaj primjene prava *ex post facto* koje bi Brđaninu išlo na štetu.

247. U prilog svom argumentu da je prag nanijete povrede sada viši, Brđanin navodi samo Bybeejev memorandum iz 2002. godine⁴⁷⁵ – memorandum u kojem Ministarstvo pravosuđa SAD daje tumačenje zabrane mučenja pod prijetnjom krivičnog gonjenja predviđene federalnim zakonom SAD.⁴⁷⁶ Međutim, to što je na izvršnom nivou vlasti SAD utvrđeno da, kako bi se smatralo da neka radnja koja uzrokuje fizički bol ili patnju predstavlja krivično djelo mučenja, taj bol mora biti “po intenzitetu ekvivalentan bolu koji prati teške fizičke povrede kao što je otkazivanje rada nekog organa, oštećenje tjelesnih funkcija ili čak smrt”,⁴⁷⁷ nije dovoljno da se bol takvog intenziteta smatra uslovom za izricanje osuđujuće presude po međunarodnom običajnom pravu. Koliku god moć ili uticaj pojedina zemlja imala, njena praksa ne postaje automatski međunarodno običajno pravo.⁴⁷⁸

⁴⁷² Tužiočev podnesak respondenta, par. 7.36 (gdje se upućuje na *Memorandum Opinion for the Deputy Attorney General /Memorandum sa mišljenjem, zamjeniku saveznog javnog tužioca/*, 30. decembar 2004). Tekst ovog memoranduma može se naći na Internet-adresi <http://www.usdoj.gov/olc/18usc23402340a2.htm>.

⁴⁷³ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 146 (gdje se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Furundžija*, par. 111).

⁴⁷⁴ *Vidi* Drugostepenu presudu u predmetu *Furundžija*, par. 111, Konvencija protiv mučenja, član 1(1).

⁴⁷⁵ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 255-257.

⁴⁷⁶ 18 U.S.C. § 2340.

⁴⁷⁷ Bybeejev memorandum, str. 1.

⁴⁷⁸ *Vidi*, na primjer, Pravosnažnu odluku o nadležnosti u predmetu *Tadić*, par. 83. U toj odluci, Žalbeno vijeće je razmatralo predloženo tumačenje člana 2 Statuta, te se izjasnilo da, “posmatrajući s drugačijeg stanovišta, njen značaj se ne može poreći: ova

248. Ne samo što Brđanin tek citira jedan memorandum u prilog tvrdnji da u međunarodnom običajnom pravu postoji novi kriterij za stepen nanijete povrede koji je potrebno dokazati kako bi se mogla izreći osuđujuća presuda za mučenje: on citira memorandum koji je povučen.⁴⁷⁹ Levinov memorandum, kojim je suspendovan Bybeejev memorandum,⁴⁸⁰ nije podržao stav da se fizičko mučenje ostvaruje samo radnjama kojima je “nanijet bol [...] po intenzitetu ekvivalentan bolu koji prati teške fizičke povrede kao što je otkazivanje rada nekog organa, oštećenje tjelesnih funkcija ili čak smrt”.⁴⁸¹ Naprotiv, Levinov memorandum sugerije da intencija zabrane mučenja pod prijetnjom krivičnog gonjenja iz saveznog zakona SAD nije bila “da se obuhvati samo ponašanje koje uključuje ekstremni i nepodnošljivi bol ili patnju”.⁴⁸² Štaviše, u tom memorandumu iznosi se zaključak da zabrana mučenja pod prijetnjom krivičnog gonjenja u zakonodavstvu SAD obuhvata neke radnje koje uzrokuju veliku fizičku patnju i bez istovremenog nanošenja teškog fizičkog bola.⁴⁸³

249. Ni uslov “teškog” bola ili patnje koji postavlja Konvencija protiv mučenja nije zamišljen kao “bol [...] po intenzitetu ekvivalentan bolu koji prati teške fizičke povrede kao što je otkazivanje rada nekog organa, oštećenje tjelesnih funkcija ili čak smrt”. Štaviše, u okviru rasprave o tekstu Konvencije protiv mučenja, Velika Britanija (u nastojanju da definicija mučenja bude što uža) predložila je da se kao uslov postavi nanošenje “krajnjeg bola ili patnje”.⁴⁸⁴ Ta formulacija je odbijena.⁴⁸⁵ Dakle, historijat nastanka teksta Konvencije protiv mučenja jasno pokazuje da “težak bol ili patnja” nije isto što i “krajnji bol ili patnja”, da je u potonjem slučaju posrijedi stepen bola i patnje većeg intenziteta – bliži onom koji se može opisati kao “bol [...] po intenzitetu ekvivalentan bolu koji prati teške fizičke povrede kao što je otkazivanje rada nekog organa, oštećenje tjelesnih funkcija ili čak smrt” – koji Konvencija protiv mučenja ne postavlja kao uslov. Budući da se Konvencija protiv mučenja smatra stavom međunarodnog običajnog prava u vezi sa mučenjem,⁴⁸⁶ jasno je da, shodno međunarodnom običajnom pravu, fizičko mučenje može uključivati radnje kojima se nanosi fizički bol ili patnja manje težine od “krajnjeg bola ili patnje”, odnosno “bola [...]

---

izjava artikuliše pravni pogled jedne od stalnih članica Saveta bezbednosti na delikatno pravno pitanje; po ovoj proceni daje prvu indicaciju mogućih promena u *opinio juris* država članica. Kada bi ostale države i međunarodna tela delile ovo mišljenje, mogle bi se postepeno materijalizovati promene u običajnom pravu u pogledu sistema ‘teških povreda’”.

⁴⁷⁹ Levinov memorandum, str. 1 (kojim se povlači Bybeejev memorandum).

⁴⁸⁰ *Vidi* Levinov memorandum.

⁴⁸¹ Bybeejev memorandum, str. 1.

⁴⁸² Levinov memorandum, str. 5 (znakovi navoda unutar citata izostavljeni).

⁴⁸³ Levinov memorandum, str. 6.

⁴⁸⁴ J. Herman Burgers - Hans Danelius, *The United Nations Convention against Torture and Other Cruel Inhuman or Degrading Treatment or Punishment /Konvencija Ujedinjenih nacija protiv mučenja i drugog okrutnog, nehumanog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja/* (Martinus Nijhoff, 1988.) (dalje u tekstu: Priručnik o KPM), str. 45.

⁴⁸⁵ Priručnik o KPM, str. 117.

⁴⁸⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 146, Drugostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 111, Priručnik o KPM, str. 1 (gdje se napominje da suština Konvencije protiv mučenja nije da se protivpravnim proglašavaju nove radnje, nego da se popišu radnje koje “međunarodno pravo već smatra protivpravnim” i da se njome nastoje “pojačati postojeće zabrane takve prakse, putem brojnih mjera potpore”).

po intenzitetu ekvivalentnog bolu koji prati teške fizičke povrede kao što je otkazivanje rada nekog organa, oštećenje tjelesnih funkcija ili čak smrt”.

250. U členu 3 Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda (dalje u tekstu: Evropska konvencija) stoji da je mučenje zabranjeno, ali bez pobliže definicije mučenja. Međutim, postupci u kojima je konačne presude donosio Evropski sud za ljudska prava (dalje u tekstu: Evropski sud) primjenjujući Evropsku konvenciju razjašnjavaju stepen povrede koji taj sud smatra uslovom da bi neka radnja predstavljala mučenje.⁴⁸⁷ U jednoj svojoj odluci Evropski sud je napomenuo da “ono što se u prošlosti smatralo nehumanim postupanjem sada se percipira kao mučenje, u kontekstu sve viših standarda zaštite ljudskih prava”.⁴⁸⁸ Pored toga, u presudama Evropskog suda novijeg datuma podržana je definicija mučenja sadržana u Konvenciji protiv mučenja.⁴⁸⁹ Dakle, pristup koji je usvojio taj sud potvrđuje da međunarodno običajno pravo dovoljnim uslovom smatra već samo “težak” bol ili patnju.

251. Stepem povrede koji međunarodno običajno pravo smatra uslovom da bi pojedina radnja predstavljala mučenje nije se povećavao od 2000. godine, kada je Žalbeno vijeće podržalo gore navedene kriterije u predmetu *Furundžija*.⁴⁹⁰ Radnjama kojima se nanosi fizički bol mučenje može biti ostvareno i onda kada nije nanijet bol kakav obično prati tešku ozljedu. Osuđujuća presuda za mučenje može se izreći na osnovu radnje kojom je nanijet težak bol ili patnja. Da li se to stvarno dogodilo stvar je ispitivanja konkretnih okolnosti. Kako je Žalbeno vijeće objasnilo u Drugostepenoj presudi u predmetu *Naletilić i Martinović*,

krivično djelo mučenja ostvaruje se djelo[m] ili propust[om] kojim se uzrokuje teška tjelesna ili duševna bol ili patnja, no ne postoje specifičniji uslovi koji bi omogućili iscrpnu klasifikaciju i nabranje svih djela koja bi se mogla svrstati u tu kategoriju. Postojeća praksa nije u apsolutnom smislu odredila stepen patnje koji bi bio uslov da se neko djelo klasifikuje kao mučenje. Dakle, iako patnja nanijeta putem pojedinih radnji može biti tako očigledna da te radnje same za sebe dosežu nivo krivičnog djela mučenja, svaka optužba za mučenje u pravilu se mora razmatrati u kontekstu konkretnog predmeta jer se samo tako, s obzirom na izvršene radnje i njihov kontekst, može utvrditi da li je bila nanijeta teška fizička ili duševna bol, odnosno patnja.⁴⁹¹

252. Dakle, prilikom ocjenjivanja da li je povreda uzrokovana radnjama koje se stavljaju na teret dovoljno teška da bi se izrekla osuđujuća presuda za mučenje, Pretresno vijeće je primijenilo načela

⁴⁸⁷ Vidi, pored ostalog, *Aydın v. Turkey /Aydın protiv Turske/*, Presuda od 25. septembra 1997., *Reports of Judgments and Decisions 1997-VI* /Zbirka presuda i odluka, 1997-VI/, par. 82. Primjeri radnji koje predstavljaju mučenje mogu se naći i u *Report of the Special Rapporteur Kooijmans /Izveštaj specijalnog izvjestitelja Kooijmansa/*, UN Doc. Res. 1985/33, E/CN.4/1986/15, 19. februar 1986, par. 119.

⁴⁸⁸ Predmet *Selmouni protiv Francuske* [GC], br. 25803/94, par. 101, ECHR 1999-V.

⁴⁸⁹ Knut Dörmann, *Elements of War Crimes under the Rome Statute of the International Criminal Court: Sources and Commentary* /Elementi ratnih zločina po Rimskom statutu Međunarodnog krivičnog suda/ (Cambridge University Press, Cambridge, 2002.), str. 51, fusnota 23, gdje se kao primjeri ističu predmeti *Ilhan protiv Turske* [GC], no. 22277/93, par. 85, ECHR 2000-VII, *Salman protiv Turske* [GC], br. 21986/93, par. 114, ECHR 2000-VII i *Akkoç protiv Turske*, br. 22947/93 i 22948/93, par. 115, ECHR 2000-X.

⁴⁹⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 111.

⁴⁹¹ Drugostepena presuda u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 299 (fusnote i znakovi navoda izostavljeni su).

koja podržava Žalbeno vijeće i koja su odraz međunarodnog običajnog prava. Brđanin nije dokazao da je Pretresno vijeće počinilo grešku u primjeni prava koja bi obesnaživala odluku.

2. Zaključci u vezi sa četiri konkretna incidenta mučenja

253. Brđanin osporava zaključke Pretresnog vijeća o činjeničnom stanju u vezi sa više konkretnih incidenata mučenja na osnovu kojih mu je izrečena osuđujuća presuda, iznoseći argument da nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao zaključiti to što je zaključilo Pretresno vijeće. Prvo, on tvrdi da dokazi ne idu u prilog zaključku Pretresnog vijeća da su bosanski Muslimani bili podvrgnuti mučenju u junu 1992. u konvoju koji je krenuo iz Blagaj Rijeke (tvrdnja o grešci br. 87).⁴⁹² Drugo, Brđanin tvrdi da dokazi ne idu u prilog zaključku da je, u tri različita incidenta, osobama koje su bile prisiljene da kupe leševe nanijeta povreda koja doseže nivo mučenja (tvrdnja o grešci br. 88).⁴⁹³ Treće, Brđanin tvrdi da mu nije smjela biti izrečena osuđujuća presuda za mučenje na osnovu silovanja i seksualnog nasilja u logorima na području Prijedora zato što Pretresno vijeće nije utvrdilo da su silovanja i seksualno nasilje u tom logoru počinile srpske snage (tvrdnja o grešci br. 89).⁴⁹⁴ Četvrto, Brđanin navodi da silovanja počinjena u opštini Teslić “očigledno nisu bila dio ‘kampanje terora’ nego krivična djela mještana” i da se zbog toga na osnovu njih nije mogla izreći osuđujuća presuda po tački 6 Optužnice (mučenje kao zločin protiv čovječnosti) (tvrdnja o grešci br. 90).⁴⁹⁵ Isto tako, što se tiče tačke 7 (mučenje kao teška povreda Ženevskih konvencija), Brđanin tvrdi da nije dovoljno dokazati samo to da je u vrijeme kada su ta silovanja počinjena bio rat.⁴⁹⁶

254. Što se tiče tvrdnji o greškama br. 87 i 89, tužilac nije dostavio odgovor na njih.⁴⁹⁷ Što se pak tiče tvrdnje o grešci br. 88, tužilac napominje da Brđanin nije iznio nikakve navode o eventualno pogrešno utvrđenom činjeničnom stanju, da nije dokazao nikakvu pravnu grešku, te da, dakle, nije pokazao u čemu je Pretresno vijeće pogriješilo.⁴⁹⁸ Što se tiče tvrdnje o grešci br. 90, tužilac ističe da Brđanin ničim nije potkrijepio svoju tvrdnju da su silovanja u Tesliću krivična djela lokalnog stanovništva.⁴⁹⁹ Tužilac podsjeća da je Pretresno vijeće za silovanja u Tesliću utvrdilo da su ih nad Muslimankama počinili “uniformisani i naoružani izvršiooci, Srbi” koji su zloupotrijebili svoj položaj pripadnika policije, odnosno vojnika koji su vršili pretrese tražeći oružje, što znači da su ti

⁴⁹² Brđaninov žalbeni podnesak, par. 258-259, gdje se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 493-495.

⁴⁹³ *Vidi* Brđaninov žalbeni podnesak, par. 260-261, gdje se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 508-511.

⁴⁹⁴ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 262, gdje se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 518.

⁴⁹⁵ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 263-264.

⁴⁹⁶ *Vidi* Brđaninov žalbeni podnesak, par. 264.

⁴⁹⁷ *Vidi* Tužiočev podnesak respondenta, par. 7.33-7.39 (gdje se odgovara na tvrdnje o greškama br. 86-88 bez izričitog pominjanja tvrdnje o grešci koju je Brđanin označio brojem 87). *Vidi* Tužiočev podnesak respondenta, par. 6.212-6.225 (gdje se odgovara na tvrdnje o greškama br. 63-80, 89, 93-95, 110, i 113-116 bez izričitog pominjanja tvrdnje o grešci br. 89).

⁴⁹⁸ Tužiočev podnesak respondenta, par. 7.39.

⁴⁹⁹ Tužiočev podnesak respondenta, par. 7.40.

zločini očigledno bili dio rasprostranjenog ili sistematskog napada na civilno stanovništvo.⁵⁰⁰ Ako je zadovoljen uslov postojanja veze iz člana 5 Statuta, tvrdi Tužilac, to znači da su zadovoljeni i uslov postojanja veze iz člana 2 Statuta i uslov postojanja nadležnosti iz člana 5 Statuta.⁵⁰¹ Dakle, dok god je krivično djelo (u ovom slučaju silovanje) počinjeno “pod paravanom rata”, ovaj se uslov smatra zadovoljenim⁵⁰² i može biti osnova za osuđujuću presudu za zločine protiv čovječnosti ili za teške povrede Ženevskih konvencija.⁵⁰³

255. Što se tiče sadržaja Brđaninovog osporavanja, odnosno, da dokazi ne idu u prilog zaključku Pretresnog vijeća da su bosanski Muslimani bili podvrgnuti mučenju u junu 1992. u konvoju koji je krenuo iz Blagaj Rijeke, Žalbeno vijeće napominje da Brđanin nije osuđen na osnovu tog incidenta.⁵⁰⁴ Dakle, ovim zaključkom Brđaninu nije mogla da bude nanijeta šteta pa Žalbeno vijeće bez razmatranja odbacuje tvrdnju o grešci br. 88 u okviru goreopisane kategorije 1. Tvrdnje o greškama br. 88 i 89 bez razmatranja se odbacuju u okviru kategorije 4 odnosno 2.

256. Prvi argument kojim je popraćena tvrdnja o grešci br. 90 u suštini se sastoji u tome da se osuđujuća presuda po članu 2 Statuta ne može zasnivati isključivo na činjenici da su silovanja počinjena za vrijeme rata. Žalbeno vijeće je već iznijelo stav da su preduslovi za ostvarivanje nadležnosti za primjenu člana 2 Statuta iscrpno prodiskutovani u jurisprudenciji.⁵⁰⁵ Jedan od tih preduslova, kako je ispravno izjavilo i Pretresno vijeće,⁵⁰⁶ jeste taj da krivično djelo za koje se optuženi tereti na osnovu člana 2 Statuta mora biti počinjeno u kontekstu međunarodnog oružanog sukoba.⁵⁰⁷ Pretresno vijeće je zaključilo da je u predmetnom periodu 1992. godine na teritoriji ARK-a postojao međunarodni oružani sukob.⁵⁰⁸ Donoseći zaključak da su silovanja u opštini Teslić počinili pripadnici policije bosanskih Srba i VRS-a, Pretresno vijeće se pozvalo na svjedoke koji su opisivali silovanja počinjena u kontekstu pretresa u kojima se tražilo oružje.⁵⁰⁹ Žalbeno vijeće smatra da je Pretresno vijeće nedvosmisleno potvrdilo postojanje međunarodnog oružanog sukoba i uz to donijelo razuman zaključak da su silovanja u Tesliću, budući da su izvršena prilikom pretresa u kojima se tražilo oružje, počinjena u kontekstu oružanog sukoba i da nisu bila “krivična djela

⁵⁰⁰ Tužiočev podnesak respondenta, par. 7.42.

⁵⁰¹ Tužiočev podnesak respondenta, par. 7.41.

⁵⁰² Tužiočev podnesak respondenta, par. 7.41, gdje se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 58: “u najmanju ruku traži /se/ da je postojanje oružanog sukoba u znatnoj mjeri utjecalo na sposobnost počinioca da počinii zločin, njegovu odluku da ga počinii, način počinjenja zločina ili cilj s kojim je počinjen”.

⁵⁰³ Tužiočev podnesak respondenta, par. 7.41, gdje se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Tadić*, par. 70. Tužilac upućuje i na Drugostepenu presudu u predmetu *Rutaganda*, par. 570.

⁵⁰⁴ *Vidi* Prvostepenu presudu, par. 535.

⁵⁰⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 170.

⁵⁰⁶ Prvostepena presuda, par. 121.

⁵⁰⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 170. *Vidi i* Odluku o nadležnosti u predmetu *Tadić*, par. 70.

⁵⁰⁸ Prvostepena presuda, par. 140 i 154.

⁵⁰⁹ Prvostepena presuda, par. 523, gdje se upućuje na svjedoka BT-67 (DP P1965, str. 00943111-00943112 (zapečaćeno)), svjedoka BT-68 (DP P1967, str. 00943117-00943118 (zapečaćeno)), svjedoka BT-63 (DP P1968, str. 00963794 (zapečaćeno)), svjedoka BT-63 (DP P1968, str. 01002844-01002847 (zapečaćeno)).

pojedinaца, koja pripadaju domaćoj sudskoj nadležnosti” kao što sugerise Brđanin.⁵¹⁰ Krivična djela koja počine borci i pripadnici njihovih pratećih snaga za vrijeme pretresa u kojima se traži oružje, tokom oružanog sukoba i pri čemu počinioci iskorištavaju svoj položaj, očigledno potpadaju pod kategoriju krivičnih djela počinjenih “u kontekstu oružanog sukoba.” Pretresno vijeće nije pogriješilo kada je zaključilo da predmetna silovanja mogu biti osnova za osuđujuću presudu po članu 2 Statuta.

257. Razmatrajući Brđaninove navode u vezi sa silovanjem kao zločinom protiv čovječnosti (drugi argument kojim je popraćena tvrdnja o grešci br. 90), Žalbena vijeće napominje da osnov za osuđujuću presudu za bilo koji od zločina protiv čovječnosti iz člana 5 Statuta jeste to da navodno krivično djelo mora biti dio rasprostranjenog ili sistematskog napada na civilno stanovništvo.⁵¹¹ Pretresno vijeće je utvrdilo da se tokom perioda na koji se odnosi Optužnica vodio rasprostranjeni ili sistematski napad na muslimansko civilno stanovništvo u Bosanskoj krajini, te da je upravo krivično djelo silovanja bilo jedan od mnogih zločina protiv čovječnosti koji su tada bili počinjeni.⁵¹² Prilikom donošenja daljnjeg zaključka da su silovanja u opštini Teslić počinili “pripadnici policije bosanskih Srba i VRS-a”, Pretresno vijeće se pozvalo na iskaze svjedoka koji su opisali silovanja Muslimanki koja su vršili srpski vojnici i policajci u opštini u kojoj su, u istom periodu, srpske snage zatočile i podvrgnule batinanju veliki broj muškaraca muslimanske nacionalnosti (kojima u nekim slučajevima nije pružena medicinska pomoć),⁵¹³ oštetile poslovne prostore⁵¹⁴ i razorile više džamija, kao i jednu katoličku crkvu.⁵¹⁵ Prema tome, Žalbena vijeće konstatuje da bi koji razuman presuditelj o činjenicama mogao van razumne sumnje utvrditi da su se ta silovanja počinjena kao dio rasprostranjenog ili sistematskog napada. Brđanin nije pokazao u čemu je Pretresno vijeće pogriješilo kada je zaključilo da se sporna silovanja smatraju osnovom za osuđujuću presudu po članu 5 Statuta.

258. Iz navedenih razloga Žalbena vijeće odbacuje tvrdnje o greškama br. 87-90.

⁵¹⁰ Vidi i Drugostepenu presudu u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 58, u kojoj se objašnjava razlika između krivičnog djela sankcionisanog isključivo po domaćem zakonodavstvu i ratnog zločina po članu 3 Statuta.

⁵¹¹ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 93, Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 102, Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 85.

⁵¹² Prvostepena presuda, par. 159.

⁵¹³ Vidi Prvostepenu presudu, par. 519-522 (gdje se opisuju djela zatočavanja i batinanja), 523 (utvrđivanje činjeničnog stanja u vezi sa silovanjem, upućuje se na iskaz svjedoka BT-67 (DP P1965, str. 00943111-00943112 (zapečaćeno)) i, svjedoka BT-68 (DP P1967, str. 00943117-00943118 (zapečaćeno)), svjedoka BT-63 (DP P1968, str. 00963794 (zapečaćeno)), svjedok BT-63 (DP P1968, str. 01002844-01002847 (zapečaćeno)). Vidi i Prvostepenu presudu, par. 955-958.

⁵¹⁴ Prvostepena presuda, par. 635.

⁵¹⁵ Prvostepena presuda, par. 657.

3. Zaključci o pomaganju i podržavanju djela mučenja

(a) Djela mučenja počinjena tokom napadā na gradove, sela i naselja

259. Brđanin osporava zaključak Pretresnog vijeća da je pomagao i podržavao djela mučenja počinjena tokom napada na gradove, sela i naselja tvrdeći da nema dokaza koji bi pokazivali: (1) da su odluke Kriznog štaba ARK-a “imale *znatan efekat* na počinjenje inkriminiranih djela” (tvrdnja o grešci br. 91),⁵¹⁶ (2) da su učesnici u oružanim napadima “imali bilo kakva saznanja o proglašima Kriznog štaba ARK-a o oduzimanju naoružanja ili [bili] na bilo koji način njima motivisani” (tvrdnja o grešci br. 94),⁵¹⁷ ili (3) da je on znao “da se sprema napad na bilo koji grad, selo ili naselje” (tvrdnja o grešci br. 93).⁵¹⁸

260. Tužilac odgovara da je Brđaninov argument nepotkrijepljen, da on ignoriše činjenicu da Pretresno vijeće ima ovlaštenje da zaključke izvodi na osnovu indirektnih dokaza, i da nije objasnio šta zaključke Pretresnog vijeća čini nerazumnim.⁵¹⁹ Tužilac podsjeća da je Pretresno vijeće utvrdilo da su naređenja o oduzimanju oružja dala značajan doprinos tim napadima na dva načina: tako što su nesrbi razoružani, čime im je smanjena odbrambena sposobnost, i tako što su im postavljeni krajnji rokovi za predaju naoružanja, koji su zatim poslužili kao izlika za napade.⁵²⁰ Tužilac takođe tvrdi da se, što se tiče pravnog aspekta, ne postavlja uslov da izvršilac mora znati za doprinos pomagača i podržavaoca.⁵²¹

261. Što se tiče Brđaninove *mens rea*, tužilac tvrdi da bi razumno pretresno vijeće moglo izvesti zaključak da je on znao da će gradovi, sela i naselja na teritoriji ARK-a biti napadnuti.⁵²² Tužilac ukazuje na Brđaninove veze sa Radovanom Karadžićem,⁵²³ generalom Momikom Talićem, Stojanom Župljaninom i drugim rukovodiocima, i napominje da Brđanin nije objasnio zašto nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi na osnovu tih veza mogao izvesti zaključak da je Brđanin znao za napade koji se spremaju, zato što je bilo sasvim razumno zaključiti da je rukovodstvo ARK-a raspravljalo o tim napadima.⁵²⁴ Tužilac navodi i to da se Pretresno vijeće nije pozvalo samo na te veze, nego da se, između ostalog, pozvalo i na svoje zaključke da su “napadi bili integralni dio

⁵¹⁶ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 266 (naglasak kao u originalu).

⁵¹⁷ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 267.

⁵¹⁸ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 267.

⁵¹⁹ Tužiočev podnesak respondenta, par. 6.258, 6.260.

⁵²⁰ Tužiočev podnesak respondenta, par. 6.259.

⁵²¹ Tužiočev podnesak respondenta, par. 6.262, gdje se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Tadić*, par. 229(ii).

⁵²² Tužiočev podnesak respondenta, par. 6.240-6.243.

⁵²³ Tužiočev podnesak respondenta, par. 6.241, gdje je referenca na “Radoslava Karadžića”. Žalbeno vijeće tumači da se to odnosi na Radovana Karadžića.

⁵²⁴ Tužiočev podnesak respondenta, par. 6.241.

provođenja Strateškog plana u ARK-u”⁵²⁵ i da je Brđanin znao da Strateški “plan može biti proveden samo putem sile i straha”.⁵²⁶

262. Tvrdnje o greškama br. 91 i 93 odbacuju se bez razmatranja u okviru goreopisane kategorije 6.

263. Što se tiče pitanja da li postoje dokazi koji pokazuju da su učesnici u oružanim napadima znali za odluke Kriznog štaba ARK-a o razoružavanju ili su njima bili motivisani, Žalbeno vijeće smatra da je taj argument irelevantan. Žalbeno vijeće je jasno utvrdilo da, kad je posrijedi optužba za pomaganje i podržavanje, u načelu “nije potreban dokaz o zajedničkom dogovorenom planu, a pogotovo ne prethodno postojanje takvog plana. Nije potreban nikakav plan niti dogovor: dapače, glavni izvršilac ne mora ni da zna za doprinos saučesnika”.⁵²⁷

264. Iz navedenih razloga, Žalbeno vijeće odbacuje ovaj argument, a shodno tome i tvrdnju o grešci br. 94.

(b) Djela mučenja počinjena u logorima i zatočeničkim objektima

265. Brđanin tvrdi da je Pretresno vijeće pogriješilo kada je utvrdilo da je on pomagao i podržavao djela mučenja u logorima i zatočeničkim objektima, budući da za takav zaključak nema podloge u dokazima (tvrdnje o greškama br. 95-100).⁵²⁸ Konkretno, on iznosi argument da nisu predloženi dokazi koji bi išli u prilog zaključcima da je on znao da širom cijele teritorije ARK-a prekonoc niču logori,⁵²⁹ odnosno da je znao za logore i zlostavljanje logoraša⁵³⁰ ili da su ljudi koji su radili u tim logorima imali punu podršku Kriznog štaba ARK-a i njegovog predsjednika.⁵³¹ S obzirom na to, tvrdi Brđanin, nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao donijeti takve zaključke.

266. Brđanin nadalje tvrdi da nisu predloženi dokazi koji bi išli u prilog zaključku da se on tokom relevantnog perioda držao stava da treba pustiti da stvari idu svojim tokom⁵³² i da je jedini dokaz javnog izražavanja stava koji je Pretresno vijeće razmotrilo televizijski snimak njegove izjave za koju on navodi da se ne može smatrati davanjem “moralne podrške” pripadnicima vojske i policije koji su vodili logore budući da su inkriminirani logori u vrijeme emitovanja te izjave već bili

⁵²⁵ Tužiočev podnesak respondentu, par. 6.242 (gdje se navodi Prvostepena presuda, par. 80-119).

⁵²⁶ Tužiočev podnesak respondentu, par. 6.242 (gdje se navodi Prvostepena presuda, par. 65-79). U Brđaninovoj replici nije izričito diskutovana njegova odgovornost za djela mučenja počinjena tokom napada na gradove, sela i naselja.

⁵²⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 229(ii), Drugostepena presuda u predmetu *Simić i drugi*, par. 85-86.

⁵²⁸ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 280 (tvrdnje o greškama br. 95-100).

⁵²⁹ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 271-272 (tvrdnja o grešci br. 96), gdje se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 536: “Pretresno vijeće se uvjerilo da je optuženi bio u potpunosti svjestan toga i da je jednako tako znao da takvi logori i zatočenički objekti niču posvuda u Autonomnoj Regiji Krajina, za koju je kao predsjednik Kriznog štaba ARK-a bio odgovoran.”

⁵³⁰ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 276.

⁵³¹ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 279.

⁵³² Brđaninov žalbeni podnesak, par. 277.

zatvoreni.⁵³³ Što se tiče druge Brđaninove izjave koju je Pretresno vijeće razmotrilo ("Prijedor je primjer dobro urađenog posla"), Brđanin naglašava da se ona odnosila na Prijedor uopšte, a ne samo i upravo na logor u Omarskoj, koji je on obišao toga dana tokom posjete Prijedoru, te da je bilo kakav zaključak u smislu da je on govorio o logoru u Omarskoj "čista spekulacija".⁵³⁴

267. Komentarišući zaključak Pretresnog vijeća da dokazi ne potvrđuju van razumne sumnje da je on znao za lišavanja života u logorima, Brđanin tvrdi da, kao što nije bilo dokaza da je znao za lišavanje života jednako tako nema ni dokaza da je znao za mučenja.⁵³⁵

268. Tužilac na to odgovara da postoji mnoštvo dokaza koji ukazuju na to da je Brđanin znao za zločine činjene u logorima i zatočeničkim objektima, uključujući mučenje.⁵³⁶ Tužilac tvrdi da je Pretresno vijeće imalo osnova da zaključi da je Brđanin dao znatan doprinos mučenju zatočenika u logorima u ARK-u zato što su njegova potpuna pasivnost i javno izraženi stavovi mogli služiti samo tome da se u glavama onih koji su vodili logore rasprše sve eventualne sumnje o tome uživaju li punu podršku Kriznog štaba ARK-a.⁵³⁷ Pored toga, shodno tome što navodi tužilac, zaključak da je Brđanin dao znatan doprinos trebalo bi da se sagleda u kontekstu osnivanja logora kao integralnog dijela Strateškog plana.⁵³⁸

269. Što se tiče Brđaninove izjave da je Prijedor primjer "dobro urađenog posla", tužilac ističe da nakon obilaska te opštine Brđanin nije otkrio javnosti istinu o uslovima u logoru koji je posjetio (Omarska), da svoju izjavu nije razjasnio napomenom da se ona ne odnosi na logore i da poslije nije preduzeo ništa u vezi s pitanjem životnih uslova koje je vidio u logoru.⁵³⁹ Tužilac Žalbenom vijeću skreće pažnju i na Brđaninovu izjavu iz augusta 1992. u kojoj je on rekao: "Ako su Hitler, Staljin i Čerčil mogli imati radne logore, možemo i mi."⁵⁴⁰

⁵³³ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 278, gdje se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 536, fusnota 1368, gdje se prenosi Brđaninova izjava na televiziji krajem augusta 1992.: "Ko nije lojalan, neka ide, a ono malo lojalnih Hrvata i Muslimana neka ostane. Što reče Šešelj za 7.000 Albanaca na Kosovu, držaće ih ko malo vode na dlanu, tako ćemo i mi sa ovih naših 1.200 do 1.500 Muslimana i Hrvata. (...) Ako su Hitler, Staljin i Čerčil mogli imati radne logore, možemo i mi. Pa ljudi moji, mi smo u ratu." (DP P2326 (zapečaćeno)).

⁵³⁴ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 274, gdje se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 537, fusnota 1368.

⁵³⁵ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 276.

⁵³⁶ Tužiočev podnesak respondenta, par. 6.249-6.254.

⁵³⁷ Tužiočev podnesak respondenta, par. 6.264. Tužilac priznaje da nije predočio direktne dokaze ljudi koji su vodili logore u ARK-u kako bi pokazao da su Brđaninovo neintervenisanje i stavovi u vezi s logorima koje je iznosio u javnosti za njih predstavljali ohrabrenje, ali argumentuje da se zbog toga ni u kom slučaju ne može reći da je zaključak Pretresnog vijeća nerazuman. Tužilac tvrdi i da je Pretresno vijeće pažljivo razmotrilo Brđaninovu propagandnu kampanju širokih razmjera, kao i način na koji je dokazan ekstremizam svojstven njegovim mnogobrojnim izjavama u sredstvima javnog informisanja i na masovnim javnim skupovima (Tužiočev podnesak respondenta, par. 6.266).

⁵³⁸ Tužiočev podnesak respondenta, par. 6.265.

⁵³⁹ Tužiočev podnesak respondenta, par. 6.267. Tužilac napominje da je svjedok Radić, koji je istog dana takođe obišao Omarsku, bio zgrožen logorima (Prvostepena presuda, par. 536, fusnota 1368).

⁵⁴⁰ Tužiočev podnesak respondenta, par. 6.267 (gdje se citira Prvostepena presuda, par. 322, fusnota 847). Ista izjava citira se i u fusnoti 1368 Prvostepene presude. Iako u Brđaninovoj replici nije izričito obrađeno mučenje počinjeno u logorima i zatočeničkim objektima, u njemu se ističe da tužilac, kako bi dokazao Brđaninovu odgovornost za pomaganje i podržavanje počinjenja krivičnog djela, mora dokazati da je Brđanin svojim postupcima dao znatan doprinos počinjenju zločina. *Vidi* Brđaninovu repliku, par. 70-71.

270. Na pretresu u žalbenom postupku, Žalbeno vijeće je stranama skrenulo pažnju na pitanje da li se Brđaninu odgovornost za zločine u tom logoru može pripisati na osnovu pravnog pojma izvršenja nečinjenjem.⁵⁴¹ Odgovarajući na pitanje Žalbenog vijeća, tužilac tvrdi da je njegov glavni stav da se Brđaninu odgovornost mora pripisati uslijed njegovih djela.⁵⁴² Tumačeći razliku između odgovornosti po članu 7(3) Statuta i nečinjenja,⁵⁴³ tužilac iznosi argument da su zaključci Pretresnog vijeća o pomaganju i podržavanju putem nečinjenja⁵⁴⁴ ispravni u kontekstu Brđaninove odgovornosti kao pomagača i podržaoca.⁵⁴⁵ Međutim, tužilac tvrdi i da je Pretresno vijeće osnovom odgovornošću moglo smatrati samo Brđaninovo nečinjenje, obrazlažući da je Brđanin imao dužnost da djeluje kako bi spriječio činjenje zločina zato što je njegova propagandna kampanja protiv bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata upravo otvorila mogućnost da se oni dogode. Osim toga, njegova obaveza da djeluje suprotno onome kako je postupio proističe iz njegovog položaja funkcionera regionalne vlade.⁵⁴⁶

271. Brđanin odgovara da mu se ne može pripisati odgovornost na osnovu nečinjenja jer njegovi postupci nisu mogli da utiču na situaciju.⁵⁴⁷ Čak i da jeste postojala pravna obaveza djelovanja, što Brđanin poriče,⁵⁴⁸ po “zdravorazumskim” kriterijima nečinjenje kao osnov odgovornosti ne bi mu se moglo imputirati ako njegovo djelovanje ne bi bilo dovoljno da izmijeni situaciju.⁵⁴⁹ Najzad, on kaže i to da se na osnovu njegove izjave u vezi s logorima iz II svjetskog rata ne mogu izvoditi nikakvi zaključci koji bi išli u pravcu pripisivanja krivične odgovornosti.⁵⁵⁰

(i) Vid odgovornosti

272. Zaključci Prvostepene presude u vezi s Brđaninovom odgovornošću za zločine u logorima mogu se naći u paragrafu 537 Prvostepene presude (fusnote su izostavljene):

Postoje takođe brojni dokazi o tome da optuženi, tokom cijelog perioda u kojem je bio na položaju predsjednika Kriznog štaba ARK-a, ne samo da se o tome nije izjašnjavao ni u javnosti ni na sastancima Kriznog štaba ARK-a, već da se odlučio za stav *laissez-faire*. Iako optuženi nije aktivno pomagao u izvršenju nijednog zločina u tim logorima i zatočeničkim objektima, u svjetlu činjenice da je bio na položaju predsjednika Kriznog štaba ARK-a, Pretresno vijeće je uvjereno van razumne sumnje da je svojom neaktivnošću i odnosom prema logorima i zatočeničkim objektima koje je pokazivao u

⁵⁴¹ Nalog o rasporedu, 3. novembar 2006., str. 2.

⁵⁴² AT od 8. decembra 2006., str. 160.

⁵⁴³ AT od 7. decembra 2006., str. 120-121.

⁵⁴⁴ Prvostepena presuda, par. 537

⁵⁴⁵ AT od 8. decembra 2006., str. 160.

⁵⁴⁶ AT od 8. decembra 2006., str. 160-161. Na žalbenom pretresu tužilac se pozvao na Prvostepenu presudu u predmetu *Orić* (par. 283, 304), na predmet *Synagogue fire /Podmetanje požara u sinagogi/*, na Drugostepenu presudu u predmetu *Blaškić* (fusnota 1384) i Prvostepenu presudu u predmetu *Rutaganira* (par. 78-79), kao i na druge primjere iz sudske prakse koji potvrđuju postojanje dužnosti da se djeluje. *Vidi* AT od 8. decembra 2006., str. 162-167.

⁵⁴⁷ AT od 8. decembra 2006., str. 180.

⁵⁴⁸ AT od 7. decembra 2006., str. 89-93, 103-104, AT od 8. decembra 2006., str. 183-184.

⁵⁴⁹ AT od 8. decembra 2006., str. 184.

⁵⁵⁰ AT od 8. decembra 2006., str. 154.

javnosti optuženi pružao podsticaj i moralnu podršku pripadnicima vojske i policije da nastave voditi logore i zatočeničke objekte na način opisan tokom suđenja pred Pretresnim vijećem. Potpuna neaktivnost optuženog, kao i odnos koji je pokazivao u javnosti, onima koji su vodili logore i zatočeničke objekte nisu davali nimalo razloga za sumnju u punu podršku Kriznog štaba ARK-a i njegovog predsjednika. Pretresno vijeće se uvjerilo da je ta činjenica znatno uticala na počinjenje mučenja u logorima i zatočeničkim objektima širom ARK-a.

Nije sasvim jasno na koji vid odgovornosti Pretresno vijeće misli u ovom paragrafu. Stav Pretresnog vijeća može se tumačiti na dva načina.

273. Jedna je mogućnost da je Pretresno vijeće u ovom predmetu imalo namjeru da primijeni teoriju pomaganja i podržavanja putem prešutnog odobravanja i ohrabriranja. Optuženom se može izreći osuđujuća presuda za pomaganje i podržavanje počinjenja krivičnog djela ako je dokazano da je njegovim postupcima ostvareno prešutno odobravanje i ohrabriranje krivičnog djela i da je on njima u znatnoj mjeri doprinio krivičnom djelu.⁵⁵¹ Taj oblik pomaganja i podržavanja, u strogom smislu, nije isto što i krivična odgovornost na osnovu nečinjenja.⁵⁵² U predmetima u kojima je primijenjena ta kategorija, optuženi je imao visok položaj u hijerarhiji vlasti, bio fizički prisutan na mjestu zločina, a odsustvo njegove intervencije smatralo se prešutnim odobravanjem i ohrabrenjem.⁵⁵³ Pretresno vijeće u predmetu *Kayishema i Ruzindana* zauzelo je stav da se “individualna odgovornost na osnovu člana 6(1) [tj. individualna krivična odgovornost na osnovu člana 7(1) Statuta MKSJ-a] u ovom slučaju ne zasniva na obavezi djelovanja, nego na ohrabrenju i podršci glavnim izvršiocima krivičnog djela koji mogu proizići iz nečinjenja”.⁵⁵⁴ U takvim predmetima kombinacija visokog hijerarhijskog položaja i fizičkog prisustva na mjestu zločina bila je podloga za zaključak da je nemiješanje optuženog u stvarnosti imalo efekat prešutnog odobravanja i ohrabrenja.⁵⁵⁵

274. Druga je mogućnost da je Pretresno vijeće mislilo na teoriju pomaganja i podržavanja putem nečinjenja u užem smislu. Žalbeno vijeće je nedavno potvrdilo stav da iz nečinjenja u užem smislu može proisteći individualna krivična odgovornost po članu 7(1) Statuta ako postoji pravna obaveza djelovanja.⁵⁵⁶ Međutim, Žalbeno vijeće nikad nije detaljno artikuliralo kriterije za izricanje

⁵⁵¹ Prvostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 87, Drugostepena presuda u predmetu *Kayishema i Ruzindana*, par. 201-202, Prvostepena presuda u predmetu *Akayesu*, par. 706.

⁵⁵² Drugostepena presuda u predmetu *Ntagerura i drugi*, par. 338 (ekvivalentna odredba Statuta MKSR-a jeste član 6(1)).

⁵⁵³ Prvostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 87, Drugostepena presuda u predmetu *Kayishema i Ruzindana*, par. 201-202, Prvostepena presuda u predmetu *Akayesu*, par. 706. *Vidi i* Prvostepenu presudu u predmetu *Furundžija*, par. 205-207, gdje se diskutuje predmet *Synagogue fire*.

⁵⁵⁴ Prvostepena presuda u predmetu *Kayishema i Ruzindana*, par. 202, podržana Drugostepenom presudom u predmetu *Kayishema i Ruzindana*, par. 201-202.

⁵⁵⁵ Prvostepena presuda u predmetu *Kayishema i Ruzindana*, par. 200, gdje se upućuje na diskusiju o predmetu *Synagogue fire* u Prvostepenoj presudi u predmetu *Furundžija*, par. 207.

⁵⁵⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 175, gdje se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Blaškić*, par. 663 i Drugostepenu presudu u predmetu *Ntagerura i drugi*, par. 334. *Vidi i* Drugostepenu presudu u predmetu *Tadić*, par. 188: “Ova

osuđujuće presude za nečinjenje⁵⁵⁷ i do sada nije bilo sklonu tome da se upušta u analize da li iz nečinjenja u užem smislu može proisteći individualna krivična odgovornost za pomaganje i podržavanje.⁵⁵⁸ S obzirom na razmatranje koje slijedi u nastavku, Žalbeno vijeće konstatuje da ne bi bilo primjereno to učiniti u ovom predmetu.

275. Čini se da isticanje, od strane Pretresnog vijeća, momenta da je Brđanin svojim ponašanjem dao “ohrabrenje i moralnu podršku” fizičkim izvršiocima ukazuje na to da je Pretresno vijeće mislilo upravo na ovaj poseban vid pomaganja i podržavanja kada je u paragrafu 537 razmatralo Brđaninovu odgovornost. Nadalje, Pretresno vijeće nije ni pomenulo, a kamoli detaljno diskutovalo o pravnim kriterijima izvršenja krivičnog djela putem nečinjenja u užem smislu. Naime, izvršenje nečinjenjem uopšte se i ne pominje u Optužnici⁵⁵⁹ pa se stoga na suđenju o tom pitanju nije ni rješavalo. Čak i na žalbenom pretresu tužilac se osvrnuo samo na jedan od mogućih uslova za potvrđivanje izvršenja krivičnog djela putem nečinjenja, tj. na dužnost djelovanja.⁵⁶⁰ S obzirom na takve okolnosti, Žalbeno vijeće konstatuje da bi bilo nepravilno Brđaninovu odgovornost za zločine počinjene u logorima u žalbenom postupku razmatrati na osnovu doktrine “izvršenja nečinjenjem”.

276. Iz razloga navedenih u diskusiji koja slijedi u nastavku, Žalbeno vijeće smatra da zaključak Pretresnog vijeća da je Brđanin pomagao i podržavao djela mučenja počinjena u logorima i zatočeničkim objektima nije zaključak kakav bi donio razuman presuditelj o činjenicama. Nisu predloženi dovoljni dokazi da bi se van razumne sumnje potvrdilo da se Brđaninovo ponašanje može smatrati ili ohrabrenjem ili moralnom podrškom osoblju logora (*actus reus*) kojima bi bio ostvaren znatan doprinos počinjenju djela mučenja.

(ii) Ohrabrenje ili moralna podrška

277. Jurisprudencija MKSJ-a poznaje “ohrabrenje” i “moralnu podršku” kao dva oblika ponašanja iz kojih može proisteći krivična odgovornost za pomaganje i podržavanje počinjenja

---

odredba [član 7(1) Statuta] prije svega pokriva fizičko počinjenje krivičnog djela od strane samog prekršioca, ili kažnjivi propust da se učini djelo obavezno po pravilima krivičnog prava.”

⁵⁵⁷ Najbolja formulacija tih uslova može se naći u Prvostepenoj presudi u predmetu *Ntagerura et al*, par. 659, koji se citira i u Drugostepenoj presudi u predmetu *Ntagerura i drugi*, par. 333: “[K]ako bi se optuženom mogla pripisati krivična odgovornost kao glavnom izvršiocu na osnovu nečinjenja, moraju biti potvrđeni sljedeći elementi: (a) optuženi je morao imati dužnost da djeluje na osnovu nekog pravila krivičnog prava, (b) optuženi je morao imati mogućnost da djeluje, (c) optuženi nije djelovao s namjerom da budu proizvedene krivično sankcionisane posljedice ili svjesno pristajući na eventualnost nastupanja tih posljedica, i (d) njegov propust je za posljedicu imao počinjenje zločina”.

⁵⁵⁸ “Žalbeno vijeće ostavlja otvorenom mogućnost da u okolnostima nekog određenog predmeta nečinjenje može predstavljati *actus reus* pomaganja i podržavanja”, Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 47, *Vidi i Drugostepenu presudu u predmetu Simić i drugi*, par. 85, fusnota 259. U Drugostepenoj presudi u predmetu *Simić i drugi* (par. 133) Žalbeno vijeće je podržalo Simićevu osuđujuću presudu za pomaganje i podržavanje progona (putem zatvaranja u nehumanim uslovima) na osnovu, pored ostalog, “uskraćivanja adekvatne medicinske njege”, što je međutim protumačeno kao “aktivno učestvovanje u krivičnom djelu progona”, Drugostepena presuda u predmetu *Simić i drugi*, par. 82, fusnota 254.

⁵⁵⁹ U Optužnici, naročito u par. 52 (tačke 4 i 5) i 56 (tačke 6 i 7) mogu se naći brojni navodi o Brđaninom nedjelovanju, ali svi ti navodi u funkciji su optužbi na osnovu člana 7(3) Statuta. U Optužnici nema ni pomena o navodnoj obavezi djelovanja, kao ni o bilo kojem drugom pravnom uslovu na osnovu kojeg se može izreći osuđujuća presuda za počinjenje.

⁵⁶⁰ AT od 8. decembra 2006., str. 160-161.

krivičnog djela.⁵⁶¹ Kako je već napomenuto, ohrabrenje ili podrška ne moraju biti eksplicitni; u izvjesnim okolnostima čak i čin prisustva na poprištu zločina (ili u njegovoj blizini) u svojstvu “šutljivog posmatrača” može da se shvati kao prešutno odobravanje ili ohrabrenje za počinjenje krivičnog djela.⁵⁶² U svakom slučaju, doprinos koji je takvim ohrabrenjem ili moralnom podrškom dat za počinjenje krivičnog djela uvijek mora biti znatan.⁵⁶³ Kako je to formulisalo Pretresno vijeće u predmetu *Furundžija*, iako se može reći da “bilo koji gledalac ohrabruje učesnike spektakla - budući da su gledaoci nužni element spektakla - u ovim predmetima je zaključeno da je gledalac saučestvovao samo ako je njegov položaj bio takav da je njegovo prisustvo imalo značajan uticaj na glavne počinioce u smislu opravdavanja ili ohrabrenja”.⁵⁶⁴ U predmetima u kojima je utvrđeno da je prešutno odobravanje ili ohrabrivanje osnova za krivičnu odgovornost, upravo hijerarhijski položaj optuženog u kombinaciji s njegovim prisustvom na mjestu zločina (ili u njegovoj neposrednoj blizini), naročito ako se posmatra zajedno sa njegovim prethodnim postupcima, čini temelj na osnovu kojega se, posmatrano zajedno sa svim ostalim, može donijeti zaključak da se postupci optuženog svode na zvanično sankcionisanje zločina te prema tome znatno doprinose njegovom počinjenju.⁵⁶⁵ Iz toga proizlazi da ohrabrenje i moralna podrška mogu dati bitan doprinos počinjenju krivičnog djela samo kada glavni izvršiocu za njih znaju.⁵⁶⁶ U skladu s tim, Žalbeno vijeće konstatuje da su, u ovom predmetu, ohrabrivanje i moralna podrška mogli imati znatan efekat samo u slučaju da je osoblje logora koje je vršilo mučenje znalo za Brđaninove izjave ohrabrenja i podrške, odnosno da im on svojim nedjelovanjem daje ohrabrenje i podršku.⁵⁶⁷

278. Razmatrajući Brđaninovu odgovornost za mučenje u logorima i zatočeničkim objektima, Pretresno vijeće se nije pozvalo ni na kakve dokaze koji bi ukazivali na to da je osoblje koje je vodilo logore i zatočeničke objekte Brđaninovim nedjelovanjem ili stavovima izražavanim u

⁵⁶¹ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 229, Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 162, Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 102, Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 48, Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 89, Drugostepena presuda u predmetu *Simić i drugi*, par. 85.

⁵⁶² Prvostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 87, Drugostepena presuda u predmetu *Kayishema i Ruzindana*, par. 201-202, Prvostepena presuda u predmetu *Akayesu*, par. 706, Prvostepena presuda u predmetu *Bagilishema*, par. 36, *Vidi i* Prvostepenu presudu u predmetu *Furundžija*, par. 207, u kojem se nalazi diskusija o predmetu *Synagogue fire*.

⁵⁶³ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 229, Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 162, Prvostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 234.

⁵⁶⁴ Prvostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 232.

⁵⁶⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Kayishema i Ruzindana*, par. 201, Prvostepena presuda u predmetu *Akayesu*, par. 706-707, Prvostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 207-209, Prvostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 88, Prvostepena presuda u predmetu *Bagilishema*, par. 36, Prvostepena presuda u predmetu *Ndindabahizi*, par. 457.

⁵⁶⁶ U predmetu *Simić i drugi*, Žalbeno vijeće je u vezi sa Simićevim navodnim prešutnim ohrabrivanjem djela premlaćivanja u zatočeničkim centrima iznijelo ovakav stav: “Žalbeno vijeće naglašava da ocjene Pretresnog vijeća ne omogućavaju jasan zaključak o tome kako je žaliočevo ponašanje bilo protumačeno od strane glavnih počinilaca premlaćivanja, ili kakav uticaj je njegovo ponašanje moglo imati na njihova djela.” Drugostepena presuda u predmetu *Simić i drugi*, par. 130. *Vidi i* Prvostepenu presudu u predmetu *Bagilishema*, par. 36, Prvostepenu presudu u predmetu *Semanza*, par. 389, Drugostepenu presudu u predmetu *Ntagerura i drugi*, par. 374.

⁵⁶⁷ Žalbeno vijeće napominje da Pretresno vijeće govori o ohrabrivanju i moralnoj podršci osobama koje su vodile logore i zatočeničke objekte (Prvostepena presuda, par. 537), a ne onima koji su stvarno počinili zločin mučenja. Žalbeno vijeće zaključuje da je Pretresno vijeće time mislilo i to da su Brđaninove izjave bile ohrabrenje i moralna podrška izvršiocima radnji kojima je počinjen zločin mučenja.

javnosti bilo ohrabreno da vrši mučenje, a tužilac to i ne osporava.⁵⁶⁸ Naprotiv, tužilac u suštini kaže da je Pretresno vijeće razumno postupilo kada je na osnovu indirektnih dokaza izvelo zaključak da je Brđaninovo nedjelovanje, u kombinaciji sa stavovima koje on iznosio u javnosti, imalo efekat ohrabrivanja osoblja koje je radilo u logorima i zatočeničkim objektima da počini mučenja.

279. Pretresno vijeće takođe ne upućuje ni na kakve dokaze koji bi potvrđivali da je osoblje u logorima i zatočeničkim objektima uopšte znalo za Brđaninove javne stavove o logorima i sličnim objektima, odnosno da su ti ljudi mislili da imaju Brđaninovu (doduše pasivnu) podršku u mučenju zatočenika.⁵⁶⁹ I u ovom slučaju tužilac smatra da nije nerazumno izvesti ovakav zaključak.

280. Žalbeno vijeće je saglasno sa mišljenjem da se zaključak o tome da su izvršioi imali takva saznanja može izvesti indirektnim putem iz činjeničnog stanja utvrđenog u predmetu. Međutim, to treba da bude i jedini razuman zaključak koji se na osnovu dokaza može posredno izvesti indirektno.

281. Dokazi koje je Pretresno vijeće razmotrilo uključuju dvije Brđaninove izjave. Prva izjava – da, “[a]ko su Hitler, Staljin i Čerčil mogli imati radne logore, možemo i mi” – mogla je upozoriti osoblje koje je vodilo logore na Brđaninovu podršku logorima, pod uslovom da je logorsko osoblje tu izjavu stvarno i čulo.⁵⁷⁰ Međutim, čak i pod pretpostavkom da jeste tako,⁵⁷¹ iz toga ne proizlazi nužno da bi takva izjava mogla biti protumačena kao znak saglasnosti sa mučenjem zatočenika. Druga mogućnost je da se ta izjava shvati kao saglasnost sa postojanjem logora i zatočeničkih objekata.

282. Druga Brđaninova izjava povezana je s njegovim obilaskom opštine Prijedor, u okviru kog je posjetio logor u Omarskoj, 17. jula 1992. godine.⁵⁷² Toga dana je objavljeno da je Brđanin dao izjavu u javnosti u kojoj je rekao da “/o/vo u Prijedoru je primjer dobro urađenog posla” i “/p/rava je šteta što mnogi u Banjaluci toga još nisu svjesni, kao što nisu svjesni šta se u Banjaluci u najskorije vrijeme može desiti”.⁵⁷³ Ova izjava mogla bi se smatrati dovoljnim dokazom Brđaninove

⁵⁶⁸ Tužilac priznaje da nije predočio neposredne dokaze ljudi koji su vodili logore u ARK-u kako bi pokazao da su Brđaninovo neintervenisanje i stavovi u vezi s logorima koje je iznosio u javnosti za njih predstavljali ohrabrenje. (Tužiočev podnesak respondenta, par. 6.264.) Osim toga, u svom Podnesku respondenta, tužilac ne navodi izričito nikakve druge dokaze koji bi pokazivali da su to “neintervenisanje” ili javno iznošeni stavovi bili ohrabrenje za ljude koji su vodili logore i zatočeničke objekte.

⁵⁶⁹ *Vidi* Prvostepenu presudu, par. 536-538.

⁵⁷⁰ *Vidi* Tužiočev podnesak respondenta, par. 6.267.

⁵⁷¹ Brđanin sugerše da ljudi koji su radili u logorima nisu mogli čuti tu izjavu, za koju je Pretresno vijeće utvrdilo da ju je on dao u augustu 1992. (*vidi* Prvostepenu presudu, par. 536, fusnota 1368), zato što ju je on, kako navodi, dao “nakon što su inkriminirani logori već bili zatvoreni” (Brđaninov žalbeni podnesak, par. 278). Međutim, Pretresno vijeće je utvrdilo da je “[I]logor Trnopolje službeno /.../ zatvoren krajem septembra 1992., ali su neki zatočeni u njemu ostali duže” (Prvostepena presuda, par. 450). Pretresno vijeće je Brđanina proglasilo krivim i za mučenja počinjena u tom logoru u periodu od maja do oktobra 1992. godine (*vidi* Prvostepenu presudu, par. 510, 513-514).

⁵⁷² Prvostepena presuda, par. 335.

⁵⁷³ Prvostepena presuda, par. 335.

podrške logorima i zatočeničkim objektima, ali nije dovoljna da pokaže da je osoblje koje je radilo u logorima znalo za Brđaninovu posjetu Omarskoj, odnosno da on podržava činjenicu da se u logorima ili zatočeničkim objektima vrše mučenja. U izjavi se nigdje ne pominju logori ni zatočenički objekti, kao ni to da se u njima vrše bilo kakva mučenja i zlostavljanja. Stoga, čak i ako se može dokazati da je osoblje koje je radilo u tim logorima čulo ovu izjavu, iz toga ne proizlazi nužno i to da su je oni shvatili kao izraz podrške ili ohrabrenja što se tiče logora, a još manje u pogledu mučenja u njima.

283. Osim te dvije gore citirane izjave, Pretresno vijeće je razmotrilo i druge dokaze prije nego što je donijelo zaključak da su Brđaninovo nedjelovanje ili stavovi izraženi u javnosti ohrabрили osoblje koje je radilo u logorima i sličnim objektima da vrši mučenje.⁵⁷⁴ Međutim, iako dokazi pokazuju da su logori postojali i kakvi su oni bili, na osnovu njih ne može se indirektnim putem izvesti zaključak konkretno u pogledu zločina mučenja počinjenog u logorima ili zatočeničkim objektima. Naprosto ne postoje dokazi koji bi išli u prilog zaključku da je Brđanin svojim ponašanjem ohrabrivao ili podržavao mučenje u logorima.

284. Može se problematizirati i činjenica da se Brđanin nije javno izjasnio protiv logora. No i u ovom slučaju, ni u Prvostepenoj presudi ni u podnescima tužioca nisu iznijeti dokazi da je osoblje koje je vodilo logore i zatočeničke objekte znalo da Brđanin ne osuđuje uslove u logorima.

285. Tužilac je apelovao na Žalbeno vijeće da uzme u obzir okolnost da je Brđanin time što nije intervenisao, u kombinaciji sa stavovima koje je izražavao u javnosti, dao znatan doprinos vršenju mučenja u logorima, u kontekstu zaključka da je otvaranje logora bilo integralni dio Strateškog plana.⁵⁷⁵ U takvom kontekstu vjerovatnijim se čini zaključak da je logorsko osoblje, ako je znalo i za Brđaninove izjave i za okolnost da on nije osudio mučenje, takvo njegovo ponašanje moglo da shvati kao pokazatelj Brđaninovog odobravanja, te da je time bilo ohrabreno da vrši djela mučenja. Međutim, to nije jedini razuman zaključak koji se može izvesti.

286. Žalbeno vijeće smatra da postoje više nego oskudni dokazi u prilog zaključku da je Brđaninovo nedjelovanje, zajedno sa stavovima koje je iznio u javnosti, stvarno imalo efekat ohrabrenja osoblja u logorima i zatočeničkim objektima na vršenje djela mučenja. Isto se može reći i za zaključak da je osoblje u logorima i zatočeničkim objektima znalo za to da Brđanin navodno

---

⁵⁷⁴ Prvostepena presuda, par. 536: Brđanin je "znao da takvi logori i zatočenički objekti niču posvuda u Autonomnoj Regiji Krajina" (u kojem se upućuje na odjeljak VIII.C.6 Prvostepene presude); uslovi u nekim od tih logora i zatočeničkih objekata privukli su pažnju međunarodnih agencija i organizacija, kao i međunarodnih sredstava informisanja; o logorima i zatočeničkim objektima diskutovano se na sjednicama Kriznog štaba ARK-a; Vojo Kuprešanin (politički rukovodilac na nivou ARK-a) obišao je logor na Manjači; Adil Medić se generalu Taliću požalio na uslove u logoru na Manjači; više izvještaja u kojima se pominju takozvani "sabirni centri" nastalo je na podsticaj Stojana Župljanina, načelnika CSB-a.

⁵⁷⁵ Tužiočev podnesak respondenta, par. 6.265.

podržava njihove zločine mučenja. Žalbeno vijeće konstatuje da, čak i u kontekstu Strateškog plana, nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao doći do zaključka da su ovo jedini razumni zaključci koji se indirektnim putem mogu izvesti na osnovu dokaza.

(iii) Znanje o mučenju u logorima i zatočeničkim objektima

287. S obzirom na zaključak iz prethodnog odjeljka, tj. da je Pretresno vijeće pogriješilo kada je utvrdilo da je Brđanin počinio *actus reus* pomaganja i podržavanja mučenja u logorima i zatočeničkim objektima, Žalbeno vijeće ne smatra potrebnim da razmatra da li je Pretresno vijeće pogriješilo i kad je utvrdilo da je Brđanin znao za činjenicu da se u logorima i zatočeničkim objektima vrše zločini mučenja.

4. Zaključak

288. Žalbeno vijeće odbija Brđaninove tvrdnje u vezi sa stepenom težine bola koji mora biti nanijet da bi se smatralo da je nekom radnjom ostvareno mučenje, kao i tvrdnje kojima osporava utvrđeno činjenično stanje u vezi sa pojedinim konkretnim djelima mučenja. Međutim, Žalbeno vijeće konstatuje da je Pretresno vijeće pogriješilo kada je utvrdilo da je Brđanin odgovoran za pomaganje i podržavanje mučenja u logorima i zatočeničkim objektima.

289. Žalbeno vijeće stoga ukida Brđaninovu osuđujuću presudu za mučenje u dijelu u kojem je proglašen krivim za pomaganje i podržavanje djela mučenja u logorima i zatočeničkim objektima.⁵⁷⁶ Eventualan uticaj ove odluke na presudu o kazni biće razmotren u IX poglavlju ove Presude.

---

⁵⁷⁶ Djela mučenja o kojima je riječ popisana su u paragrafu 538 Prvostepene presude, konkretno: mučenje više civila bosanskih Muslimana u logoru "Kozila" početkom jula 1992., mučenje više bosanskih Muslimanki u logoru "Keraterm" u julu 1992., mučenje više bosanskih Muslimanki u logoru u Trnopolju u periodu od maja do oktobra 1992., mučenje više bosanskih Muslimanki u logoru u Omarskoj u junu 1992., mučenje više muškaraca bosanskih Muslimana u zgradi SUP-a u Tesliću, i mučenje više civila, bosanskih Muslimana i Hrvata, u Društvenom domu u Pribiniću u junu 1992. godine.

C. Zaključci u vezi sa progonom

1. Uvod

290. Pretresno vijeće je utvrdilo da je Brđanin pomagao i podržavao progon izvršen putem sljedećih djela: hotimičnim lišavanjem života,⁵⁷⁷ mučenjem,⁵⁷⁸ razaranjem imovine i vjerskih objekata,⁵⁷⁹ deportacijom i prisilnim premještanjem,⁵⁸⁰ fizičkim nasiljem,⁵⁸¹ silovanjima,⁵⁸² seksualnim zlostavljanjem,⁵⁸³ konstantnim ponižavanjem i degradiranjem,⁵⁸⁴ uskraćivanjem prava na slobodu kretanja⁵⁸⁵ i uskraćivanjem prava na propisan sudski postupak.⁵⁸⁶ Pretresno vijeće je takođe utvrdilo da je Brđanin poticao na zločin progona izvršen putem deportacije i prisilnog premještanja⁵⁸⁷ i da je naredio zločin progona izvršen putem uskraćivanja prava na zapošljavanje.⁵⁸⁸

291. Ove zaključke Pretresnog vijeća Brđanin osporava kako sa pravnog tako i sa činjeničnog aspekta.⁵⁸⁹ Žalbeno vijeće će redom obraditi svaku od tih tvrdnji.

2. Osporavanje pravne utemeljenosti zaključaka u vezi s djelima u osnovi progona

292. Brđanin tvrdi da djela fizičkog nasilja i uskraćivanja prava na zapošljavanje, na slobodu kretanja, na adekvatnu medicinsku pomoć i propisan sudski postupak ne konstituišu zločin mučenja ni zločin progona.⁵⁹⁰ On tvrdi i to da ta djela ne potpadaju pod nadležnost MKSJ-a zato što ne dosežu nivo “teških kršenja” međunarodnog humanitarnog prava (tvrdnje o greškama br. 154-158).⁵⁹¹

⁵⁷⁷ Prvostepena presuda, par. 1054.

⁵⁷⁸ Prvostepena presuda, par. 1054.

⁵⁷⁹ Prvostepena presuda, par. 1054.

⁵⁸⁰ Prvostepena presuda, par. 1054.

⁵⁸¹ Prvostepena presuda, par. 1061.

⁵⁸² Prvostepena presuda, par. 1061.

⁵⁸³ Prvostepena presuda, par. 1061.

⁵⁸⁴ Prvostepena presuda, par. 1061.

⁵⁸⁵ Prvostepena presuda, par. 1071.

⁵⁸⁶ Prvostepena presuda, par. 1075.

⁵⁸⁷ Prvostepena presuda, par. 1054.

⁵⁸⁸ Prvostepena presuda, par. 1067.

⁵⁸⁹ Žalbeno vijeće napominje da u svom Žalbenom podnesku (par. 301-302) Brđanin iznosi brojne tvrdnje o greškama i kaže da su “[z]aključci iznijeti u mnogim od tih paragrafa prodiskutovani zasebno u ovom podnesku”. Međutim, što se tiče tvrdnje o greškama br. 124-125, 130-132, 136-139 i 141-147, nije jasno na koje paragrafe Brđanin u njima misli. Pored toga, u svom odgovoru na Nalog Žalbenog vijeća za dostavljanje tabele od 24. jula 2006., dostavljenom 21. augusta 2006., Brđanin te tvrdnje o greškama u utvrđivanju činjeničnog stanja ne uključuje u one za koje tvrdi da je osuđujuća presuda na njima zasnovana, no da nisu mogle biti donijete van razumne sumnje. Žalbeno vijeće stoga ocjenjuje da se te tvrdnje o greškama mogu svrstati u kategoriju I i bez razmatranja odbaciti. Osim toga, Žalbeno vijeće ocjenjuje da je tvrdnja o grešci br. 140 obrađena prilikom razmatranja tvrdnje o greškama br. 30, 31 i 61, zato što je Brđaninova razrada tvrdnje br. 140 ograničena na upućivanje na diskusiju o potonjim tvrdnjama (Brđaninov žalbeni podnesak, par. 301).

⁵⁹⁰ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 311.

⁵⁹¹ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 311. U tvrdnji o grešci br. 152 (Brđaninov žalbeni podnesak, par. 308) Brđanin tvrdi i to da prijetnja silovanjem nije ni djelo seksualnog nasilja ni mučenja i da je Pretresno vijeće počinilo grešku u primjeni prava kada je donijelo suprotan zaključak (Prvostepena presuda, par. 516). U svom Žalbenom podnesku, Brđanin samo iznosi tvrdnju o toj grešci, bez ikakvog objašnjenja ili citiranja izvora za tu svoju tvrdnju. Brđanin ne objašnjava kako se to uklapa u zaključak iz Prvostepene presude u predmetu *Kvočka i drugi* (par. 561) da je “prijetnja silovanjem ili drugim oblicima seksualnog nasilja nesumnjivo nanijela tešku bol i patnju /.../ i stoga su se /.../ stekli elementi krivičnog djela mučenja”. Ovaj pravni zaključak Žalbeno vijeće je potvrdilo u Drugostepenoj presudi u predmetu *Kvočka i drugi* zauzevši stav da je “Pretresno vijeće smatralo da je uslov teške boli ili patnje

293. Tužilac odgovara da Brđanin nije obradio nijedan od pravnih zaključaka Pretresnog vijeća citiranih u Prvostepenoj presudi i jurisprudenciju na kojoj se oni temelje, tako da nije pokazao da je učinjena greška u primjeni prava.⁵⁹² Što se tiče argumenta da je Pretresno vijeće pogriješilo kada je zaključilo da fizičko nasilje predstavlja zločin progona, tužilac iznosi argument da je Pretresno vijeće primijenilo ispravan pristup jer postoji znatan korpus pravosudne prakse u prilog tom stavu.⁵⁹³ Nadalje, tužilac napominje da se Pretresno vijeće u predmetu *Stakić* bavilo istim djelima fizičkog nasilja u logorima u Omarskoj, “Keratermu” i Trnopolju i utvrdilo da ona predstavljaju zločin protiv čovječnosti.⁵⁹⁴

294. Pretresno vijeće je utvrdilo da se, s obzirom na kumulativni efekat uskraćivanja prava na zapošljavanje, na slobodu kretanja, na propisan sudski postupak i odgovarajuću ljekarsku njegu u kontekstu sukoba, radi o “temeljnim pravima” u svrhu utvrđivanja progona.⁵⁹⁵ Pored toga, “uskraćivanje tih prava /.../ ima jednaku težinu kao i druga djela navedena u članu 5 Statuta”, “ima značenje faktične diskriminacije” i “neposredni izvršioци provodili /su ga/ sa traženom diskriminacijom namjerom na rasnoj, vjerskoj i političkoj osnovi”.⁵⁹⁶ Slično tome, Pretresno vijeće je utvrdilo da su djela fizičkog nasilja počinjena nad bosanskim Muslimanima i bosanskim Hrvatima zatočenim u logorima i zatočeničkim objektima imala “isti nivo težine kao i drugi zločini protiv čovječnosti navedeni u članu 5 Statuta”, “faktični bil/a/ diskriminacion/a/” i “vršen/a/ sa namjerom diskriminacije protiv bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata na rasnoj, vjerskoj ili političkoj osnovi”.⁵⁹⁷

295. Brđanin tvrdi da uskraćivanje prava na zapošljavanje, na slobodu kretanja, na propisan sudski postupak i odgovarajuću ljekarsku njegu izlaze iz okvira nadležnosti MKSJ-a jer ne dosežu nivo “teških kršenja međunarodnog humanitarnog prava” shodno formulaciji ugrađenoj u član 1 Statuta.⁵⁹⁸ Ovom argumentu ovdje nema mjesta. Pretresno vijeće je utvrdilo da je tim djelima ostvaren progon, zločin naveden u Statutu, a progon je bez sumnje “teško kršenje”. Dakle, takva djela spadaju pod nadležnost MKSJ-a. Da li je konkretnim radnjama stvarno ostvaren progon utvrđuje se na osnovu konkretnih činjenica predmeta.

---

ispunjen u vezi sa svakim činjenično dokazanim incidentom iz Priloga A [koji sadrži prijetnje silovanjem i drugim oblicima seksualnog nasilja koje predstavljaju mučenje]” (Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 287, 291). Tvrdnja o grešci br. 152 stoga se odbacuje.

⁵⁹² Tužiočev podnesak respondenta, par. 7.49.

⁵⁹³ Tužiočev podnesak respondenta, par. 7.48.

⁵⁹⁴ Tužiočev podnesak respondenta, par. 7.48, gdje se upućuje na Prvostepenu presudu u predmetu *Stakić*, par. 786-790.

⁵⁹⁵ Prvostepena presuda, par. 1049. Budući da Brđanin za zločin progona nije osuđen na osnovu uskraćivanja ljekarske njege (*vidi* Prvostepenu presudu, par. 1076), ta konkretna tvrdnja neće se dalje razmatrati.

⁵⁹⁶ Prvostepena presuda, par. 1049.

⁵⁹⁷ Prvostepena presuda, par. 1006-1007.

⁵⁹⁸ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 311.

296. U jurisprudenciji je prihvaćeno da zločin progona može biti izvršen putem djela koja su navedena kao zločini u članu 5 Statuta ili u drugim članovima Statuta,⁵⁹⁹ kao i putem djela koja nisu navedena u Statutu.⁶⁰⁰ Žalbena vijeće podsjeća na to da se djela u osnovi progona iz člana 5(h) Statuta ne moraju nužno smatrati zločinima u međunarodnom pravu.⁶⁰¹ Da bi se djela koja kao krivično djelo nisu navedena u Statutu mogla smatrati zločinom progona iz člana 5(h) Statuta, ona moraju biti iste težine kao ostali zločini navedeni u članu 5 Statuta, bilo posmatrana pojedinačno bilo u kombinaciji sa drugim djelima.⁶⁰²

297. Žalbena vijeće stoga odbacuje Brđaninov argument da, sa pravnog aspekta, djela fizičkog nasilja i uskraćivanje prava na to da se ne uskraćuje zapošljavanje, kao i prava na slobodu kretanja i propisan sudski postupak izlaze van okvira nadležnosti MKSJ-a. Budući da je ovo jedini Brđaninov argument u pogledu načina na koji je Pretresno vijeće tumačilo pravo, te budući da on ne tvrdi da je Pretresno vijeće pogrešno utvrdilo činjenično stanje u slučajevima gdje je utvrdilo da je uskraćivanje tih prava imalo jednaku težinu kao zločini navedeni u članu 5 Statuta,⁶⁰³ Žalbena vijeće ovaj argument odbacuje.

3. Osporavanje utvrđenog činjeničnog stanja u vezi s pravom na propisan sudski postupak

298. Brđanin tvrdi da nijedno razumno pretresno vijeće ne bi moglo zaključiti da je bosanskim Muslimanima i bosanskim Hrvatima u opštinama ARK-a bilo uskraćeno pravo na propisan sudski postupak na diskriminacionom osnovu (tvrdnja o grešci br. 122).⁶⁰⁴ Brđanin kao argument iznosi to da je “pravno nedopustiva spekulacija” zaključiti da je dvojici svjedoka koje je navelo Pretresno vijeće, koji su ostali bez zaposlenja zato što se nisu odazvali pozivu za mobilizaciju, bilo uskraćeno pravo na sudski postupak na osnovu toga što su bili otpušteni na diskriminacionom osnovu.⁶⁰⁵ Nadalje, Brđanin tvrdi da tužilac ne može s jedne strane izlaziti s argumentom da je u opštinama vladao haos, a s druge da sudovi nisu funkcionisali kako treba.⁶⁰⁶ On obrazlaže i to da su ionako, i u

⁵⁹⁹ Vidi Drugostepenu presudu u predmetu *Krnojelac*, par. 219.

⁶⁰⁰ Vidi Drugostepenu presudu u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 321-323.

⁶⁰¹ Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 323.

⁶⁰² Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 321-323, Drugostepena presuda u predmetu *Naletilić*, par. 574, Drugostepena presuda u predmetu *Simić i drugi*, par. 177.

⁶⁰³ Iz njegove Najave žalbe i Žalbenog podneska jasno proizlazi da Brđanin ovaj zaključak osporava samo kao grešku u primjeni prava (Brđaninova najava žalbe, str. 40-42, Brđaninov žalbeni podnesak, par. 311: “ovi zaključci nisu ispravni s pravnog aspekta”).

⁶⁰⁴ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 299. Žalbena vijeće napominje i to da Brđanin odbacuje zaključke Pretresnog vijeća iz par. 1037 i 1041 Prvostepene presude (Brđaninov žalbeni podnesak, par. 298, tvrdnje o greškama br. 120 i 121). On upućuje na str. 47 svog Žalbenog podneska, na kojoj je dio njegove diskusije o otpuštanjima u ARK-u u okviru tvrdnje o grešci br. 39. Budući da se osim ovoga ne daje nikakvo obrazloženje, Žalbena vijeće te tvrdnje o greškama bez razmatranja odbacuje u okviru goreopisanih kategorija 2 i 8.

⁶⁰⁵ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 299. Brđanin zapravo izjavljuje: “Pravno je nedopustiva spekulacija preskočiti sa uskraćivanja propisanog sudskog postupka na otpuštanje na diskriminacionom osnovu.” Budući da Brđanin tvrdi i to da nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao donijeti zaključak da je bilo uskraćivanja prava na propisan sudski postupak, Žalbena vijeće pretpostavlja da se on ovdje zabunio i u interesu pravičnosti ispravlja njegovu grešku.

⁶⁰⁶ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 299.

normalnim okolnostima, za rješavanje postupka pred banjalučkim sudom obično bila potrebna tri mjeseca.⁶⁰⁷ On napominje da nisu izvedeni nikakvi dokazi o situaciji u drugim opštinama.⁶⁰⁸

299. Tužilac nije odgovorio na ove navode.

300. Pretresno vijeće je utvrdilo da je bosanskim Muslimanima i bosanskim Hrvatima u opštinama ARK-a pravo na propisan sudski postupak bilo uskraćeno na diskriminacionom osnovu.⁶⁰⁹ Pretresno vijeće je svoju logiku zasnovalo na sljedećim premisama: da su Bosanski Muslimani i bosanski Hrvati bili bespravno hapšeni i zatočavani u logore i zatočeničke objekte bez gotovo ikakvog sudskog postupka,⁶¹⁰ da su se morali odricati svoje imovine bez ikakve pravne procedure, a često i bez ikakve nadoknade,⁶¹¹ te da sudovi nikad nisu uzeli u postupak većinu parnica koje su pokrenuli bosanski Muslimani i bosanski Hrvati po otpuštanju s radnog mjesta.⁶¹²

301. Žalbeno vijeće napominje da Brđanin osporava samo dokaze o tome da sudovi nikad nisu uzeli u postupak većinu parnica koje su pokrenuli bosanski Muslimani i bosanski Hrvati po otpuštanju s radnog mjesta. Ovaj argument se stoga odbacuje bez razmatranja u okviru goreopisane kategorije 6.⁶¹³

302. Sugerisući da su kaos i neefikasnost doveli do ovog prividnog uskraćivanja prava na sudski postupak, Brđanin se poziva na iskaz svjedoka Džonlića. Svjedok Džonlić je stvarno izjavio da je, u normalnim okolnostima, lokalnim sudovima obično bilo potrebno tri mjeseca za rješavanje predmeta. Međutim, on je izjavio i to da, ukoliko bi se stranka direktno obratila nekom sudskom organu, rasprava bi odmah bila zakazana.⁶¹⁴ Svjedok je napomenuo da se to nije dogodilo ni u jednom od predmeta koje je naveo.⁶¹⁵ Naposljetku je izjavio da nije dobio nikakav odgovor ni po kojoj od žalbi koje je podnio.⁶¹⁶

303. Iz gorenavedenih razloga, Žalbeno vijeće konstatuje da Brđanin nije pokazao zašto nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao van razumne sumnje utvrditi da je bosanskim

⁶⁰⁷ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 299.

⁶⁰⁸ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 299.

⁶⁰⁹ Prvostepena presuda, par. 1045.

⁶¹⁰ Prvostepena presuda, par. 1044.

⁶¹¹ Prvostepena presuda, par. 1045.

⁶¹² Prvostepena presuda, par. 1045.

⁶¹³ U svakom slučaju, Brđanin nije pokazao ni zašto se dokazi koje osporava ne mogu smatrati potkrepom dotične izjave. On tvrdi da iskazi svjedoka na koje se pozvalo Pretresno vijeće pokazuju samo to da su ljudi ostajali bez posla zato što su se oglušili o naređenje o mobilizaciji. Ta tvrdnja nije tačna, *vidi* Amir Džonlić, T. 2335-2336 (koji je izjavio da su sve tužbe koje je podigao u ime bosanskih Muslimana i Hrvata kako bi se oni vratili na svoja radna mjesta poslije otkaza ostale bez rezultata), i Jasmin Odobašić, T. 15114-15115 (koji jeste izjavio da su bosanski Muslimani i Hrvati otpušteni zato što se nisu odazvali na mobilizaciju, no posvjedočio je i to da ne zna da je ijedan pokušaj bosanskih Muslimana i Hrvata koji su pokrenuli sudske postupke protiv svojih bivših poslodavaca urodio rezultatom).

⁶¹⁴ Amir Džonlić, T. 2335.

⁶¹⁵ Amir Džonlić, T. 2335.

⁶¹⁶ Amir Džonlić, T. 2335.

Prijevod

Muslimanima i Hrvatima u opštinama ARK-a bilo uskraćeno pravo na propisan sudski postupak na diskriminacionom osnovu. Dakle, tvrdnja o grešci br. 122 odbacuje se.

D. Zaključci u vezi sa deportacijom i prisilnim premještanjem

304. Pretresno vijeće je utvrdilo da Brđanin odgovara za poticanje, pomaganje i podržavanje zločina protiv čovječnosti izvršenog putem deportacije kako je sankcionisano članom 5(d) Statuta i prisilnog premještanja kako je sankcionisano članom 5(i) Statuta.⁶¹⁷ Brđanin se na te zaključke žalio (tvrdnje o greškama br. 101-109).⁶¹⁸

1. Zaključak da je Brđanin pomagao i podržavao djela deportacije i prisilnog premještanja

305. Brđanin navodi da je Pretresno vijeće pogriješilo kada je utvrdilo je on pomagao i podržavao počinjenje krivičnog djela deportacije i prisilnog premještanja.⁶¹⁹ Brđanin tvrdi da na osnovu dokaza predočenih u ovom predmetu takav zaključak ne bi van razumne sumnje donijelo nijedno razumno pretresno vijeće.⁶²⁰

306. Ove tvrdnje o greškama odbacuju se bez razmatranja u okviru goreopisanih kategorija 3 i 6.

2. Zaključak da je Brđanin poticao na djela deportacije i prisilnog premještanja

307. Brđanin tvrdi da za zaključak Pretresnog vijeća da je on poticao na zločine deportacije i prisilnog premještanja ne postoji podloga u dokazima i da je zaključak nerazuman jer Pretresno vijeće nije uputilo ni na kakve dokaze o poticanju ni objasnilo zašto su prisilno premještanje i deportacija vršeni prije nego što je Krizni štab ARK-a počeo djelovati.⁶²¹ Brđanin takođe navodi da je Pretresno vijeće pogriješilo kada je utvrdilo da je on namjeravao da počinjenje zločina deportacije i prisilnog premještanja inicira prihvatanjem, provođenjem i koordinacijom Strateškog plana za koji je znao da se može provesti samo putem sile i straha.⁶²² On tvrdi da nijedan od tih zaključaka nije van razumne sumnje.⁶²³

308. Brđanin iznosi argument da je Pretresno vijeće pogriješilo kada je zaključilo da su odluke Kriznog štaba ARK-a od 28. i 29. maja 1992. opštinskim vlastima i policiji, koje su ih provodile, dale podstrek da počine i potiču na počinjenje zločina deportacije i prisilnog premještanja od tih

⁶¹⁷ Prvostepena presuda, par. 583, *vidi i* par. 571-582. Budući da su navodi Optužnice vrlo precizni, Pretresno vijeće nije razmatralo događaje "u kojima lica nisu premješšana u Travnik ili Karlovac, već na druga odredišta", ograničivši razmatranje deportacije samo na odvođenje ljudi u Karlovac, a razmatranje prisilnog premještanja samo na odvođenje ljudi u Travnik (Prvostepena presuda, par. 546).

⁶¹⁸ Što se tiče tvrdnje o greškama br. 101 i 107, koje se odnose na Agenciju za preseljavanje, Brđanin samo upućuje na svoju diskusiju o Agenciji u okviru žalbenih navoda u vezi sa preseljavanjem stanovništva (tvrdnja o grešci br. 40, Brđaninov žalbeni podnesak, par. 183-195). Te argumente Žalbeno vijeće je odbacilo na drugom mjestu u ovoj presudi. *Vidi supra*, par. 212.

⁶¹⁹ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 283-288. Žalbeno vijeće napominje da tvrdnje o grešci br. 102, u obliku kako je Brđanin obrazlaže u Najavi žalbe (tj. da dokazi ne daju osnov za zaključak van razumne sumnje da su odluke Kriznog štaba ARK-a od 28. i 29. maja 1992. za opštinske organe vlasti i policiju koji su ih provodili bile podsticaj za vršenje zločina deportacije i prisilnog premještanja od tih datuma nadalje) nema u njegovom Žalbenom podnesku. Tvrdnja o grešci br. 102 stoga se razmatra zajedno sa tvrdnjom o grešci br. 101. Pored toga, u svom Žalbenom podnesku, Brđanin preostale greške ne navodi zasebno nego sve zajedno.

⁶²⁰ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 284.

⁶²¹ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 283-284, 287, gdje se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 577.

⁶²² Brđaninov žalbeni podnesak, par. 283-284, 286, gdje se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 575.

⁶²³ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 284.

datuma nadalje.⁶²⁴ Naprotiv, Brđanin sugerše da odluke od 28. i 29. maja nisu bile nalog za deportaciju ili prisilno premještanje, nego “prosto za fer razmjenu” ljudi koji su htjeli da odu.⁶²⁵ On ističe da su nesrbi napuštali teritoriju ARK-a već mnogo prije datuma tih proglosa. On sumnja da bi nesrbi prestali odlaziti 27. maja 1992. da nije bilo odluka od 28. i 29. maja.⁶²⁶ Tvrdi da je nemoguće utvrditi koji su odlasci uzrokovani odlukama od 28. i 29. maja, a koji su motivisani drugim razlozima, kao i da činjenica da Pretresno vijeće nije obrazložilo ni objasnilo te odlaske njegov zaključak čini nerazumnim.⁶²⁷

309. Tužilac odgovara da je Pretresno vijeće odluke od 28. i 29. maja ispitalo u kontekstu drugih dokaza – uključujući i nepodnošljivu situaciju stvorenu za nesrbe i propagandnu kampanju koju je organizovao sam Brđanin – i ispravno zaključilo da su te odluke bile svjestan podstrek na deportaciju i prisilno premještanje.⁶²⁸ Tužilac ističe da je Pretresno vijeće donijelo zaključke samo u vezi s deportacijama koje su izvršene po objavljivanju odluka od 28. i 29. maja,⁶²⁹ odnosno koje su bile neposredna posljedica djelovanja Kriznog štaba ARK-a.⁶³⁰ Tužilac tvrdi da je stoga za zaključke Pretresnog vijeća irelevantno da li su neki nesrbi teritoriju ARK-a napustili već prije objavljivanja odluka od 28. i 29. maja,⁶³¹ odnosno da li su neki drugi pojedinci teritoriju ARK-a napustili iz nekih drugih razloga.⁶³²

310. Tužilac uglavnom Brđaninov argument tumači kao tvrdnju da nije bilo poticanja, zasnovanu na tome da cijeli niz deportacija i prisilnih premještanja treba da se shvati kao “jedinstveni zločin” jer su im prethodile neke druge deportacije i prisilna premještanja sa teritorije ARK-a.⁶³³ Tužilac iznosi argument da činjenica da su u različitim trenucima drugi ljudi počinili slične zločine ili poticali na njihovo činjenje nije relevantna za utvrđivanje osnova odgovornosti u pogledu konkretnog slučaja raseljavanja i da iz tog razloga premještanja izvršena prije odluka iz maja 1992. nisu prepreka da se potvrdi Brđaninovo poticanje tokom maja 1992. godine i kasnije.⁶³⁴

⁶²⁴ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 283-285, gdje se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 574, 575, 577-580, 582.

⁶²⁵ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 283-285 (argument uz tvrdnju o grešci br. 102).

⁶²⁶ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 285.

⁶²⁷ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 285, 287.

⁶²⁸ Tužιοčev podnesak respondenta, par. 6.275, gdje se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 255, 574.

⁶²⁹ Tužιοčev podnesak respondenta, par. 6.276. Pretresno vijeće se izjasnilo samo u vezi sa incidentima prisilnog iseljavanja nesrba do kojih je došlo *poslije* donošenja tih odluka (Prvostepena presuda, par. 576, fusnota 1480).

⁶³⁰ Tužιοčev podnesak respondenta, par. 6.276.

⁶³¹ Tužιοčev podnesak respondenta, par. 6.276-6.277.

⁶³² Tužιοčev podnesak respondenta, par. 6.277.

⁶³³ Tužιοčev podnesak respondenta, par. 6.279.

⁶³⁴ Tužιοčev podnesak respondenta, par. 6.280.

311. Pretresno vijeće je utvrdilo da je Brđanin poticao na počinjenje zločina prisilnog premještanja u Travnik i deportacija u Karlovac koje su izvršene poslije objavljivanja odluka od 28. i 29. maja.⁶³⁵

312. Pretresno vijeće je uzelo u obzir okolnost da su odluke Kriznog štaba ARK-a – za koje se odgovornost može pripisati Brđaninu – predstavljale “neposredno podsticanje na deportaciju i prisilno premještanje stanovnika nesrpske nacionalnosti sa teritorije ARK-a”.⁶³⁶ Ovim zaključkom ispunjen je uslov postojanja objektivnog elementa poticanja (navođenja druge osobe na počinjenje krivičnog djela);⁶³⁷ Pretresno vijeće izričito je izjavilo da su odluke Kriznog štaba ARK-a bile podstrek za činjenje tih zločina.⁶³⁸ Pored toga, Pretresno vijeće je izričito izjavilo da je Brđanin namjeravao da inicira počinjenje tih zločina, a tim zaključkom ispunjen je i uslov postojanja subjektivnog elementa.⁶³⁹

313. Pretresno vijeće je zaključilo da su odluke od 28. i 29. maja bile znak opštinskim vlastima i policiji za vršenje zločina deportacije i prisilnog premještanja od tih datuma nadalje.⁶⁴⁰ Utvrđeno je da su te odluke provodili opštinski organi vlasti i policija.⁶⁴¹

314. Brđanin iznosi dva argumenta, i to: (1) da je Pretresno vijeće pogriješilo zasnivajući svoj zaključak na odlukama od 28. i 29. maja i (2) u obrazloženju Pretresno vijeće ne daje nikakvo

⁶³⁵ Prvostepena presuda, par. 360, 576-577. Pretresno vijeće se nije uvjerilo da je bilo koja od drugih odluka Kriznog štaba ARK-a bila poticaj na deportaciju ili prisilno premještanje (Prvostepena presuda, par. 581). Pretresno vijeće je utvrdilo i to da je Brđanin odgovoran za poticanje na progon na osnovu izvršenih djela deportacije i prisilnog premještanja (Prvostepena presuda, par. 1054). Pretresno vijeće nije Brđaninu pripisalo odgovornost za poticanje drugih krivičnih djela navedenih u Optužnici (Prvostepena presuda, par. 467 (istrebljenje i hotimično lišavanje života), 526 (mučenje), 661 (bezobzirno razaranje gradova, naselja i sela, pustošenje koje nije opravdano vojnom nuždom) i 671 (uništavanje ili hotimično nanošenje štete vjerskim ustanovama)).

⁶³⁶ Prvostepena presuda, par. 574.

⁶³⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 27, 32.

⁶³⁸ Prvostepena presuda, par. 574.

⁶³⁹ Prvostepena presuda, par. 575.

⁶⁴⁰ Prvostepena presuda, par. 574. DP P211 je Odluka Kriznog štaba ARK-a od 28. maja 1992. (br. 03-361/92), koju je Brđanin potpisao 29. maja 1992., i u kojoj stoji sljedeće: “Ukoliko žele da napuste, odnosno da se isele sa područja Autonomne Regije Krajina, pripadnici muslimanske i hrvatske nacionalnosti odnosno stranke SDA i HDZ /.../ moraju omogućiti ugroženom srpskom narodu, na kome se vrši nevideni genocid, kolektivno preseljenje u njihova mjesta, tj. mora se omogućiti zamjena po principu reciprociteta.” DP P227 izvadak je iz *Službenog glasnika ARK-a* od 5. juna 1992. s objavljenim tekstom Odluke br. 03-364/92 od 29. maja 1992. koja sadrži zaključak Kriznog štaba ARK-a u kojem, između ostalog, stoji sljedeće: “Odlučeno je da se svim Muslimanima i Hrvatima, koji to žele, omogući iseljavanje sa područja Autonomne Regije Krajina, ali pod uslovom da se i Srbima, nastanjenim van srpskih autonomnih oblasti i regija, takođe dozvoli preseljavanje na teritorije Srpske Republike Bosne i Hercegovine, odnosno Autonomne Regije Krajine. Na ovaj način organizovano bi se izvršila razmjena stanovništva, tačnije, preseljavanje iz jednih u druge krajeve bivše SR BiH [Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine].” (*Vidi* Prvostepenu presudu, par. 249).

⁶⁴¹ Prvostepena presuda, par. 574. Dokazom da su opštinski organi provodili te odluke Pretresno vijeće je smatralo DP P1869 (Zapisnik sa 24. sjednice Kriznog štaba opštine Petrovac, datiran 3. juna 1992.), DP P957 (Saopštenje /Kriznog štaba/ Skupštine opštine Ključ od 4. juna 1992.), i DP P690 (Zaključci Kriznog štaba Sanskog Mosta usvojeni na sjednici od 23. juna 1992. godine.). Pretresno vijeće je pored toga razmotrilo i izvještaj Komisije za obilazak opština i SJB Prijedor, Bosanski Novi i Sanski Most podnijet CSB-u (DP P717), u kojem se zaključuje da je iseljavanje bosanskih Muslimana i Hrvata iz Bosanske krajine rezultat kako odluka Kriznog štaba ARK-a o preseljavanju, tako i kasnije donošenih opštinskih odluka o provođenju tog političkog programa (Prvostepena presuda, par. 251). DP P380, izvještaj 1. KK o “tekućoj političkoj i bezbjednosnoj situaciji”, naslovljen na Komandu i datiran 1. juna 1992., takođe je potvrda provođenja tih odluka.

objašnjenje o nesrbima koji su teritoriju ARK-a napustili prije objavljivanja tih odluka. Žalbena vijeće će razmotriti oba argumenta.⁶⁴²

315. Pretresno vijeće nije bilo mišljenja da je proces iniciran odlukama od 28. i 29. maja bila samo razmjena ljudi koji su željeli da odu.⁶⁴³ Naprotiv, ono je razmotrilo kontekst unutar kojeg su te odluke objavljene i utvrdilo da su nesrbi koji su napustili teritoriju ARK-a to učinili zato što im je “jedini izbor bio /.../ bijeg”, jer bi u suprotnom bili izvrgnuti “nepodnošljivi[m] uslov[ima] koje su im nametnule vlasti bosanskih Srba”, uključujući granatiranje, pljačkanje, otpuštanja s radnog mjesta, rušenje njihovih kuća i naselja, te druga krivična djela vršena nad njima.⁶⁴⁴ Nesrbi su morali tražiti dozvole za odlazak, a nerijetko su se morali odreći svoje imovine bez naknade.⁶⁴⁵ To se događalo upravo u razdoblju kada je Brđanin u javnosti nastupao sa ostrašćenim i diskriminacijskim izjavama u kojima je pozivao na odlazak nesrpskog stanovništva sa teritorije ARK-a,⁶⁴⁶ za koje je Pretresno vijeće ocijenilo da predstavljaju neposredne prijetnje nesrpskom stanovništvu.⁶⁴⁷

316. Gledano u kontekstu tih događaja (i dokaza kojima su oni potvrđeni), Žalbena vijeće smatra da Brđanin nije dokazao u čemu je Pretresno vijeće pogriješilo kada je utvrdilo da su odluke od 28. i 29. maja vlastima koje su ih provodile bile podstrek da počevši od tih datuma vrše zločine deportacije i prisilnog premještanja. Brđaninov argument se stoga odbija.

317. Što se tiče Brđaninovog navoda da Pretresno vijeće u obrazloženju ne daje nikakvo objašnjenje u vezi s odlascima nesrba sa teritorije ARK-a prije objavljivanja predmetnih odluka, Žalbena vijeće smatra da je taj argument neosnovan. Pretresno vijeće je vrlo eksplicitno Brđaninu pripisalo odgovornost za djela deportacije (u vezi s odvođenjem ljudi u Karlovac) i prisilnog premještanja (u vezi s odvođenjem ljudi u Travnik) koja su se dogodila poslije objavljivanja odluka od 28. i 29. maja.⁶⁴⁸ Pritom je Pretresno vijeće razmotrilo odluke od 28. i 29. maja i pokušalo utvrditi u kolikoj mjeri se one mogu pripisati Brđaninu.⁶⁴⁹ Pored toga, Vijeće je razmotrilo Brđaninove javne izjave,⁶⁵⁰ njegovo prihvatanje Strateškog plana,⁶⁵¹ njegovu ulogu u osnivanju Agencije,⁶⁵² te ranije odluke Kriznog štaba ARK-a o razoružanju.⁶⁵³

⁶⁴² Što se tiče Brđaninove tvrdnje da je Pretresno vijeće pogriješilo kada je utvrdilo da je on imao namjeru navođenja na krivična djela deportacije i prisilnog premještanja na osnovu toga što je usvojio, provodio i vršio koordinaciju u vezi sa Strateškim planom za koji je znao da se može provoditi samo putem sile i straha (Brđaninov žalbeni podnesak, par. 283-284, 286 (tvrdnja o grešci br. 103), gdje se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 575), Žalbena vijeće napominje da je to puka tvrdnja koja nije potkrijepljena nikakvim argumentima, te je stoga odbija bez daljnje analize.

⁶⁴³ Brđaninove argumente kojima on osporava Odluku od 28. i 29. maja Žalbena vijeće je već razmotrilo u vezi sa tvrdnjom o grešci br. 40, *supra*, par. 212.

⁶⁴⁴ Prvostepena presuda, par. 255, 551.

⁶⁴⁵ Prvostepena presuda, par. 254.

⁶⁴⁶ Prvostepena presuda, par. 323-332, 574.

⁶⁴⁷ Prvostepena presuda, par. 578.

⁶⁴⁸ Prvostepena presuda, par. 576.

⁶⁴⁹ Prvostepena presuda, par. 572.

⁶⁵⁰ Prvostepena presuda, par. 574, 578.

318. U obrazloženju Pretresnog vijeća ne može se naći osnov za postulat koji iznosi Brđanin, odnosno, da bi odlazak nesrba prestao 27. maja 1992. da nije bilo odluka od 28. i 29. maja. Naprotiv, Pretresno vijeće je Brđaninu odgovornost za te zločine pripisalo na osnovu više faktora. Jedan od tih faktora bile su i te odluke, za koje je Vijeće smatralo da su bile podstrek na odlazak u periodu nakon što su bile objavljene i koje – zajedno sa drugim faktorima – pokazuju Brđaninovu krivičnu odgovornost. Odlasci nesrba jesu počeli prije objavljivanja tih odluka, ali ti raniji odlasci irelevantni su za osuđujuću presudu koja je Brđaninu izrečena za deportacije i premještanja do kojih je došlo poslije odluka od 28. i 29. maja. Pretresno vijeće stoga nije imalo obavezu da se na njih osvrne u svom obrazloženju.

319. Žalbeno vijeće konstatuje da činjenica da je odlazaka nesrba sa teritorije ARK-a bilo i prije odluka od 28. i 29. maja nije nespojiva sa Brđaninovom odgovornošću za poticanje tih zločina poslije tih datuma. Pretresno vijeće nije pogriješilo utoliko što nije razmotrilo odlazak nesrba u periodu prije odluka od 28. i 29. maja. Brđaninov argument stoga se odbija.

3. Zaključak

320. Žalbeno vijeće konstatuje da Brđanin nije dokazao da nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi utvrdio da je on odgovoran za poticanje i pomaganje i podržavanje zločina protiv čovječnosti putem deportacije na osnovu člana 5(d) Statuta i putem prisilnog premještanja na osnovu člana 5(i) Statuta.

---

⁶⁵¹ Prvostepena presuda, par. 575.

⁶⁵² Prvostepena presuda, par. 580.

⁶⁵³ Prvostepena presuda, par. 579.

E. Zaključci u vezi uništavanjem imovine

321. Pretresno vijeće je utvrdilo da je Brđanin kriv za pomaganje i podržavanje dva zločina: (1) bezobzirnog razaranja gradova, naselja i sela ili pustošenja koje nije opravdano vojnom nuždom i (2) uništavanja ili hotimičnog nanošenja štete vjerskim ustanovama.⁶⁵⁴ Vijeće je bilo mišljenja da su te zločine počinile snage bosanskih Srba u kontekstu oružanih napada na nesrpske gradove, sela i naselja navedene u Presudi poslije 9. maja 1992., dana kada je Krizni štab ARK-a objavio svoju prvu odluku o razoružavanju.⁶⁵⁵ Brđanin se na te zaključke žalio.

1. Bezobzirno razaranja gradova, naselja i sela koje nije opravdano vojnom nuždom

322. Brđanin tvrdi da nijedno razumno pretresno vijeće ne bi moglo utvrditi van razumne sumnje da su snage bosanskih Srba odgovorne za bezobzirno razaranja na jedanaest lokacija opisanih u Prvostepenoj presudi (tvrdnja o grešci br. 110)⁶⁵⁶ zato što dokazi ukazuju na to da za ta razaranja nisu odgovorne snage bosanskih Srba.⁶⁵⁷ On iznosi i argument da su svi Srbi u regiji nosili uniforme pa je bilo nemoguće razlikovati civile od pripadnika vojnih snaga.⁶⁵⁸

323. Tužilac odgovara da Brđanin pogrešno karakteriše izraz “snage bosanskih Srba”, koji se ne odnosi na posebno geografsko porijeklo ni nacionalnu pripadnost⁶⁵⁹ i samo je skraćeni način označavanja vojnih, paravojnih ili drugih oružanih formacija ili pojedinaca odgovornih za krivična djela navedena u Optužnici.⁶⁶⁰

324. Brđanin odgovara da, budući da se u Optužnici spominju samo snage bosanskih Srba (a ne JNA, hrvatski Srbi, paravojne jedinice iz Srbije ili obični kriminalci⁶⁶¹), on može biti odgovoran

⁶⁵⁴ Prvostepena presuda, par. 639, 669 (bezobzirno razaranja) i 658, 677 (uništavanje ili hotimično nanošenje štete vjerskim ustanovama). Brđaninu je pripisana odgovornost po članu 3 Statuta, po stavovima (b), tj. za “bezobzirno razaranja gradova, naselja ili sela, ili pustošenje koje nije opravdano vojnom nuždom” i 3(d), tj. za “zauzimanje, uništavanje ili hotimično oštećivanje vjerskih, dobrotvornih i obrazovanih ustanova, ustanova namijenjenih umjetnosti i nauci, istorijskih spomenika i umjetničkih i naučnih djela”.

⁶⁵⁵ Prvostepena presuda, par. 669-670.

⁶⁵⁶ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 290, gdje se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 603-635; Brđaninova najava žalbe, par. 112, gdje se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 636. Deset konkretnih lokacija na koje Brđanin upućuje jesu: Banja Luka, Bosanska Krupa, Bosanski Novi, Bosanski Petrovac, Čelinac, Donji Vakuf, Prnjavor, Sanski Most, Šipovo i Teslić. Čini se da se radi o grešci jer je Brđanin po toj tački zapravo osuđen za djela razaranja u jedanaest opština, odnosno u opštinama Banja Luka, Bosanska Krupa, Bosanski Novi, Bosanski Petrovac, Čelinac, Donji Vakuf, Ključ, Kotor-Varoš, Prijedor, Sanski Most i Teslić.

⁶⁵⁷ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 290, fusnota 238, upućuje na iskaz svjedoka koji je izjavio da su u Bosanskoj Krupi napadači opisivani kao “Beli orlovi” iz Srbije (T. 17289). U Brđaninovom žalbenom podnesku, u fusnoti 239 (tvrdnja o grešci br. 110), spominje se da je svjedok BT-50 u svom iskazu navodno izjavio, u vezi sa Bosanskim Novim, da je svaki Srbin nosio uniformu i da je bilo nemoguće razlikovati civile od vojnih lica; Brđanin nije naveo broj stranice za taj citat. Govoreći o svjedoku BT-87 (DP P1643, str. 00942599) Brđanin tvrdi da su u Bosanskom Novom napadačke snage opisivane kao vojnici iz Hrvatske. U Brđaninovom žalbenom podnesku, par. 290, fusnota 241, spominje se svjedok BT-51, koji je u svom iskazu izjavio, u vezi sa Prnjavorom, da je cijelo srpsko stanovništvo obuklo uniforme (DP P1784, str. 00635472) i da je zbog toga bilo “teško” razlučiti ko su uniformisani civili, a ko pripadnici snaga bosanskih Srba. Brđaninov žalbeni podnesak, par. 290, fusnota 242, odnosi se na opis učestvovanja 6. sanske brigade koji je dao jedan svjedok, ali se napominje da ni taj svjedok, kao ni svjedok BT-15, nisu identifikovali snage koje su učestvovala u napadu na Sanski Most kao snage bosanskih Srba.

⁶⁵⁸ Brđaninov žalbeni podnesak, fusnote 239 i 241.

⁶⁵⁹ Tužιοčev podnesak respondenta, par. 6.214.

⁶⁶⁰ Tužιοčev podnesak respondenta, par. 6.215.

⁶⁶¹ Brđaninov podnesak respondenta, par. 58.

samo za zločine koje su izvršili pojedinci s kojima je on bio povezan, a ta kategorija isključuje Srbe izvan Bosne.⁶⁶²

325. Žalbeno vijeće je već prodiskutovalo značenje izraza “snage bosanskih Srba” u smislu kako ga koriste tužilac i Pretresno vijeće kada je odbacilo isti taj Brđaninov argument iznijet u vezi s jednim drugim zločinom.⁶⁶³ Dakle, Brđaninov argument da on može biti odgovoran samo za zločine koje su izvršili “bosanski” Srbi, isključujući Srbe izvan Bosne, ne usvaja se.

326. Žalbeno vijeće napominje da je Brđanin iznio i dodatni argument da nijedno razumno pretresno vijeće ne bi moglo utvrditi van razumne sumnje da su snage bosanskih Srba odgovorne za uništavanje i otuđivanje imovine na deset konkretnih lokacija. Što se tiče šest od tih lokacija, Brđaninovi navodi su puke nepotkrijepljene tvrdnje bez ikakvog upućivanja bilo na koji od dokaza koje je Pretresno vijeće razmatralo. Argumenti u vezi s tim konkretnim lokacijama iz tog su razloga odbačeni bez razmatranja u okviru goreopisane kategorije 4.⁶⁶⁴ Što se tiče preostale četiri lokacije, Brđanin je uputio barem na neke od dokaza potkrepljujući svoje tvrdnje.

327. Prva od tih lokacija je Bosanska Krupa, u vezi s kojom Brđanin navodi da je svjedok Jadranko Šaran identifikovao napadače kao “Bele orlove” iz Srbije. Ne samo da je ova referenca netačna,⁶⁶⁵ nego je svjedok Jadranko Šaran zapravo izjavio sljedeće: “‘Bijeli orlovi’, znači, bili su na tome prostoru po padu, znači, Bosanske Krupe”,⁶⁶⁶ nakon izvođenja jednog pješadijskog napada uz podršku artiljerije.⁶⁶⁷ Brđanin je pogrešno okarakterisao iskaz ovog svjedoka, koji niti identifikuje “Bele orlove” kao napadače na Bosansku Krupu niti pobija zaključak Pretresnog vijeća da su snage bosanskih Srba 22. aprila 1992. napale Bosansku Krupu. Međutim, Žalbeno vijeće *proprio motu* poništava Brđaninovu osuđujuću presudu za pomaganje i podržavanje zločina bezobzirnog razaranja ili pustošenja koje nije opravdano vojnom nuždom u opštini Bosanska Krupa.⁶⁶⁸ Pretresno vijeće je utvrdilo da je Brđanin odgovoran samo za one zločine bezobzirnog razaranja ili pustošenja koje nije opravdano vojnom nuždom koji su izvršeni “u kontekstu oružanog napada ... poslije 9. maja 1992.” godine.⁶⁶⁹ Budući da je napad na Bosansku Krupu izvršen 22.

⁶⁶² Brđaninov podnesak respondenta, par. 59.

⁶⁶³ *Vidi supra*, par. 232-239.

⁶⁶⁴ Tih šest lokacija jesu: Banja Luka, Bosanski Petrovac, Čelinac, Donji Vakuf, Šipovo i Teslić.

⁶⁶⁵ Brđanin (Brđaninov žalbeni podnesak, fusnota 238) upućuje na iskaz svjedoka Jadranka Šarana, T. 17289. Svjedok Jadranko Šaran na naznačenoj stranici transkripta nije izjavio ništa slično.

⁶⁶⁶ Svjedok Jadranko Šaran, T. 17223.

⁶⁶⁷ Svjedok Jadranko Šaran, T. 17288-17289.

⁶⁶⁸ *Vidi* Prvostepenu presudu, par. 670 (zaključak da je Brđanin pomagao i podržavao bezobzirno razaranja ili pustošenje koje nije opravdano vojnom nuždom u Bosanskoj Krupi).

⁶⁶⁹ Prvostepena presuda, par. 669.

aprila 1992., Pretresno vijeće je pogriješilo kad je svrstalo ovaj incident među djela bezobzirnog razaranja gradova, naselja i sela na kojima je zasnovalo Brđaninovu osuđujuću presudu.⁶⁷⁰

328. Druga sporna lokacija je Bosanski Novi, u vezi s kojim Brđanin upućuje na iskaz svjedoka BT-50, koji je izjavio da su svi Srbi nosili uniforme i da je zbog toga bilo nemoguće razlikovati civile od pripadnika vojnih snaga,⁶⁷¹ i svjedoka BT-87, koji je napadačke snage opisao kao vojnike iz Hrvatske.⁶⁷² Svjedok BT-50 zaista je izjavio da “[d]o tog trenutka više nije bilo Srba kao civila. I mladi i stari su bili u uniformi”.⁶⁷³ Međutim, svjedok BT-50 dosljedno je govorio o djelovanju “Srba” tokom napada i posvjedočio da se mogla “vidjeti srpska vojska koja se spuštala sa brda prema Suhaći i Srbi su počeli da pljačkaju prazne kuće”.⁶⁷⁴ Svjedok BT-87, koga Brđanin pogrešno citira, u svom iskazu je rekao da je “/č/uo /.../ neke informacije o tome da su srpske snage raspoređene u /.../ selu došle iz Hrvatske”.⁶⁷⁵ Ni iskaz svjedoka BT-50 ni iskaz svjedoka BT-87 ne opovrgavaju osnov za zaključak Pretresnog vijeća da su “snage bosanskih Srba” napale Bosanski Novi u junu 1992. godine.

329. Žalbeno vijeće neće razmatrati zaključke o činjenicama Pretresnog vijeća u vezi sa trećom (Prnjavor) i četvrtom (Sanski Most) lokacijom koje Brđanin osporava. Brđaninovi argumenti u vezi s Prnjavorom odbacuju se bez razmatranja zato što Brđanin nije osuđen za zločine u Prnjavoru.⁶⁷⁶ Što se tiče Sanskog Mosta, Brđaninovi argumenti odbacuju se bez razmatranja u okviru kategorije 2.

330. Žalbeno vijeće konstatuje da Brđanin nije dokazao da je Pretresno vijeće pogriješilo kada je utvrdilo da su snage bosanskih Srba prouzrokovale bezobzirno razaranja gradova, naselja i sela koje nije opravdano vojnom nuždom. Iz navedenih razloga, Žalbeno vijeće ovaj argument odbija. Međutim, Žalbeno vijeće je *proprio motu* poništilo osuđujuću presudu za pomaganje i podržavanje krivičnog djela bezobzirnog razaranja ili pustošenja koje nije opravdano vojnom nuždom u opštini Bosanska Krupa.⁶⁷⁷

⁶⁷⁰ Prvostepena presuda, par. 670.

⁶⁷¹ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 290, fusnota 239, gdje se upućuje na navodnu izjavu svjedoka BT-50. Međutim, Brđanin nije naveo broj stranice na kojoj se taj citat može naći. Predmetna izjava svjedoka BT-50 uvrštena je na suđenju kao DP P1641, na osnovu pravila 92bis.

⁶⁷² Brđaninov žalbeni podnesak, par. 290, fusnota 239, gdje se upućuje na navodnu izjavu svjedoka BT-87. Predmetna izjava svjedoka BT-87 uvrštena je na suđenju kao DP P1643, na osnovu pravila 92bis.

⁶⁷³ DP P1641, str. 00672855.

⁶⁷⁴ DP P1641, str. 00672858.

⁶⁷⁵ DP P1643, str. 00942599.

⁶⁷⁶ Opština Prnjavor nije navedena u paragrafu 670 Prvostepene presude.

⁶⁷⁷ *Vidi supra*, par. 237.

2. Uništavanje vjerskih ustanova

331. Brđanin tvrdi da nisu predloženi dokazi koji bi pokazivali da uništene vjerske ustanove nisu bile korištene za vojne svrhe, odnosno da su uništavanje takvih objekata prouzrokovale snage bosanskih Srba (tvrdnja o grešci br. 111).⁶⁷⁸ Pored toga, Brđanin tvrdi da nijedno razumno pretresno vijeće ne bi moglo van razumne sumnje utvrditi da su snage bosanskih Srba odgovorne za uništavanje vjerskih ustanova na jedanaest lokacija poimenično opisanih u Prvostepenoj presudi.⁶⁷⁹ Brđanin konkretno navodi Bosanski Novi i kaže da je svjedok BT-82 izjavio da su razaranja prouzrokovali mještani ili JNA,⁶⁸⁰ kao i Donji Vakuf, u vezi s kojim kaže da je Pretresno vijeće imalo osnova da zaključi da su džamije u Šehrdžiku uništile snage bosanskih Srba, ali tek 8. augusta 1992., po raspuštanju Kriznog štaba ARK-a (tvrdnje o greškama br. 111-112).⁶⁸¹

332. Tužilac odgovara da je Pretresno vijeće doista razumno postupilo kada je na osnovu dosljednog obrasca uništavanja nesrpskih vjerskih ustanova po cijeloj teritoriji ARK-a tokom dužeg vremenskog perioda izvelo zaključak da uništavanje vjerskih ustanova nije imalo nikakvu vojnu svrhu.⁶⁸² Tužilac iznosi argument da su vještak optužbe, svjedok Kaiser, i jedan svjedok odbrane (svjedok Radić), u svojim iskazima potvrdili da vjerske ustanove nisu bile uništavane u vojne svrhe.⁶⁸³

333. Pretresno vijeće je utvrdilo da su hotimično nanošenje štete kako muslimanskim tako i katoličkim vjerskim objektima i ustanovama (dalje u tekstu: vjerski objekti) počinile snage bosanskih Srba i da vjerski objekti nisu bili korišteni za vojne namjene.⁶⁸⁴

334. Što se tiče pitanja da li su hotimično nanošenje štete vjerskim objektima počinile snage bosanskih Srba, Žalbeno vijeće napominje da je Pretresno vijeće izričito izrazilo stav da su snage bosanskih Srba odgovorne za takva djela na lokacijama koje je imenovalo.⁶⁸⁵

335. Tvrdnja o grešci u vezi s opštinom Bosanski Novi odbacuje se bez razmatranja u okviru goreopisane kategorije 4.

⁶⁷⁸ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 292.

⁶⁷⁹ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 293. Brđanin kao tih 11 lokacija navodi sljedeće: Banja Luka, Bosanska Krupa (za koju tvrdi da su razaranja ondje izvršena 23. aprila 1991., tj. prije osnivanja Kriznog štaba ARK-a), Bosanski Novi (za koji se poziva na svjedoka BT-82 (T. 13788) koji je izjavio da su za razaranja odgovorni mještani ili JNA), Bosanski Petrovac, Čelinac, Donji Vakuf (za koji ističe da je džamija Šehrdžik srušena 8. augusta 1992.), Kotor-Varoš, Prijedor, Prnjavor, Šipovo i Teslić. Brđanin ne spominje Ključ i Sanski Most.

⁶⁸⁰ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 293, fusnota 244.

⁶⁸¹ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 293, fusnota 245.

⁶⁸² Tužiočev podnesak respondenta, par. 6.226.

⁶⁸³ Tužiočev podnesak respondenta, par. 6.226, fusnota 289.

⁶⁸⁴ Prvostepena presuda, par. 640, 658.

⁶⁸⁵ Bosanski Novi (Prvostepena presuda, par. 645), Bosanski Petrovac (Prvostepena presuda, par. 647), Čelinac (Prvostepena presuda, par. 648), Donji Vakuf (Prvostepena presuda, par. 649), Ključ (Prvostepena presuda, par. 650), Prijedor i okolna područja (Prvostepena presuda, par. 652-653), Prnjavor (Prvostepena presuda, par. 654), Sanski Most (Prvostepena presuda, par. 655), Šipovo (Prvostepena presuda, par. 656) i Teslić (Prvostepena presuda, par. 657).

336. Brđanin konkretno navodi i Donji Vakuf, u vezi s kojim kaže da je Pretresno vijeće imalo osnova da zaključi da su džamiju u Šeherdžiku uništile snage bosanskih Srba, ali tek 8. augusta 1992. (po raspuštanju Kriznog štaba ARK-a).⁶⁸⁶ Žalbeno vijeće ne vidi relevantnost ovog argumenta. I bez obzira na činjenicu da je Krizni štab ARK-a zamijenjen Ratnim predsjedništvom ARK-a,⁶⁸⁷ njegove odluke dotad su već proizvele efekat i Pretresno vijeće je utvrdilo da je Brđanin pomagao i podržavao uništavanje ili hotimično nanošenje štete vjerskim objektima u periodu poslije 9. maja 1992., dana kada je Krizni štab ARK-a objavio svoju prvu odluku o razoružavanju. Budući da je ostvaren znatan doprinos svemu ovome, ne proizlazi da je zbog zvaničnog raspuštanja Kriznog štaba ARK-a nemoguće Brđaninu pripisati odgovornost.

337. Prelazeći sada na pitanje da li su vjerski objekti možda bili korišteni za vojne namjene, Žalbeno vijeće podsjeća da tužilac mora dokazati da sporno uništavanje nije bilo opravdano vojnom nuždom; to se ne može podrazumijevati.⁶⁸⁸ Da bi se moglo utvrditi da li je tužilac u pojedinom slučaju iznio svoj teret dokazivanja, nužno je da presuditelj o činjenicama, uzimajući u obzir sve direktne i indirektne dokaze, ocijeni činjenični kontekst unutar kojeg je uništavanje izvršeno.⁶⁸⁹ Utvrditi da li je uništavanje izvršeno iz vojne nužde nije moguće ako se prethodno ne odredi šta se može smatrati vojnim ciljem. Član 52 Dopunskog protokola I sadrži široko prihvaćenu definiciju vojnih ciljeva u smislu ograničenom na “one objekte koji po svojoj prirodi, po svome smještaju, po svojoj namjeni ili po svojoj upotrebi djelotvorno doprinose vojnoj akciji i čije potpuno ili djelimično uništenje, zauzimanje ili neutralizacija donosi u datim okolnostima očitu vojnu prednost”.⁶⁹⁰

338. Tužilac upućuje na iskaze svjedoka Kaisera i Radića kako bi dokazao da te institucije nisu bile korištene od vojnih snaga. Svjedok Kaiser, funkcioner UNESCO-a, kako se sam predstavio, autor je izvještaja uvrštenog u spis u vezi sa štetom nanijetom muslimanskim i katoličkim objektima u konkretnim opštinama tokom rata.⁶⁹¹ Svjedočio je i u sudnici⁶⁹² i pred Pretresnim vijećem potvrdio zaključke do kojih je došao u svojem izvještaju, odnosno, da s obzirom na kumulativni efekat štete nanijete na mjestima bogoslužjenja i “imajući u vidu koncentraciju štete znatnih razmjera unutar perioda od nekoliko mjeseci u većini opština, suočeni smo sa ciljanom,

⁶⁸⁶ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 293, fusnota 245 (tvrdnje o greškama br. 117-119). U Prvostepenoj presudi, par. 649, zapravo se kao datum navodi 9. august 1992. godine.

⁶⁸⁷ Vidi Prvostepenu presudu, fusnota 509.

⁶⁸⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 495.

⁶⁸⁹ Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 295. Vidi i Drugostepenu presudu u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 465-466, 503 (gdje se analiziraju dokazi za konkretne primjere uništavanja imovine).

⁶⁹⁰ Dopunski protokol I, član 52(2). Vidi Drugostepenu presudu u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 53, Prvostepenu presudu u predmetu *Strugar*, par. 295, Prvostepenu presudu u predmetu *Galić*, par. 51 (potvrđenu u žalbenom postupku). Što se tiče mjerodavnosti Haškog pravilnika, vidi Drugostepenu presudu u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 92.

⁶⁹¹ DP P1183.1.

⁶⁹² Svjedok Kaiser, na čiji se iskaz poziva Prvostepena presuda, par. 645-647, 649, 653.

kontrolisanom i smišljenom kampanjom pustošenja, svojevrsnim blickrigom na mjesta bogoslužnja”.⁶⁹³

339. Svjedok Radić (jedna od vodećih političkih ličnosti u ARK-u⁶⁹⁴) posvjedočio je da je cilj uništavanja džamija bilo odvratanje ljudi da se vrate.⁶⁹⁵ Na pitanje da li je dizanje džamija u zrak bilo srpski politički program, svjedok Radić je odgovorio sljedeće: “Tako eksplicitno definisane politike nigdje nećete naći niti sam je ja gdje našao. Ali je to bilo prećutno jer sve pravoslavne crkve su porušene prije toga po Hrvatskoj. Sve, i to je bio odgovor. Rušenja svih bogomolja na teritoriji Republike Srpske. Dakle, eksplicitne zapisane politike po tom pitanju nije bilo.”⁶⁹⁶

340. Dokazi na koje se upućuje u Prvostepenoj presudi u vezi sa vjerskim lokalitetima na teritoriji ARK-a uništenim 1992. godine ne daju naznake da se bilo koji od tih lokaliteta koristio u vojne svrhe ili da je njihovo potpuno ili djelomično uništenje snagama bosanskih Srba moglo pribaviti nedvosmislenu vojnu prednost. Brđanin u svojoj žalbi ne upućuje ni na kakve dokaze takve vrste. Naprotiv, postoje dokazi da su ti lokaliteti uništeni u okviru kampanje etničkog čišćenja tog područja od njegovih muslimanskih i hrvatskih žitelja. To je konsistentno sa zaključkom Pretresnog vijeća u vezi sa “/k/ampanj/om/ hotimičnog razaranja vjerskih i kulturnih ustanova bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata” koja je bila “samo jedan od elemenata šireg napada. Međutim, konačni cilj bilo je uklanjanje stanovništva i uništenje njihovih domova”.⁶⁹⁷

341. Različiti metodi primjenjivani prilikom nanošenja štete ustanovama vjerske namjene ili njihovog uništavanja na raznim mjestima uključuju sljedeće: gađanje ručnim bacačem raketa,⁶⁹⁸ miniranje ili rušenje podmetnutim eksplozivom,⁶⁹⁹ granatiranje i podmetanje požara,⁷⁰⁰ te korištenje teške građevinske mehanizacije.⁷⁰¹ Sam način na koji su mnogi lokaliteti oštećeni ili uništeni,⁷⁰² uključujući i činjenicu da je za miniranje crkve, džamije ili minareta, odnosno za dizanje zgrade u

⁶⁹³ Svjedok Kaiser, T. 16475. Na pitanje šta misli da je razlog iz kog se ta kampanja vodila, svjedok Kaiser je odgovorio da je, koliko on može pretpostaviti, cilj bio da se pošalje poruka, a “dio te poruke bio je ‘ne poštujemo vas, ne poštujemo ono u šta vjerujete, ne poštujemo vašu kulturu i mentalitet’. Kao i poruka ‘ne želimo vas ovdje’... No postoji još jedna poruka, u neku ruku upravljena prema društvenoj zajednici, tu ćete naći urbani obrazac razaranja, uništavanja, rušenja spomenika buldožerom, to je kao da kažete ‘njih tamo nije bilo’. A čak i ako se ostavi groblje, to je kao ‘pa, bili su tu, ali niste ostavili ništa vrijedno za sobom’.” (Svjedok Kaiser, T. 16477).

⁶⁹⁴ Prvostepena presuda, par. 176.

⁶⁹⁵ Svjedok Radić, T. 22136.

⁶⁹⁶ Svjedok Radić, T. 22136-22137.

⁶⁹⁷ Prvostepena presuda, par. 118.

⁶⁹⁸ Banja Luka (Prvostepena presuda, par. 643).

⁶⁹⁹ Bosanska Krupa (Prvostepena presuda, par. 644), Bosanski Petrovac (Prvostepena presuda, par. 647), Čelinac (Prvostepena presuda, par. 648), Donji Vakuf (Prvostepena presuda, par. 649), Kotor-Varoš (Prvostepena presuda, par. 651), Prijedor i okolna područja (Prvostepena presuda, par. 652-653), Šipovo (Prvostepena presuda, par. 656).

⁷⁰⁰ Bosanski Novi (Prvostepena presuda, par. 645), Donji Vakuf (Prvostepena presuda, par. 649), Ključ (Prvostepena presuda, par. 650), Kotor-Varoš (Prvostepena presuda, par. 651), Prijedor i okolna područja (Prvostepena presuda, par. 652-653), Prnjavor (Prvostepena presuda, par. 654)

⁷⁰¹ Bosanski Novi (Prvostepena presuda, par. 645).

⁷⁰² Na primjer, svjedok BT-81 je, što se tiče džamije u Bosanskom Novom, izjavio sljedeće: “Pa, mislim da se nastojalo potkopati minaret džamije da bi se srušila. On je pored svih nastojanja ostao je čitav, uspravan i znam, jer sam ostao u Bosanskom Novom, da je dosta vremena prošlo dok se on uz dosta pompe srušio.” (T. 13788).

zrak eksplozivom (ili za podmetanje požara) potrebno vrijeme, sugerirše da ti objekti nisu predstavljali nikakvu vojnu prijetnju nego da su sistematski uništavani zbog njihovog vjerskog značaja za ciljane nacionalne grupe. Ne postoji ništa što bi sugerisalo da je uništavanjem tih objekata ostvarivana bilo kakva prednost u slabljenju vojnih snaga koje su se suprotstavljale bosanskim Srbima, da su time bosanski Srbi dospijevali u bolji položaj ili da su to na neki drugi način opravdavale vojne potrebe.

342. S obzirom na sve rečeno, Brđanin nije dokazao da su zaključci Pretresnog vijeća zaključci kakve ne bi mogao van razumne sumnje donijeti nijedan razuman presuditelj o činjenicama.

343. Iz gorenavedenih razloga, tvrdnje o greškama br. 111-112 i 117-119 se odbijaju.

3. Brđaninova uloga u počinjenju bezobzirnog razaranja gradova, naselja i sela, odnosno pustošenja koje nije opravdano vojnom nuždom, i uništavanja ili hotimičnog nanošenja štete vjerskim ustanovama

344. Brđanin navodi da je Pretresno vijeće pogriješilo kada je utvrdilo da je jedini razuman zaključak koji se indirektnim putem može izvesti taj da je Brđanin u trenutku objavljivanja odluka Kriznog štaba ARK-a o razoružanju znao da se snage bosanskih Srba spremaju da napadnu nesrpske gradove, sela i naselja i da je putem tih odluka dao konkretnu pomoć tim snagama koja doseže nivo znatnog doprinosa (tvrdnje o greškama br. 113-116).⁷⁰³ Brđanin iznosi argument da je jedan od alternativnih zaključaka koje je razumno pretresno vijeće moglo i trebalo izvesti taj da ni Krizni štab ARK-a ni on nisu apsolutno ničim doprinijeli počinjenju zločina i da bi ti zločini ionako bili počinjeni i bez njega i odluka o razoružanju.⁷⁰⁴ Brđanin iznosi i argument da nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao zaključiti da su razaranja u izvjesnim navedenim opštinama počinile snage bosanskih Srba, odnosno da je – što se tiče preostalih lokacija – Brđanin pomagao i podržavao snage bosanskih Srba koje su takva djela možda izvršile.⁷⁰⁵

345. Tužilac odgovara da su Brđaninovi navodi protivrječni i nepotkrijepljeni.⁷⁰⁶ On naglašava da pretresno vijeće ima pravo da izvodi zaključke na osnovu indirektnih dokaza i da su zaključci Pretresnog vijeća u ovom slučaju zasnovani na velikom korpusu dokaza.⁷⁰⁷ On tvrdi da je Brđaninovo osporavanje indirektnih dokaza selektivno, odnosno da on nije obradio sve dokaze na kojima je Pretresno vijeće zasnovalo svoje zaključke. Ti zaključci pružaju osnov za razuman

⁷⁰³ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 295, gdje se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 667. *Vidi* i Brđaninov žalbeni podnesak, par. 292.

⁷⁰⁴ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 296.

⁷⁰⁵ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 296-297. Brđanin navodi da su posrijedi sljedeće opštine: Banja Luka, Bosanska Krupa, Bosanski Novi, Bosanski Petrovac, Čelinac, Donji Vakuf, Sanski Most i Teslić. Što se tiče opština Ključ, Kotor-Varoš i Prijedor, on, čini se, prihvata da su za razaranja možda bile odgovorne snage bosanskih Srba.

⁷⁰⁶ Tužiočev podnesak respondenta, par. 6.232.

zaključak da je Brđanin znao za napade⁷⁰⁸ i za zločin bezobzirnog razaranja izvršen u kontekstu napadā.⁷⁰⁹ Tužilac zaključke Pretresnog vijeća izvedene na osnovu indirektnih dokaza brani kao razumne, smatrajući da je Pretresno vijeće razmotrilo dokazni materijal u cjelini, i tvrdi da je Brđanin u svom Žalbenom podnesku pojedine dokaze obrađivao izdvojeno iz cjeline.⁷¹⁰ Tužilac ističe da je i sām Brđanin u svom podnesku, prije nego što je iznio zaključak koji je po njemu razumniji, priznao da je razumno moguće izvesti zaključak da je on znao da će se snage bosanskih Srba upustiti u razaranja.⁷¹¹ Prema tome, tvrdi tužilac, trebalo bi da se ova Brđaninova osporavanja odbace, jer on faktički priznaje da je moguće na osnovu dokaza indirektno zaključiti da je znao za sporne zločine.⁷¹² Tužilac zaključuje da je Pretresno vijeće u pogledu napadā na ispravan način primijenilo uslov znatnog doprinosa⁷¹³ i da Brđanin nije objasnio zašto su zaključci Pretresnog vijeća nerazumni.⁷¹⁴

346. Replicirajući na taj odgovor Brđanin iznosi argument da se, kako bi se dokazalo da je on pomagao i podržavao činjenje krivičnih djela, mora dokazati da je on pružio pomoć fizičkim izvršiocima, dao im ohrabrenje ili moralnu podršku, *kao i* da su oni znali za njega i za njegovu pomoć, ohrabrivanje, odnosno moralnu podršku njihovim postupcima.⁷¹⁵ Čak ako se pomoć, ohrabrenje ili moralna podrška i saznanja o njima dokažu, tvrdi Brđanin, mora se dokazati i to da su ta pomoć, ohrabrenje ili moralna podrška imali znatan efekat na počinjenje krivičnog djela, koji “mora biti jedan od onih nekoliko efekata bez kojih zločin ne bi bio počinjen”.⁷¹⁶ Brđanin tvrdi da nisu predloženi dokazi koji bi išli u prilog tim zaključcima.⁷¹⁷

347. Brđaninov argument da je Pretresno vijeće pogriješilo kada je utvrdilo da je on znao da se snage bosanskih Srba spremaju da napadnu nesrpske gradove, sela i naselja, i da je kroz odluke Kriznog štaba ARK-a pružio praktičnu pomoć i dao znatan doprinos tim snagama, iznijet je i u njegovoj žalbi na osuđujuću presudu za djela hotimičnog lišavanja života. Kako je Žalbeno vijeće već konstatovalo, Brđanin u tom dijelu nije pokazao u čemu je Pretresno vijeće pogriješilo.⁷¹⁸

348. Ipak, u vezi s istim pitanjem, Brđanin iznosi drugačiji mogući zaključak koji smatra razumnijim: da bi razaranja bila počinjena i bez njegovog učešća ili učešća Kriznog štaba ARK-a,

⁷⁰⁷ Tužiočev podnesak respondenta, par. 6.234.

⁷⁰⁸ Tužiočev podnesak respondenta, par. 6.240-6.248.

⁷⁰⁹ Tužiočev podnesak respondenta, par. 6.240-6.248.

⁷¹⁰ Tužiočev podnesak respondenta, par. 6.242, 6.245-6.248.

⁷¹¹ Tužiočev podnesak respondenta, par. 6.247.

⁷¹² Tužiočev podnesak respondenta, par. 6.247.

⁷¹³ Tužiočev podnesak respondenta, par. 6.256-6.257.

⁷¹⁴ Tužiočev podnesak respondenta, par. 6.259- 6.260.

⁷¹⁵ Brđaninova replika, par. 62-63, gdje se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 765, Prvostepenu presudu u predmetu *Strugar*, par. 349 (u kojoj se opet upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Blaškić*, par. 47).

⁷¹⁶ Brđaninova replika, par. 71.

⁷¹⁷ Brđaninova replika, par. 71-72.

⁷¹⁸ *Vidi supra*, par. 240.

upravo kao i na drugim mjestima tokom sukobā u bivšoj Jugoslaviji. Taj argument sasvim je neumjestan. Brđanin u suštini sugerše - pošto njegovi postupci nisu bili *conditio sine qua non* razaranja na teritoriji ARK-a - da ne može biti odgovoran za pomaganje i podržavanje pri razaranju. Međutim, u jurisprudenciji MKSJ-a je prihvaćeno da nije potrebno dokazati uzročno-posljedičnu vezu, u smislu *conditio sine qua non*, između postupaka pomagača i podržavaoca i počinjenja krivičnog djela, odnosno da je počinjenje krivičnog djela bilo uslovljeno tim postupcima.⁷¹⁹ Ono što je potrebno dokazati jeste to da je podrška pomagača i podržavaoca proizvela znatan efekat na izvršenje dotičnog krivičnog djela.⁷²⁰ Budući da je ovo jedini argument koji Brđanin iznosi, on nije dokazao da nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao izvući jedini razuman indirektan zaključak da je on kroz gorenavedene odluke pružio praktičnu pomoć kojom je dao znatan doprinos snagama bosanskih Srba.

349. Što se tiče pitanja da li glavni izvršioc i podržavalac pruža pomoć moraju znati za postojanje pomagača i podržavaoca i da im ta osoba faktički pomaže, podržava ih ili ohrabruje, Žalbeno vijeće podsjeća da se, u načelu, saznanje glavnih izvršilaca o postojanju pomagača i podržavaoca odnosno o njegovoj pomoći ne smatra elementom ovog vida odgovornosti.⁷²¹ Žalbeno vijeće konstatuje da Brđanin nije dokazao da je Pretresno vijeće pogriješilo kad je van razumne sumnje zaključilo da je Brđanin pružio praktičnu pomoć i dao znatan doprinos snagama bosanskih Srba koje su izvodile napade u okviru kojih su izvršena predmetna razaranja.

350. Okrećući se sada Brđaninovom argumentu da je Pretresno vijeće postupilo nerazumno kada je zaključilo da su razaranja u nekim od navedenih opština počinile snage bosanskih Srba i da je na drugim lokacijama Brđanin pomagao i podržavao snage bosanskih Srba koje su ih vršile, Žalbeno vijeće podsjeća na svoje već donijete zaključke u vezi s odgovornošću snaga bosanskih Srba za bezobzirno razaranje gradova, naselja i sela koje nije opravdano vojnom nuždom. Žalbeno vijeće je već odbacilo Brđaninove argumente u vezi sa Banjom Lukom,⁷²² Bosanskom Krupom,⁷²³ Bosanskim Novim, Bosanskim Petrovcem, Čelincem, Donjim Vakufom, Prnjavorom, Sanskim Mostom i Teslićem, a Brđanin uz ovaj argument nije ponudio nikakve dokaze koji bi bili

⁷¹⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 48. *Vidi i* Drugostepenu presudu u predmetu *Simić i drugi*, par. 85.

⁷²⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 46, 48, Drugostepena presuda u predmetu *Ntagerura i drugi*, par. 370. *Vidi i* Drugostepenu presudu u predmetu *Vasiljević*, par. 102, Drugostepenu presudu u predmetu *Čelebići*, par. 352, Drugostepenu presudu u predmetu *Tadić*, par. 229.

⁷²¹ *Vidi* Drugostepenu presudu u predmetu *Tadić*, par. 229(ii).

⁷²² Žalbeno vijeće napominje i to da Brđanin nije osuđen za krivično djelo uništavanja ili hotimičnog nanošenja štete vjerskim ustanovama u opštini Banja Luka (Prvostepena presuda, par. 678, i naročito fusnota 1687).

⁷²³ Kako je već rečeno, Žalbeno vijeće je *proprio motu* poništilo Brđaninovu osuđujuću presudu za pomaganje i podržavanje krivičnog djela bezobzirnog razaranja gradova, naselja i sela i pustošenja koje nije opravdano vojnom nuždom izvršenog u opštini Bosanska Krupa. Što se tiče krivičnog djela uništavanja ili hotimičnog nanošenja štete vjerskim ustanovama, Žalbeno vijeće

opravdanje da se od tog zaključka odustane.⁷²⁴ Brđaninovi argumenti u vezi sa Ključem, Kotor-Varošom i Prijedorom odbačeni su bez razmatranja u okviru goreopisane kategorije 3.

4. Zaključak

351. Žalbeno vijeće konstatuje da Pretresno vijeće nije pogriješilo kada je Brđaninu pripisalo odgovornost van razumne sumnje za pomaganje i podržavanje zločina (1) bezobzirnog razaranja gradova, naselja i sela, odnosno pustošenja koje nije opravdano vojnom nuždom i (2) uništavanja ili hotimičnog nanošenja štete vjerskim ustanovama. Međutim, Žalbeno vijeće je *proprio motu* ukinulo njegovu osuđujuću presudu za pomaganje i podržavanje zločina bezobzirnog razaranja gradova, naselja i sela, odnosno pustošenja koje nije opravdano vojnom nuždom izvršenog u opštini Bosanska Krupa.⁷²⁵

F. Primjena prava u vezi s pomaganjem i podržavanjem

352. Brđanin tvrdi da je Pretresno vijeće pogrešno primijenilo pravo u pogledu pomaganja i podržavanja i da je donijelo pogrešan zaključak da su, u smislu pomaganja i podržavanja, njegovi postupci imali znatan efekat na razne počinjene zločine (tvrdnja o grešci br. 153).⁷²⁶ On iznosi argument da Pretresno vijeće nije dalo obrazloženje uz zaključak da su njegovi postupci imali znatan efekat na izvršioce zločinā.⁷²⁷ On tvrdi da je “naprosto nelogično” utvrditi postojanje znatnog efekta kada se ne mogu identifikovati izvršioći.⁷²⁸

353. Tužilac na to odgovara da Brđanin nije precizno naveo koje paragrafe Prvostepene presude smatra manjkavim.⁷²⁹ On iznosi argument da je zapravo izvedena velika količina dokaza⁷³⁰ – koji su u Prvostepenoj presudi temeljito proanalizirani – u prilog zaključku Pretresnog vijeća da je Brđanin zaista dao znatan doprinos počinjenju raznih zločina.⁷³¹

354. Žalbeno vijeće je razmotrilo pitanje da li je ispunjena obaveza davanja obrazloženja u vezi sa gorepomenutim činjeničnim zaključcima.⁷³² Teret dokazivanja koji su zaključci Pretresnog vijeća neobrazloženi i zašto i kako taj propust obesnažuje one dijelove Prvostepene presude koji se na te

---

napominje da Brđanin nije osuđen za djelo uništavanja ili hotimičnog nanošenja štete vjerskim ustanovama u opštini Bosanska Krupa (Prvostepena presuda, par. 678, i naročito fusnota 1687).

⁷²⁴ *Vidi supra*, par. 325-330.

⁷²⁵ *Vidi supra*, par. 327.

⁷²⁶ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 309; AT. od 8. decembra 2006., str. 148-149, 153-154.

⁷²⁷ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 310.

⁷²⁸ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 310.

⁷²⁹ Tužiočev podnesak respondenta, par. 7.23-7.27.

⁷³⁰ Tužiočev podnesak respondenta, par. 6.232.

⁷³¹ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 6.256. Tužilac navodi četiri vida “znatnog doprinosa” koji se u Prvostepenoj presudi definišu kao: (1) koordinacija i provođenje Strateškog plana u ARK-u, (2) Odluke Kriznog štaba ARK-a o otpuštanju, razoružavanju i preseljavanju, (3) Brđaninova propagandna kampanja i (4) Brđaninovi stavovi iznošeni u javnosti, u kombinaciji s njegovim neintervenisanjem u pogledu načina na koji se upravlja logorima.

⁷³² *Vidi supra*, par. 11-16.

zaključke odnose leži na Brđaninu. Nije dovoljno izjaviti – kako to čini Brđanin –da je Pretresno vijeće pogrešno primijenilo pravo “[u] cijelom tekstu Presude”.⁷³³

355. Što se tiče Brđaninovog argumenta da se mora znati identitet izvršilaca zločina, Žalbena vijeće podsjeća da se osuđujuća presuda za pomaganje i podržavanje počinjenja krivičnog djela okrivljenom može izreći čak i kada glavnim izvršiocima nije suđeno i kada nije utvrđen njihov identitet.⁷³⁴ U svakom slučaju, Žalbena vijeće napominje da su ti izvršiocci identifikovani kao pripadnici “snaga bosanskih Srba”. Brđaninovi argumenti protiv korištenja tog izraza već su odbačeni.⁷³⁵

356. Ondje gdje je Brđanin iznio argumente u vezi sa vidom odgovornosti za pomaganje i podržavanje za konkretna krivična djela, Žalbena vijeće je razmotrilo Brđaninove argumente u vezi s tim krivičnim djelima.

---

⁷³³ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 309.

⁷³⁴ *Vidi* Drugostepenu presudu u predmetu *Krstić*, par. 143.

⁷³⁵ *Vidi supra*, par. 232-239.

VI PRVI I DRUGI ŽALBENI OSNOV TUŽIOCA: UDRUŽENI ZLOČINAČKI PODUHVAT

A. Uvod

357. Nakon razmatranja pravnih načela na kojima je u međunarodnom običajnom pravu i u jurisprudenciji MKSJ-a zasnovana doktrina udruženog zločinačkog poduhvata (dalje u tekstu i: UZP) i uzevši u obzir dokaze izvedene na suđenju, Pretresno vijeće je odbacilo primjenu te doktrine na Brđaninovu krivičnu odgovornost.⁷³⁶

358. Prva dva žalbena osnova tužioca odnose se upravo na odluku Pretresnog vijeća da odbaci primjenu udruženog zločinačkog poduhvata za opis vida Brđaninove krivične odgovornosti.⁷³⁷ Tužilac tvrdi da je Pretresno vijeće pogriješilo: (1) kad je tražilo da se dokaže da je glavni izvršilac zločina učesnik UZP-a (dalje u tekstu: 1. žalbeni osnov)⁷³⁸ i (2) kad je smatralo da je vid odgovornosti opisan udruženim zločinačkim poduhvatom ograničen na postupke manjih razmjera i da je uslov za to neposredan dogovor između svih učesnika UZP-a o počinjenju krivičnog djela (dalje u tekstu: 2. žalbeni osnov).⁷³⁹

359. Dana 5. jula 2005., s odobrenjem Žalbenog vijeća,⁷⁴⁰ Udruženje branilaca koji postupaju pred MKSJ-om (dalje u tekstu: Udruženje branilaca) podnijelo je podnesak *amicus curiae*, u kojem je podržalo stav Pretresnog vijeća u vezi s pitanjem postavljenim u 1. žalbenom osnovu (dalje u tekstu: Podnesak *amicus curiae*).⁷⁴¹

B. Preliminarne napomene

360. Prije nego što pristupi razmatranju suštine 1. žalbenog osnova, Žalbeno vijeće će se osvrnuti na dvije preliminarne napomene sa ciljem da se razjasni domašaj preispitivanja koje će biti provedeno u vezi sa tim žalbenim osnovom.

361. Suprotno svojim prvobitnim navodima u Najavi žalbe,⁷⁴² tužilac u 1. žalbenom osnovu, za razliku od 2. žalbenog osnova, ne traži ukidanje Prvostepene presude ni preinačenje presude o

⁷³⁶ Prvostepena presuda, par. 355-356. Žalbeno vijeće upućuje na diskusiju u Prvostepenoj presudi, par. 340-344 (gdje je riječ o pravnim definicijama UZP-a) i 345-356 (gdje se dokazi u ovom predmetu razmatraju u svjetlu tih pravnih definicija).

⁷³⁷ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 1.2(1) i 1.2(2), gdje se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 355-356.

⁷³⁸ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 3.1. U smislu utemeljenja ovog žalbenog osnova, tužilac ne ukazuje ni na jedan zaključak Pretresnog vijeća u kojem bi bilo izričito rečeno da izvršilac mora biti učesnik UZP-a. Naprotiv, tužilac upućuje samo na par. 344 Prvostepene presude. Kako će biti objašnjeno kasnije, zaključak da osoba koja je izvršila *actus reus* predmetnih zločina mora biti učesnik UZP-a implicitno se podrazumijeva u zaključku iznijetom u paragrafu 344 Prvostepene presude. *Vidi* Tužiočev žalbeni podnesak, par. 3.3 (1. žalbeni osnov).

⁷³⁹ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 4.1.

⁷⁴⁰ Odluka po zahtjevu Udruženja branilaca za učešće u usmenom iznošenju argumenata, 7. novembar 2005.

⁷⁴¹ Podnesak Udruženja branilaca koji postupaju pred MKSJ-om u svojstvu *amicus curiae* (dalje u tekstu: Podnesak *amicus curiae*), 5. juli 2005.

⁷⁴² Tužiočeva najava žalbe, par. 6, 7.

kazni. Tužilac od Žalbenog vijeća traži samo dodatno razjašnjenje u vezi sa mjerodavnim pravom. Razlog za to, kako tužilac napominje u svom Žalbenom podnesku, jeste to što su i on i Pretresno vijeće “na suđenju pošli od pretpostavke da UZP u ovom predmetu mora uključivati fizičke izvršioce” (dalje u tekstu: sporazum *inter partes*).⁷⁴³ Dakle, tužilac je prihvatio stav da bi bilo nepravično izreći nove osuđujuće presude na osnovu zaključka da glavni izvršiocci ne moraju biti učesnici UZP-a: Brđanin je s razlogom mogao misliti da bi tužiočeve teze mogao pobiti tako što bi dokazao da glavni izvršiocci nisu učesnici UZP-a i moguće je da je zbog te pretpostavke odustao od drugih linija odbrane. Žalbeno vijeće se slaže sa tužiocem u tome da bi bilo nepravično prema Brđaninu da mu se na osnovu zaključka da glavni izvršiocci ne moraju biti učesnici UZP-a izreknu nove osuđujuće presude. Iz tog razloga, i mada nije stvar stranā u postupku da putem sporazuma odlučuju o tome šta je mjerodavno pravo, Žalbeno vijeće neće izreći osuđujuću presudu čak i ako zaključi da je tačno pravno tumačenje za koje se u 1. žalbenom osnovu zalaže tužilac. Iako rješenje pitanja pokrenutih u 1. žalbenom osnovu neće uticati na ishod ovog predmeta, Žalbeno vijeće je odlučilo da ta pitanja razmatra kao pitanja “od opšte važnosti za jurisprudenciju Međunarodnog suda”.⁷⁴⁴ Pored toga, Žalbeno vijeće ocjenjuje da je ovo razjašnjenje nužno kako bi se obradila s tim usko povezana pitanja pokrenuta u 2. žalbenom osnovu.

362. Ovo pitanje Žalbenom vijeću daje priliku i da se pozabavi problemom terminologije. Strane u postupku i Pretresno vijeće koristile su različite izraze za označavanje ljudi “na terenu” koji su “povukli obarač” ili na neki drugi način počinili *actus reus* zločina identifikovanih u Optužnici. Među tim izrazima naći ćemo “materijalne izvršioce”, “fizičke izvršioce” i “relevantne fizičke izvršioce” (dalje u tekstu i: RFI), kojima se označavaju pripadnici vojske i srpskih paravojnih snaga. Međutim, u nekim slučajevima zločini mogu biti počinjeni i nečinjenjem, bez ikakve “fizičke” ili “materijalne” radnje. Štaviše, *actus reus* koji su izvršili ti pojedinci možda nije bio popraćen odgovarajućom *mens rea* koju je potrebno dokazati. Dakle, Žalbeno vijeće će u diskusiji koja slijedi o tim pojedincima govoriti kao o osobama koje su izvršile *actus reus* krivičnog (krivičnih) djela, odnosno, kraće, nazivaće ih “glavnim izvršiocima”.⁷⁴⁵

C. Argumenti strana

1. Uvod

363. Žalbeno vijeće je u predmetu *Tadić* zauzelo stav da je u vrijeme zbivanja u bivšoj Jugoslaviji udruženi zločinački poduhvat kao oblik odgovornosti postojao u međunarodnom

⁷⁴³ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 3.3.

⁷⁴⁴ Odluka po zahtjevu za odbacivanje žalbene osnove br. 1 Tužilaštva, 5. maj 2005., str. 3.

običajnom pravu. Vijeće se tako izjasnilo nakon što je preispitalo relevantne međunarodne ugovore i nacionalno zakonodavstvo, kao i nekoliko sudskih postupaka u vezi sa ratnim zločinima iz II svjetskog rata, i zaključilo da se na osnovu tih izvora može zaključiti da je UZP kao vid odgovornosti u skladu s načelima krivične odgovornosti u međunarodnom običajnom pravu.⁷⁴⁶

364. Jurisprudencija MKSJ-a poznaje tri kategorije udruženog zločinačkog poduhvata.⁷⁴⁷ Bez obzira na to koja je od tih kategorija bila posrijedi ili kakva se optužba razmatrala, da bi se mogla izreći osuđujuća presuda potrebno je utvrditi da je optužena osoba učestvovala u udruženom zločinačkom poduhvatu. Za takav zaključak potrebno je da budu zadovoljena tri uslova. Prvo, posrijedi mora biti više osoba.⁷⁴⁸ Drugo, mora postojati zajednički cilj (ili plan) koji mora odgovarati nekom od zločina predviđenih Statutom ili uključivati počinjenje takvog zločina.⁷⁴⁹ Treće, mora biti potvrđeno učešće optuženog u tom zajedničkom cilju.⁷⁵⁰

365. *Mens rea* koja treba da bude dokazana za zaključak o krivici razlikuje se u zavisnosti od toga koja se kategorija odgovornosti na osnovu udruženog zločinačkog poduhvata razmatra. Ako je posrijedi osuđujuća presuda prema prvoj kategoriji UZP-a, optuženi je morao imati kako namjeru da počinji krivično djelo,⁷⁵¹ tako i namjeru da učestvuje u zajedničkom planu kojem je cilj počinjenje tog djela.⁷⁵² Kada se radi o drugoj kategoriji odgovornosti po osnovu udruženog zločinačkog poduhvata, mora se dokazati da je optuženi imao lična saznanja o organizovanom kriminalnom sistemu i namjeru ostvarivanja zločinačkog cilja tog sistema.⁷⁵³ U jurisprudenciji MKSJ-a usvojen je i stav da se, u slučaju osuđujućih presuda na osnovu treće kategorije UZP-a, odgovornost za krivično djelo koje izlazi iz okvira zajedničkog cilja optuženom može pripisati samo ako je, u zavisnosti od okolnosti predmeta, (i) bilo *predvidljivo* da bi neko od članova grupe mogao izvršiti takvo krivično djelo i (ii) ako je optuženi *svojevoljno prihvatio tu mogućnost (dolus eventualis)*.⁷⁵⁴ Mora se dokazati da je upravo optuženi mogao predvidjeti počinjenje krivičnog djela.⁷⁵⁵

⁷⁴⁵ Povremeno kada samo rezimira ili podsjeća na argumente strana, Žalbeno vijeće će ipak jasnoće radi preuzimati njihove formulacije. Tako je na primjer u ovom dijelu presude preuzeta skraćena "RFI" (relevantni fizički izvršioци) kojom su se služili Pretresno vijeće i strane.

⁷⁴⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 226. *Vidi i* Drugostepenu presudu u predmetu *Vasiljević*, par. 95.

⁷⁴⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 96-99. *Vidi i* Drugostepenu presudu u predmetu *Tadić*, par. 195-225, Drugostepena presuda u predmetu *Krnjelac*, par. 83-84.

⁷⁴⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 227.

⁷⁴⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 227.

⁷⁵⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 227.

⁷⁵¹ Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 97, 101.

⁷⁵² Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 82 (gdje se zahtijeva "namjera da ostvare zajednički cilj"). *Vidi i* Drugostepenu presudu u predmetu *Blaškić*, par. 33.

⁷⁵³ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 202-203, 228.

⁷⁵⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 228, Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka*, par. 83.

⁷⁵⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 220. *Vidi i* Drugostepenu presudu u predmetu *Kvočka*, par. 86, Drugostepenu presudu u predmetu *Blaškić*, par. 33, i Drugostepenu presudu u predmetu *Stakić*, par. 65, 99-103.

2. Glavni izvršioc i kao učesnici UZP-a (1. žalbeni osnov)

366. Pretresno vijeće je, između ostalog, usvojilo stav da zajednički plan UZP-a “mora da predstavlja ili uključuje sporazum ili dogovor dviju ili više osoba da će *one* izvršiti neko krivično djelo sankcionisano Statutom”.⁷⁵⁶ Prema mišljenju Pretresnog vijeća, to znači da svi glavni izvršioc i moraju biti učesnici UZP-a kako bi se nekome od učesnika UZP-a mogla pripisati odgovornost za djela nekog drugog učesnika. Tim pitanjem Žalbeno vijeće se još nije izričito bavilo.

367. U prilog svojoj tvrdnji da je Pretresno vijeće počinilo grešku u primjeni prava smatrajući da glavni izvršilac mora biti učesnik UZP-a, tužilac tvrdi da se “UZP može sastojati od učesnika od kojih nijedan neće fizički počiniti zločin, nego se mogu poslužiti fizičkim izvršiocima kako bi postigli izvršenje zločinā”.⁷⁵⁷ Dakle, u načelu je moguće da UZP postoji i samo na nivou rukovodstva.⁷⁵⁸ Prema tome, glavni izvršioc i se mogu slagati sa ciljem izvršilaca najvišeg ranga i prihvatiti isti zločinački cilj, ali ne mora nužno biti tako.⁷⁵⁹ Što se tiče vođa višeg ranga, tužilac sugeriše da, iako se na njih mogu primijeniti drugi vidovi odgovornosti (naređivanje, planiranje, poticanje, pomaganje i podržavanje), oni ne obuhvataju uvijek “stvarnu situaciju i stvarnu vinost počinitelaca visokog ranga”.⁷⁶⁰

368. Tužilac tvrdi da nema osnova za stav da fizički izvršioc i moraju biti učesnici UZP-a.⁷⁶¹ Tužilac iznosi argument da je Žalbeno vijeće MKSR-a potvrdilo da je jurisprudencija koja je proistekla iz suđenjā poslije II svjetskog rata, uključujući predmet *RuSHA* i Nirnberšku presudu, primjenjivala “osnov ekvivalentan osnovu udruženog zločinačkog poduhvata”,⁷⁶² a da pritom nije postavljala uslov da fizički izvršioc i budu i učesnici UZP-a.⁷⁶³ Tužilac napominje da u posljednjem stavu člana 6 Nirnberške povelje stoji da “[v]ođe ... zajedničkog plana ili zavjere da se poćini bilo koji od gorenavedenih zloćina odgovorni su za sva djela *koja je bilo ko poćinio provodeći takav plan*”.⁷⁶⁴ Tužilac nadalje ističe da je u jurisprudenciji nastaloj poslije II svjetskog rata prihvaćeno da se odgovornost okrivljenicima višeg hijerarhijskog ranga može pripisati i ako se ne navede ko su pojedinci koji su izvršili *actus reus* zloćina koji su im pripisani.⁷⁶⁵ Tužilac se posebno poziva na dio predmeta *Pravosuđe*, u kojem se iznosi da se optuženi terete za “svjesno učestvovanje u sistemu

⁷⁵⁶ Prvostepena presuda, par. 342. (naglasak dodat).

⁷⁵⁷ Tužioćev žalbeni podnesak, par. 3.1, gdje se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 344.

⁷⁵⁸ AT od 7. decembra 2006., str. 61.

⁷⁵⁹ AT od 7. decembra 2006., str. 61.

⁷⁶⁰ AT od 7. decembra 2006., str. 62.

⁷⁶¹ Tužioćev žalbeni podnesak, par. 3.14-3.23 i par. 3.24-3.33, AT od 7. decembra 2006., str. 60.

⁷⁶² Pravosnažna odluka o UZP-u u predmetu *Rwamakuba*, par. 15, i u njoj citirani izvori (uključujući predmete *United States v. Greifelt et al.*, U.S. Military Tribunal, Judgement /*SAD protiv Greifelta i drugih*, Vojni tribunal SAD, Presuda/, 10. mart 1948. (dalje u tekstu: predmet *RuSHA*), u *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals under Control Council Law No. 10 /Suđenja ratnim zloćincima pred vojnim tribunalima u Nürnbergu po zakonu br. 10 Kontrolnog savjeta/* (1951.), sv. V).

⁷⁶³ Tužioćev žalbeni podnesak, par. 3.16.

⁷⁶⁴ Tužioćev žalbeni podnesak, par. 3.18.

⁷⁶⁵ Tužioćev žalbeni podnesak, par. 3.22.

surovosti i nepravde primjenjivanom *na području cijele države*, organizovanom od strane državne vlasti”.⁷⁶⁶ Tužilac naglašava da se već tada djelovanje na osnovu zajedničkog cilja smatralo prihvatljivim vidom odgovornosti i da se nije postavljao uslov da se navedu i pojedinci koji su materijalno učestvovali u izvršenju *actus reus*-a u osnovi zajedničkog plana.⁷⁶⁷ Kako navodi tužilac, predmet *Pravosuđe* potkrepljuje stav da jedini elementi koje treba dokazati kako bi se potvrdila krivica optuženog na osnovu UZP-a jesu: (1) da je optuženi znao za krivično djelo inkriminisano optužnicom i potvrđeno dokazima, i (2) da postoji veza između njega i počinjenja zločina.⁷⁶⁸

369. U kontekstu jurisprudencije MKSJ-a, pozivajući se na presude Žalbenog vijeća u predmetima *Tadić* i *Vasiljević*, tužilac tvrdi da “objektivni elementi odgovornosti na osnovu UZP-a” ne uključuju izričito postavljen uslov da fizički izvršilac istovremeno mora biti i jedan od učesnika UZP-a, nego da se zahtijeva da zajednička zamisao uključuje počinjenje zločina predviđenih Statutom.⁷⁶⁹ Kako navodi tužilac, postoji način da se neki zločin poveže sa UZP-om i bez postavljanja uslova da glavni izvršilac mora biti dio tog UZP-a, na primjer, korištenje treće osobe kao sredstva za izvođenje *actus reus*-a zločina.⁷⁷⁰ Razmatrajući način na koji su se u jurisprudenciji MKSJ-a primjenjivali uslovi za odgovornost na osnovu UZP-a kako bi se odgovornost za postupke drugih mogla pripisati optuženom, tužilac naglašava da u MKSJ-u ne postoji dosljedna praksa postavljanja uslova da optuženi i fizički izvršilac imaju neki zajednički cilj.⁷⁷¹ Na primjer, u Prvostepenoj presudi u predmetu *Krstić* nigdje se izričito ne navodi ko su bili učesnici UZP-a u tom predmetu. Jedine osobe koje se pominju kao učesnici UZP-a su one koje su pripadale najvišem nivou hijerarhije. To bi trebalo da ukaže na to da se uslov da glavni izvršioци moraju biti i učesnici UZP-a ne postavlja.⁷⁷² Tužilac tvrdi da je taj zaključak potvrđen i u Drugostepenoj presudi u predmetu *Krnojelac*, u kojoj se traži da samo glavni počinilac bude učesnik UZP-a iako se, sudeći po formulacijama koje se u toj presudi koriste, čini da izraz “glavni počinilac” uključuje više od pukog “fizičkog izvršioца”.⁷⁷³

⁷⁶⁶ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 3.19, gdje se upućuje na *United States v. Altstoetter et al /SAD protiv Altstoettera i drugih/*, Vojni tribunal SAD, *Judgement*, 3.-4. decembar 1947. (dalje u tekstu: predmet *Pravosuđe*), u *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals under Control Council Law No. 10 /Sudjenja ratnim zločincima pred vojnim tribunalima u Nürnbergu po zakonu br. 10 Kontrolnog savjeta/* (1951.), sv. III (naglasak dodao tužilac).

⁷⁶⁷ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 3.22.

⁷⁶⁸ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 3.21, gdje se upućuje na predmet *Pravosuđe*, str. 1093.

⁷⁶⁹ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 3.24-3.25, *vidi i* AT od 7. decembra 2006., str. 116.

⁷⁷⁰ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 3.26, gdje se upućuje na Prvostepenu presudu u predmetu *Stakić*, par. 439, i na Prvostepenu presudu u predmetu *Simić i drugi*, par. 137. Prema onome što navodi tužilac, počinjenje posredstvom treće osobe priznato je kao opšte pravno načelo, poznaje ga nacionalno pravo, a prihvatila su ga i druga međunarodna sudišta. *Vidi i* Tužiočev žalbeni podnesak, par. 3.41-3.47.

⁷⁷¹ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 3.26-3.28.

⁷⁷² Tužiočev žalbeni podnesak, par. 3.29-3.30, AT od 7. decembra 2007., str. 63-66 (gdje se upućuje na druge predmete koje je rješavao MKSJ) i str. 66-69 (gdje se upućuje na predmete drugih sudova).

⁷⁷³ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 3.31-3.32.

370. Na opštijem nivou tužilac iznosi argument da je, kako bi se ostvarili cilj i svrha međunarodnog krivičnog prava, neophodno da se krivično gone i kažnjavaju oni koji počine međunarodne zločine kao rukovodioci, a ne samo njima potčinjene osobe.⁷⁷⁴ Tužilac tvrdi da bi svaki drugačiji pristup išao protiv zdravorazumskog nazora da pojedinci visokog ranga koji rukovode ostvarenjem zločina imaju odgovornost višeg stepena nego pojedinci koji te zločine fizički izvršavaju.⁷⁷⁵ Postojeći zaštitni elementi ugrađeni u pojam UZP-a onako kako ga tumači tužilac čvrsto su, kako on navodi, potvrđeni u pravu i dovoljni su da preduprije donošenje neutemeljenih osuđujućih presuda.⁷⁷⁶

371. Brđanin odgovara da za UZP kao vid odgovornosti postoji mogućnost da odgovornost ode predaleko, da ima potencijal da sklizne u “krivicu po udruživanju”.⁷⁷⁷ Brđanin iznosi argument da je poređenje sudske prakse poslije II svjetskog rata i ovog predmeta neumjesno.⁷⁷⁸ Brđanin tvrdi da se u predmetu *RuSHA* ne može naći nikakva osnova za izricanje osuđujuće presude na osnovu UZP-a i navodi da je svaki pojedini okrivljenik osuđen u predmetu *Pravosuđe* aktivno učestvovao u zločinima navedenim u optužnici.⁷⁷⁹ Štaviše, ako predmetom *Pravosuđe* i jeste stvoren presedan za UZP, Brđanin tvrdi da tužilac nije dokazao van razumne sumnje elemente UZP-a definisane u tom predmetu, odnosno, (1) da je on znao za krivično djelo za koje se tereti u optužnici i koje je potvrđeno dokazima i (2) da je on bio povezan s počinjenjem tog krivičnog djela.⁷⁸⁰ Brđanin istovremeno upozorava Žalbeno vijeće da ne bi smjelo stvarati “novi pojam UZP-a” nego samo primjenjivali postojeće pravo.⁷⁸¹

372. Mada se slaže s tim da rukovodeći položaj povlači veću odgovornost, Brđanin iznosi argument da je sama ta okolnost nedovoljna za dokazivanje krivične odgovornosti.⁷⁸² Brđanin obrazlaže da, ako se ne može dokazati postojanje odnosa subordinacije, MKSJ ne bi smio olako odgovornost pripisati osobi koja je navodno na rukovodećem položaju, a možda i nije znala ni bila sposobna da kontroliše ili da utiče na kriminalne postupke fizičkih izvršilaca.⁷⁸³ Najzad, Brđanin sugeriše da 2. žalbeni osnov ne može da se usvoji i zbog sporazuma *inter partes* na suđenju, tako da se ni u kom slučaju ne može izreći osuđujuća presuda na osnovu UZP-a.⁷⁸⁴

⁷⁷⁴ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 3.34, 3.38.

⁷⁷⁵ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 3.10, 3.34-3.40, AT od 7. decembra 2006., str. 61-62.

⁷⁷⁶ AT od 7. decembra 2006., str. 116-119.

⁷⁷⁷ Brđaninov podnesak respondenta, par. 4.

⁷⁷⁸ Brđaninov podnesak respondenta, par. 8-14 (općenito).

⁷⁷⁹ Brđaninov podnesak respondenta, par. 9-10.

⁷⁸⁰ Brđaninov podnesak respondenta, par. 12.

⁷⁸¹ AT od 7. decembra 2006., str. 84-85.

⁷⁸² Brđaninov podnesak respondenta, par. 15.

⁷⁸³ Brđaninov podnesak respondenta, par. 15.

⁷⁸⁴ AT od 7. decembra 2006., str. 88-89, 103.

373. Udruženje branilaca, iako se načelno ne slaže sa zaključkom Žalbenog vijeća u predmetu *Tadić* da UZP postoji u međunarodnom običajnom pravu, prihvata UZP kao doktrinu koja treba da se u praksi MKSJ-a slijedi kao obavezujući presedan.⁷⁸⁵ Iznijevši ovo dodatno razjašnjenje, Udruženje branilaca izražava podršku zaključku Pretresnog vijeća da, kako bi se Brđanin mogao osuditi za zločin koji je počinila treća osoba, i on i fizički izvršilac predmetnog zločina moraju biti učesnici UZP-a. Udruženje branilaca svoj stav argumentuje time da je takav način zaključivanja “dosljedan međunarodnom običajnom pravu, presedanima koje je stvorilo samo Žalbeno vijeće, kao i cilju i svrsi međunarodnog krivičnog pravosuđa”.⁷⁸⁶ Udruženje branilaca pored toga tvrdi da je ovo sporno pitanje Žalbeno vijeće već razjasnilo u predmetu *Tadić*.⁷⁸⁷

374. Udruženje branilaca nadalje navodi da jurisprudencija nastala poslije II svjetskog rata, nacionalna sudska praksa i presedani iz prakse MKSJ-a nastali od predmeta *Tadić* naovamo, dosljedno govore u prilog zaključku Pretresnog vijeća da izvršilac mora biti učesnik UZP-a.⁷⁸⁸ Udruženje branilaca smatra da je tužilac pridao preveliku težinu napomeni Žalbenog vijeća iz predmeta *Rwamakuba* da je nekima od optuženih u procesima vođenim poslije II svjetskog rata krivična odgovornost pripisana na osnovu “ekvivalentnom UZP-u”.⁷⁸⁹ Udruženje branilaca tvrdi da je tužilac u tumačenju ovog predmeta zašao na krivi put i naglašava da su u suđenjima poslije II svjetskog rata na koje se Žalbeno vijeće pozivalo bile posrijedi samo situacije u kojima su i izvršilac i optuženi bili povezani “zajedničkim zločinačkim ciljem”.⁷⁹⁰ Udruženje branilaca napominje da je u predmetu *Tadić* nesumnjivo uzeta u obzir mogućnost primjene UZP-a velikog formata. Dakle, činjenica da u predmetu *Tadić* Žalbeno vijeće nije izričito zauzelo stav da glavni izvršioци *ne moraju* biti učesnici UZP-a pokazuje s kojim je domašajem doktrine UZP-a Žalbeno vijeće u to vrijeme računalo.⁷⁹¹

375. Pored toga, Udruženje branilaca iznosi stav da, kako bi se mogla primijeniti doktrina “posrednog izvršilaštva”, izvršilac mora biti potpuno pod dominacijom druge osobe.⁷⁹² Udruženje iznosi argument da se ta doktrina u ovom predmetu ne može primijeniti jer je izvršilaca bilo “mnogo i nisu bili pod dominacijom jedne osobe”.⁷⁹³

⁷⁸⁵ Podnesak *amicus curiae*, fusnota 73, AT od 7. decembra 2006., str. 105-106.

⁷⁸⁶ Podnesak *amicus curiae*, par. 5, AT od 7. decembra 2006., str. 105.

⁷⁸⁷ Podnesak *amicus curiae*, par. 4, 13.

⁷⁸⁸ Podnesak *amicus curiae*, par. 14, 36-38 i 39-41, AT od 7. decembra 2006., str. 107-109.

⁷⁸⁹ Podnesak *amicus curiae*, par. 28, gdje se upućuje na Pravosnažnu odluku o UZP-u u predmetu *Rwamakuba*, par. 15.

⁷⁹⁰ Podnesak *amicus curiae*, par. 29, gdje se upućuje na Pravosnažnu odluku o UZP-u u predmetu *Rwamakuba*, par. 24.

⁷⁹¹ AT od 7. decembra 2006., str. 109-110.

⁷⁹² Podnesak *amicus curiae*, par. 43.

⁷⁹³ Podnesak *amicus curiae*, par. 46.

376. Najzad, Udruženje branilaca iznosi i stav da bi se, ako Žalbena vijeće prihvati tužiočevu argumentaciju, ugrozio legitimitet MKSJ-a i međunarodnog krivičnog prava uopšte.⁷⁹⁴ Osuditi Brđanina za zločine koje su izvršile osobe koje nisu bile učesnici UZP-a zapravo bi “potkopalo promovisanje pomirenja kao jedan od ciljeva Tribunala”.⁷⁹⁵

3. Uslov postojanja posebnog sporazuma ili dogovora (2. žalbeni osnov, drugi dio)

377. Pored toga, Pretresno vijeće je utvrdilo da, kako bi se “optuženi proglašio krivično odgovornim za krivična djela koja mu se u Optužnici stavljaju na teret po prvoj kategoriji UZP-a, Tužilaštvo mora, pored ostalog, dokazati da je između osobe koja je fizički izvršila krivično djelo i optuženog postojao sporazum ili dogovor o izvršenju tog *konkretnog krivičnog djela*”.⁷⁹⁶ Pored toga se kaže da “[s]porazum između dvije osobe o izvršenju krivičnog djela zahtijeva *međusobnu* pogodbu ili dogovor da se izvrši krivično djelo”.⁷⁹⁷ Donoseći taj zaključak Vijeće je na kraju izjavilo da je na osnovu dokaza izvedenih na suđenju razumno izvesti zaključak da su “i optuženi i relevantni fizički izvršioc, svaki od njih s traženom *mens rea* za konkretno krivično djelo i vođen istom pobudom provođenja Strateškog plana, radili na izvršenju istog krivičnog djela, a da, međutim, nisu sklopili *međusobni sporazum* o izvršenju tog krivičnog djela”.⁷⁹⁸

378. Tužilac osporava usku definiciju UZP-a koju je dalo Pretresno vijeće kada je zaključilo da je, osim zajedničkog plana koji je nužan uslov za UZP, morao postojati i sporazum ili dogovor između Brđanina i fizičkih izvršilaca relevantnih djela.⁷⁹⁹ Kako tvrdi tužilac, ni u jurisprudenciji MKSJ-a ni u međunarodnom običajnom pravu ne može se naći potvrda za taj dodatni uslov.⁸⁰⁰

379. U predmetu *Krnojelac* Žalbena vijeće je, u vezi sa drugom kategorijom UZP-a, iznijelo stav da se pritom “ne radi /.../ toliko o dokazivanju postojanja manje-više formalnog dogovora među svim učesnicima koliko o njihovom pristajanju uz sistem”.⁸⁰¹ Tužilac iznosi argument da je u vezi s tim pitanjem Pretresno vijeće pogrešno protumačilo Drugostepenu presudu u predmetu *Krnojelac*.⁸⁰² Kako tvrdi tužilac, Pretresno vijeće je gore citiranu rečenicu protumačilo u smislu da je, za razliku od druge kategorije UZP-a, za koju nije potrebno dokazati postojanje formalnog dogovora, za prvu i treću kategoriju UZP-a postojanje formalnog dogovora između optuženog i

⁷⁹⁴ Podnesak *amicus curiae*, par. 51.

⁷⁹⁵ Podnesak *amicus curiae*, par. 52.

⁷⁹⁶ Prvostepena presuda, par. 344 (naglasak dodat).

⁷⁹⁷ Prvostepena presuda, par. 352 (naglasak u originalu).

⁷⁹⁸ Prvostepena presuda, par. 354 (naglasak dodat).

⁷⁹⁹ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 4.18 i 4.25, AT od 7. decembra 2006., str. 55.

⁸⁰⁰ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 4.25.

⁸⁰¹ Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 96.

⁸⁰² Tužiočev žalbeni podnesak, par. 4.23, AT od 7. decembra 2006., str. 54-55.

glavnih počinitelja od suštinske važnosti.⁸⁰³ Međutim, po mišljenju tužioca, u predmetu *Krnojelac* iznijet je samo stav da postojanje “formalnog dogovora” može donekle imati dokaznu vrijednost.⁸⁰⁴

380. Tužilac tvrdi da je Pretresno vijeće, time što je tražilo da se dokaže postojanje “sporazuma ili dogovora”, a ne samo postojanje zajedničkog cilja, pojam UZP-a definisalo preusko.⁸⁰⁵ Po mišljenju tužioca, ni u jurisprudenciji MKSJ-a ni u međunarodnom običajnom pravu ne može se naći potvrda za taj dodatni uslov.⁸⁰⁶ Tužilac tvrdi da se, shodno predmetu *Tadić*, kao uslov postavlja dokazivanje postojanja zajedničkog plana, zamisli ili cilja počinjenja zločina i da se taj uslov smatra ostvarenim ako se dokaže da su učesnici UZP-a prihvatili taj *isti* zajednički plan, zamisao ili cilj, bez potrebe postojanja posebnog “ličnog” dogovora među njima.⁸⁰⁷ Tužilac podsjeća da u predmetu *Tadić* Žalbeno vijeće nije tražilo da se dokaže da je postojao dodatni dogovor između Tadića i ostalih učesnika. Naprotiv, Vijeće je zaključilo da je dovoljno što su postojali zajednički plan, zamisao ili cilj koji su uključivali počinjenje nehumanih djela protiv nesrba, i to (1) zato što je Tadić znao za taj plan i (2) zato što je namjerno doprinio njegovom ostvarivanju djelujući u namjeri počinjenja zločina u sklopu ostvarivanja tog zajedničkog plana.⁸⁰⁸

381. Za potkrepu te svoje tvrdnje tužilac podsjeća na predmet *Pravosuđe*, jedan od sudskih procesa vođenih poslije II svjetskog rata.⁸⁰⁹ Tužilac iznosi argument da se, iako su zločine u kojima su posrijedi bili istrebljenje i progon uglavnom izvršili pojedinci koji nisu bili među optuženima protiv kojih se taj postupak vodio, nije kao dodatni uslov postavljalo postojanje dogovora – a kamoli neposrednog dogovora – između optuženih i fizičkih izvršilaca.⁸¹⁰ Tužilac tvrdi da je Žalbeno vijeće u predmetu *Tadić* usvojilo u suštini isti pristup koji je primijenjen u predmetu *Pravosuđe*⁸¹¹ i da se ni u jednom od suđenja poslije II svjetskog rata koja je to Vijeće razmotrilo nije postavljao uslov postojanja dogovora između fizičkih izvršilaca i optuženih.⁸¹²

382. Tužilac napominje da je u predmetu *Krstić*, uprkos velikom broju egzekutora koji mora da su učestvovali u zločinu, postojanje zajedničkog plana i kažnjive namjere bilo ograničeno na mali broj visokih službenih lica i da nisu predloženi dokazi o postojanju neposrednog dogovora sa bilo kojim od fizičkih izvršilaca.⁸¹³ Isto tako, u predmetima *Obrenović* i *Plavšić*, pretresna vijeća su u

⁸⁰³ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 4.23.

⁸⁰⁴ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 4.23-4.24.

⁸⁰⁵ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 4.25.

⁸⁰⁶ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 4.25.

⁸⁰⁷ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 4.25.

⁸⁰⁸ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 4.37.

⁸⁰⁹ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 4.27.

⁸¹⁰ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 4.29.

⁸¹¹ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 4.30.

⁸¹² Tužiočev žalbeni podnesak, par. 4.31; u Drugostepenoj presudi u predmetu *Tadić* upućuje se na predmet *Ponzano*, predmet *Stalag Luft III*, te na dva predmeta u kojima se navode neredi iz *Kristallnacht-a* /“Kristalne noći“/.

⁸¹³ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 4.32, AT od 7. decembra 2006., str. 56.

oba predmeta prihvatila potvrdno izjašnjenje o krivici dvoje optuženih uprkos činjenici da nije postojala mogućnost da je ijedno od njih imalo ikakav neposredan dogovor sa svakim pojedinim učesnikom UZP-a.⁸¹⁴ Najzad, tužilac upućuje i na Drugostepenu presudu u predmetu *Stakić*, koja je nešto novijeg datuma, kao i na precedentno pravo MKSR-a, koji sugerišu da za izricanje osuđujuće presude na osnovu UZP-a nije nužno postojanje neposrednog dogovora.⁸¹⁵

383. U svom odgovoru Brđanin ističe opasnosti pripisivanja odgovornosti na osnovu UZP-a pojedincu koji je u organizacionom smislu daleko od zločina i napominje da se time povećava mogućnost da pojedinac bude proglašen krivim “samo po udruživanju”.⁸¹⁶ Brđanin takođe naglašava dio Prvostepene presude u kojem je Pretresno vijeće iznijelo stav da nastojanje da se u UZP uključe pojedinci udaljeni u organizacionom smislu, kao što je ovdje slučaj, stvara probleme u identifikaciji dogovorenog zločinačkog cilja tog poduhvata.⁸¹⁷ Brđanin pored toga ističe da se dosadašnja jurisprudencija MKSJ-a u pogledu UZP-a odnosi samo na pojedine opštine (kao što su Srebrenica, Prijedor i Bosanski Šamac) i da su ta područja mala u poređenju sa cijelom teritorijom ARK-a, o kojoj se u ovom predmetu radi.⁸¹⁸

384. Brđanin iznosi i argument da tužilac pogrešno nastoji da UZP proširi van ograničenja postavljenih doktrinom komandne odgovornosti kako je ona postavljena u precedentnom pravu SAD-a.⁸¹⁹ Brđanin napominje da je u predmetu *Tadić*, kao i u suđenjima poslije II svjetskog rata kao npr. u predmetu *Einsatzgruppen*, svaki okrivljenik i “svojeručno” učestvovao u počinjenju zločinā, dok na suđenju u ovom predmetu nisu predloženi nikakvi dokazi van razumne sumnje da je Brđanin na bilo koji način aktivno učestvovao u zločinima počinjenim na teritoriji ARK-a.⁸²⁰ On zaključuje da bi proširiti doktrinu UZP-a kako je to predložio tužilac značilo stvoriti novo pravo, umjesto da se jednostavno primjenjuje postojeće međunarodno običajno pravo.⁸²¹

385. Tužilac replicira da Brđanin nije mogao pobiti njegovu tvrdnju da ništa ne sugeriše da UZP treba da bude ograničen na predmete manjeg formata i odbacuje Brđaninove tvrdnje da su svi poduhvati koje su dosad potvrdila razna pretresna vijeća zapravo mali.⁸²² Tužilac se slaže da je potreban doprinos optuženog UZP-u i da puko znanje o njegovom postojanju nije dovoljno, ali se ne slaže sa definicijom “doprinosa” u funkciji UZP-a.⁸²³ Tužilac pobija Brđaninov argument da

⁸¹⁴ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 4.33 i 4.34.

⁸¹⁵ AT od 7. decembra 2006., str. 56.

⁸¹⁶ Brđaninov podnesak respondenta, par. 18.

⁸¹⁷ Brđaninov podnesak respondenta, par. 22.

⁸¹⁸ Brđaninov podnesak respondenta, par. 35.

⁸¹⁹ Brđaninov podnesak respondenta, par. 37.

⁸²⁰ Brđaninov podnesak respondenta, par. 40.

⁸²¹ Brđaninov podnesak respondenta, par. 42.

⁸²² Tužiočeva replika, par. 4.6-4.7, AT od 7. decembra 2006., str. 55.

⁸²³ Tužiočeva replika, par. 4.8.

odsustvo neposrednog dogovora između optuženih i fizičkih izvršilaca kao dokaza o postojanju zajedničkog plana proširuje pojam UZP-a van okvira potvrđenih u procesima poslije II svjetskog rata i u postojećoj jurisprudenciji MKSJ-a.⁸²⁴

4. Da li je UZP primjenjiv samo na predmete manjih razmjera (2. žalbeni osnov, prvi dio)

386. Pretresno vijeće je izrazilo i stav da UZP kao vid odgovornosti nije adekvatan za predmete tako velikih razmjera kao u ovom postupku jer “čini se da je Žalbeno vijeće prilikom definisanja UZP-a imalo na umu nešto manji poduhvat od onog koji se navodi u predmetu koji se navodi u tekućem predmetu”.⁸²⁵

387. U prilog svojoj tvrdnji da se UZP kao vid odgovornosti ne ograničava na manje predmete,⁸²⁶ tužilac upozorava na mjesto iz Drugostepene presude u predmetu *Tadić* gdje je Žalbeno vijeće iznijelo stav da UZP može uključivati jedinstvenu “namjer/u/ koju dijeli cijela grupa da se pripadnici neke etničke grupe prisilno uklone iz njihov/e/ ... regije”.⁸²⁷ Tužilac zaključuje da se UZP ove vrste ne može smatrati malim.⁸²⁸ Tužilac smatra da predmeti koje je Žalbeno vijeće prodiskutovalo u predmetu *Tadić* pokazuju da je Žalbeno vijeće imalo na umu poduhvate velikog formata kada je formulisalo definiciju UZP-a.⁸²⁹ Na primjer, što se tiče predmeta *Einsatzgruppen*, Žalbeno vijeće je istaklo mjesto u toj presudi na kojem sud kaže da “[okrivljenici] ne mogu pobjeći činjenici da su bili pripadnici *Einsatz*-grupa čija je eksplicitna misija, dobro poznata svim članovima, bila da sprovedu program ubistva velikih razmjera”.⁸³⁰ Pored toga, tužilac obrazlaže da se, s obzirom na zaključke Pretresnog vijeća u predmetu *Krstić* o postojanju udruženog zločinačkog poduhvata s ciljem lišavanja života bosanskih muškaraca po padu Srebrenice, čiji su učesnici bili i general Mladić i drugi oficiri Glavnog štaba VRS-a, taj poduhvat ne može smatrati malim.⁸³¹ Tužilac ističe i to da Pretresno vijeće u predmetu *Simić i drugi*, iako je ocijenilo da dokazi ne ukazuju na postojanje UZP-a na nivou Republike Srpske, nije zaključilo da je postojanje takvog UZP-a nemoguće u formalno-pravnom smislu.⁸³² Nadalje, tužilac podsjeća da je Žalbeno vijeće u predmetu *Rwamakuba* odbacilo stav da se pojam UZP-a ograničava na predmete manjih razmjera navodeći kao primjer zaključke iz predmeta *Pravosuđe* o postojanju “sistema surovosti i nepravde primjenjivanog na području cijele države, organizovanog od strane državne vlasti”.⁸³³

⁸²⁴ Tužiočeva replika, par. 4.9.

⁸²⁵ Prvostepena presuda, par. 355.

⁸²⁶ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 4.4-4.16.

⁸²⁷ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 4.6, u kojem se citira Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 204.

⁸²⁸ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 4.6.

⁸²⁹ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 4.8-4.16.

⁸³⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, fusnota 245 (naglasak ispušten).

⁸³¹ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 4.11, AT od 7. decembra 2006., str. 56.

⁸³² Prvostepena presuda u predmetu *Simić i drugi*, par. 985.

⁸³³ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 4.15.

388. Dakle, tužilac načelno osporava stav Pretresnog vijeća zasnovan na “krajnje širokom karakteru” predmeta i na činjenici da je optuženi “u organizacionom smislu /bio/ daleko od počinjenja zločina za koje ga tereti Optužnica”.⁸³⁴

D. Diskusija

1. Uvod

389. Tužilac uz svoju tvrdnju da je Pretresno vijeće počinilo grešku u primjeni prava smatrajući da “fizički izvršilac mora da bude učesnik UZP-a” ne upućuje na neki izričiti zaključak Pretresnog vijeća u tom smislu, nego na paragraf 344 Prvostepene presude.⁸³⁵ Tekst relevantnog mjesta u Prvostepenoj presudi glasi ovako:

Tužilac nije optuženog teretio da je fizički izvršio bilo koje od krivičnih djela koja mu se stavljaju na teret u Optužnici. Stoga, da bi se optuženi proglasio krivično odgovornim za krivična djela koja mu se u Optužnici stavljaju na teret po prvoj kategoriji UZP-a, Tužilaštvo mora, pored ostalog, dokazati da je između osobe koja je fizički izvršila krivično djelo i optuženog postojao sporazum ili dogovor o izvršenju tog konkretnog krivičnog djela. Da bi se optuženi proglasio odgovornim po trećoj kategoriji UZP-a, tužilac mora dokazati da je on sklopio sporazum s nekom osobom o izvršenju nekog konkretnog krivičnog djela (u ovom predmetu to su krivična djela deportacije i/ili prisilnog premještanja) i da je ta osoba fizički izvršila drugo krivično djelo, koje je bilo prirodna i predvidiva posljedica izvršenja onog krivičnog djela koje je bilo predmet sporazuma.

U ovom paragrafu ne precizira se da li Pretresno vijeće smatra da su sporazumi o kojima se u tekstu govori ekvivalentni zajedničkom planu koji je uslov za postojanje UZP-a. Međutim, u fusnoti uz ovaj paragraf dodaje se sljedeće: “Ako je optuženi sklopio sporazum s jednom osobom o izvršenju nekog konkretnog krivičnog djela, a s drugom osobom o izvršenju nekog drugog krivičnog djela, onda bi bilo primjerenije govoriti o dva zasebna UZP-a.”⁸³⁶ Ta fusnota sugerše da je Pretresno vijeće “sporazum” smatralo ekvivalentom zajedničkog plana oko kojeg je UZP nastao. Ako takva ekvivalentnost postoji, iz toga bi logički proisticalo da bilo koji glavni izvršilac koji pristupi takvom sporazumu istim činom postaje učesnikom UZP-a.

390. Definicija zajedničkog plana koju je dalo Pretresno vijeće takođe je relevantna za tumačenje spornog zaključka. Pretresno vijeće je prvo podsjetilo na zaključak iz Drugostepene presude u predmetu *Tadić* da zajednički plan, zamisao ili nakana “predstavljaju ili uključuju činjenje krivičnog djela sankcionisanog Statutom”.⁸³⁷ Međutim, nešto dalje se zaključuje da bi zajednički plan u smislu prve kategorije UZP-a “predstavljao /.../ ili uključivao sporazum ili dogovor između učesnika UZP-a da izvrše krivična djela”⁸³⁸ i da “nužno mora da predstavlja ili uključuje sporazum

⁸³⁴ AT od 7. decembra 2006., str. 55-56.

⁸³⁵ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 3.1.

⁸³⁶ Prvostepena presuda, fusnota 880.

⁸³⁷ Prvostepena presuda, par. 260, gdje se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Tadić*, par. 227.

⁸³⁸ Prvostepena presuda, par. 341.

ili dogovor dviju ili više osoba o izvršenju nekog krivičnog djela sankcionisanog Statutom”.⁸³⁹ Žalbeno vijeće napominje da Pretresno vijeće nije navelo nikakav izvor u prilog ovom prilično značajnom odstupanju od definicije zajedničkog plana formulisane u predmetu *Tadić*. A nema ni potrebe za odstupanje od predmeta *Tadić*. Međutim, upravo u tom kontekstu Pretresno vijeće je donijelo sporni zaključak da, kako bi se optuženom odgovornost za počinjenje zločina mogla pripisati na osnovu prve kategorije UZP-a, mora postojati dogovor između optuženog i glavnog izvršioca tog zločina. Jedini izvor na koji se Pretresno vijeće poziva u prilog tom svom stavu jeste jedna ranija odluka iz predmeta *Brđanin*, koja se ni sama ne poziva ni na kakav izvor.⁸⁴⁰

391. Prema tome, Žalbeno vijeće prihvata tumačenje po kojem je Pretresno vijeće, što se tiče prve kategorije UZP-a, zaključilo da tužilac nije morao da dokaže samo da je postojao *sporazum ili dogovor* između osobe koja je fizički počinila zločin i Brđanina, nego da je morao dokazati i to da je glavni izvršilac učesnik UZP-a.

392. Žalbeno vijeće će u nastavku preispitati relevantnu jurisprudenciju u vezi sa pitanjima koja su pokrenuli tužilac, Brđanin i Udruženje branilaca, odnosno: (1) da li osoba koja je izvršila *actus reus* zločina mora i biti učesnik UZP-a da bi se odgovornost za taj zločin mogla pripisati nekom učesniku UZP-a, (2) da li pripisivanje odgovornosti nekom optuženom za učestvovanje u ostvarivanju zajedničkog zločinačkog cilja zahtijeva postojanje sporazuma ili dogovora između optuženog i osobe koja je izvršila *actus reus* tog konkretnog zločina i (3) da li je odgovornost po osnovu UZP-a doktrina koja može ili treba da se primjenjuje samo u predmetima u kojima se sudi osobama relativno nižeg ranga.

2. Glavni izvršilac kao učesnik UZP-a

(a) Jurisprudencija nastala poslije II svjetskog rata

393. Obje strane u postupku u svojim su podnescima iznijele komentare o pravnim doprinosima dva predmeta u kojima se sudilo po Zakonu br. 10 Kontrolnog savjeta, predmeta *Pravosuđe i RuSHA*.⁸⁴¹ Iz razloga koji će biti iznijeti u nastavku, Žalbeno vijeće konstatuje da, iako se u ta dva

⁸³⁹ Prvostepena presuda, par. 342.

⁸⁴⁰ Odluka o formi Dodatno izmijenjene optužnice i zahtjevu Tužilaštva za izmjenu optužnice, 26. jun 2001., par. 44.

⁸⁴¹ Žalbeno vijeće napominje da se Žalbeno vijeće MKSR-a pozvalo, između ostalog, na iste ove izvore i zaključilo da međunarodno običajno pravo od 1992. dozvoljava pripisivanje krivične odgovornosti učesniku u zajedničkom planu počinjenja genocida. *Vidi* Pravosnažnu odluku o UZP-u u predmetu *Rwamakuba*, par. 14-31, a naročito par. 24, u skladu s kojim “materijali iz perioda poslije II svjetskog rata ne uklapaju se uvijek uredno u takozvane ‘tri kategorije’ udruženog zločinačkog poduhvata o kojima je bilo riječi u predmetu *Tadić*, djelimično zbog toga što se presude međunarodnih sudova nisu uvijek zasnivale na pravnim konceptima krivične odgovornosti, nego je u njima jednostavno na osnovu dokaza utvrđivano da su optuženi bili ‘povezani sa’, ‘zainteresovani za’, ‘okrivljeni za’ ili ‘umiješani u’ ratne zločine i zločine protiv čovječnosti.” Ova odluka Žalbenog vijeća MKSR-a između ostalog citira sljedeće izvore: Presudu u predmetu *Pravosuđe*, str. 1093 (“povezani s počinjenjem” krivičnog djela), str. 1094 (“u određenoj mjeri povezani” s progonom), str. 1099 (“svjesno povezan” sa krivičnim djelom), str. 1120 (gdje se iznosi zaključak da dokazi potvrđuju “povezanost optuženog” s nekim nezakonitim postupkom), str. 1128 (gdje se kaže da je optuženi Lautz bio “krivično impliciran” u provođenje zakona protiv Poljaka i Jevreja); Presudu u predmetu *RuSHA*, str. 108 (gdje se iznosi stav da su dva optuženika “inkriminisana kroz zločine povezane s otmicama djece iz inostranstva”).

predmeta nije koristio izraz “udruženi zločinački poduhvat”, diskusija o više optuženih u presudama iz ta dva predmeta posebno je prikladna za analizu pitanja pokrenutih u 1. i 2. žalbenom osnovu.

394. Žalbeno vijeće konstatuje da se u tim predmetima može naći čvrsta potvrda za tužiočevu tezu da jurisprudencija nastala poslije II svjetskog rata (1) priznaje pripisivanje odgovornosti nekom optuženom za njegovo učešće u ostvarivanju zajedničkog zločinačkog cilja kada su radnje kojima je ostvaren inkriminirani *actus reus* izvršile osobe koje nisu usvojile zajednički cilj i (2) ne postavlja kao uslov da se dokaže da je postojao sporazum ili dogovor između optuženog i glavnog izvršioca zločina o počinjenju dotičnog konkretnog zločina.

395. Po Zakonu br. 10 Kontrolnog savjeta, “počiniočima” zločina smatrali su se kako glavni izvršilac tako i osoba “povezana s planovima ili poduhvatima u vezi sa” izvršenjem tog zločina.⁸⁴²

396. U predmetu *Pravosuđe*, optužnica je tvrdila da su “njemački krivični zakoni su, nizom proširenja i izopačenja koje je u njih unijelo Ministarstvo pravde, konačno prihvatili pasivni defetizam, sitne prekršaje i trivijalne privatno izrečene izjave kao izdajničke u svrhu istrebljenja Jevreja i drugih državljana okupiranih zemalja. Optužnice, suđenja i osuđujuće presude predstavljali su očigledna sredstva sistema ubilačkog istrebljivanja, a smrtna kazna se izricala rutinski ... Licima koja nisu bila njemački državljanici izricane su osuđujuće presude i nad njima vršena pogubijanja zbog 'veleizdaje' koju su navodno počinila protiv Rajha. Gorenavedeni postupci za posljedicu su imali ubistvo, mučenje, protivpravno zatvaranje i zlostavljanje hiljada ljudi”.⁸⁴³ U optužnici je bilo navedeno i to da su “njemački krivični zakoni su, nizom dopuna, proširenja i izopačenja koje su u njih unijeli optuženi postali snažno oruđe za potčinjavanje njemačkog naroda i istrebljivanje nekih državljana okupiranih zemalja. Taj program je za posljedicu imao ubistvo, mučenje, protivpravno zatvaranje i zlostavljanje hiljada Nijemaca i državljana okupiranih zemalja”.⁸⁴⁴ Lautz, glavni javni tužilac Narodnog suda, Rothaug, bivši glavni sudija Specijalnog suda u Nürnbergu, i drugi optuženici teretili su se odgovornošću za te zločine i za učestvovanje u njima.⁸⁴⁵

397. Vojni tribunal SAD-a je zauzeo stav da, shodno članu II(2) Zakona br. 10 Kontrolnog savjeta, da bi se potvrdila odgovornost optuženog koji je povezan s nekim zločinačkim planom ili poduhvatom, tužilac mora da dokaže sljedeće:

Pravno relevantne činjenice koje se moraju dokazati u svakom slučaju jesu sljedeće: (1) činjenica širokog obrasca ili plana progona i istrebljenja na rasnoj osnovi; i (2) specifično ponašanje

⁸⁴² Vidi Zakon Kontrolnog savjeta br. 10, čl. II(2), *Official Gazette of the Control Council for Germany /Službeni glasnik Kontrolnog savjeta za Njemačku/* (1946.), sv. 3, str. 50, koji predviđa sljedeće: “Svako lice smatraće se... odgovornim za počinjenje zločina navedenih u paragrafu 1 ovog člana, ako je bilo (a) glavni izvršilac ili (b) saučesnik u izvršenju bilo kojeg od tih zločina ili ga je naložio ili podržavao ili (c) svjesno na njega pristao ili (d) bio povezan s planovima ili poduhvatima u vezi s njihovim izvršenjem.”

⁸⁴³ Presuda u predmetu *Pravosuđe*, Optužnica, par. 11.

⁸⁴⁴ Presuda u predmetu *Pravosuđe*, Optužnica, par. 23.

⁸⁴⁵ Presuda u predmetu *Pravosuđe*, Optužnica, par. 11 i 23.

individualnog optuženog u sprovođenju plana. Radi se samo o primjeni opštih koncepata krivičnog prava.⁸⁴⁶

Nadalje se kao uslov postavlja da je kod optuženog postojalo “znanje o krivičnom djelu za koje se tereti u optužnici i koje je utvrđeno na osnovu dokaza ” i da je “svjesno učestvovao u tom planu ili je pristao na njegovo sprovođenje”.⁸⁴⁷

398. Žalbeno vijeće je s posebnom pažnjom razmotrilo Izdvojeno mišljenje sudije Bonomya iz predmeta *Tužilac protiv Milutinovića i drugih*⁸⁴⁸ i konstatovalo da je njegova diskusija o predmetu *Pravosuđe* vrlo instruktivna:

18. Vojni tribunal je konstatovao da je tužilaštvo tu dokazalo postojanje “obrasca i plana rasn[og] [progonal]” u primeni krivičnih zakona protiv Poljaka i Jevreja.⁸⁴⁹ Pošto je utvrdio da je optuženi Lautz, glavni javni tužilac Narodnog suda, znao za ovaj plan,⁸⁵⁰ Tribunal je ustanovio da je on odobrio optužnice za veleizdaju protiv više Poljaka zbog “napuštanja radnih mesta i pokušaja bekstva iz Nemačke prelaskom granice u Švajcarsku”.⁸⁵¹ Dotični Poljaci su na kraju osuđeni na smrt i pogubljeni. Na osnovu ovih dokaza, Vojni tribunal je zaključio da je Lautz svesno učestvovao u nacionalnom planu rasne diskriminacije “izopačavanjem zakona o veleizdaji”,⁸⁵² i, u skladu s tim, ga osudio za ratne zločine i zločine protiv čovečnosti.⁸⁵³ Međunarodni sud je u vezi s njegovom odgovornošću zaključio sledeće:

Ćitali smo više predmeta koji su tipični za postupanje tužilaštva pred Narodnim sudom u bezbroj slučajeva. Zaplenjeni dokumenti koji su uvršteni u dokaze dokazuju da je optuženi Lautz bio umešan u kažnjivu primenu zakona protiv Poljaka i Jevreja koji su smatrani delom utvrđenog državnog plana rasnog istrebljenja. On je bio saučesnik, i pristao je na zločin genocida.⁸⁵⁴

19. Na sličan način, Vojni tribunal je utvrdio da je Rothaug, bivši predsednik Specijalnog suda u Nirnbergu, znao za plan rasne diskriminacije.⁸⁵⁵ Tribunal je izrekao osuđujuću presudu Rothaugu za zločine protiv čovečnosti zbog njegove uloge u izricanju osuđujuće presude i smrtne kazne trojici Poljaka i jednom Jevreju “u skladu s politikom nacističke države koja je za cilj imala progon, mučenje i istrebljenje na rasnoj osnovi [Jevreja i Poljaka].”⁸⁵⁶ Tribunal je stao na stanovište da je Rothaug svesno učestvovao u planu, navodeći sledeće:

Pojedinačni slučajevi u kojima je Rothaug primenio surove i diskriminatorske zakone protiv Poljaka i Jevreja ne mogu se posmatrati izolovano. Od suštinskog je značaja za optužbe protiv njega to što je učestvovao u državnom programu progona na rasnim osnovama. Suština dokaza je u tome da se on poistovećivao s tim programom i potpuno se posvetio njegovom ostvarivanju. On je učestvovao u zločinu genocida.⁸⁵⁷

⁸⁴⁶ Presuda u predmetu *Pravosuđe*, str. 1063.

⁸⁴⁷ Presuda u predmetu *Pravosuđe*, str. 1081, 1093.

⁸⁴⁸ Izdvojeno mišljenje sudije Iaina Bonomya, Odluka po Ojdanićevom prigovoru na nadležnost u predmetu *Milutinović i drugi*, naročito par. 18-22.

⁸⁴⁹ (U originalu fusnota 36) Presuda u predmetu *Pravosuđe*, [str. 1081].

⁸⁵⁰ (U originalu fusnota 37) *Ibid.* [str. 1118-1128].

⁸⁵¹ (U originalu fusnota 38) *Ibid.* [str. 1120-1121].

⁸⁵² (U originalu fusnota 39) *Ibid.* [str. 1123].

⁸⁵³ (U originalu fusnota 40) *Ibid.* str. [1128].

⁸⁵⁴ (U originalu fusnota 41) *Ibid.* str. [1128].

⁸⁵⁵ (U originalu fusnota 42) *Ibid.* [str. 1155-1156].

⁸⁵⁶ (U originalu fusnota 43) *Ibid.* str. 1155.

⁸⁵⁷ (U originalu fusnota 44) *Ibid.*, str. 1156.

20. Čini se da je Vojni tribunal ustanovio krivičnu odgovornost obojice optuženih za njihovo učestvovanje u zajedničkom zločinačkom planu, iako oni nisu izvršili *actus reus* krivičnih dela za koja im je izrečena osuđujuća presuda; *actus reus* su naime izvršili dželatari koji su samo postupali po nalogima suda. Tribunal nije nigde raspravljao o mentalnom stanju dželata koji su izvršili smrtnu kaznu koje su usledile kao rezultat postupanja Lautza, Rothauga i drugih učesnika u zajedničkom planu, kao ni o tome da li su te osobe uopšte znale za to da smrtnu kaznu čine deo plana izopačavanja prava u svrhu istrebljenja Jevreja i drugih “nepoželjnih lica”.

399. Drugi relevantan primjer je predmet *RuSHA*. Žalbeno vijeće će opet uputiti na vrlo kompetentan opis i analizu ovog predmeta koje je dao sudija Bonomy:

21. U predmetu *RuSHA*, Vojni tribunal Sjedinjenih Država je na sličan način [kao u predmetu *Pravosuđe*] pristupio pitanju krivične odgovornosti optuženih Hofmanna i Hildebrandta. Više zvaničnika iz Sedišta SS za rasna pitanja i raseljavanje (poznatog pod nemačkim akronimom *RuSHA*) je, zajedno s drugim nacističkim vođama, bilo optuženo za ratne zločine i zločine protiv čovečnosti počinjene ubistvom, istrebljenjem, porobljavanjem, deportacijom, zatvaranjem, mučenjem i progonima. Hofmann je bio načelnik *RuSHA* od jula 1940. do aprila 1943. Hildebrandt je bio viši starešina SS i policije u Danzigu-Zapadnoj Pruskoj od oktobra 1939. do februara 1943, a istovremeno i načelnik Opštine uprave SS za područje Danziga-Zapadne Pruske; a kasnije, od 20. aprila 1943. do kraja rata, bio je načelnik *RuSHA*. U optužnici se navodi sledeći opšti plan — poznat pod nazivom plan za “germanizaciju” — i koraci koji su preduzeti radi njegovog sprovođenja:

Dela, ponašanje, planovi i poduhvati za koje se tereti ... sprovedeni su kao deo sistematskog programa genocida sa ciljem uništavanja stranih državljana i etničkih grupa ... delimično eliminacijom i potiskivanjem nacionalnih osobenosti. Cilj tog programa bilo je jačanje nemačke nacije i takozvane “arijevske” rase na račun svih drugih nacija i grupa nametanjem nacističkih i nemačkih karakteristika pojedincima izabranim iz tih grupa ... i eliminacijom “nepoželjnih” rasnih elemenata. Taj program je sproveden delimično (a) kidnapovanjem dece stranih državljana kako bi se ona deca koja su smatrana “rasno vrednim” odabrala za germanizaciju; (b) ohrabriranjem i prisiljavanjem radnika sa Istoka na pobačaje u svrhu očuvanja njihove radne sposobnosti kao robovske radne snage i slabljenja istočnih naroda; (c) otimanjem novorođenčadi istočnih radnika u Nemačkoj radi njihove germanizacije iii istrebljenja; (d) pogubljenjem, zatvaranjem u koncentracione logore ili germanizovanjem istočnih radnika i ratnih zarobljenika koji su stupili u seksualne odnose s Nemcima, te zatvaranjem Nemaca koji su u tome učestvovali; (e) sprečavanjem brakova i ometanjem reproduktivnih funkcija državljana neprijateljskih zemalja; ... te (i) učestvovanjem u progonu i istrebljenju Jevreja.⁸⁵⁸

22. Vojni tribunal je utvrdio da je tužilaštvo dokazalo da su nacistički zvaničnici, kao što su Hitler, Himmler — vođa SS — i drugi, imali “dvostruki cilj slabljenja i konačnog uništenja drugih naroda, uz istovremeno teritorijalno i biološko jačanje Nemačke na račun pokorenih naroda.”⁸⁵⁹ Utvrđeno je

⁸⁵⁸ (U originalu fusnota 45) *United States v. Greifelt, Creutz, Meyer-Hetling, Schwarzenberger, Huebner, Lorenz, Brueckner, Hofmann, Hildebrandt, Schwalm, Sollmann, Ebner, Tesch, and Viermetz /SAD protiv Greifelta, Creutza, Meyer-Hetlinga, Schwarzenbergera, Hübnera, Lorenza, Brücknera, Hofmanna, Hildebrandta, Schwalma, Sollmanna, Ebnera, Tescha i Viermetza/*, Vojni tribunal SAD, *Judgement /Presuda/*, 10. mart 1948. (dalje u tekstu: *Presuda u predmetu RuSHA*), u *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals under Control Council Law No. 10 /Sudjenja ratnim zločincima pred vojnim tribunalima u Nürnbergu po zakonu br. 10 Kontrolnog savjeta/* (1951.), [tomovi IV i V], Optužnica, par. 2 (navodi o zločinima protiv čovečnosti). *Vidi i ibid.*, Optužnica, par. 24 (u kom su preuzete odredbe o zločinima protiv čovečnosti za svrhe navoda o ratnim zločinima).

⁸⁵⁹ (U originalu fusnota 46) *Vidi ibid.*, str. 90. *Vidi i ibid.*, str. 96 (gdje se konstatuje da su “na samom početku programa germanizacije predviđene izvesne drastične i ugnjetačke mere, među kojima ... razdvajanje porodičnih grupa i kidnapovanje

i to da se vodstvo *RuSHA* — a naročito optuženi Hofmann i Hildebrandt — toga pridržavalo i s entuzijazmom učestvovalo u sprovođenju ovog plana “germanizacije”, omogućavajući, putem agenata *RuSHA*, pobačaje stranih državljanke koje su začele s Nemcima, kažnjavanju za seksualne odnose između Nemaca i pripadnika drugih naroda, prisiljavanju na ropski rad Poljaka i pripadnika drugih istočnih naroda, progonu Jevreja i Poljaka i kidnapovanju dece stranaca.⁸⁶⁰ Odgovarajući na tvrdnje optuženih da nisu lično fizički izvršili nijedan zločin, Tribunal je konstatovao sledeće:

Optuženi se ne može braniti insistiranjem na tome da, na primer, nikada nije evakuisao stanovništvo kada postoje nalozi s njegovim potpisom, kojima je naredio sprovođenje evakuacije. Iako u tim slučajevima optuženi možda i nije stvarno sproveo fizičku evakuaciju u smislu da lično evakuise stanovništvo, on je ipak odgovoran za taj postupak, a njegovo učestvovanje u podsticanju na taj postupak je naglašenije nego kod onih koji su stvarno sprovedi taj čin.⁸⁶¹

400. Žalbeno vijeće takođe napominje da je Vojni tribunal konstatovao da su Hofmann i Hildebrandt izradili akcione planove za provođenje programa kidnapovanja u skladu sa dekretima i memorandumima koje je izdao Himmler. Shodno tim akcionim planovima, istraživači rasnih karakteristika iz *RuSHA* određivali su koja poljska djeca imaju dovoljno “dobre” rasne karakteristike da bi bila “germanizovana”, nakon čega su ta djeca uzimana iz porodica, slata u Njemačku i smješšana u posebne institucije.⁸⁶² Kako se o tome izjasnio Vojni tribunal, ti su istraživači “radili direktno i u različitim intervalima pod kontrolom i nadzorom Hofmanna, odnosno Hildebrandta, koji su znali za njihove aktivnosti”.⁸⁶³ Na osnovu učestvovanja Hoffmana i Hildebrandta u programu kidnapovanja i činjenice da su oni znali za rad tih istraživača *RuSHA*-e po njihovim uputstvima, Vojni tribunal je zaključio da oni snose “potpunu odgovornost” za otimanje djece.⁸⁶⁴ Stanje svijesti osoblja koje je vršilo preglede ne pominje se, kao što se ne govori ni o tome da li su oni pristali uz širi plan germanizacije na osnovu kojeg su radili to što su radili, niti da li su za njega uopšte znali, kao ni o tome da li je između Hofmanna, Hildebrandta i bilo koga od tih istraživača postojao eventualni dogovor.

401. Isto tako, što se tiče programa pobačaja, Vojni tribunal je utvrdio da su službenici *RuSHA*-e, uključujući optužene Hofmanna i Hildebrandta, učestvovali u tom programu, i da su Hofmann i Hildebrandt izdavali uputstva o tome kako on treba da se provodi.⁸⁶⁵ Vojni tribunal je ulogu *RuSHA*-e rezimirao ovako:

Uloga koju je odigrala *RuSHA* sastojala se prvenstveno u istraživanju rasnih karakteristika trudne radnice, kao i vjerovatnog oca, kako bi se utvrdilo da li se može očekivati da se rodi u rasnom pogledu inferiorno ili zadovoljavajuće dijete, a na osnovu takvog istraživanja odlučivalo se treba li

---

dece u svrhu njihovog odgajanja u duhu nacionalističke ideologije; ... uništavanje ekonomskog i kulturnog života poljskog stanovništva; i ometanje reproduktivnih funkcija poljskog stanovništva”).

⁸⁶⁰ (U originalu fusnota 47) *Ibid.*, str. 101, 160–161.

⁸⁶¹ (U originalu fusnota 48) *Ibid.*, str. 153.

⁸⁶² Presuda u predmetu *RuSHA*, str. 102, 106.

⁸⁶³ Presuda u predmetu *RuSHA*, str. 106.

⁸⁶⁴ Presuda u predmetu *RuSHA*, str. 106, 160–161. *Vidi i* Izdvojeno mišljenje sudije Iaina Bonomya, Odluka po Ojdanićevom prigovoru na nadležnost u predmetu *Milutinović i drugi*, par. 24.

⁸⁶⁵ Presuda u predmetu *RuSHA*, str. 110–111.

ili može li da se izvrši pobačaj — pri čemu su na snazi bili nalozi da se pobačaj ne vrši onda kada se može očekivati rođenje djeteta dobrih rasnih karakteristika, odnosno da pobačaj treba da se izvrši onda kada nije vjerovatno da će se roditi takvo dijete.⁸⁶⁶

Na osnovu učešća Hofmanna i Hildebrandta u tom programu i činjenice da su oni znali za rad istraživača rasnih karakteristika za *RuSHA*, Vojni tribunal je zaključio da su njih dvojica odgovorni za prisilne pobačaje.⁸⁶⁷ Međutim, Tribunal ni u ovom slučaju nije razmatrao stanje svijesti tih istraživača niti da li su oni pristali na širi plan germanizacije ili za njega znali, odnosno da li je između Hofmanna, Hildebrandta i bilo koga od tih istraživača postojao dogovor.⁸⁶⁸

402. Vojni tribunal je stoga zaključio da, “[c]ijeneći po bilo kom standardu dokazivanja, jasno je da spis predmeta sadrži dokaze zločina protiv čovječnosti i ratnih zločina, u suštini onako kako se navode u optužnici”.⁸⁶⁹ Sud je utvrdio i to da su “van svake razumne sumnje dokazani krivica i krivična odgovornost [optuženih] za ... krivična dela”, uključujući kidnapovanje djece, prisilne pobačaje, otimanje djece, kažnjavanje za stupanje u polne odnose sa Nijemcima i ometanje reproduktivnih funkcija državljanja neprijateljskih zemalja.⁸⁷⁰

403. Žalbeno vijeće napominje da je iz diskusije Vojnog tribunala o raznim aspektima plana germanizacije jasno da su Hofmann i Hildebrandt, kao rukovodioci *RuSHA*-e, radili u uskoj saradnji i interakciji sa Himmlerom, Kaltenbrunnerom i drugim visokim funkcionerima SS-a na detaljnom planiranju provođenja tog plana, naročito u pogledu programa pobačaja i otmica. Na osnovu njihovog aktivnog učešća u tom planu i činjenice da su oni znali za aktivnosti koje se na osnovu njega provode, obojica optuženih proglašeni su krivim za postupke službenika *RuSHA*-e koji su izvršavali te zločine, bez razmatranja pitanja da li su glavni izvršiocima znali da je to što čine dio plana germanizacije, odnosno da li između optuženih i tih službenika postoji dogovor.

404. Dakle, i predmet *Pravosuđe* i predmet *RuSHA* govore u prilog tvrdnji tužioca da jurisprudencija nastala poslije II svjetskog rata (1) priznaje pripisivanje odgovornosti optuženom za učešće u ostvarivanju zajedničkog zločinačkog cilja onda kada su postupke kojima je ostvaren kažnjivi *actus reus* izvršile osobe koje nisu usvojile zajednički cilj i (2) ne postavlja kao uslov da se dokaže postojanje sporazuma ili dogovora između optuženog i glavnog izvršioca zločina o

⁸⁶⁶ Presuda u predmetu *RuSHA*, str. 110.

⁸⁶⁷ Presuda u predmetu *RuSHA*, str. 111-112, 160-161. U jednom tajnom memorandumu, Hildebrandt govori o krajnjem cilju programa pobačaja: “da bi se ... unapredila sva vredna rasna svojstva radi jačanja našeg naroda i da bi se ostvarila potpuna eliminacija svega inferiornog” (citirani tekst na str. 111-112).

⁸⁶⁸ Dokazi o postojanju programa pobačaja uključivali su dekret koji je Himmler izdao u martu 1943. na osnovu kojeg se program pobačaja počeo provoditi na radnicima iz istočnih zemalja. Tim dekretom predviđeno je čak i to da “[r]uskim ljekarima ili Udruženju ljekara Rusije, koji ne smiju biti informisani o ovoj naredbi, treba reći u pojedinim slučajevima da se trudnoća prekida zbog posebno loše socijalne situacije. To se mora objašnjavati tako da ne bude moguće zaključiti da postoji pozitivno naređenje o tome.” (Presuda u predmetu *RuSHA*, str. 109).

⁸⁶⁹ Presuda u predmetu *RuSHA*, str. 152-153.

⁸⁷⁰ Presuda u predmetu *RuSHA*, str. 160 (zaključci u vezi sa Hofmannom), *vidi i* str. 160-161 (s identičnim zaključcima u vezi sa Hildebrandtom). Tribunal je za ta djela obojicu osudio na 25 godina zatvora. Presuda u predmetu *RuSHA*, str. 166.

počinjenju tog konkretnog zločina. Žalbena vijeće sada će razmotriti tužiočeve tvrdnje u vezi s jurisprudencijom MKSJ-a.

(b) Jurisprudencija MKSJ-a

405. Žalbena vijeće u predmetu *Tadić* usvojilo je stav da je učešće u UZP-u postojalo kao oblik odgovornosti u međunarodnom običajnom pravu u vrijeme događaja u bivšoj Jugoslaviji.⁸⁷¹ Prema toj presudi, intencija odgovornosti na osnovu UZP-a jeste da se odrazi tačan stepen odgovornosti onih koji su na neki način omogućili izvršiocima da fizički izvedu kažnjive radnje.⁸⁷²

406. Međutim, kako napominje sudija Bonomy u svom citiranom izdvojenom mišljenju,⁸⁷³ u predmetu *Tadić* nije jasno riješeno da li glavni izvršiocima moraju biti učesnici u zajedničkom cilju. Na nekim mjestima Žalbena vijeće ne pominje uslov da glavni izvršiocima moraju biti učesnici UZP-a.⁸⁷⁴ Međutim, na drugim mjestima Žalbena vijeće se – barem što se tiče prve i treće kategorije – služi formulacijama koje bi mogle podrazumijevati takav uslov.⁸⁷⁵ U vezi s tim Žalbena vijeće podsjeća da su činjenične okolnosti u predmetu *Tadić*, za razliku od činjenica u ovom predmetu, uključivale manju grupu učesnika koji su djelovali u jednoj opštini i da su glavni izvršiocima

⁸⁷¹ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 226, Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 95.

⁸⁷² Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 192.

⁸⁷³ Izdvojeno mišljenje sudije Iaina Bonomya, Odluka po Ojdanićevom prigovoru na nadležnost u predmetu *Milutinović i drugi*, par. 6.

⁸⁷⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 196, čiji relevantan dio glasi: “Objektivni i subjektivni preduslovi za pripisivanje krivične odgovornosti [prve kategorije ili osnovnog oblika UZP-a] su sljedeći: (i) optuženi mora dobrovoljno učestvovati u jednom aspektu zajedničkog plana (na primjer, izvršiti nefatalni nasilni čin nad žrtvom, ili pružiti presudnu pomoć izvršiocima ili pomagati njihove aktivnosti); i (ii) optuženi, čak i ako osobno ne izvrši ubistvo, mora ipak namjeravati taj rezultat.” *Vidi i*: par. 203, u kojem se opisuje druga kategorija “predmeta /.../ je zapravo jedna varijanta prve kategorije koja je gore razmotrena. /.../ Čini se da je u tim predmetima traženi *actus reus* bilo aktivno učešće u sprovođenju sistema represije, kao što se može zaključiti iz položaja vlasti i konkretnih funkcija koje je imao svaki od optuženih. Element *mens rea* sadržavao je: (i) znanje o karakteru sistema i (ii) namjera da se sprovedu zajednički stvoreni plan zlostavljanja logoraša...”, i par. 227, u kojem stoji sljedeće (naglasci u originalu): “objektivni elementi (*actus reus*) ovog načina učestvovanja u jednom od krivičnih djela predviđenih Statutom (u vezi sa svakom od tri kategorije slučajeva) navedeni su kako slijedi: i. *Više osoba*. One ne moraju biti organizovane u vojnu, političku ili upravnu strukturu, /.../ ii. *Postojanje zajedničkog plana, zamisli ili nakane koja predstavlja ili uključuje počinjenje krivičnog djela predviđenog Statutom*. Nema potrebe da taj plan, zamisao ili nakana budu prethodno dogovoreni ili formulisani. Zajednički plan ili nakana može biti improvizovana na licu mjesta, a izvodi se iz činjenice da više osoba djeluje zajedno kako bi sproveli u djelo zajednički zločinački poduhvat. iii. *Učestvovanje optuženog u zajedničkom planu* koji uključuje počinjenje jednog od krivičnih djela predviđenih Statutom. To učešće ne mora uključivati izvršenje nekog konkretnog krivičnog djela iz jedne od tih odredbi (na primjer, ubistvo, istrebljenje, mučenje, silovanje, itd.), nego se može sastojati u pomoći ili doprinosu izvršenju zajedničkog plana ili nakane.”

⁸⁷⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 204 (“Treća kategorija [ili prošireni oblik UZP-a] obuhvata predmete u kojima je postojao zajednički plan da se slijedi jedan način ponašanja gdje *jedan od izvršitelja počini djelo* koje je, iako van zajedničkog plana, ipak prirodna i predvidiva posljedica izvršenja te zajedničke nakane.”) (Naglasak dodat.) *Vidi i*: par. 220, u čijem relevantnom dijelu stoji sljedeće (naglasci dodat): “Kad je riječ o objektivnim i subjektivnim elementima krivičnog djela, sudska praksa pokazuje da se taj koncept primjenjuje na tri različite kategorije slučajeva. Prvo, [prva kategorija ili osnovni oblik UZP-a], kada svi učesnici u zajedničkom planu posjeduju istu zločinačku namjeru da počine krivično djelo (*a jedan ili više njih odista i počine krivično djelo, sa namjerom*). Drugo, [druga kategorija ili sistemski oblik UZP-a], gdje se potrebna *mens rea* sastoji od znanja o prirodi sistema zlostavljanja i namjere da se sprovede zajednički plan zlostavljanja. Ta namjera može se dokazati bilo direktno ili izvlačenjem zaključka iz karaktera ovlasti optuženog unutar logora ili organizacione hijerarhije. Što se tiče treće kategorije slučajeva [širi oblik UZP-a], primjena koncepta ‘zajedničke nakane’ umjesna je samo kad su ispunjeni sljedeći uslovi u vezi sa *mens rea*: (i) namjera da se učestvuje u zajedničkom zločinačkom poduhvatu i da se – individualno i zajednički – sprovede zločinačka nakana tog poduhvata; i (ii) predvidivost mogućeg *počinjenja, od strane drugih pripadnika grupe*, krivičnih djela koja ne predstavljaju cilj zajedničke zločinačke nakane”; i par. 228 (“Nadalje, do odgovornosti za krivično djelo različito od onog koje je dogovoreno zajedničkim planom dolazi samo ako je, u uslovima tog slučaja, bilo *predvidivo* da će jedan ili drugi pripadnici grupe počiniti takvo krivično djelo[.]”).

nesumnjivo bili učesnici UZP-a.⁸⁷⁶ Stoga ne iznenađuje da se Žalbeno vijeće u tom predmetu koncentrisalo na procese poslije II svjetskog rata, gdje je to takođe bio slučaj, iako se nije u svakom predmetu na koji se upućuje u predmetu *Tadić* učešće glavnog izvršioca u UZP-u postavljalo kao uslov *sine qua non* za pripisivanje odgovornosti optuženom.⁸⁷⁷ S obzirom na sve prethodno rečeno, presuda Žalbenog vijeća u predmetu *Tadić* ne može se smatrati nepobitnim mjerilom za odgovor na pitanje da li glavni izvršiocu moraju biti i učesnici UZP-a.

407. Iako su “u mnogim kasnijim presudama formulacije iz predmeta *Tadić* korišćene prilikom iznošenja elemenata UZP, te se tako, po svemu sudeći, odgovornost za UZP – barem za treću kategoriju – ograničava na zločine koje su fizički izvršili učesnici u UZP, u gotovo svim tim presudama UZP je, poput poduhvata u predmetu *Tadić*, bio relativno malih razmera. Činjenica da neki od fizičkih izvršilaca možda nisu bili učesnici UZP-a, po svemu sudeći, nije bila u velikoj meri sporna”.⁸⁷⁸ Žalbeno vijeće konstatuje da drugostepene presude u predmetu *Vasiljević* i u predmetu *Krnojelac* ne daju definitivni odgovor na pitanje da li glavni izvršiocu moraju biti učesnici UZP-a.

408. Međutim, dva predmeta u kojima su žalbe na presudu već riješene – *Krstić* i *Stakić* – čine izuzetak od tog opšteg trenda nedavanja definitivnog odgovora. U predmetu *Krstić*, Pretresno vijeće nije izričito postavilo uslov da glavni izvršiocu moraju biti učesnici UZP-a.⁸⁷⁹ Vijeće je konstatovalo da su postojala dva UZP-a, jedan sa ciljem “da se 12. i 13. jula iz Potočara nasilno premjeste bosansko-muslimanske žene, djeca i starci” i “stvari humanitarna kriza koja će to nastojanje poduprijeti”,⁸⁸⁰ a drugi sa ciljem “ubijanj/a/ vojno sposobnih muškaraca bosanskih Muslimana /.../ u Srebrenici”.⁸⁸¹ Vijeće je, shodno tome, optuženog proglasilo krivim za nehumana djela i progon kao zločine protiv čovječnosti na osnovu njegovog učešća u prvom UZP-u,⁸⁸² a za genocid na osnovu njegovog učešća u drugom UZP-u.⁸⁸³ Učesnici ta dva UZP-a bili su samo visoke političke i vojne vođe bosanskih Srba, a glavni izvršiocu nisu. Glavni izvršiocu, iako nisu izričito pomenuti u tekstu, bili su po svoj prilici obični vojnici i drugi pripadnici Drinskog korpusa VRS-a nižeg

⁸⁷⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 230-232.

⁸⁷⁷ *Vidi*, na primjer, Drugostepenu presudu u predmetu *Tadić*, par. 210.

⁸⁷⁸ Izdvojeno mišljenje sudije Iaina Bonomya, Odluka po Ojdanićevom prigovoru na nadležnost u predmetu *Milutinović i drugi*, par. 8 (fusnota izostavljena, ali se citira više predmeta: Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 101 (u kojem se citira Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 228, za stav da odgovornost za krivično djelo počinjeno u sklopu treće kategorije UZP-a nastupa “samo ako je [...] bilo predvidivo da će neki od pripadnika grupe počiniti takvo krivično djelo”) (naglasak izostavljen), Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 32 (gdje se citira Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 228), Prvostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 398 (gdje se takođe citira Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 228)).

⁸⁷⁹ Prvostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 601, 611, 613. *Vidi i Simić i drugi*, Prvostepena presuda, par. 156-160, (gdje se definišu elementi prve i druge kategorije UZP-a, ali bez postavljanja uslova da fizički izvršilac mora da bude učesnik u UZP-u).

⁸⁸⁰ Prvostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 617.

⁸⁸¹ Prvostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 644.

⁸⁸² Prvostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 618.

⁸⁸³ Prvostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 645.

ranga.⁸⁸⁴ U Drugostepenoj presudi u predmetu *Krstić*, koja je donijeta prije Prvostepene presude u predmetu *Brđanin*, Žalbena vijeće je odlučilo da ne dira u zaključke Pretresnog vijeća u vezi s postojanjem UZP-a. Štaviše, upotrijebilo je izraz “genocidni poduhvat”.⁸⁸⁵

409. U predmetu *Stakić* Žalbena vijeće se oslonilo na zaključke Pretresnog vijeća, pa je učesnicima UZP-a koji je djelovao u opštini Prijedor 1992. godine smatralo samo rukovodioce političkih tijela, vojske i policije.⁸⁸⁶ Međutim, zajednički cilj tog poduhvata u djelo je provodio veći broj pojedinaca, uključujući policijske, vojne i paravojne snage bosanskih Srba.⁸⁸⁷ Svakako treba napomenuti da je Stakić za izvjesne zločine (ubistvo i istrebljenje) koje su počinili pojedinci koji nisu bili učesnici UZP-a osuđen na osnovu trećeg (zvanog još i “prošireni”) oblika udruženog zločinačkog poduhvata.⁸⁸⁸ Ta osuda je presedan koji Žalbena vijeće ne može olako ignorisati.

(c) Zaključak

410. U svjetlu prethodne diskusije o relevantnoj jurisprudenciji, koja daje uvjerljiv prilog utvrđivanju opštih okvira udruženog zločinačkog poduhvata kao vida odgovornosti u međunarodnom običajnom pravu, Žalbena vijeće je mišljenja da za prvu kategoriju UZP-a nije važno da li je osoba koja je izvršila *actus reus* konkretnog zločina učesnika UZP-a, nego da li je dotični zločin dio zajedničkog cilja.⁸⁸⁹ U slučajevima kada glavni izvršilac konkretnog zločina nije učesnik UZP-a, taj suštinski element može se dokazati indirektno, na osnovu raznih okolnosti, uključujući činjenicu da je optuženi ili neki drugi učesnik UZP-a usko sarađivao sa glavnim izvršiocom kako bi pospješio ostvarenje zajedničkog zločinačkog cilja. U tom smislu, kada se učesnik UZP-a za izvođenje *actus reus*-a zločina posluži nekom osobom izvan UZP-a, činjenica da ta osoba zna za postojanje UZP-a – bez potrebe da se utvrđuje da li je i njoj svojstvena *mens rea* na osnovu koje bi se ona mogla smatrati učesnikom UZP-a – može biti faktor koji valja uzeti u obzir prilikom donošenja odluke o tome da li je dotični zločin bio dio zajedničkog zločinačkog cilja. Međutim, to nije uslov *sine qua non* za mogućnost pripisivanja odgovornosti za dotični zločin relevantnom učesniku UZP-a.

⁸⁸⁴ *Vidi i* Izdvojeno mišljenje sudije Iaina Bonomya, Odluka po Ojdanićevom prigovoru na nadležnost u predmetu *Milutinović i drugi*, par. 11.

⁸⁸⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 134, 143-144. Osim toga, Žalbena vijeće podsjeća da je, u Drugostepenoj presudi u predmetu *Kvočka i drugi*, iako Zoranu Žigiću nije pripisana odgovornost kao “učesniku u udruženom zločinačkom poduhvatu” (par. 599), Žalbena vijeće potvrdilo osuđujuću presudu izrečenu Miroslavu Kvočki na osnovu UZP-a za zločine koje su fizički izvršili, pored ostalih, Žigić (npr. za ubistvo Bećira Medunjanina, par. 277, 487). To je dodatna potvrda tužiočevoj tvrdnji da se, prema pravu koje primjenjuje MKSJ, učesniku udruženog zločinačkog poduhvata može pripisati odgovornost za zločine koje je izvršila osoba koja nije učesnik UZP-a.

⁸⁸⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 68-70.

⁸⁸⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 75, 81, 84, 95-96.

⁸⁸⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 98.

⁸⁸⁹ *Vidi infra*, par. 418-419.

411. Kada optuženi ili bilo koji drugi učesnik UZP-a, sa ciljem ostvarivanja zajedničkog zločinačkog cilja, iskoristi osobu koja, pored toga (ili umjesto toga) što izvrši *actus reus* zločina koji je dio zajedničkog cilja, počinio i zločine koji prevazilaze okvir tog cilja, optuženom se može pripisati odgovornost i za te zločine, pod uslovom da je učestvovao u zajedničkom zločinačkom cilju posjedujući traženu namjeru i ako je, u okolnostima predmeta, (i) bilo predvidivo da bi takav zločin mogla izvršiti jednu ili više osoba kojima se on (ili neki drugi učesnik UZP-a) poslužio za izvršenje *actus reus-a* za zločine koji su dio zajedničkog cilja, i (ii) ako je optuženi svojom voljom prihvatio tu mogućnost – tj. kada je optuženi, svjestan da je taj zločin moguća posljedica provođenja dotičnog poduhvata, odlučio da učestvuje u njemu.

412. Kako priznaje i tužilac, da bi se optuženom mogla pripisati odgovornost za kažnjivo ponašanje druge osobe, kao pravni osnov za pripisivanje krivične odgovornosti mora da postoji veza između optuženog i zločina. Prema onome što tvrdi tužilac, ta veza se može naći u činjenici da učesnici udruženog zločinačkog poduhvata koriste glavne izvršioce kao “oruđe” za izvođenje zločina.⁸⁹⁰

413. Uzevši u obzir diskusiju o predmetima rješavanim poslije II svjetskog rata i gorenavedene primjere iz prakse MKSJ-a, Žalbena vijeće konstatuje da, kako bi se učesniku nekog UZP-a mogla pripisati odgovornost za zločine koje su počinile osobe koje nisu učesnici tog poduhvata, mora da se dokaže da se dotični zločin može pripisati jednom učesniku udruženog zločinačkog poduhvata i da je taj učesnik – kada se poslužio glavnim izvršiocom – postupao u skladu sa zajedničkim planom. Postojanje te veze utvrđuje se od slučaja do slučaja.⁸⁹¹

414. Iz gorenavedenih razloga, Žalbena vijeće smatra da je Pretresno vijeće pogriješilo u stavu da, kako bi se optuženom mogla pripisati krivična odgovornost za zločine za koje se tereti u Optužnici na osnovu prve kategorije UZP-a, tužilac, između ostalog, mora dokazati da su osobe koje su izvršile *actus reus* predmetnih zločina bile učesnice udruženog zločinačkog poduhvata. Dakle, Žalbena vijeće, sa glasom sudije Shahabuddeena protiv, usvaja 1. žalbeni osnov iz tužiočeve žalbe, ali naglašava da, iz gore iznijetih razloga, neće razmatrati efekat ovog zaključka na činjenice predmeta.

⁸⁹⁰ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 3.40-3.48.

⁸⁹¹ U jurisprudenciji MKSJ-a uvriježila se praksa da je osuđujuća presuda na osnovu UZP-a ekvivalentna vidu odgovornosti “počinjenja” po članu 7(1). Žalbena vijeće u ovom trenutku odbija da se bavi pitanjem da li je ta ekvivalencija opravdana u slučaju kada se optuženom izrekne osuđujuća presuda na osnovu UZP-a za zločine koje je počinio glavni izvršilac koji nije učesnik UZP-a, nego se učesnik UZP-a njime poslužio.

3. Postojanje dodatnog dogovora kao uslov za UZP

415. Citirana jurisprudencija nastala poslije II svjetskog rata, koja se ovdje tumači kao valjan izvor za definitivno utvrđivanje opštih okvira udruženog zločinačkog poduhvata kao vida odgovornosti u međunarodnom običajnom pravu, govori u prilog i stavu da se za pripisivanje odgovornosti optuženom na osnovu njegovog učešća u ostvarivanju zajedničkog zločinačkog cilja ne postavlja uslov postojanja sporazuma ili dogovora između optuženog i glavnog izvršioca zločina o počinjenju dotičnog zločina.⁸⁹² Žalbena vijeće sada će razmotriti daljnje tužiočeve tvrdnje da se u jurisprudenciji MKSJ-a ne može naći potvrda za taj uslov – pored postojanja zajedničkog plana – da je između Brđanina i glavnih izvršilaca morao postojati sporazum ili dogovor.⁸⁹³

416. U fusnoti uz paragraf 262 Prvostepene presude, uz zaključak da se “[m]ora /.../ dokazati da je postojao zajednički plan koji predstavlja ili doseže stepen sporazuma ili dogovora između dvije ili više osoba o činjenju konkretnog krivičnog djela”, Pretresno vijeće “tumači Drugostepenu presudu u predmetu *Krnojelac* (par. 95-97) tako da je u njoj postavljen uslov da se za prvu i treću kategoriju UZP-a traži dogovor između optuženog i glavnih izvršilaca, dok se manje ili više formalan dogovor između učesnika u drugoj kategoriji UZP-a ne traži, pod uslovom da je dokazano njihovo učešće u sistemu zlostavljanja”.⁸⁹⁴ Tekst Drugostepene presude u predmetu *Krnojelac* na koji upućuje Pretresno vijeće glasi ovako: “[k]ad su posrijedi krivična djela u okviru sistemskog udruženog zločinačkog poduhvata [druga kategorija UZP-a], namjera učesnika koji nisu glavni počinioci pretpostavlja da su oni lično znali za sistem zlostavljanja (bilo da je to dokazano konkretnim svjedočenjem bilo da je zaključak o tome izveden iz ovlaštenja koja je imao optuženi), kao i namjeru da se doprinese usaglašenom sistemu zlostavljanja. Prema tim kriterijima, *ne radi se toliko o dokazivanju postojanja manje-više formalnog dogovora među svim učesnicima koliko o njihovom pristajanju uz sistem*”.⁸⁹⁵ Žalbena vijeće u predmetu *Krnojelac* pored toga je smatralo da je Pretresno vijeće, tražeći pri ocjenjivanju namjere učešća u sistemskom obliku udruženog zločinačkog poduhvata da se dokaže postojanje dogovora za svaki od zločina počinjenih u funkciji zajedničkog cilja, izašlo iz okvira kriterija koji je Žalbena vijeće definisalo u predmetu *Tadić*.⁸⁹⁶

417. Ne može se poreći da dokazivanje postojanja takvog dogovora može biti primjeren način da se potvrdi da je zločin bio dio zajedničkog cilja, naročito u pogledu osnovnog i proširenog oblika UZP-a. Ističući da je manje važno dokazati da je postojao više ili manje formalan dogovor između svih učesnika nego dokazati njihovo pristajanje uz sistem, Žalbena vijeće je u predmetu *Krnojelac*

⁸⁹² *Vidi supra*, par. 395-404.

⁸⁹³ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 4.18 i 4.25.

⁸⁹⁴ Prvostepena presuda, fusnota 691.

⁸⁹⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 96 (naglasak dodat).

⁸⁹⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 97.

samo željelo podsjetiti na činjenicu da je, kada je posrijedi taj oblik UZP-a, naglasak na saznanju o dogovornom sistemu zlostavljanja i namjeri da se on ostvari. Taj zaključak ne može se tumačiti kao što je Pretresno vijeće, čini se, u ovom predmetu upravo učinilo, tako što će značiti da kriterijum koji je Žalbeno vijeće definisalo u predmetu *Tadić* za prvu i treću kategoriju UZP-a, pored postojanja nekog zajedničkog cilja koji obuhvata ili se svodi na počinjenje zločina predviđenog Statutom, postavlja kao uslov postojanje dogovora između optuženog i glavnog izvršioca.

418. Žalbeno vijeće pretpostavlja da je Pretresno vijeće donijelo osporavani zaključak uslijed bojazni da bi bilo neprimjereno optuženom pripisati odgovornost u situaciji kada veza između njega i onih koji su fizički izvršili zločine za koje se on tereti nije dovoljno čvrsta. Žalbeno vijeće dijeli tu bojazan. Međutim, Žalbeno vijeće smatra da nijedan oblik odgovornosti na osnovu UZP-a ne zahtijeva postojanje dodatnog sporazuma ili dogovora o počinjenju tog konkretnog zločina između optuženog i glavnog izvršioca zločina. Ono što u svakom slučaju jeste uslov za UZP je postojanje zajedničkog cilja koji obuhvata ili se svodi na počinjenje zločina. Nije potrebno da zajednički cilj bude dogovoren ili formulisan unaprijed, on može improviziran na licu mjesta.⁸⁹⁷ Žalbeno vijeće podsjeća da je za osnovni oblik UZP-a suštinski uslov za pripisivanje odgovornosti bilo kojem optuženom kao učesniku UZP-a za zločin koji je počinila neka druga osoba taj da predmetni zločin *mora biti dio zajedničkog zločinačkog cilja*. U slučajevima kad je i glavni izvršilac usvojio taj zajednički zločinački cilj UZP-a odnosno, drugim riječima, kada je on i učesnik UZP-a i počinilac zločina u sklopu ostvarivanja cilja UZP-a, suvišno je tražiti još i da postoji dogovor između te osobe i optuženog o počinjenju tog konkretnog zločina. U predmetima u kojima osoba koja je ostvarila *actus reus* zločina nije učesnik UZP-a, ključno pitanje ostaje da li je dotični zločin dio zajedničkog zločinačkog cilja. Odgovor daju dokazi.

419. Iz gorenavedenih razloga, Žalbeno vijeće smatra da je Pretresno vijeće pogriješilo kada je iznijelo stav da, kako bi se optuženom krivična odgovornost za zločine za koje ga tereti Optužnica mogla pripisati na osnovu prve kategorije UZP-a, tužilac pored ostalog mora dokazati da je između osobe koja je fizički počinila zločin i optuženog *postojao sporazum ili dogovor* o počinjenju upravo tog zločina. Pored toga, Pretresno vijeće je pogriješilo smatrajući da, kako bi se odgovornost optuženom mogla pripisati na osnovu treće kategorije UZP-a, tužilac mora dokazati da je optuženi imao dogovor s nekom osobom o počinjenju konkretnog zločina (u ovom slučaju posrijedi su zločini deportacije i/ili prisilnog premještanja) i da je ta ista osoba lično počinila još neki zločin koji je bio prirodna i predvidiva posljedica izvršenja dogovorenog zločina.

⁸⁹⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 227(ii). *Vidi i* Drugostepenu presudu u predmetu *Vasiljević*, par. 100 i Drugostepenu presudu u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 117.

4. Primjena doktrine UZP-a u predmetima velikog formata

420. I na kraju, Žalbena vijeće će razmotriti pitanje da li je odgovornost na osnovu UZP-a doktrina koja je primjenjiva ili bi trebala da se primjenjuje samo na predmete relativno malog formata.

421. Prije početka same diskusije, Žalbena vijeće odbacuje teleološki argument tužioca da bi MKSJ trebalo da podrži doktrinu udruženog zločinačkog poduhvata zato što bi mu to omogućilo “da procesuiru i kazni one koji u međunarodnim zločinima učestvuju kao vođe, a ne samo kao potčinjeni”.⁸⁹⁸ Takva politika je neprilična kao osnova za teoriju individualne odgovornosti.

422. Žalbena vijeće podsjeća da je u predmetu *Tadić* izričito predvidjelo mogućnost postojanja UZP-a veličine onog u ovom predmetu. Dajući primjer za UZP treće kategorije – gdje je zajednički cilj definisan posve jednako kao za prvu kategoriju UZP-a - Vijeće je govorilo o “zajedničk[oj] namjer[i] koju dijeli cijela grupa da se pripadnici neke etničke grupe prisilno uklone iz njihovog grada, sela ili *regije*”.⁸⁹⁹ Formulacija o etničkom čišćenju “regije” obuhvata upravo predmete kakav je ovaj koji se ovdje rješava, a odnosi se na ARK. Pored toga, među predmetima koje je komentarisalo u kontekstu definisanja prve kategorije UZP-a, Žalbena vijeće je uputilo na predmet *Einsatzgruppen* koji je, s obzirom na djela lišavanja života masovnih razmjera u kojima su učestvovala *Einsatz*-jedinice, bio zasnovan na zajedničkom cilju koji ni izdaleka nije bio mali.⁹⁰⁰

423. Ovim pitanjem bavilo se i Žalbena vijeće MKSR-a u predmetu *Rwamakuba*. Odgovarajući na prigovor da se pojam UZP-a ograničava na predmete manjeg formata, Žalbena vijeće MKSR-a je zauzelo stav da “[n]aprotiv, predmet *Pravosuđe* pokazuje da je odgovornost za učešće u zločinačkom planu široka koliko i sam taj plan, čak i ako taj plan odgovara ‘sistemu surovosti i nepravde primjenjivanom na području cijele države, organizovanom od strane državne vlasti’”.⁹⁰¹

424. Dakle, Žalbena vijeće konstatuje da je tumačenje predmeta *Tadić* u paragrafu 355 Prvostepene presude pogrešno. Žalbena vijeće napominje da Brđaninovi argumenti ne opravdavaju

⁸⁹⁸ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 3.34.

⁸⁹⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 204 (naglasak dodat).

⁹⁰⁰ Predmet *Einsatzgruppen*, reprint u *Trials of War Criminals Before the Nürnberg Military Tribunals Under Control Council Law No. 10 /Suđenja ratnim zločincima pred vojnim tribunalima u Nürnbergu po zakonu br. 10 Kontrolnog savjeta/*, tom IV, str. 427-433. *Einsatzgruppen* su bile jedinice za koje je ocijenjeno da su odgovorne za smrt više od milion ljudi u Evropi, od Estonije do Krima. U najmanju ruku u pogledu optuženog Franza Sixa ta presuda je vrlo jasan primjer predmeta velikog formata u kojem je primijenjen prošireni oblik odgovornosti na osnovu “zajedničkog cilja”. Tribunal je, između ostalog, ocijenio sljedeće: “Uprkos zaključku da je *Vorkommando Moskau /Istureno odjeljenje Moskva/* bila jedinica u sastavu *Einsatzgruppe B /Specijalne jedinice B/* i uprkos zaključku da je Six znao za kriminalne ciljeve *Einsatzgruppe B*, Tribunal ne može sa naučnom izvjesnošću zaključiti da je Six aktivno učestvovao u programu te organizacije. Međutim, očigledno je da je Six pripadao organizaciji koja je vršila nasilje i krivična i nehumana djela nad civilnim stanovništvom.” (Presuda u predmetu *Einsatzgruppen*, str. 526). Dakle, čak i ako se ne uračuna činjenica da je u predmetima u kojima se sudilo po Zakonu Kontrolnog savjeta br. 10 znanje o izvršenim djelima smatrano dovoljnim za pripisivanje krivične odgovornosti, postoji presedan izricanja osuđujuće presude osobi koja je doprinijela ostvarenju zajedničkog zločinačkog cilja velikih razmjera pristajući na predvidljivu posljedicu da bi treća lica mogla da počine zločine.

⁹⁰¹ Pravosnažna odluka o UZP-u u predmetu *Rwamakuba*, par. 25.

ignorisanje opredjeljenja koja je Žalbno vijeće MKSR-a izrazilo u vezi s ovim pitanjem. Suprotno onome što tvrdi Brđanin, ne postoji opasnost da se pripisivanjem odgovornosti na osnovu UZP-a pojedincu koji je u strukturnom smislu daleko od zločina poveća mogućnost da taj pojedinac bude proglašen krivim “samo po udruživanju”.⁹⁰² Razlog tome jeste to što odgovornost na osnovu UZP-a podrazumijeva učešće optuženog, koje može imati oblik pružanja pomoći ili doprinosa izvršenju zajedničkog cilja.⁹⁰³ Žalbno vijeće je takođe mišljenja da se, bez obzira na to koliko je ispravan stav Pretresnog vijeća da definisanjem UZP-a tako da obuhvati pojedince u strukturnom smislu udaljene od zločina otežava precizno utvrđivanje dogovorenog zločinačkog cilja tog poduhvata,⁹⁰⁴ time *a priori* ne isključuje primjena teorije UZP-a. U takvim slučajevima postavlja se opšti uslov da okviri zajedničkog zločinačkog cilja budu na primjeren način definisani u optužnici i da budu van razumne sumnje potvrđeni dokazima. Brđaninov daljnji argument da tužilac pogrešno nastoji da doktrinu UZP-a proširi van ograničenja utvrđenih doktrinom komandne odgovornosti (u obliku u kakvom ju je definisao Vrhovni sud SAD-a u predmetu *Yamashita*)⁹⁰⁵ nepotkrijepljen je i neumjestan.

425. Nadalje, Žalbno vijeće konstatuje da je neumjestan Brđaninov argument da se jurisprudencija MKSJ-a u pogledu UZP-a odnosi samo na pojedine opštine kao što su Srebrenica, Prijedor i Bosanski Šamac.⁹⁰⁶ Istina, u nekoliko predmeta koje je rješavao MKSJ UZP kao vid odgovornosti bio je primijenjen na predmete relativno malog formata. Međutim, to je zavisilo – a u odlukama iz tih predmeta nije drugačije rečeno – od veličine samih predmeta, a ne od postojanja pravnog uslova da se UZP primjenjuje samo na predmete manjeg formata. Imajući u vidu pomenuto, Žalbno vijeće se slaže sa tužiocem da je Pretresno vijeće pogriješilo kada je zaključilo da UZP kao vid odgovornosti nije primjeren za predmete tako velikog formata kao što je ovaj pred nama.

5. Zaključak

426. Žalbno vijeće je svjesno bojazni koje su Brđanin i Udruženje branilaca izrazili u pogledu granica odgovornosti u smislu doktrine o udruženom zločinačkom poduhvatu.⁹⁰⁷ Međutim, Žalbno vijeće je mišljenja da ta doktrina u svom sadašnjem obliku sadrži dovoljno zaštitnih mjera da bi se krivica protegla predaleko ili skliznula u krivicu po udruživanju.

427. Iako iz predmeta *Tadić* i kasnije donijetih prvostepenih i drugostepenih presuda jasno proizlazi da se za pripisivanje krivice za zločin počinjen u okviru UZP-a ne postavlja uslov da je

⁹⁰² Brđaninov podnesak s odgovorom, par. 18.

⁹⁰³ Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 100.

⁹⁰⁴ Brđaninov podnesak respondenta, par. 22.

⁹⁰⁵ Brđaninov podnesak respondenta, par. 37 i 40.

⁹⁰⁶ Brđaninov podnesak respondenta, par. 35.

⁹⁰⁷ Brđaninov podnesak respondenta, par. 4, Podnesak *amicus curiae*, par. 49-52.

optuženi u bilo kojem udjelu ostvario *actus reus* izvršenog zločina,⁹⁰⁸ ista jurisprudencija jednako jasno kao uslov postavlja učešće optuženog u ostvarivanju zajedničkog cilja u osnovi UZP-a. Žalbno vijeće smatra da svaki tip radnji ne doseže nivo značajnog doprinosa zločinu iz kojeg bi proisticala krivična odgovornost optuženog na osnovu dotičnog krivičnog djela⁹⁰⁹ i da je optužna praksa Tužilaštva, barem u predmetima u kojima je Žalbno vijeće imalo priliku da rješava po žalbi na presudu, slijedila to načelo.

428. Žalbno vijeće ističe da UZP nije rastegljiv pojam koji bi omogućavao izricanje osuđujućih presuda zasnovanih na krivici po udruživanju. Naprotiv, osuđujuća presuda zasnovana na doktrini UZP-a može se izreći samo ako se sud van razumne sumnje uvjerio da su ostvareni svi neophodni elementi. S obzirom na bojazni koju je Udruženje branilaca izrazilo u pogledu dosega UZP-a, Žalbno vijeće će u nastavku ukratko ponovno izložiti o kojim je elementima riječ.

429. Za početak, kako je već objašnjeno, optuženi mora posjedovati traženu namjeru.⁹¹⁰ Pored toga, sud može utvrditi da optuženi zaista posjeduje traženu namjeru samo ako je to jedini razuman zaključak koji se na osnovu dokaza može izvesti.

430. Ostali uslovi za izricanje osuđujuće presude na osnovu doktrine UZP-a jednako su striktni. Presuditelj o činjenicama mora van razumne sumnje utvrditi da je više osoba dijelilo zajednički zločinački cilj; da je optuženi doprinio ostvarenju tog zajedničkog zločinačkog cilja; i da se zajednički namjeravan zločin (odnosno, za izricanje osuđujuće presude na osnovu treće kategorije UZP-a, predvidiv zločin) zaista i dogodio.⁹¹¹ Ako se ne dokaže da je glavni izvršilac pripadao UZP-u, presuditelj o činjenicama mora dodatno utvrditi da se zločin može pripisati barem jednom učesniku udruženog zločinačkog poduhvata i da je taj učesnik, posluživši se glavnim izvršiocom, djelovao u skladu sa zajedničkim planom. Prilikom potvrđivanja tih elemenata, sud, pored ostalog, mora: utvrditi da je UZP-u pripadalo više osoba (mada nije nužno utvrditi imenom identitet svake od tih osoba); precizno definisati zajednički zločinački cilj kako u smislu namjeravanog kažnjivog cilja tako i u pogledu domašaja (npr. utvrditi vremenska i geografska ograničenja tog cilja; i opšti

⁹⁰⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 99 (“Učesnik u udruženom zločinačkom poduhvatu ne mora fizički učestvovati ni u jednom elementu nekog krivičnog djela, ako su svi uslovi za odgovornost po osnovu učestvovanja u udruženom zločinačkom poduhvatu ispunjeni.”), Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 100, 119, Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 196, 227.

⁹⁰⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 192 (gdje se iznosi stav da bi bilo pogrešno zanemariti ulogu “svih onih koji su na neki način omogućili” počinjenje zločina), Prvostepena presuda u predmetu *Kvočka*, par. 311, u kontekstu diskusije u Drugostepenoj presudi u predmetu *Kvočka*, par. 95-98. *Vidi i* formulacije i primjere u Drugostepenoj presudi u predmetu *Tadić*, par. 191, i u Drugostepenoj presudi u predmetu *Vasiljević*, par. 119. Takav stav izrazio je, u predmetu *Feurstein i drugi*, i vojni sudija koji je izjavio da optuženi, kako bi mu se pripisala odgovornost, “mora biti šrafić u točku događaja koji dovode do rezultata koji se i dogodio”. *Proceedings of a War Crimes Trial held at Hamburg, Germany /Dokumenti suđenja za ratne zločine u Hamburgu u Njemačkoj/* (4.-24. august, 1948.), presuda od 24. augusta 1948. (originalni zapisnici dostupni su u Public Record Office, Kew, Richmond, kojima Biblioteka MKSJ-a ima pristup), str. 7.

⁹¹⁰ *Vidi supra*, par. 365 i 411.

⁹¹¹ *Vidi* Drugostepenu presudu u predmetu *Tadić*, par. 227.

identitet namjeravanih žrtava); utvrditi da taj zločinački cilj nije samo jedinstven, nego i zajednički za sve osobe koje su zajedno djelovale u okviru udruženog zločinačkog poduhvata;⁹¹² te tačno okvalifikovati doprinos optuženog tom zajedničkom planu. Što se tiče ovog posljednjeg elementa, Žalbeno vijeće napominje da taj doprinos, iako ne mora da bude neophodan odnosno znatan,⁹¹³ mora biti u najmanju ruku značajan doprinos zločinima, za koje se odgovornost pripisuje optuženom.⁹¹⁴

431. Ako su van razumne sumnje ostvareni svi ti uslovi za pripisivanje odgovornosti na osnovu UZP-a, to znači da je optuženi skrivio mnogo više od pukog udruživanja sa kriminalcima. On je posjedovao namjeru da počini zločin, udružio se sa drugima kako bi ostvario i taj cilj, i dao je značajan doprinos počinjenju zločina. Na osnovu jurisprudencije – koja odražava standarde usvojene u međunarodnom običajnom pravu za utvrđivanje opštih okvira udruženog zločinačkog poduhvata – optuženi se osnovano može proglasiti krivim ne samo zbog sopstvenog doprinosa, nego i zbog postupaka ostalih učesnika UZP-a koji su djelovali na ostvarenju predmetnog zločina (prva kategorija UZP-a), odnosno za djela koja su bila predvidiva posljedica izvršenja tog zločina ako se njegovo stanje svijesti može okvalifikovati kao *dolus eventualis* (treća kategorija UZP-a). Nije presudno da li su ti ostali učesnici UZP-a lično ostvarili *actus reus* zločinā ili su se za to poslužili glavnim izvršiocima koji nisu dijelili zajednički cilj.⁹¹⁵

432. Žalbeno vijeće priznaje da taj pristup u praksi može uroditi izvjesnim odstupanjima utoliko što se njime ne definiše nikakva formalna distinkcija između učesnika UZP-a čiji je doprinos prevlađujući i učesnika UZP-a čiji doprinos, iako značajan, nije tako velik. Međutim, Žalbeno vijeće podsjeća da se svako takvo odstupanje na odgovarajući način rješava u fazi odmjeravanja kazne.

E. Efekat zaključaka Žalbenog vijeća

1. Uvod

433. Tužilac tvrdi da, pošto ne osporava zaključak Pretresnog vijeća da Optužnica nije teretila Brđanina za UZP njega i policije, naoružanih srpskih civila i pojedinaca nepoznatog identiteta, 2. žalbeni osnov nema nikakav uticaj na osuđujuće presude koje su Brđaninu izrečene za pomaganje i podržavanje zločina koje su počinili ti izvršioци.⁹¹⁶ Tužilac, naprotiv, tvrdi da će se taj žalbeni osnov – ako bude usvojen – odnositi samo na UZP Brđanina i pripadnika vojske i srpskih paravojnih

⁹¹² Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 69.

⁹¹³ Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 97-98.

⁹¹⁴ *Vidi supra*, par. 427. Štaviše, “[u] praksi, značaj učestvovanja optuženog relevantan je da bi se dokazalo da je optuženi dijelio namjeru ostvarivanja zajedničkog cilja”. Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 97.

⁹¹⁵ *Vidi supra*, par. 410-414.

snaga koje su izvršile zločine i koje je Pretresno vijeće identifikovalo kao “relevantne fizičke izvršioce”.⁹¹⁷

434. Da je Pretresno vijeće na ispravan način primijenilo doktrinu UZP-a, tvrdi tužilac, Brđanin bi bio proglašen krivim kao saizvršilac, u smislu prve kategorija UZP-a, za krivična djela deportacije, prisilnog premještanja i progona (tačke 8, 9 i 3) koja su počinili relevantni fizički izvršioći.⁹¹⁸ Pored toga, Brđanin bi, u smislu treće kategorije UZP-a, bio proglašen krivim kao saizvršilac za druge radnje progona (tačka 3), konkretno, za hotimično lišavanje života (tačka 5), mučenje (tačka 7), bezobzirno razaranje (tačka 11) i uništavanje vjerskih ustanova (tačka 12), koje su sve počinili relevantni fizički izvršioći.⁹¹⁹

2. Argumenti strana

435. U Nalogu koji je izdalo 27. oktobra 2006., Žalbeno vijeće je od tužioca zatražilo da dostavi pismeni odgovor na sljedeće pitanje:

Ako tužiočeva Druga žalbena osnova bude usvojena, a Brđaninova odgovornost onda ocjenjivana u svjetlu UZP-a, da li bi elementi UZP-a bili ispunjeni, imajući u vidu sporazum *inter partes* na suđenju i na osnovu zapisnika sa suđenja? Ako je odgovor potvrđan, a pozivajući na zaključke Pretresnog vijeća u Presudi, kao i na zapisnik sa suđenja, kako bi elementi UZP-a bili ispunjeni i po kojim vid(ovima) UZP-a bi se utvrđivala Brđaninova odgovornost za krivična djela koja se navode u Optužnici?⁹²⁰

436. “Dogovor *inter partes*” odnosi se na već pomenuti sporazum strana da UZP *u ovom predmetu* mora uključivati glavne izvršioce i da će strane svoju argumentaciju zasnivati na toj premisi.⁹²¹ Dakle, za razliku od 2. žalbenog osnova, tužilac u 1. žalbenom osnovu ne traži ukidanje Prvostepene presude ili preinačenje presude o kazni.

437. Dana 13. novembra 2006., tužilac je dostavio Odgovor po nalogu (dalje u tekstu: Tužiočev odgovor u vezi sa UZP-om), u kojem razjašnjava svoje stavove o UZP-u uopšte, a konkretno u kontekstu svog 2. žalbenog osnova. Tužilac tvrdi da su, shodno zaključcima i dokazima koje je Pretresno vijeće razmotrilo, ostvareni svi elementi odgovornosti po osnovu UZP-a. Žalbeno vijeće neće rezimirati argumentaciju tužioca u vezi s elementima odgovornosti na osnovu UZP-a kao što su “više osoba”, “zajednički plan, zamisao ili cilj”, odnosno “doprinos” jer se ona uglavnom ne razlikuje od argumenata iznijetih u ranijim podnescima.

⁹¹⁶ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 4.42.

⁹¹⁷ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 4.42, gdje se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 347, Tužiočev odgovor na pitanja Žalbenog vijeća o UZP-u, 13. novembar 2006. (dalje u tekstu: Tužiočev odgovor u vezi sa UZP-om), par. 2.

⁹¹⁸ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 4.43, Tužiočev odgovor u vezi sa UZP-om, par. 28-30.

⁹¹⁹ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 4.43, Tužiočev odgovor u vezi sa UZP-om, par. 31-37.

⁹²⁰ Nalog Tužilaštvu, 27. oktobar 2006., str. 2-3 (fusnota unutar citata izostavljena).

⁹²¹ Prvostepena presuda, fusnota 885, Tužiočev žalbeni podnesak, par. 3.3. *Vidi supra*, par. 361.

438. Što se tiče 2. žalbenog osnova, u okviru kojeg tužilac traži poništenje zaključaka Pretresnog vijeća, tužilac tvrdi da je formalnopravno pogrešno postaviti uslov koji je navelo Pretresno vijeće, tj. uslov postojanja “ličnog/neposrednog dogovora među učesnicima UZP-a”. Budući da se uslov postojanja dogovora ne postavlja, tužilac tvrdi da je “zajednički cilj” kao uslov za potvrđivanje UZP-a ispunjen zaključkom Pretresnog vijeća da su Brđanin i relevantni fizički izvršioци usvojili isti cilj (Strateški plan) ili pristali na njega i da su zajedno djelovali na njegovom ostvarivanju.

439. Tužilac citira nekoliko mjesta iz Prvostepene presude kako bi pokazao da su i Brđanin i takozvani relevantni fizički izvršioци (dalje u tekstu: RFI) usvojili Strateški plan. To je neophodan uslov za pripisivanje odgovornosti Brđaninu na osnovu UZP-a u ovom predmetu budući da su se strane u postupku sporazumjele da neće tražiti poništavanje zaključaka na osnovu toga što su *actus reus* zločina za koje se Brđanin tereti izvršile osobe koje nisu pripadale UZP-u.

440. Prema onome što se kaže na nekim od tih citiranih mjesta, npr. “provođenje zajedničkog cilja dovelo /je/ do rasprostranjenog vršenja zločina”, krivična djela su “činjena s ciljem provođenja Strateškog plana” i bila su “izvršena kao direktna posljedica sveobuhvatnog Strateškog plana”.⁹²² Pored toga, prema onome što navodi tužilac, dokazi pokazuju da su RFI znali da je zločinački cilj bio uklanjanje nesrba sa teritorije ARK-a.⁹²³ Karakter zločina relevantnih fizičkih izvršilaca dokaz je da su oni usvojili jedan diskriminativan zločinački plan.⁹²⁴

441. Tužilac se poziva na još neke dijelove Prvostepene presude kako bi pokazao da se ne radi samo o tome da su Brđanin i RFI usvojili *isti* zločinački cilj, nego i da su zajedno djelovali na ostvarenju plana koji je time postao zajednički. Prvo, tužilac iznosi argument da se širina i sveobuhvatnost plana mogu objasniti samo koordiniranom saradnjom.⁹²⁵ Drugo, prema tome što tvrdi tužilac, RFI su znali da Brđanin zajedno s njima učestvuje u tom širokom koordiniranom zločinačkom planu.⁹²⁶ Treće, Brđanin je navodno znao da RFI čine zločine radi ostvarenja kriminalnog plana.⁹²⁷ Dakle, tužilac tvrdi da je jedini razuman zaključak taj da je Brđanin, svjesno se oslanjajući na relevantne fizičke izvršioce, u saradnji sa njima doprinio zajedničkom planu.⁹²⁸

442. Tužilac takođe tvrdi da su Brđanin i RFI zajedničku namjeru vršenja progona, deportacije i prisilnog premještanja, čime su ispunjeni uslovi za prvu kategoriju UZP-a za ta tri zločina.⁹²⁹ Pored toga, prema onome što tvrdi tužilac, za druge zločine za koje tereti Optužnica, uključujući lišavanja

⁹²² Vidi Tužiočev odgovor u vezi sa UZP-om, par. 12. Žalbeno vijeće citira samo najvažnije dijelove, ali je razmotrilo sve citate na koje upućuje tužilac.

⁹²³ Tužiočev odgovor u vezi sa UZP-om, par. 14-15, 17.

⁹²⁴ Tužiočev odgovor u vezi sa UZP-om, par. 16.

⁹²⁵ Tužiočev odgovor u vezi sa UZP-om, par. 20, AT od 7. decembra 2006., str. 125.

⁹²⁶ Tužiočev odgovor u vezi sa UZP-om, par. 21.

⁹²⁷ Tužiočev odgovor u vezi sa UZP-om, par. 22.

⁹²⁸ Tužiočev odgovor u vezi sa UZP-om, par. 23-25, AT od 7. decembra 2006., str. 126-127.

života (tokom napada i u logorima), mučenja, bezobzirnog razaranja, uništavanja vjerskih ustanova i čitav niz radnji progona, ispunjeni su i uslovi za treću kategoriju UZP-a.⁹³⁰

443. Brđanin o ovom pitanju nije dostavio nikakvu argumentaciju u pisanom obliku. Na žalbenom pretresu on je uglavnom ponovio svoje ranije iznijete argumente. Iznio je i tvrdnju da Pretresno vijeće, budući da je izričito izrazilo stav da su zločini na teritoriji ARK-a “činjeni *uglavnom* u svrhu provođenja Strateškog plana”,⁹³¹ nije moglo van razumne sumnje utvrditi da su i RFI dijelili zajednički cilj UZP-a.⁹³²

3. Diskusija

444. Za početak Žalbeno vijeće napominje da se čini da je tužilac, u svojoj argumentaciji kojom je dao odgovor na hipotetično pitanje, donekle promijenio svoj prethodan stav o dva uslova za odgovornost na osnovu UZP-a koji se mogu primijeniti na okolnosti ovog predmeta. Što se tiče prvog uslova, posrijedi je neznatna razrada pojma zajedničkog zločinačkog cilja, zasnovana na nedavno donijetoj Prvostepenoj presudi u predmetu *Krajišnik*.⁹³³

445. Što se tiče drugog uslova, posrijedi je značajnija pretpostavka na kojoj je zasnovan cijeli Tužiočev odgovor u vezi sa UZP-om, odnosno, da su svi relevantni fizički izvršioци koji se pominju u Prvostepenoj presudi učesnici UZP-a kojem pripada i Brđanin. Ta pretpostavka protivrječna je tužiočevom pristupu iz njegovog Žalbenog podneska. U njemu tužilac izjavljuje da “[o]čekivati od tužioca da dokaže da su i akteri na terenu ‘dijelili namjeru’ vođa UZP-a znači otežati, ako ne i onemogućiti da se rukovodilac visokog ranga osudi za ‘počinjenje’ progona, zato što se dokazati da su akteri na terenu djelovali sa traženom namjerom može samo tako što će se utvrditi identitet svakog pojedinog aktera i dokazati njegova namjera”.⁹³⁴ Kako je već ranije napomenuto, na takvom načinu razmišljanja tužilac je zasnovao tvrdnju iz 1. žalbenog osnova svog Žalbenog podneska da je za izricanje osuđujuće presude nekom učesniku UZP-a dovoljno da neki drugi učesnik istog UZP-a iskoristi jednog ili više glavnih izvršilaca kao sredstvo za počinjenje zločina.⁹³⁵ Međutim, tužilac u svom odgovoru u vezi sa UZP-om, ne utvrđuje “identitet svakog pojedinog aktera [na terenu] i ne dokazuje njegovu namjeru”. Umjesto toga on samo tvrdi da UZP obuhvata široku kategoriju relevantnih fizičkih izvršilaca (neutvrđenog identiteta). Dosljedna primjena takvog pristupa mogla bi učiniti sve relevantne fizičke izvršioce učesnicima UZP-a odgovornim za sve zločine za koje je

⁹²⁹ Tužiočev odgovor u vezi sa UZP-om, par. 28-30.

⁹³⁰ Tužiočev odgovor u vezi sa UZP-om, par. 31-37.

⁹³¹ Prvostepena presuda, par. 159, *vidi i* fusnotu 882 i par. 350.

⁹³² AT od 7. decembra 2006., str. 97-101.

⁹³³ Tužiočev odgovor u vezi sa UZP-om, par. 10.

⁹³⁴ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 3.48, *vidi i* AT od 7. decembra 2006., str. 77-78.

⁹³⁵ *Vidi*, na primjer, Tužiočev žalbeni podnesak, par. 3.49.

Pretno vijeće utvrdilo da su počinjeni na cijeloj teritoriji ARK-a tokom perioda na koji se odnosi Optužnica.

446. Žalbeno vijeće konstatuje da zaključci iz Prvostepene presude koji se citiraju u Tužiočevom odgovoru u vezi sa UZP-om ne pokazuju da je Pretresno vijeće van razumne sumnje utvrdilo da je svaki pojedini RFI bio učesnik istog UZP-a čiji je učesnik bio Brđanin, što bi bio jedini način da se u ovom predmetu, s obzirom na sporazum *inter partes*, Brđaninu pripiše odgovornost na osnovu UZP-a.⁹³⁶

447. U Prvostepenoj presudi je zaključeno da se “[n]a osnovu obrasca ponašanja u sklopu kojeg su [...] zločini vršeni širom Bosanske krajine, Pretresno vijeće /.../ uvjerilo da su oni činjeni *uglavnom* u svrhu provođenja Strateškog plana”⁹³⁷ i da je Brđanin, kao i “*mnogi* od relevantnih fizičkih izvršilaca, prihvatio /.../ Strateški plan i dao se na njegovo provođenje”.⁹³⁸ Iz tih zaključaka, od kojih se prvi odnosi na opšte uslove za primjenu člana 5, dok se drugi odnosi upravo na UZP, koji predstavljaju rezime drugih zaključaka iznijetih na drugim mjestima u Prvostepenoj presudi, ne vidi se da se Pretresno vijeće uvjerilo da su *sve* zločine počinjene na teritoriji ARK-a počinili RFI u sklopu provođenja Strateškog plana. Isto tako, Pretresno vijeće nije moglo precizno utvrditi *koji* od tih zločina su počinjeni u sklopu provođenja Strateškog plana, a koji nisu.

448. Značajno je da tužilac nije na ubjedljiv način obradio bojazni koje je izrazilo Pretresno vijeće (doduše, posluživši se formulacijom proizašlom iz pogrešnog shvatanja UZP-a po kojem je potrebno dokazati dodatni dogovor), tj. da bi presuditelj o činjenicama na osnovu dokaza izvedenih na suđenju mogao na razuman način izvesti i neke druge zaključke. Jedan od tih drugih zaključaka, na primjer, bio bi taj da su Brđanin i neki od relevantnih fizičkih izvršilaca eventualno mogli dijeliti motiv u ostvarivanju istog zločina, ali nisu pritom bili učesnici istog UZP-a ili da su RFI predmetne zločine počinili na osnovu naredjenja i direktiva koje su dobili od svojih nadređenih, a da pritom nisu bili učesnici istog UZP-a kao Brđanin.⁹³⁹ Sudeći po tekstu Žalbenog podneska tužioca, izgleda da je činjenica da su nadređeni koristili relevantne fizičke izvršioce kao puka “sredstva” najvjerojatnije objašnjenje onoga što se događalo na teritoriji ARK-a u periodu na koji se odnosi Optužnica.⁹⁴⁰ Ovo je bio i osnovni razlog zbog kojeg je tužilac od Žalbenog vijeća tražio da se u vezi s ovim pitanjem da dodatno pravno objašnjenje.⁹⁴¹

⁹³⁶ *Vidi supra*, par. 361.

⁹³⁷ Prvostepena presuda, par. 159 (naglasak dodat).

⁹³⁸ Prvostepena presuda, par. 350 (naglasak dodat).

⁹³⁹ Prvostepena presuda, par. 354.

⁹⁴⁰ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 3.47-3.48.

⁹⁴¹ Tužiočeva najava žalbe, par. 5, Tužiočev žalbeni podnesak, par. 3.49.

449. Nema potrebe da se dalje razmatra da li je Brđanin za zločine za koje ga tereti tužilac odgovoran na osnovu UZP-a zato što je Žalbeno vijeće utvrdilo da dokazi razmotreni u Prvostepenoj presudi ionako ne daju osnov za zaključak van razumne sumnje da su RFI bili učesnici istog UZP-a kao i Brđanin. Takva analiza pogotovo je nepotrebna s obzirom na dogovor strana u postupku u vezi sa 1. žalbenim osnovom, prema kojem one od Žalbenog vijeća traže da se ne izrekne nova osuđujuća presuda (presude) na osnovu činjenice da osobe koje su izvršile *actus reus* zločinā ne moraju biti učesnici UZP-a.⁹⁴² Argumentacija u vezi s uslovima *mens rea* za prvi i treći oblik UZP-a u pogledu zločina za koje se optuženi tereti⁹⁴³ stoga je bespredmetna.

450. U skladu sa tim zaključcima, Žalbeno vijeće neće razmatrati tvrdnje o greškama br. 2, 7, 12, 15, 17-21, 23, 26, 38, 42-47, 49-53, 56, 81, 123, S1-S5 i S7-S12.⁹⁴⁴

---

⁹⁴² *Vidi supra*, par. 361.

⁹⁴³ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 4.47-4.59, Tužiočev odgovor u vezi sa UZP-om, par. 31-33, Brđaninov podnesak respondenta, par. 46, Tužiočeva replika, par. 4.14, Tužiočev žalbeni podnesak, par. 4.60-4.70, Tužiočev odgovor u vezi sa UZP-om, par. 34-37, Brđaninov podnesak respondenta, par. 44-45, Tužiočeva replika, par. 4.16-4.21.

⁹⁴⁴ *Vidi supra*, par. 21.

VII TREĆI ŽALBENI OSNOV TUŽIOCA: OSPORAVANJE ZAKLJUČAKA U VEZI SA POMAGANJEM I PODRŽAVANJEM LIŠAVANJA ŽIVOTA U LOGORIMA I ZATOČENIČKIM OBJEKTIMA

A. Uvod

451. U tački 5 Optužnice Brđanin se tereti za hotimično lišavanje života kao tešku povredu Ženevskih konvencija iz 1949., djelo kažnjivo na osnovu člana 2(a) Statuta.⁹⁴⁵ Brđaninu je izrečena osuđujuća presuda za pomaganje i podržavanje hotimičnog lišavanja života 668 osoba, počinjenog tokom oružanih napada na gradove, sela i naselja. Po optužbi za hotimična lišavanja života počinjena u logorima i zatočeničkim objektima Pretresno vijeće je Brđaninu izreklo oslobađajuću presudu.⁹⁴⁶ Tužilac iznosi argument da je Pretresno vijeće moralo Brđanina proglasiti krivim i za zločine hotimičnog lišavanja života u logorima i zatočeničkim objektima iz istih razloga iz kojih ga je osudilo za mučenja u tim logorima i objektima.⁹⁴⁷ Tužilac upućuje i na druge zaključke Pretresnog vijeća koji bi u kombinaciji s osuđujućom presudom za mučenje išli u prilog osuđujućoj presudi za hotimična lišavanja života u logorima.⁹⁴⁸ Najzad, tužilac navodi da je Pretresno vijeće pogriješilo kada je utvrdilo da Brđanin nije odgovoran za ubistva koja je u opštini Teslić počinila paravojna grupa “Miće”.⁹⁴⁹

B. Odgovornost za lišavanja života u logorima i zatočeničkim objektima

452. Tužilac tvrdi da Pretresno vijeće nije moglo Brđanina osuditi za mučenje u logorima i zatočeničkim objektima, a da ga istovremeno ne osudi i za hotimično lišavanje života na istim lokacijama.⁹⁵⁰ Pretresno vijeće je utvrdilo da je Brđaninovo nedjelovanje i otvoreno puštanje stvari da teku sopstvenim tokom što se tiče logora i zatočeničkih objekata, u kombinaciji sa time što “nije čvrsto stao” protiv onoga što se događalo u logorima, imalo znatan efekat na činjenje djela mučenja, a rezultat je bio ohrabrenje i podrška izvršiocima zločina.⁹⁵¹ Tužilac tvrdi da se isti činjenični zaključak jednako može primijeniti u smislu utvrđivanja Brđaninovog *actus reus*-a u vezi sa zločinom pomaganja i podržavanja djela hotimičnog lišavanja života u logorima i zatočeničkim objektima.⁹⁵² Tužilac ističe da ne postoji nikakva razlika između zlostavljanja koje je rezultiralo

⁹⁴⁵ Optužnica, par. 49-52.

⁹⁴⁶ Prvostepena presuda, par. 471-472, 476. Tužilac ističe da formulacija “lišavanja života u logorima i zatočeničkim objektima” uključuje i ubijanja izvršena za vrijeme odvođenja ili transportovanja zatočenika iz tih objekata (Tužiočev žalbeni podnesak, par. 5.1, fusnota 165), što iznosi “najmanje 700 dodatnih ubijanja” (Tužiočev žalbeni podnesak, par. 5.1).

⁹⁴⁷ Prvostepena presuda, par. 537.

⁹⁴⁸ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 5.6, 5.31, 5.40.

⁹⁴⁹ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 5.5.

⁹⁵⁰ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 5.3, 5.18.

⁹⁵¹ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 5.2-5.3, Prvostepena presuda, par. 537. Tužilac (Tužiočev žalbeni podnesak, par. 5.17) takođe upućuje na Prvostepenu presudu, par. 1058.

⁹⁵² Tužiočev žalbeni podnesak, par. 5.10-5.11, 5.13.

mučenjem i zlostavljanja koje je rezultiralo smrću zato što su neki zatočnici umirali uslijed mučenja kojem su bili podvrgnuti u logorima i zatočeničkim objektima.⁹⁵³ Tužilac pored toga napominje da su izvršioци djela mučenja iste osobe koje su bile izvršioци djela lišavanja života.⁹⁵⁴ Najzad, tužilac tvrdi da i drugi zaključci Pretresnog vijeća u vezi sa Brđaninovom ulogom u provođenju Strateškog plana takode pokazuju da je Brđanin dao znatan doprinos kao pomagač i podržavalac djelā lišavanja života u logorima i zatočeničkim objektima.⁹⁵⁵

453. Što se tiče Brđaninovih saznanja o djelima lišavanja života u logorima i zatočeničkim objektima, tužilac tvrdi da je on za djela lišavanja života znao jednako kao što je znao za mučenja u logorima i zatočeničkim objektima.⁹⁵⁶ Tužilac upućuje na još neke zaključke Pretresnog vijeća koji nisu povezani sa zaključkom Pretresnog vijeća o mučenju u logorima i zatočeničkim objektima, ali pokazuju da je Brđanin znao za djela lišavanja života u logorima i zatočeničkim objektima.⁹⁵⁷ Pored toga, tužilac tvrdi da je, shodno nalazima Pretresnog vijeća, Brđanin znao da svojim djelima pruža pomoć u činjenju tih djela lišavanja života.⁹⁵⁸

454. Brđanin odgovara argumentom da “nije nimalo logično” da mu se odgovornost za lišavanje života u logorima i zatočeničkim objektima pripíše na osnovu istih djela na osnovu kojih mu je pripisana odgovornost za mučenje.⁹⁵⁹ On tvrdi da nema dokaza na osnovu kojih bi se moglo zaključiti da je znao za djela mučenja počinjena u logorima i zatočeničkim objektima.⁹⁶⁰ Pored toga, Brđanin iznosi i argument da je Pretresno vijeće pogriješilo kada mu je izreklo osuđujuću presudu za pomaganje i podržavanje djelā mučenja u logorima, jer nema dovoljno dokaza koji bi išli u prilog takvom zaključku.⁹⁶¹ Što se tiče drugih zaključaka na koje upućuje tužilac, Brđanin odgovara da je zaključak da je njegova propagandna kampanja znatno doprinijela eventualnim djelima lišavanja života neosnovan jer ne postoje dokazi o tome da su izvršioци znali za bilo koju od Brđaninovih izjava.⁹⁶²

455. Žalbeno vijeće napominje da se tužilac za svoj argument da je Brđanin trebalo da bude osuđen za djela lišavanja života u logorima i zatočeničkim objektima poziva na obrazloženje koje je Pretresno vijeće dalo uz osudu izrečenu Brđaninu za pomaganje i podržavanje mučenja u logorima i

⁹⁵³ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 5.15.

⁹⁵⁴ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 5.13, 5.15.

⁹⁵⁵ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 5.34-5.37.

⁹⁵⁶ Tužiočev podnesak respondenta, par. 5.19-5.29.

⁹⁵⁷ Tužiočev podnesak respondenta, par. 5.38-5.40.

⁹⁵⁸ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 5.41, 5.43.

⁹⁵⁹ Brđaninov podnesak respondenta, par. 47.

⁹⁶⁰ Brđaninov podnesak respondenta, par. 59. Brđanin upućuje i na svoj Žalbeni podnesak koji sadržava i žalbu na osuđujuću presudu koja mu je izrečena za pomaganje i podržavanje mučenja (par. 51).

⁹⁶¹ Brđaninov podnesak respondenta, par. 47, 59-67.

⁹⁶² Brđaninov podnesak respondenta par. 83-93.

zatočeničkim objektima.⁹⁶³ S obzirom na činjenicu da je Žalbeno vijeće zaključilo da je Pretresno vijeće pogriješilo kada je Brđaninu pripisalo odgovornost za pomaganje i podržavanje mučenja u logorima i zatočeničkim objektima, tužiočev argument se ne može prihvatiti.

456. Tužilac iznosi i argument da neki drugi zaključci iz Prvostepene presude, kao i dodatni dokazi izvedeni na suđenju, posmatrani u kombinaciji sa nalazima u vezi s osuđujućom presudom za mučenje u logorima i zatočeničkim objektima, daju osnov za zaključak da je Brđanin znatno doprinio djelima lišavanja života u logorima i zatočeničkim objektima i da je za njih znao.⁹⁶⁴ Dakle, uprkos nekim formulacijama koje u vezi s određenim konkretnim pitanjima naznačuju suprotno,⁹⁶⁵ Žalbeno vijeće napominje da tužilac ne tvrdi da bi ti pomenuti drugi zaključci i dodatni dokazi *sami* po sebi mogli biti osnov za osuđujuću presudu za pomaganje i podržavanje djela lišavanja života u logorima i zatočeničkim objektima. Naprotiv, tužilac argumentuje da ti drugi zaključci i dodatni dokazi *u kombinaciji sa* zaključcima Pretresnog vijeća o mučenju u logorima i zatočeničkim objektima pokazuju Brđaninovu krivičnu odgovornost za pomaganje i podržavanje djela lišavanja života u logorima i zatočeničkim objektima. Budući da je Žalbeno vijeće ukinulo Brđaninu osuđujuću presudu za pomaganje i podržavanje mučenja u logorima i zatočeničkim objektima, ovaj argument tužioca ne može se usvojiti.

457. Uslijed gorenavedenih razloga i uzimajući u obzir diskusiju iznijetu u pogledu mučenja, Žalbeno vijeće odbija ovaj dio tužiočevog trećeg žalbenog osnova.

C. Odgovornost za pomaganje i podržavanje ubistava koja je počinila konkretna paravojna grupa

458. Tužilac tvrdi da je Pretresno vijeće trebalo da Brđanina proglasi krivim za pomaganje i podržavanje ubistava u opštini Teslić jer su vlasti opštine Teslić organe ARK-a obavijestile o zločinima koje je počinila paravojna grupa "Miće".⁹⁶⁶ Ti organi zatražili su i dobili od Brđanina i drugih osoba pomoć pri hapšenju pripadnika paravojne grupe "Miće" nakon što su počinili predmetna ubistva.⁹⁶⁷ Tužilac naročito ističe činjenicu da je Pretresno vijeće u jednoj fusnoti izjavilo da se "nije uvjerilo da dokazi van razumne sumnje ukazuju na to da je [Brđanin] znao za ubijanje ljudi u logorima i zatočeničkim objektima, *osim ubistava u opštini Teslić koja je izvršila grupa 'Miće'*".⁹⁶⁸ Pored toga, tužilac se poziva na svoje ranije iznijete argumente o dovoljnoj dokazanosti Brđaninove *mens rea* u vezi sa ubistvima počinjenim u logorima i zatočeničkim

⁹⁶³ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 5.3, 5.17.

⁹⁶⁴ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 5.6, 5.31, 5.40. Tužiočeva replika, par. 5.13.

⁹⁶⁵ *Vidi*, na primjer, Tužiočev žalbeni podnesak, par. 5.38.

⁹⁶⁶ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 5.45.

⁹⁶⁷ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 5.46.

⁹⁶⁸ Prvostepena presuda, par. 537, fusnota 1373 (naglasak dodat).

objektima i tvrdi da je Brđanin posjedovao i *mens rea* potrebnu za izricanje osuđujuće presude za ubistva u opštini Teslić.⁹⁶⁹

459. Brđanin u svom odgovoru podsjeća da su ubistva u Tesliću počinile osobe koje su bile van njegove kontrole, od kojih su neke uz Brđaninovu podršku naposljetku i uhapšene.⁹⁷⁰ Konkretno, Brđanin naglašava da pripadnici paravojne grupe “Miće”, osobe odgovorne za ubistva, nisu bili iz ARK-a, da su potpuno preuzeli vlast u Tesliću i djelovali bez odobrenja ili podrške ARK-a.⁹⁷¹ Pored toga, Brđanin tvrdi da je on podržavao potrebu da se paravojna grupa “Miće” uhapsi i da se njeni pripadnici pozovu na odgovornost za svoje zločine.⁹⁷²

460. Pretresno vijeće je utvrdilo da je paravojna grupa “Miće” bila grupa iz Srbije koja je terorizala nesrbe u opštini Teslić. To što su oni na kraju pohapšeni djelimična je zasluga Brđanina.⁹⁷³ Pretresno vijeće je takođe utvrdilo da su stražari u skladištu TO-a bili policajci bosanski Srbi i pripadnici paravojne grupe “Miće”, kao i da su mnogi zatočenici prozivani napolje i zatim ubijani. U nastavku je Pretresno vijeće zaključilo da su 40 civila, bosanskih Muslimana i Hrvata, ubili pripadnici paravojne grupe “Miće”.⁹⁷⁴ U jednoj fusnoti Pretresno vijeće je na kraju utvrdilo da je Brđanin znao za ubistva počinjena u opštini Teslić. Međutim, Vijeće je zauzelo stav da ta saznanja, s obzirom na okolnosti predmeta, nisu dovoljan osnov da se Brđaninu pripiše odgovornost za pomaganje i podržavanje predmetnih ubistava.⁹⁷⁵

461. Žalbeno vijeće odbacuje tužiočevu tvrdnju da je Pretresno vijeće trebalo da Brđanina proglasi krivim za pomaganje i podržavanje ubistava u opštini Teslić koja je počinila paravojna grupa “Miće”. Žalbeno vijeće prihvata da bi izjava Pretresnog vijeća navedena u fusnoti na koju upućuje tužilac *mogla* značiti da je Pretresno vijeće zaključilo da je Brđanin znao da paravojna grupa “Miće” ubija ljude u opštini Teslić.⁹⁷⁶ Međutim, ta izjava je dvosmislena i može podrazumijevati i to da je on za taj incident saznao tek naknadno kada je odlučio da pruži pomoć u hapšenju grupe “Miće”.⁹⁷⁷ Sadržaj dotične fusnote u najmanju ruku ne protivrječi zaključku da Brđanin za ta ubistva nije znao prije nego što su ona počinjena. Pored toga, napomena koja sugeriše da je Brđanin znao za ubistva u Tesliću navedena je u fusnoti u kojoj se razmatra Brđaninova odgovornost za mučenje (ne za ubistva) i nije obrazložena ni potkrijepljena pozivanjem na bilo koji dokaz.

⁹⁶⁹ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 5.47.

⁹⁷⁰ Brđaninov podnesak respondenta, par. 52-57.

⁹⁷¹ Brđaninov podnesak respondenta, par. 53-55.

⁹⁷² Brđaninov podnesak respondenta, par. 56-57.

⁹⁷³ Prvostepena presuda, par. 1125.

⁹⁷⁴ Prvostepena presuda, par. 463.

⁹⁷⁵ Prvostepena presuda, par. 536, fusnota 1373.

⁹⁷⁶ Prvostepena presuda, par. 536, fusnota 1373.

462. Osim toga, tužilac ne upućuje ni na kakve dokaze da je Brđanin paravojnoj grupi “Miće” pružio konkretnu pomoć u ubistvima ili da je na neki drugi način pomogao ili podržao ta ubistva. Žalbeno vijeće napominje da se Brđaninova osuđujuća presuda za mučenje u logorima i zatočeničkim objektima ograničava na djela mučenja koja je u zgradi SUP-a počinila policija u Tesliću i da njome nisu obuhvaćena djela mučenja u zgradi skladišta TO-a.⁹⁷⁸ Na osnovu toga bi se moglo zaključiti da Pretresno vijeće nije bilo uvjereno da je Brđaninovim postupcima ostvaren traženi *actus reus* pomaganja i podržavanja zločina počinjenih u zgradi skladišta TO-a – bilo mučenja bilo hotimičnog lišavanja života. Kako god bilo, tužιοčeva obaveza bila je da dokaže van razumne sumnje da je Brđanin pružio pomoć u počinjenju zločina hotimičnog lišavanja života koje je izvršila paravojna grupa “Miće” u zgradi skladišta TO-a i da je u znatnoj mjeri doprinio tim zločinima. Žalbeno vijeće konstatuje da bi razuman presuditelj o činjenicama mogao zaključiti da tužilac to nije učinio.

463. Žalbeno vijeće konstatuje da tužilac nije dokazao da nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao izreći oslobađajuću presudu po optužbi kojom se Brđanin tereti odgovornošću za pomaganje i podržavanje ubistava koja je u opštini Teslić izvršila grupa “Miće”. Taj dio tužιοčevog 3. žalbenog osnova shodno tome se odbija.

D. Zaključak

464. Tužilac nije dokazao da je Pretresno vijeće trebalo da Brđaninu izrekne osuđujuću presudu za ubistva u logorima i zatočeničkim objektima, kao ni za ubistva koja su počinili pripadnici paravojne grupe “Miće”. Iz navedenih razloga, Žalbeno vijeće odbija tužιοčev treći žalbeni osnov.

---

⁹⁷⁷ Prvostepena presuda, par. 1125.

⁹⁷⁸ Prvostepena presuda, par. 519, 538.

VIII ČETVRTI ŽALBENI OSNOV TUŽIOCA: OSPORAVANJE ZAKLJUČAKA U VEZI S ISTREBLJENJEM

A. Uvod

465. Pretresno vijeće se uvjerilo da je ubistvima 1.669 osoba koja su na teritoriji ARK-a počinile snage bosanskih Srba ispunjen element masovnosti kao obilježje krivičnog djela istrebljenja.⁹⁷⁹ Pretresno vijeće nije pravilo distinkcije između djela ubistava počinjenih na raznim lokacijama, nego se izgleda pozvalo na cijelu teritoriju ARK-a. Međutim, Pretresno vijeće se nije uvjerilo van razumne sumnje da je istrebljenje bilo predviđeno Strateškim planom.⁹⁸⁰ Osim toga, Pretresno vijeće je utvrdilo da se na osnovu dokaza predloženih na suđenju ne može utvrditi da je Brđanin pomagao i podržavao djela istrebljenja.⁹⁸¹

466. Tužilac tvrdi da je Pretresno vijeće trebalo da Brđaninu pripiše odgovornost za pomaganje i podržavanje zločina istrebljenja.⁹⁸² Tužilac iznosi argument da je Pretresno vijeće pogriješilo u svojoj analizi zločina istrebljenja na teritoriji ARK-a⁹⁸³ i tvrdi da je Brđanin pomagao i podržavao počinjenje tog zločina i posjedovao traženu *mens rea*.⁹⁸⁴

B. Zaključak da je na teritoriji ARK-a počinjeno istrebljenje

467. Tužilac tvrdi da je jedina razlika između hotimičnog lišavanja života i istrebljenja element masovnosti.⁹⁸⁵ Pored toga, tužilac iznosi argument da iz zaključaka Pretresnog vijeća proizlazi da je *actus reus* zločina istrebljenja utvrđen za cijelu teritoriju ARK-a zato što je Pretresno vijeće izričito zauzelo stav da broj počinjenih ubistava doseže prag masovnosti koji je potrebno dokazati za zločin istrebljenja.⁹⁸⁶ Tužilac ističe da je taj zaključak zasnovan na zaključku da je na teritoriji ARK-a ubijeno 1.669 osoba, kako u napadima tako i u logorima i zatočeničkim objektima.⁹⁸⁷ Što se tiče *mens rea* fizičkih izvršilaca, tužilac iznosi argument da zaključak Pretresnog vijeća da je na teritoriji ARK-a počinjeno istrebljenje implicitno znači da je postojala namjera da se vrše ubistva masovnih razmjera.⁹⁸⁸

⁹⁷⁹ Prvostepena presuda, par. 465.

⁹⁸⁰ Prvostepena presuda, par. 477.

⁹⁸¹ Prvostepena presuda, par. 478-479.

⁹⁸² Tužiočev žalbeni podnesak, par. 6.1.

⁹⁸³ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 6.1, 6.8-6.17. Tužilac obrazlaže da je Pretresno vijeće pogriješilo kada je zaključilo da zločini koje je podrazumijevalo provođenje Strateškog plana ne uključuju i zločin istrebljenja (Tužiočev žalbeni podnesak, par. 6.18-6.19).

⁹⁸⁴ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 6.1, 6.18-6.35.

⁹⁸⁵ AT od 7. decembra 2006., str. 80.

⁹⁸⁶ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 6.4, 6.9-6.10.

⁹⁸⁷ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 6.10.

⁹⁸⁸ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 6.11.

468. Tužilac iznosi i alternativni argument da, bez obzira na to da li se Žalbeno vijeće slaže da je Pretresno vijeće donijelo zaključak o *mens rea* fizičkih izvršilaca, dokazi pokazuju da je taj uslov zadovoljen za neka ubistva velikih razmjera.⁹⁸⁹ Tužilac navodi sljedeće konkretne incidente velikih razmjera kao incidente istrebljenja: ubistva oko 140 osoba u Kozarcu, ubistva oko 300 osoba u Bišćanima, ubistva oko 68 osoba u Briševu, ubistva najmanje 190 muškaraca u sobi br. 3 u logoru “Keraterm” i ubistva oko 200 muškaraca na planini Vlašić u opštini Skender-Vakuf.⁹⁹⁰

469. Tužilac takođe podsjeća da je Pretresno vijeće u predmetu *Stakić* u Prvostepenoj presudi zauzelo stav da je u svakom od incidenata kao što su masakri u sobi br. 3 u logoru “Keraterm”, na Vlašiću, kao i u napadu na selo Briševo u opštini Prijedor ostvaren traženi stepen masovnosti dovoljan da se potvrdi istrebljenje.⁹⁹¹ Tužilac nadalje iznosi argument da je svaki od fizičkih izvršilaca u ovom predmetu doprinio djelima istrebljenja koja izvršena u selima Kozarac, Bišćani i Briševo, u sobi br. 3 u logoru “Keraterm” i na planini Vlašić.⁹⁹²

470. Brđanin tvrdi da je zaključak Pretresnog vijeća da tužilac nije van razumne sumnje dokazao zločin istrebljenja tačan i da ga treba podržati.⁹⁹³ Iznosi i argument da je tužiočeva tvrdnja da je on znao da će vjerovatno biti izvršena ubistva masovnih razmjera “potpuno nelogična”,⁹⁹⁴ mada se slaže sa zaključkom Pretresnog vijeća da je u ubistvima koja su izvršena zaista ostvarena masovnost kao obilježje zločina istrebljenja.⁹⁹⁵

1. Masovnost ubistava u cilju istrebljenja

471. Budući da ne postoji brojka koja bi bila postavljena kao prag za *actus reus* istrebljenja,⁹⁹⁶ Žalbeno vijeće ne vidi nikakav razlog da se dira u zaključak Pretresnog vijeća da ubistva 1.669 osoba na teritoriji ARK-a od strane snaga bosanskih Srba ostvaruje masovnost kao obilježje zločina istrebljenja, naročito u okolnostima ovog predmeta.

472. Budući da strane ne osporavaju odluku Pretresnog vijeća da sva ubistva na teritoriji ARK-a posmatra kao cjelinu, ne razlikujući ih u zavisnosti od lokacije i incidenta, nema potrebe da Žalbeno vijeće razmatra to pitanje. Dovoljno je reći da se u pogledu konkretnih incidenata koje navodi

⁹⁸⁹ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 6.12.

⁹⁹⁰ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 6.13. *Vidi* i opšte navode u Tužiočevom žalbenom podnesku, par. 6.13-6.17.

⁹⁹¹ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 6.16. Žalbeno vijeće napominje da je Brđanin optužen za pomaganje i podržavanje djela lišavanja života u vezi sa svakim od ovih incidenata.

⁹⁹² Tužiočev žalbeni podnesak, par. 6.17.

⁹⁹³ Brđaninov podnesak respondenta, par. 103-104.

⁹⁹⁴ Brđaninov podnesak respondenta, par. 107, *vidi* i argumentaciju o činjeničnim pitanjima, AT od 7. decembra 2006., str. 95-97.

⁹⁹⁵ AT od 7. decembra 2006., str. 94.

⁹⁹⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 260, gdje se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Ntakirutimana*, par. 516.

tužilac, u kojima su posrijedi ubistva u rasponu od 68 do 300 osoba na pet različitim lokacija,⁹⁹⁷ Žalbeno vijeće uvjerilo da je ostvaren *actus reus* zločina istrebljenja. Žalbeno vijeće smatra da razmjere tih ubistava, s obzirom na okolnosti u kojima su se dogodila, dosežu traženi prag masovnosti kao obilježje istrebljenja.

473. Pretresno vijeće nije pogriješilo kada je zaključilo da su ubistva na teritoriji ARK-a toliko masovna da je njima ostvaren *actus reus* zločina istrebljenja.

2. Mens rea glavnih izvršilaca

(a) Zaključak Pretresnog vijeća

474. Tužilac tvrdi da je Pretresno vijeće implicitno potvrdilo traženu *mens rea* glavnih izvršilaca kada je zaključilo da je na teritoriji ARK-a počinjeno istrebljenje.⁹⁹⁸ Brđaninovo osporavanje tog zaključka Pretresnog vijeća svodi se na tvrdnju da za tužiočev navod “ne postoji apsolutno nikakva podloga u dokazima”.⁹⁹⁹

475. U svom zaključku o ubistvima počinjenim u ARK-u tokom perioda na koji se odnosi Optužnica Pretresno vijeće se ovako izjasnilo:

Ukratko, Pretresno vijeće se van razumne sumnje uvjerilo da su, s obzirom na sve događaje opisane u ovom dijelu presude, snage vojske bosanskih Srba ubile najmanje 1.669 bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata, od kojih nijedan nije bio borac. Pretresno vijeće se takođe uvjerilo da ta ubistva ispunjavaju element masovnosti koje je obilježje zločina istrebljenja. Osim toga, dokazano je da su direktni izvršioци imali namjeru ubiti ili nanijeti teške povrede i da su pritom razumno mogli znati da će njihova radnja ili propust vjerovatno prouzrokovati smrt žrtve.¹⁰⁰⁰

Razmatrajući Brđaninovu krivičnu odgovornost, Pretresno vijeće je reklo i to da je “Pretresno vijeće /.../ već zaključilo da je u ARK-u u periodu na koji se Optužnica odnosi počinjeno krivično djelo istrebljenja”.¹⁰⁰¹

476. Žalbeno vijeće se ne slaže sa tužiocem da je u stavu Pretresnog vijeća da je u ARK-u počinjeno istrebljenje implicitno sadržan zaključak da su glavni izvršioци posjedovali potrebnu *mens rea*. Podsjetivši se na pravne norme koje se odnose na zločin istrebljenja Pretresno vijeće je ispravno artikuliralo uslov *mens rea* koji se traži za potvrđivanje istrebljenja.¹⁰⁰² Međutim, Vijeće nije donijelo nikakav činjenični zaključak o postojanju *mens rea* glavnih izvršilaca; jedino je reklo

⁹⁹⁷ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 6.12-6.13, 6.17, 6.30-6.31. Tih pet lokacija su sljedeće: Kozarac (ubistva najmanje 140 osoba), Bišćani (ubistva oko 300 osoba), Briševo (ubistva oko 68 osoba), Soba br. 3 u logoru “Keraterm” (ubistva najmanje 190 muškaraca) i planina Vlašić u opštini Skender-Vakuf (ubistva oko 200 muškaraca).

⁹⁹⁸ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 6.11.

⁹⁹⁹ Brđaninov podnesak respondenta, par. 114.

¹⁰⁰⁰ Prvostepena presuda, par. 465.

¹⁰⁰¹ Prvostepena presuda, par. 477. Pretresno vijeće odbilo je Brđaninovu odgovornost, između ostalog i na osnovu toga što on nije posjedovao *mens rea* za pomaganje i podržavanje, *vidi* Prvostepenu presudu, par. 478.

¹⁰⁰² Prvostepena presuda, par. 395.

da je “u ARK-u u periodu na koji se Optužnica odnosi počinjeno krivično djelo istrebljenja”.¹⁰⁰³ Taj zaključak nije zasnovan ni na kakvom zaključku o činjeničnom stanju, a još manje na razmatranja Pretresnog vijeća o tome da li su glavni izvršiocu posjedovali *mens rea* koja se traži za potvrđivanje istrebljenja.¹⁰⁰⁴

477. Žalbeno vijeće takođe napominje da poslije zaključka Pretresnog vijeća u vezi s masovnošću kao obilježjem zločina istrebljenja slijedi zaključak da je dokazano da su “direktni izvršiocu imali namjeru ubiti ili nanijeti teške povrede i da su pritom razumno mogli znati da će njihova radnja ili propust vjerovatno prouzrokovati smrt žrtve”.¹⁰⁰⁵ Taj zaključak ne odnosi se na *mens rea* koja se traži za istrebljenje, odnosno na namjeru ubijanja u masovnim razmjerama, nego samo na *mens rea* djela hotimičnog lišavanja života.¹⁰⁰⁶ Dakle, iako u paragrafima 465 i 477 govori o “zločinu istrebljenja”, izgleda da je Pretresno vijeće zapravo htjelo da kaže da je ostvaren *actus reus* istrebljenja.

478. Iz gorenavedenih razloga, Žalbeno vijeće odbacuje tvrdnju tužioca da je Pretresno vijeće u Prvostepenoj presudi potvrdilo *mens rea* kod glavnih izvršilaca zločina istrebljenja na teritoriji ARK-a.

(b) Mens rea glavnih izvršilaca u vezi sa ubistvima velikih razmjera

479. Tužilac u svojoj argumentaciji kaže da, ako Žalbeno vijeće ne prihvati da je Pretresno vijeće utvrdilo da je ostvarena *mens rea* potrebna za potvrđivanje istrebljenja u ARK-u na suđenju izvedeni dokazi koji pokazuju da je uslov *mens rea* za istrebljenje potvrđen u pogledu ubistava velikih razmjera izvršenih na pet konkretnih lokacija: Kozarac (ubistva oko 140 osoba), Biščani (ubistva oko 300 osoba), Briševo (ubistva oko 68 osoba), Soba br. 3 u logoru “Keraterm” (ubistva najmanje 190 muškaraca) i planina Vlašić u opštini Skender-Vakuf (ubistva oko 200 muškaraca).¹⁰⁰⁷

480. Žalbeno vijeće je već konstatovalo da je ta ubistva velikih razmjera, s obzirom na okolnosti u kojima su izvršena, zadovoljavaju uslov za zločin istrebljenja.¹⁰⁰⁸ Što se tiče svakog od tih pet incidenata i u svjetlu odluke da se ubistva u ARK-u uzmu kao cjelina, Pretresno vijeće nije donijelo

¹⁰⁰³ Prvostepena presuda, par. 477.

¹⁰⁰⁴ Jedino mjesto u Prvostepenoj presudi gdje se pominje *mens rea* potrebna za potvrđivanje istrebljenja je zaključak Pretresnog vijeća da se nije uvjerilo da je Brđanin znao da pripadnici snaga bosanskih Srba namjeravaju počinuti ubistva tako masovnih razmjera da to dosegne zločin istrebljenja (Prvostepena presuda, par. 478).

¹⁰⁰⁵ Prvostepena presuda, par. 465.

¹⁰⁰⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 259, Drugostepena presuda u predmetu *Ntakirutimana*, par. 522.

¹⁰⁰⁷ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 6.12-6.13, 6.17, 6.30-6.31. Neke od zaključaka u vezi sa tim lokacijama Brđanin osporava. *Vidi* tvrdnje o greškama br. 63 (područje Kozarac), 67-69 (Biščani), 80 (Soba br. 3 u logoru “Keraterm”), Brđaninov žalbeni podnesak, par. 237-243.

¹⁰⁰⁸ *Vidi supra*, par. 471-473.

nikakav zaključak o tome da je ostvarena *mens rea* glavnih izvršilaca istrebljenja.¹⁰⁰⁹ Na tužiocu je da uputi na dokaze koji van razumne sumnje potvrđuju da su glavni izvršiocu posjedovali *mens rea* potrebnu za istrebljenje, i to za svaki od tih pet incidenata.¹⁰¹⁰

481. Međutim, tužilac to nije učinio. Tužilac nije ukazao ni na kakve dokaze u tom smislu, nego je samo iznio tvrdnju da su “djela istrebljenja fizički izvršiocu počinili namjerno”.¹⁰¹¹ U jednoj fusnoti tužilac ističe da su djela istrebljenja na tih pet lokacija počinili razni pojedini izvršiocu “kao grupa”. Dakle, svaki od tih učesnika hipotetično bi bio odgovoran za cijeli relevantni “incident ubijanja” na osnovu prvog oblika udruženog zločinačkog poduhvata.¹⁰¹² Tužilac na osnovu toga zaključuje da su ti učesnici djelovali sa zajedničkom namjerom da počine ubistva velikih razmjera, iako nijedan od tih pojedinaca nije počinio dovoljan broj ubistava da bi snosio individualnu odgovornost za istrebljenje.¹⁰¹³ Međutim, Pretresno vijeće nije utvrdilo da su glavni izvršiocu tih konkretnih ubistava velikih razmjera djelovali sa namjerom da provedu zajednički plan da se u ARK-u istrijebe nesrbi.¹⁰¹⁴

482. Tužilac iznosi argument da “dokazi pokazuju da su mnogobrojni fizički izvršiocu svakog od tih ubistava djelovali sa zajedničkim ciljem i sa zajedničkom namjerom da počine ta ubistva velikih razmjera”.¹⁰¹⁵ Iako ova tvrdnja nije isuviše precizna, Žalbeno vijeće smatra da se na osnovu okolnosti nekih od gorepomenutih ubistava može zaključiti van razumne sumnje da su glavni izvršiocu posjedovali *mens rea* potrebnu za potvrđivanje zločina istrebljenja. Okolnosti tih ubistava, kako ih je opisalo Pretresno vijeće, pokazuju da su glavni izvršiocu morali znati za njihovu masovnost u najmanje dvije prilike (190 zatočenika u sobi br. 3 u logoru “Keraterm”¹⁰¹⁶ i 200 muškaraca na Korićanskim stijenama¹⁰¹⁷). Imajući u vidu okolnosti tih incidenata, a posebno vrijeme tokom kojeg su ta ubijanja počinjena, izbor žrtava, kao i način izbora žrtava, glavni izvršiocu pojedinačnih ubistava morali su imati namjeru da doprinesu rezultatu ubijanja masovnih razmjera. Dakle, tražena *mens rea* – namjera ubijanja velikih razmjera – potvrđena je van razumne sumnje. Žalbeno vijeće ne može isključiti mogućnost da bi neki presuditelj o činjenicama, kome bi

¹⁰⁰⁹ *Vidi* zaključke Pretresnog vijeća u vezi sa hotimičnim lišavanjem života oko 140 osoba u Kozarcu (Prvostepena presuda, par. 402-404), ubistva oko 300 osoba u Bišćanima (Prvostepena presuda, par. 407-409), ubistva oko 68 osoba u Briševu (Prvostepena presuda, par. 411-412), ubistva najmanje 190 muškaraca u Sobi br. 3 u logoru “Keraterm” (Prvostepena presuda, par. 455-456), i ubistva oko 200 muškaraca na Vlašiću u opštini Skender-Vakuf (Prvostepena presuda, par. 457-460).

¹⁰¹⁰ *Vidi supra*, par. 14.

¹⁰¹¹ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 6.17.

¹⁰¹² Tužiočev žalbeni podnesak, fusnota 268 (naglasak kao u originalu).

¹⁰¹³ Tužiočev žalbeni podnesak, fusnota 268.

¹⁰¹⁴ Naprotiv, “Pretresno vijeće se uvjerilo da su svi pojedinci koji su prihvatili Strateški plan posjedovali traženu *mens rea* barem za krivična djela za koja se tereti u tački 8 (deportacija) i tački 9 (prisilno premještanje), to jest da su hotimično namjeravali da učestvuju u protjerivanjima ili drugim postupcima prisile u cilju prisilne deportacije jedne ili više osoba u drugu državu bez ikakvih osnova dopuštenih po međunarodnom pravu (deportacija) i prisiljavanja ljudi da napuste teritoriju na kojoj žive bez ikakvih osnova dopuštenih po međunarodnom pravu (prisilno premještanje)”, Prvostepena presuda, par. 350.

¹⁰¹⁵ Tužiočev žalbeni podnesak, fusnota 268.

¹⁰¹⁶ Prvostepena presuda, par. 455-456.

bili predloženi sveukupni dokazi, mogao donijeti isti zaključak čak i u slučaju kada je posrijedi manji broj ubijenih osoba.

(c) Zaključak

483. Žalbeno vijeće odbacuje tvrdnju tužioca da je u Prvostepenoj presudi utvrđeno da je ostvarena *mens rea* glavnih izvršilaca istrebljenja. Međutim, tužilac je pokazao da nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao da ne zaključi da su glavni izvršioc ubistava velikih razmjera izvršenih na četiri od ukupnog broja lokacija koje je naveo tužilac, na osnovu ostalih zaključaka Pretresnog vijeća, posjedovali potrebnu *mens rea* za zločin istrebljenja.

C. Mens rea pomaganja i podržavanja istrebljenja

484. *Mens rea* koja se traži za pomaganje i podržavanje jeste saznanje o tome da pomagač i podržavalac svojim radnjama pruža praktičnu pomoć u počinjenju konkretnog krivičnog djela glavnog izvršioca.¹⁰¹⁸ Pomagač mora biti svjestan bitnih elemenata zločina koji počinji glavni izvršilac.¹⁰¹⁹

1. Brđaninova saznanja o tome da se glavni izvršioc spremaju na istrebljenje

485. Tužilac tvrdi da je, suprotno zaključku Pretresnog vijeća, nerazuman zaključak da Brđanin nije znao da će se ubistva vršiti u masovnim razmjerama zato što je znao da će napadi na nesrpska naselja rezultirati ubijanjem.¹⁰²⁰ Pored toga, tužilac iznosi argument da je Pretresno vijeće trebalo da zaključi da je Brđanin znao da izvršioc namjeravaju počiniti ubistva masovnih razmjera, i to na osnovu toga što je znao za predstojeće napade, što je pristao uz Strateški plan,¹⁰²¹ a naročito zato što neki od tih napada sami po sebi predstavljaju istrebljenje.¹⁰²² Tužilac tvrdi da je Brđanin znao da će vjerovatno doći do djela istrebljenja i da izvršioc imaju namjeru ubijanja velikih razmjera¹⁰²³ budući da je istrebljenje bilo jedan od zločina koje je uključivalo provođenje Strateškog plana.¹⁰²⁴ Tužilac iznosi i argument da je Brđanin, pošto mu je bilo poznato da se izvodi velik broj napada i

¹⁰¹⁷ Prvostepena presuda, par. 457-460.

¹⁰¹⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 102, Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 45, Drugostepena presuda u predmetu *Ntagerura i drugi*, par. 370, Drugostepena presuda u predmetu *Simić i drugi*, par. 86.

¹⁰¹⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 162, Drugostepena presuda u predmetu *Simić i drugi*, par. 86.

¹⁰²⁰ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 6.28-6.29, gdje se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 473-474.

¹⁰²¹ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 6.31.

¹⁰²² Tužiočev žalbeni podnesak, par. 6.30, u kojem se konkretno govori o napadima na Kozarac, Bišćane i Briševo.

¹⁰²³ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 6.18. Po mišljenju tužioca, broj ubistava počinjenih samo tokom oružanih napada (Pretresno vijeće je izračunalo da je počinjeno 668 takvih djela) doseže prag masovnosti postavljen kao uslov za potvrđivanje istrebljenja (Tužiočev žalbeni podnesak, par. 6.21-6.22), upravo kao što i broj ubistava u logorima i zatočeničkim objektima (kojih je prema procjeni Pretresnog vijeća bilo najmanje 700) takođe doseže prag masovnosti potreban za istrebljenje (Tužiočev žalbeni podnesak, par. 6.23).

¹⁰²⁴ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 6.20.

da postoji velik broj zatočeničkih objekata, takođe znao da će to imati za posljedicu ubistva masovnih razmjera.¹⁰²⁵

486. Brđanin odgovara da nema dokaza o tome da je on znao da fizički izvršiocima imaju namjeru ubijanja masovnih razmjera.¹⁰²⁶ On tvrdi i to da je “potpuno nelogičan” argument da njegova saznanja *ex post facto* predstavljaju dokaz da je on prije toga znao da će po svoj prilici biti izvršena ubistva.¹⁰²⁷

487. Kako bi se potvrdilo da je pomagač i podržavalac znao za “bitne elemente” zločina istrebljenja, moralo bi se dokazati i da je Brđanin znao za ubistva velikih razmjera i da mu je bilo poznato stanje svijesti izvršilaca istrebljenja.

488. Što se tiče Brđaninovih saznanja o djelima glavnih izvršilaca, Žalbeno vijeće želi razjasniti da je, uopšteno govoreći, nebitno da li je Brđanin za ubistva velikih razmjera znao prije, za vrijeme ili nakon što su ona počinjena; važno je samo to da li je znao da svojim postupcima pomaže činjenje zločina.¹⁰²⁸ Međutim, u ovom slučaju se navodi da su Brđaninovi postupci kojima je on pružio pomoć izvršiocima – izdavanje naređenja o oduzimanju naoružanja i širenje propagande – po definiciji prethodili počinjenju zločina koji mu se stavlja na teret.

489. Pretresno vijeće se nije uvjerilo van razumne sumnje da zločini koji su namjeravani u kontekstu provođenja Strateškog plana u ARK-u nužno uključuju i istrebljenje.¹⁰²⁹ Isto tako, Pretresno vijeće se nije uvjerilo da je Brđanin znao da snage bosanskih Srba namjeravaju počiniti ubistva tako masovnih razmjera da se ona mogu smatrati istrebljenjem.¹⁰³⁰

490. Tužiočev argument da su ti zaključci pogrešni poziva se na zdrav razum. Argument se temelji na logici da, budući da je Brđanin znao da će tokom napada biti izvršena ubistva ili da postoji takva vjerovatnoća, kao i da će tih napada biti mnogo, iz toga proizlazi da je on znao da će biti izvršena ubistva velikih razmjera (dovoljno masovna da bi se smatrala istrebljenjem). Uprkos logičnosti takve argumentacije, ona ipak ne zadovoljava pravni uslov da se dokaže da je zaključak Pretresnog vijeća takav da ga ne bi donio nijedan razuman presuditelj o činjenicama.

491. Žalbeno vijeće se nije uvjerilo da je Pretresno vijeće pogriješilo kada je zaključilo da Brđanin nije znao da će na teritoriji ARK-a biti činjena djela istrebljenja.

¹⁰²⁵ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 6.21.

¹⁰²⁶ Brđaninov podnesak respondenta, par. 113-114. Brđanin ne odgovara direktno na tužiočev argument u vezi sa njegovom sviješću o obilježjima predmetnog krivičnog djela (Brđaninov podnesak respondenta, par. 108-112; Brđaninov odgovor koncentriše se više na karakter odluka o razoružavanju), s izuzetkom tvrdnje da “ne postoje baš nikakvi dokazi” koji bi pokazivali da je Brđanin znao da će odluke o razoružavanju “uroditu napadima i ubistvima širom teritorije ARK-a” (Brđaninov podnesak respondenta, par. 108). *Vidi i* Tužiočevu repliku, par. 6.4, 6.8-6.9, 6.13.

¹⁰²⁷ Brđaninov podnesak respondenta, par. 107.

¹⁰²⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 48, Drugostepena presuda u predmetu *Ntagerura i drugi*, par. 372.

2. Brđaninova svijest o tome da svojim djelima pruža pomoć u počinjenju istrebljenja

492. Tužilac tvrdi da je Pretresno vijeće pogriješilo kada je zaključilo da Brđanin nije znao da će izdavanjem odluke Kriznog štaba ARK-a o razoružanju pomoći ubistvima razmjera tako masovnih da se mogu smatrati istrebljenjem.¹⁰³¹ Tužilac tvrdi da je Brđanin znao da napadi, koje je pomogao putem svojih odluka o razoružanju, neće rezultirati manjim incidentima nego ubijanjem velikih razmjera.¹⁰³²

493. Brđanin na to odgovara podržavajući zaključak Pretresnog vijeća da nije bilo dokaza koji bi van razumne sumnje potvrđivali da je on znao da odlukama Kriznog štaba ARK-a o razoružanju pomaže počinjenju ubistava masovnih razmjera.¹⁰³³ Pored toga, on iznosi argument da je, kako bi se njemu mogla pripisati krivica, tužilac morao da dokaže da su napadi izvršeni u kontekstu razoružavanja i, štaviše, da su se zasnivali na Odlukama Kriznog štaba o razoružanju, a ne na ranije donijetim odlukama Milorada Sajića i CSB-a.¹⁰³⁴

494. Žalbeno vijeće napominje da je Pretresno vijeće, razmatrajući Brđaninovu *mens rea* za ubistva počinjenja za vrijeme i poslije napada na nesrpska naselja, utvrdilo da je Brđanin u trenutku kad su donijete odluke o razoružanju znao da se spremaju napadi na nesrpsko stanovništvo i da je štaviše bio svjestan toga da tim odlukama pruža “praktičnu pomoć i bitan doprinos snagama bosanskih Srba koje su izvodile [te] napade”.¹⁰³⁵ Međutim, Pretresno vijeće se nije uvjerilo van razumne sumnje da je Brđanin znao da će donošenjem odluka Kriznog štaba ARK-a o razoružanju pomoći počinjenje ubistava tako masovnih razmjera tako masovnih da se mogu smatrati zločinom istrebljenja.¹⁰³⁶

495. Kako je već objašnjeno, tužilac nije pokazao da je Pretresno vijeće pogriješilo kada je zaključilo da Brđanin nije znao da će na teritoriji ARK-a biti počinjena djela istrebljenja. Dakle, neosnovana je i tužiočeva tvrdnja da je Brđanin znao da svojim postupcima pomaže počinjenje zločina istrebljenja.

D. Znatan doprinos zločinu istrebljenja

496. Budući da tužilac nije dokazao da je Brđanin posjedovao *mens rea* potrebnu za potvrđivanje pomaganja i podržavanja ovog zločina, tužiočev navod da je Brđanin odlukama o razoružanju¹⁰³⁷ i

¹⁰²⁹ Prvostepena presuda, par. 477.

¹⁰³⁰ Prvostepena presuda, par. 478.

¹⁰³¹ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 6.26.

¹⁰³² Tužiočev žalbeni podnesak, par. 6.29.

¹⁰³³ Brđaninov podnesak respondenta, par. 106, gdje se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 478.

¹⁰³⁴ AT od 7. decembra 2006., str. 95.

¹⁰³⁵ Prvostepena presuda, par. 473.

¹⁰³⁶ Prvostepena presuda, par. 478.

¹⁰³⁷ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 6.5, 6.33.

izjavama koje je davao u javnosti i propagandnom kampanjom¹⁰³⁸ u znatnoj mjeri doprinio izvršenju istrebljenja bespredmetan je.

E. Zaključak

497. Žalbeno vijeće je razmotrilo četvrti žalbeni osnov tužioca kojim se osporava zaključak Pretresnog vijeća da Brđanin nije odgovoran za zločin na osnovu pomaganja i podržavanja. Uslijed gorenavedenih razloga, Žalbeno vijeće se nije uvjerilo da argumenti tužioca opravdavaju ukidanje oslobađajuće presude koja je Brđaninu po ovoj tački izrečena.

---

¹⁰³⁸ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 6.7, 6.32.

IX PRESUDA O KAZNI

A. Težina pripisana otežavajućim i olakšavajućim okolnostima

498. Brđanin tvrdi da mu na osnovu dokaza koji su bili predloženi u ovom predmetu nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi izrekao osuđujuću presudu ni po jednoj optužbi iz Optužnice, da bi trebalo da se presuda o kazni poništi, da se on oslobodi po svim optužbama i odmah pusti na slobodu (tvrdnja o grešci br. 148).¹⁰³⁹ Međutim, u slučaju da Žalbeno vijeće ne donese takvu odluku, on tvrdi da je Pretresno vijeće prilikom razmatranja presude o kazni preveliku težinu pripisalo otežavajućim, a nedovoljnu olakšavajućim okolnostima.¹⁰⁴⁰

499. Tužilac odgovara da je ovo puka tvrdnja i da Brđanin njoj u prilog nije predložio nikakve argumente.¹⁰⁴¹

500. Pretresno vijeće ima prilično široka ovlaštenja u korištenju slobodnog sudijskog nahođenja prilikom odmjeravanja primjerene kazne,¹⁰⁴² što uključuje i odmjeravanje težine olakšavajućih odnosno otežavajućih okolnosti.¹⁰⁴³ Puko iznošenje tvrdnje da je Pretresno vijeće pogriješilo nije valjan argument u žalbenom postupku. Naime, žalilac mora dokazati da je Pretresno vijeće počinilo vidljivu grešku u načinu na koji je koristilo slobodno sudijsko nahođenje ili da je odstupilo od mjerodavnog prava.¹⁰⁴⁴ Žalilac mora dokazati da je Pretresno vijeće pripisalo težinu nebitnim ili irelevantnim faktorima, da nije pripisalo nikakvu ili dovoljnu težinu relevantnim faktorima, da je počinilo očiglednu grešku u utvrđivanju činjeničnog stanja na osnovu kojeg je primijenilo slobodno sudijsko nahođenje, odnosno izdalo odluku koja je toliko nerazumna ili nepravedna da Žalbeno vijeće može na njoj zasnovati zaključak da Pretresno vijeće nesumnjivo nije slobodno sudijsko nahođenje primijenilo na primjeren način.¹⁰⁴⁵

501. Brđanin nije ni pokušao objasniti u čemu se sastoji greška Pretresnog vijeća u načinu na koji je koristilo slobodno sudijsko nahođenje, pa se njegovi navodi odbacuju.

¹⁰³⁹ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 304.

¹⁰⁴⁰ Brđaninov žalbeni podnesak, par. 305. U svojoj Najavi žalbe Brđanin navodi i to da je kazna koja mu je dosuđena "očigledno pretjerana" (Brđaninova najava žalbe, par. 150), no u svom Žalbenom podnesku on ne razrađuje dalje tu tvrdnju. Dakle, Brđanin nije potkrijepio u svoju tvrdnju, tako da je Žalbeno vijeće odbacuje bez daljnjeg obrazloženja u okviru goreopisane kategorije 6.

¹⁰⁴¹ Tužiočev podnesak respondenta, par. 3.5.

¹⁰⁴² Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Momir Nikolić*, par. 8, Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Miodrag Jokić*, par. 8, Drugostepena presuda o kazni u predmetu *Deronjić*, par. 8.

¹⁰⁴³ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 696, Presuda o kazni u predmetu *Deronjić*, par. 155, Presuda o kazni u predmetu *Dragan Nikolić*, par. 145.

¹⁰⁴⁴ Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Momir Nikolić*, par. 8, Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Miodrag Jokić*, par. 8, Drugostepena presuda o kazni u predmetu *Deronjić*, par. 8, Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 242, Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 680, Drugostepena presuda u predmetu *Jelisić*, par. 99, Drugostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 239, Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 725, Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 187, Drugostepena presuda o kazni u predmetu *Tadić*, par. 22.

¹⁰⁴⁵ Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Momir Nikolić*, par. 95, Drugostepena presuda o kazni u predmetu *Babić*, par. 44.

B. Efekat zaključaka Žalbenog vijeća

502. Žalbeno vijeće je odbacilo Brđaninove argumente kojima on osporava presudu Pretresnog vijeća o kazni.

503. Žalbeno vijeće je ukinulo osuđujuću presudu Brđaninu za mučenje kao zločin protiv čovječnosti (tačka 6)¹⁰⁴⁶ i kao tešku povredu Ženevskih konvencija iz 1949. (tačka 7), ali samo u dijelu u kojem se ona odnosi na logore i zatočeničke objekte. Preciznije, Žalbeno vijeće je ukinulo osuđujuću presudu Brđaninu za pomaganje i podržavanje pripadnika snaga bosanskih Srba u počinjenju sljedećih zločina: mučenja većeg broja civila, bosanskih Muslimana, u logoru “Kozila” početkom jula 1992., mučenja većeg broja bosanskih Muslimanki u logoru “Keraterm” u julu 1992., mučenja većeg broja bosanskih Muslimanki u logoru u Trnopolju u razdoblju od maja do oktobra 1992., mučenja više bosanskih Muslimanki u logoru u Omarskoj u junu 1992., mučenja više muškaraca, bosanskih Muslimana, u zgradi SUP-a u Tesliću, kao i mučenja više civila, bosanskih Muslimana i Hrvata, u domu mjesne zajednice u Pribiniću u junu 1992. godine.¹⁰⁴⁷ Međutim, Žalbeno vijeće je podržalo osuđujuću presudu Brđaninu za mučenje kao zločin protiv čovječnosti i kao tešku povredu Ženevskih konvencija iz 1949. u dijelu kojim se ona odnosi na oružane napade snaga bosanskih Srba na nesrpske gradove, sela i naselja poslije 9. maja 1992. godine.¹⁰⁴⁸ Dakle, Brđaninova osuđujuća presuda za pomaganje i podržavanje višestrukih incidenata mučenja na šest različitih lokacija u junu i julu 1992., potvrđuje se.¹⁰⁴⁹

504. Žalbeno vijeće je *proprio motu* poništilo Brđaninovu osuđujuću presudu za pomaganje i podržavanje zločina bezobzirnog razaranja, odnosno pustošenja koje nije opravdano vojnom nuždom (tačka 11) u dijelu u kojem se ona odnosi na opštinu Bosanska Krupa.¹⁰⁵⁰ Međutim, Brđaninova osuđujuća presuda za pomaganje i podržavanje bezobzirnog razaranja gradova, naselja i sela, odnosno pustošenja koje nije opravdano vojnom nuždom za deset opština potvrđuje se.

¹⁰⁴⁶ Pretresno vijeće je tačku 6 “uklopilo” u tačku 3 koja se odnosi na djela progona, *vidi* Prvostepenu presudu, par. 1152. Dakle, ovaj dio tačke 3 takođe se smatra ukinutim.

¹⁰⁴⁷ *Vidi supra*, par. 288-289, Prvostepena presuda, par. 538.

¹⁰⁴⁸ *Vidi* Prvostepenu presudu, par. 534-535.

¹⁰⁴⁹ Ta djela su sljedeća: mučenje civila bosanskih muslimana tokom i poslije preuzimanja vlasti na gradskom području Bosanskog Petrovca početkom juna 1992., mučenje više civila bosanskih muslimana tokom i poslije oružanog napada na Kotor-Varoš u junu 1992., mučenje najmanje 35 bosanskih Muslimana u zaseoku Čemernica kod Biščana 20. jula 1992., mučenje više civila bosanskih Muslimana u Čarakovu 23. jula 1992., mučenje više muškaraca bosanskih Muslimana u okolini Biščana, te mučenje jedne Muslimanke u Tesliću u julu 1992. godine.

¹⁰⁵⁰ Žalbeno vijeće ističe da je Bosanska Krupa jedna od 11 opština za koje je Pretresno vijeće izreklo osuđujuću presudu po ovoj tački. *Vidi supra*, par. 327, 330, Prvostepena presuda, par. 670.

505. Budući da je tužiočeva žalba u dijelovima koji se odnose na Brđaninove oslobađajuće presude odbijena, a kako se tužilac nije žalio na presudu o kazni kao takvu,¹⁰⁵¹ Žalbeno vijeće napominje da su tužiočevi argumenti u vezi s povećanjem kazne bespredmetni.

506. S obzirom na gorenavedeno, a posebno uzevši u obzir relativnu težinu zločina za koje su Brđaninove osuđujuće presude ukinute i težinu zločina za koje su osuđujuće presude podržane, kao i relevantne otežavajuće i olakšavajuće okolnosti, Žalbeno vijeće smatra da ima opravdanja samo za ograničeno smanjenje kazne izrečene Radoslavu Brđaninu. Prema tome, Žalbeno vijeće Brđanina osuđuje na kaznu zatvora u trajanju od 30 godina zatvora.

---

¹⁰⁵¹ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 8.1. Žalbeno vijeće posebno napominje da tužilac nije osporavao zaključak Pretresnog vijeća da su “[o]suđujuće presude za optužbe za mučenje, deportaciju i nehumana djela (prisilno premještanje) na osnovu člana 5 Statuta nedopustivo /.../ kumulativne u odnosu na optužbe za progon” (Prvostepena presuda, par. 1085). Budući da se niko nije žalio u vezi s tim pitanjem, Žalbeno vijeće se njim ne namjerava baviti.

X DISPOZITIV

Iz gorenavedenih razloga, **ŽALBENO VIJEĆE**,

NA OSNOVU člana 25 Statuta i pravila 117 i 118 Pravilnika,

UZEVŠI U OBZIR pismene podneske strana u postupku i Udruženja branilaca, kao i njihovu argumentaciju iznijetu na pretresima održanim 7. i 8. decembra 2006. godine,

ZASJEDAJUĆI na javnoj sjednici,

USVAJA djelimično Brđaninovu žalbu i

UKIDA osuđujuću presudu izrečenu Brđaninu po tački 3 Optužnice (progon kao zločin protiv čovječnosti) u dijelu u kojem se ona odnosi na mučenje kao zločin protiv čovječnosti počinjeno u logorima i zatočeničkim objektima (tačka 6),

UKIDA osuđujuću presudu izrečenu Brđaninu po tački 7 (mučenje kao teška povreda Ženevskih konvencija iz 1949.) samo u dijelu koji se odnosi na djela mučenja počinjena u logorima i zatočeničkim objektima,

PONIŠTAVA osuđujuću presudu izrečenu Brđaninu po tački 11 (bezobzirno razaranje gradova, naselja ili sela ili pustošenje koje nije opravdano vojnom nuždom kao kršenje zakona i običaja ratovanja) samo u dijelu koji se odnosi na opštinu Bosanska Krupa,

ODBACUJE ostale Brđaninove žalbene osnove,

USVAJA tužiočev 1. žalbeni osnov, sa glasom sudije Shahabuddeena protiv, i tužiočev 2. žalbeni osnov, ali, iz razloga navedenih u Presudi, ne mijenja osuđujuće presude izrečene Brđaninu na koje se ti žalbeni osnovi odnose,

ODBACUJE tužiočev 3. i 4. žalbeni osnov,

NAPOMINJE da je tužilac povukao svoj 5. žalbeni osnov,

IZRIČE novu presudu o kazni zatvora u trajanju od 30 godina, u koju se, na osnovu pravila 101 (C) Pravilnika, uračunava vrijeme koje je Brđanin proveo u pritvoru,

NALAŽE da se, u skladu sa pravilom 103(C) i pravilom 107 Pravilnika, Brđanin zadrži u pritvoru MKSJ-a do okončanja organizacije njegovog prebacivanja u zemlju u kojoj će izdržavati kaznu.

Sastavljeno na engleskom i francuskom jeziku, a mjerodavan je engleski tekst.

/potpis na originalu/
sudija Theodor Meron,
predsjedavajući

/potpis na originalu/
sudija Mohamed Shahabuddeen

/potpis na originalu/
sudija Mehmet Güney

/potpis na originalu/
sudija Andrézia Vaz

/potpis na originalu/
sudija Christine Van Den Wyngaert

Sudija Van Den Wyngaert prilaže izjavu.

Sudija Theodor Meron prilaže izdvojeno mišljenje.

Sudija Mohamed Shahabuddeen prilaže djelimično protivno mišljenje.

Dana 3. aprila 2007.

Haag,

Nizozemska

[pečat MKSJ-a]

XI IZJAVA SUDIJE VAN DEN WYNGAERT

1. U potpunosti se slažem s odlukom Žalbenog vijeća da se prihvate prva dva žalbena osnova tužioca. Pretresno vijeće se zaista opredijelilo za preusku definiciju udruženog zločinačkog poduhvata (dalje u tekstu: UZP) kada je postavilo uslov (1) da, kako bi se odgovornost na osnovu UZP-a mogla pripisati službenim osobama visokog ranga, fizički izvršiocu moraju biti učesnici UZP-a i (2) da mora postojati neposredan dogovor između svih učesnika UZP-a u vezi sa počinjenjem krivičnih djela. Vijeće je pogriješilo i u stavu da je UZP kao vid odgovornosti primjeren samo za predmete “manjih razmjera”.

2. Kad bi ta odluka Pretresnog vijeća postala pravni standard, mogla bi nastati po mom mišljenju sljedeća neprihvatljiva situacija.

Osobe A1 (vojni zapovjednik), A2 (policijski zapovjednik) i A3 (civilni vođa) stupili su u UZP sa ciljem etničkog čišćenja određenog područja. Osobe B1, B2 i B3, potčinjene (istim redom) osobama A1, A2 i A3 imaju nalog da provedu taj plan. Osobe C1, C2 i C3 su glavni izvršiocu koji izvršavaju plan (deportaciju, prisilno premještanje stanovništva, lišavanje slobode, lišavanje života, uništavanje imovine, itd.)¹.

Shodno logici razmišljanja Pretresnog vijeća, C1, C2 i C3 morali bi da budu formalni učesnici UZP-a. Pored toga, A1, A2 i A3 morali bi da sklope pojedinačne dogovore sa C1, C2 i C3 kako bi mogli podlijegati krivičnoj odgovornosti na osnovu doktrine UZP-a. To je nešto što se u praksi nikada neće dogoditi. Zašto bi A1, A2 i A3 imali potrebu za tim ako mogu djelovati putem sebi direktno potčinjenih osoba (B1, B2 i B3)? Kad bi se usvojio takav pristup, vojnim i političkim rukovodiocima visokog ranga nikad se ne bi mogla pripisati odgovornost za zločine na osnovu udruženog zločinačkog poduhvata dok god postoje posrednici (B1, B2 i B3) između nivoa A i nivoa C.

3. Pretresno vijeće možda jeste postupalo vodeći se iskrenom brigom da se UZP ne proširi pretjerano s obzirom na učesnike, ali je pritom UZP suzilo tako da se pojavila opasnost da on više ne omogućuje uključivanje počinilaca visokog ranga koji za počinjenje zločina koriste svoje potčinjene.

4. Presuda Žalbenog vijeća jasno pokazuje da UZP nije rastezljiva formula koja omogućuje izricanje osuđujućih presuda na osnovu krivice po udruživanju. U potpunosti se slažem sa zaključcima u vezi sa doktrinom udruženog zločinačkog poduhvata iznijetim u Presudi, gdje se definišu stroge granice zasnovane na pomnoj analizi međunarodnog običajnog prava i sudske prakse samog MKSJ-a. Veza između optuženog i kažnjivog ponašanja glavnog izvršioca ne proizlazi iz pripadnosti izvršioca UZP-u nego iz stvarnog doprinosa optuženog UZP-u koji mora

¹ Ovaj primjer inspirisan je radom H.-J. Kocha, *Comparative analysis of case scenarios /Komparativna analiza scenarijâ predmeta/*, koji čine 2. dio studije koju je izradio Max Planck Institut für ausländisches und internationales Strafrecht /Institut Max Planck za inostrano i međunarodno krivično pravo/ (Ulrich Sieber i Hans Jurgen Koch, *Participation in crime. Criminal liability of leaders of criminal groups and criminal networks /Učešće u krivičnom djelu. Krivična odgovornost vođa kriminalnih grupa i mreža/* (Stručno mišljenje po narudžbi Tužilaštva Međunarodnog krivičnog suda UN-a za bivšu Jugoslaviju), Freiburg -i-B, s.d.).

biti *značajan* (par. 430). Ključno pitanje zaista ostaje to da se pouzdano utvrdi da li je dotično krivično djelo dio zajedničkog zločinačkog cilja, a odgovor daju dokazi (par. 418).

5. Sudija Shahabuddeen ne slaže se sa dijelom presude. Njegov je stav da glavni izvršioци moraju biti učesnici UZP-a kako bi se optuženom mogla pripisati odgovornost za zločine koje su počinili ti izvršioци. Na prvi pogled, taj stav u znatnoj mjeri ograničava pojam UZP-a. Međutim, sudija Shahabuddeen taj pristup kombinuje sa veoma širokim kriterijom za definisanje “učesništva” u pogledu tih glavnih izvršilaca: “fizički izvršilac, koji pristaje na UZP i izvrši zločin u okviru zajedničkog cilja UZP-a upravo time postaje učesnik UZP-a, ako to već nije bio”. Za sudiju Shahabuddeena, ako sam ga ispravno razumjela, veza između htijenja optuženog (učesnik UZP-a) i glavnog izvršioца može se ostvariti putem pukog pristanka: na osnovu toga što je izvršio zločin koji je u okviru zajedničkog cilja UZP-a i pristao na UZP, za neučesnika se može smatrati da je postao učesnik UZP-a. To bi, po mom mišljenju, bilo preširoko tumačenje riječi “dogovor”. Ono bi imalo prejak efekt “proširenja” odgovornosti na niže nivoe.

6. Ako se odgovornost na osnovu učesništva gradi na pukom pristajanju na UZP, to bi dovelo do situacije u kojoj bi se odgovornost za sve zločine počinjene u okviru ostvarivanja UZP-a mogla pripisati ne samo glavnom “mozgu” UZP-a, nego i njegovom vozaču i prevodiocu ako su lično počinili bar jedno krivično djelo. Mislim da je takav zaključak veoma problematičan. To bi ne samo omogućilo tužiocima da još više prošire svoja diskreciona ovlaštenja na terenu, nego bi moglo i da bude pogrešno shvaćeno među zakonodavcima i snagama reda i zakona u državama.

7. Uz dužno poštovanje, iz navedenih razloga ne slažem se sa mišljenjem uvaženog kolege. Smatram da su elementi nabrojani u odjeljku VI.D.5 (“Zaključak”) ove presude, zajedno s pretpostavkom da doprinos optuženog mora biti u nekom smislu *značajan* za zločine za koje mu se pripisuje odgovornost (par. 430), bolja zaštita od preširoke primjene pojma UZP-a nego što je to – vrlo širok – uslov učešća u UZP-u koji predlaže sudija Shahabuddeen.

Sastavljeno na engleskom i francuskom jeziku, a mjerodavan je engleski tekst.

Dana 3. aprila 2007.
Haag, Nizozemska.

/potpis na originalu/
Christine Van Den Wyngaert,
sudija

[pečat MKSJ-a]

XII IZDVOJENO MIŠLJENJE SUDIJE MERONA

1. U današnjoj presudi odlučivalo se o nekoliko važnih pitanja u vezi sa doktrinom udruženog zločinačkog poduhvata (dalje u tekstu: UZP). Imajući u vidu postojeće okvire UZP-a, u potpunosti se slažem sa logikom razmišljanja usvojenom u presudi. Ovo izdvojeno mišljenje motivisano je željom da iznesem ono što smatram primjerenim modalitetom odgovornosti za osuđujuću presudu na osnovu UZP-a u situaciji kada glavni izvršilac nije učesnik UZP-a.

2. Šta god mislili o doktrini UZP-a kao takvoj, ona se danas čvrsto ukorijenila u našoj jurisprudenciji. Pitanje na koje moramo dati odgovor nije da li je odluka u predmetu *Tadić* bila ispravna, nego kako načela definisana u predmetu *Tadić* primijeniti na situacije kada nije dokazano da su glavni izvršioци učesnici UZP-a. S ovim pitanjem dosad se još nismo direktno suočili.

3. Kako je objašnjeno u ovoj presudi, ako učesnik nekog UZP-a iskoristi neku osobu koja nije učesnik za ostvarenje zločinačkog cilja oko kojeg je formiran UZP, trebala bi nastupiti odgovornost na osnovu UZP-a. Prema postojećoj jurisprudenciji, ako osobe A i B pripadaju UZP-u koji ima za cilj protivpravno deportovanje žrtava i ako A lično deportuje neku žrtvu, B podliježe odgovornosti za istu deportaciju na osnovu UZP-a. Pitanje na koje danas treba odgovoriti jeste da li bi ishod morao biti drugačiji u situaciji kada A, umjesto da sam izvrši deportaciju, za njeno počinjenje iskoristi osobu X koja nije učesnik UZP-a, npr. tako što će osobi X izdati naređenje da izvrši tu deportaciju. Bilo bi zaista teško vjerovati da u tom slučaju osoba B *ne* podliježe *nikakvoj* odgovornosti na osnovu UZP-a samo zato što je A trećoj osobi naredio da izvrši kažnjivu radnju, a nije je sam izvršio. U oba slučaja A se ponaša kažnjivo utoliko što omogućuje ostvarenje zajedničkog zločinačkog cilja UZP-a. U oba slučaja trebalo bi da krivičnu odgovornost snosi i B zato što je i on učesnik UZP-a.

4. Dakle, osuđujuća presuda na osnovu UZP-a može se izreći čak i onda kada nije dokazano da glavni izvršioци pripadaju UZP-u. Međutim, time se otvara novo pitanje: kako bi trebalo da karakterišemo takve osuđujuće presude u smislu vidova odgovornosti utvrđenih u članu 7(1) Statuta? Ova presuda tim se pitanjem nije bavila. Ali, budući da smo se 1. žalbenim osnovom tužioca bavili isključivo sa ciljem razjašnjavanja prava, smatram da će biti umjesno da iznesem i vlastite nazore o ovoj temi.

5. Do sada smo osuđujuće presude na osnovu UZP-a obično izjednačavali sa vidom odgovornosti na osnovu "počinjenja" iz člana 7(1).¹ Naravno, posrijedi je fikcija, ali ona ima smisla. Ako i osoba A i osoba B pripadaju UZP-u, a A počinio zločin koji omogućuje ostvarenje

zajedničkog zločinačkog cilja, čini se razumnim smatrati da je taj zločin “počinila” i osoba B zato što se pripadnošću UZP-u poistovjetila s osobom A.

6. Budući da još nikad nismo direktno razmatrali pitanje da li se osuđujuća presuda na osnovu UZP-a može izreći i kada glavni izvršilac nije učesnik UZP-a, još nikad nismo razmatrali ni pitanje da li je “počinjenje” adekvatan vid odgovornosti za izricanje takvih osuđujućih presuda.² Po mom mišljenju, ako neki učesnik UZP-a za izvršenje zločina kojim se omogućuje ostvarenje zajedničkog cilja iskoristi neučesnika UZP-a, onda bi svi ostali učesnici tog UZP-a na osnovu pripadnosti UZP-u morali podlijetati istom vidu odgovornosti po kojem se odgovornost pripisuje prvonavedenom učesniku. Dakle, ako su A i B učesnici UZP-a i A neučesniku X naredi da počini zločin kojim se omogućuje ostvarenje cilja UZP-a, onda bi osuđujuća presuda osobi B na osnovu UZP-a u vezi s tim zločinom trebalo da se izrekne za “naređivanje” u smislu člana 7(1), a ne za “počinjenje”. Budući da se odgovornost osobe B za taj zločin u suštini izvodi iz odgovornosti osobe A, osoba B ne bi se smjela osuditi za viši oblik odgovornosti od onoga kojim je okvalifikovano ponašanje osobe A.

7. Ovakav pristup ima više prednosti. Prvo i najvažnije, njime se vid odgovornosti usklađuje s ponašanjem o kojem je riječ. Ako krivično djelo kojim se omogućuje ostvarenje zajedničkog cilja nije neposredno “počinio” učesnik UZP-a, nije pravedno “počinjenje” istog krivičnog djela pripisati i drugim učesnicima UZP-a na osnovu pripadnosti UZP-u. Naprotiv, odgovornost za krivično djelo kojim se omogućuje ostvarenje zajedničkog cilja može se pripisati tim drugim učesnicima UZP-a samo u stepenu u kojem se odgovornim za to krivično djelo smatra onaj prvi učesnik UZP-a.³ Drugo, nalažući tužiocu da dokaže, a Pretresnom vijeću da utvrdi koji je oblik odgovornosti najprimjereniji, ovaj pristup primorava na jasno utvrđivanje “veze” između UZP-a i zločina na terenu koje se ovom presudom postavlja kao uslov. Najzad, svu vrijednost preciznosti koju ovaj pristup traži pokazaće vrijeme.

8. S velikim uvažavanjem pročitao sam djelimično protivno mišljenje uvaženog kolege sudije Shahabuddeena. On sugerije da, ako učesnik UZP-a za počinjenje zločina u okviru ostvarivanja

¹ Vidi, npr. Drugostepenu presudu u predmetu *Blaškić*, par. 33, Drugostepenu presudu u predmetu *Vasiljević*, par. 95, 102, ali i Drugostepenu presudu u predmetu *Čelebići*, par. 343 (u kojoj se naznačuje da UZP nije nužno oblik počinjenja).

² Predmeti u kojima se sudilo po Zakonu Kontrolnog savjeta br. 10 ne daju nikakve smjernice u ovom pogledu jer se, prema osnovnoj odredbi koja se slijedila u tim postupcima, smatralo da “počinjenje” obuhvata sve oblike odgovornosti. Vidi Zakon Kontrolnog savjeta br. 10, čl. II(2), u *Official Gazette of the Control Council for Germany /Službeni glasnik Kontrolnog savjeta za Njemačku/* (1946.), sv. 3, str. 50.

³ Jednostavnosti radi, moja diskusija koncentriše se samo na prvu kategoriju UZP-a. Kada je posrijedi treća kategorija, optuženi bi, slično tome, snosio isti vid odgovornosti koji se može pripisati drugom učesniku UZP-a koji je djelovao na ostvarivanju krivičnog djela koji izlazi iz granica zajedničkog cilja ako se moglo predvidjeti da će se to dogoditi i ako je optuženi svjesno pristao na taj rizik. Dakle, ako neki drugi učesnik UZP-a osobi koja nije učesnik naredi da izvrši ubistvo u okviru ostvarivanja zajedničkog zločinačkog cilja protivpravne deportacije, te ako je to optuženi mogao da predvidi i ako je to predvidio, u tom slučaju optuženi na osnovu UZP-a podliježe i odgovornosti za naređivanje ubistva.

Prijevod

zajedničkog zločinačkog cilja iskoristi osobu koja nije učesnik UZP-a, ostali učesnici UZP-a mogu zajedno s onim prvim snositi odgovornost samo ako je “sām UZP dao ovlaštenje” tom učesniku da, umjesto da zločine počini sām, iskoristi osobe koje nisu učesnici UZP-a.⁴ Pored toga, on sugerije da se to ovlaštenje mora precizno dokazati.⁵ Ne bih se pridružio tom stavu. Čini mi se dovoljnim to što učesnici UZP-a zajednički teže ostvarivanju zajedničkog zločinačkog cilja i kažnjivo djeluju u tom pravcu. Kao što nikad ne zahtijevamo da se dokaže da je učesnik UZP-a B dao učesniku UZP-a A precizno ovlaštenje da počini određeni zločin na određen način, tako ne smijemo zahtijevati ni da osoba B da osobi A precizno ovlaštenje da se posluži neučesnicima UZP-a za počinjenje krivičnih djela umjesto da ih počini sama. U skladu s tim, smatram da, kada učesnik UZP-a za izvršenje krivičnog djela u okviru ostvarivanja zajedničkog zločinačkog cilja iskoristi neku osobu koja nije učesnik UZP-a, ostali učesnici UZP-a snose odgovornost za to djelo koja se izvodi iz njihove veze sa tim učesnikom UZP-a. Zbog toga smatram da njihove osuđujuće presude na osnovu UZP-a moraju biti zasnovane na vidu odgovornosti koji je ekvivalentan odgovornosti onog učesnika UZP-a koji je iskoristio neučesnika. Po mom mišljenju, takvim pristupom na primjeren način može se postići da osuđujuće presude odgovaraju počinjenim krivičnim djelima.

Sastavljeno na engleskom i francuskom jeziku, a mjerodavan je engleski tekst.

Dana 3. aprila 2007.
Haag, Nizozemska

/potpis na originalu/
Theodor Meron, sudija

[pečat MKSJ-a]

---

⁴ Djelimično protivno mišljenje sudije Shahabuddeena, par. 11.

⁵ *Vidi ibid.*

XIII DJELIMIČNO PROTIVNO MIŠLJENJE SUDIJE SHAHABUDDEENA

1. Saglasan sam sa presudom Žalbenog vijeća, s izuzetkom ovog djelomično protivnog mišljenja koje se odnosi na pitanje koje slijedi u nastavku, odnosno da li se mora dokazati da su fizički izvršioци učesnici udruženog zločinačkog poduhvata (dalje u tekstu: UZP) kako bi se učesnicima mogla pripisati odgovornost za zločine koje su izvršili fizički izvršioци u okviru ostvarivanja zajedničkog cilja UZP-a. Iz valjanih razloga koje je i iznijelo, Žalbeno vijeće se ovim pitanjem bavilo polazeći od pretpostavke da njegovi stavovi neće uticati na ishod rješavanja žalbi.

A. Problem

2. Problem je definisan razilaženjem u mišljenju tužioca sa samim sobom – različitošću njegovog stava na suđenju i njegovog stava u žalbenom postupku. Podržavajući argumentaciju koju je tužilac iznio u žalbenom postupku, Žalbeno vijeće je “mišljenja da za prvu kategoriju UZP-a nije važno da li je osoba koja je izvršila *actus reus* konkretnog zločina učesnika UZP-a, nego da li je dotični zločin dio zajedničkog cilja. U slučajevima kada glavni izvršilac konkretnog zločina nije učesnik UZP-a, taj suštinski element može se dokazati indirektno, na osnovu raznih okolnosti...”¹ Dakle, fizički izvršilac (glavni izvršilac) može, ali ne mora biti učesnik UZP-a. Moje mišljenje, koje nije naišlo na odobravanje većine članova Vijeća, priklanja se suprotnom stavu tužioca na suđenju: fizički izvršilac mora biti učesnik UZP-a.

B. “Namjera” kao mjerodavno načelo krivične odgovornosti

3. Bez obzira na terminološke probleme, u sudskom postupku težine poput ovoga u međunarodnom humanitarnom pravu mjerodavno je načelo da optuženi može biti kažnjen samo za vlastite kažnjive postupke.² To znači da treba dokazati da njegovi postupci proističu iz njegove “namjere”,³ pri čemu akademske rasprave o kvalifikacijama⁴ koje taj pojam povlači nisu relevantne za okolnosti ovog predmeta. Po mom mišljenju, osnov odgovornosti nekog konkretnog učesnika UZP-a za zločin koji je počinio fizički izvršilac može biti samo to da se dokaže da je taj fizički izvršilac učesnik UZP-a, što znači da je i on učesnik dogovora na kojem je UZP zasnovan i iz kojeg

¹ Presuda Žalbenog vijeća, par. 410, fusnota ispuštena.

² Vidi, npr., *Tužilac protiv Deronjića*, predmet br. IT-02-61-A, Drugostepena presuda o kazni, 20. juli 2005., par. 124: “neka osoba se ne može smatrati odgovornom za neko djelo osim ako nešto što je ona sama učinila ili što je propustila da učini opravdava to da se ona smatra odgovornom”. Vidi i predmet *Čelebići*, IT-96-21-A, 20. februar 2001., Izdvojeno i različito mišljenje sudija Hunta i Bennoune, par. 27: “Temeljna funkcija krivičnog prava jeste kažnjavanje optuženog za njegovo kriminalno ponašanje i samo za njegovo kriminalno ponašanje.”

³ Neko je jednom rekao da je “voluntarizam čina u većoj mjeri suštinski element krivične odgovornosti nego ono što obično nazivamo *mens rea* – namjera uzrokovanja, sagledavanje unaprijed rezultata čina i svijest o okolnostima”. Smith - Hogan, *Criminal Law /Krivično pravo/*, 11. izd. (Oxford, 2005.), str. 48. Za potrebe ovog teksta, služićemo se izrazom “namjera” u užem smislu.

⁴ Vidi diskusiju o ovom problemu u Smith - Hogan, *Criminal Law /Krivično pravo/*, 11. izd. (Oxford, 2005.), str. 90 i dalje.

proističe odgovornost svakog učesnika tog UZP-a za zločine koje su počinili ostali učesnici. To je razlog zbog kojeg je tužilac na suđenju insistirao na tome da fizički izvršilac mora biti učesnik UZP-a: krivično djelo koje je izvršio fizički izvršilac on je pokušao podvesti pod namjeru optuženog učesnika UZP-a kojom ovaj prihvata odgovornost za krivična djela koja su počinili ostali učesnici istog UZP-a.

C. Da li je fizički izvršilac učesnik UZP-a

4. S obzirom na karakter dogovora o UZP-u, kako se u novije vrijeme nastojalo tumačiti, mišljenja sam da fizički izvršilac koji pristane na UZP i izvrši krivično djelo u okviru ostvarivanja zajedničkog cilja UZP-a, samim time postaje učesnik UZP-a, ako to već nije bio. Njegova djela (uključujući njegov pristanak) moraju se, naravno, dokazati van razumne sumnje, ali nije potrebno da se na tome pretjerano insistira: taj kriterij dopušta i dokazivanje na osnovu indicija.

D. Karakter dogovora o UZP-u sa stanovišta učesništva

5. Ova proširena definicija učesništva u UZP-u otvara neke probleme. Glavna teškoća je rezultat shvatanja UZP-a kao ugovora koji sudionici "sklapaju". Na to se može odgovoriti time da UZP jeste dogovor, ali ne nužno ugovornog tipa.

6. "Iako je svaki ugovor dogovor, svaki dogovor nije i ugovor".⁵ Isto tako, "[i]ako se često koristi kao sinonim 'ugovora', dogovor je širi pojam, npr. dogovor ne mora uključivati sva bitna obilježja ugovora".⁶ Za analogni slučaj konspirativnog dogovora kaže se da "[b]ilo koji broj osoba može da se dogovori da će se postupati na određeni način bez ikakvih ugovornih odgovornosti".⁷ Posljednje četiri riječi su naglašene.

7. Dakle, "dogovor" može imati i široko konotativno polje, a ne samo usko. Osobe mogu biti u dogovoru iako nisu sklopile dogovor. Da bi UZP počeo postojati, nije potrebno da jedna od strana preduzme bilo kakav konkretan korak u odnosu na druge, kao kada je posrijedi ugovor. Nije potrebno ni zajedničko izjašnjavanje o stavovima. Stavovi mogu biti različiti, dovoljno je da budu kongruentni. Tužilac je na suđenju vjerovatno imao na umu šire konotacije pojma "dogovor" kada se Pretresnom vijeću obratio ovim riječima:⁸

Mora se dokazati dogovor ili saglasnost koja doseže stepen sporazuma između dvije ili više osoba da počine neko krivično djelo. O zajedničkom planu ili zamisli ne mora postojati prethodni dogovor; do realizacije plana može doći na licu mjesta i o njemu se može indirektno zaključiti na osnovu činjenice da više osoba djeluje zajedno u njegovom provođenju; dogovor ili sporazum ne moraju biti izričiti, već se o njihovom postojanju može zaključiti indirektno, na osnovu ukupnih

⁵ Bryan A. Garner, *A Dictionary of Modern Legal Usage /Rječnik savremenog prava/*, 2. izd. (Oxford, 1995.), str. 40.

⁶ *Black's Law Dictionary /Blackov pravni rječnik/*, 6. izd. (Minnesota, 1990.), str. 67.

⁷ Predmet *R. v. Anderson /Kraljica protiv Andersona/*, (1985.) Cr. App. R. 253 at 258, HL.

⁸ Javna redigovana verzija završnog podneska tužioca, 17. august 2004., *Dodatak A: Odgovori na dopise Pretresnog vijeća od 26. februara i 8. marta 2004. u vezi sa pravnim pitanjima, Pitanje 1*, str. 317, par. 2.

okolnosti.⁹ (Činjenica da dvije ili više osoba zajedno učestvuju u počinjenju određenog krivičnog djela može sama za sebe biti dokaz prešutne saglasnosti ili dogovora koji se mogu smatrati na licu mjesta stvorenim sporazumom da se poćini to konkretno krivićno djelo.¹⁰)

Tužilac je na suđenju imao pravo, a fleksibilnost formulacija kojima se poslužio adekvatno je opisala situaciju.

E. Novi učesnik ne mora znati pojedinosti dogovora o UZP-u

8. Naredni mogući prigovor jeste taj da, ako novi učesnik ne mora znati sve pojedinosti UZP-a, kako uopšte može postati njegov učesnik? Odgovor jeste da pojedinosti zloćinaćke zamisli u obliku u kojem su je zamislili njeni zaćetnici ne moraju biti poznate novopridošlom učesniku, dovoljno je da on bude svjestan opšteg nauma. Govoreći o “zajednićkom planu ili zavjeri” da se krene u “agresivan rat”,¹¹ Međunarodni vojni tribunal u Nürnbergu je u jednom dobro poznatom odlomku saopštio:

Plan u ćijem ostvarivanju učestvuje veći broj osoba i dalje je plan, ćak i ako ga je zamislila samo jedna od tih osoba. ... Hitler nije mogao sam voditi agresivni rat. Morao je obezbijediti saradnju politićara, vojnih rukovodilaca, diplomata i poslovnih ljudi. Time što su mu oni, znajući koji su mu ciljevi, pružili saradnju, postali su učesnici u planu koji je on inicirao.¹²

9. I bez upućenosti u svaki aspekt plana u obliku u kakvom ga je zamislio i nerijetko revidirao njegov glavni mozak, ostali su znali za njegove “ciljeve” i to je bilo dovoljno da ih učini “učesnicima u planu” koji je inicirao zaćetnik, a time i učesnicima poduhvata. Nivo te upućenosti u detalje može se od slućajaja do slućajaja razlikovati i nije potrebno da svi i u svakom slućajaju znaju sve pojedinosti. Ovaj naćin razmišljanja bez prevelikog intelektualnog napora može se primijeniti na UZP.

⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, IT-94-1-A, 15. jul 1999., par. 227(ii), i Prvostepena presuda u predmetu *Simić i drugi*, IT-95-9-T, 17. oktobar 2003., par. 158 i 987. Takav indirektan zaključak mora biti jedini logićan zaključak koji se može izvesti na osnovu dokaza. Vidi Prvostepenu presudu u predmetu *Krnjelac*, IT-97-25-T, 15. mart 2002., par. 83, i Prvostepenu presudu u predmetu *Vasiljević*, IT-98-32-T, 29. novembar 2002., par. 68.

¹⁰ Prvostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, IT-98-32-T, 29. novembar 2002., par. 66, Prvostepena presuda u predmetu *Krnjelac*, IT-97-25-T, 15. mart 2002., par. 80, Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, IT-94-1-A, 15. jul 1999., par. 227, Drugostepena presuda u predmetu *Furundžija*, IT-95-17/1-A, 21. jul 2000., par. 119, i Prvostepena presuda u predmetu *Simić i drugi*, IT-95-9-T, 17. oktobar 2003., par. 158.

¹¹ Pojam “agresivnog rata” bio je predmet mnogih rasprava. Vidi vrlo koristan rezime u Antonio Cassese, *International Criminal Law /Međunarodno krivićno pravo/* (Oxford, 2003.), str. 110 i dalje. Na str. 113 autor dolazi do zaključka da “obićajno međunarodno pravo zabranjuje bar neke tradicionalne oblike agresije, ...”.

¹² *Trial of The Major War Criminals before The International Military Tribunal /Suđenje glavnim ratnim zloćincima na Međunarodnom vojnom tribunalu/* (Nürnberg, 1948.), tom 22, presuda od 30. septembra 1946., str. 468-469.

F. Argument da fizički izvršilac kojem je neki učesnik UZP-a izdao naređenje ili ga iskoristio na neki drugi način ne mora biti učesnik UZP-a da bi učesnici podlijekali krivičnoj odgovornosti za njegova djela

10. Isto tako, može se prigovoriti da se učesništvo fizičkog izvršioca u UZP-u ne mora dokazivati u slučajevima kada je učesnik UZP-a fizičkom izvršiocu izdao naređenje¹³ ili ga je na neki drugi način iskoristio za izvršenje krivičnih djela: u takvom slučaju odgovornosti podliježu svi učesnici (a ne samo učesnik koji je naredio izvršiocu ili ga je na drugi način iskoristio). To pokazuje, tvrdi se dalje, da se, kako bi se učesnicima mogla pripisati odgovornost, ni u kom slučaju ne mora dokazati da je fizički izvršilac takođe učesnik UZP-a. U tom pogledu uvažavam stavove sudije Merona koje je iznio u svom izdvojenom mišljenju priloženom uz presudu Žalbenog vijeća, i zaista sam sklon da se načelno složim sa tim prigovorom, ali nisam siguran da se on ovdje može primijeniti. U prilog tom prigovoru svakako se može reći da je Žalbeno vijeće ovlašteno da UZP shvata na način da fizičkom izvršiocu on uvijek ostavlja mogućnost izdavanja takvog naređenja. Ono u što nisam baš siguran jeste to da mi se čini da se to svoje pravo na tumačenje Žalbenog vijeća mora koristiti na čvrstoj podlozi; a čvrsta podloga nedostaje u ovom predmetu.

11. Istina je da član 7(1) Statuta MKSJ-a predviđa individualnu odgovornost za svaku osobu koja drugoj osobi “naredi” da izvrši neki od zločina sankcionisanih Statutom. Međutim, svrha te odredbe jeste da omogući pripisivanje odgovornosti; ona ništa ne govori o tome kako valja dokazivati naređivanje. Kada je neka osoba koja nije učesnik UZP-a izvršila krivično djelo po naređenju učesnika UZP-a, taj učesnik po svim zakonima snosi odgovornost bez obzira na UZP. Pitanje koje ostaje bez odgovora jeste da li se može smatrati da su i drugi učesnici “naredili” da zločin izvrši osoba koja nije učesnik UZP-a. To je moguće samo na osnovu UZP-a. Ali, budući da oni nisu djelovali u smislu izvršenja zločina, za njih se može samo reći da su “naredili” da se zločin izvrši putem neučesnika samo ako je sâm UZP učesnicima dao ovlaštenje za izdavanje takvih naređenja: samo u tom slučaju se može reći da su i oni ostali učesnici (sudionici dogovora na kojem je zasnovan UZP) imali namjeru da prihvate odgovornost za zločin čije je izvršenje “naredio” onaj prvopomenuti učesnik. Međutim, nigdje ne nalazimo zaključak – zato što ne postoje dokazi o tome – da je UZP ovlastio učesnike da neučesnicima izdaju naređenja da čine zločine. Očigledno je da

¹³ U analitičkom smislu, naređenje vjerovatno funkcioniše na osnovu agenture. Među izvorima u vezi s “agenturom” ili “agentom”, vidi *Archbold Criminal Pleading, Evidence and Practice 2000* /Archboldov godišnjak optužne i dokazne prakse u krivičnom postupku/ (London, 2000.), par. 18-7, 18-8, 17-30, 17-31, 17-32, 31-130, 31-151, i *Blackstone's Criminal Practice* /Blackstoneov zbornik krivičnog postupka/ (Oxford, 2003.), par. B15.13 i B15.15. Pojam agenture poznatiji je u građanskom pravu, ali nije stran ni krivičnom pravu.

UZP ne mora biti takve vrste. Izuzetna pojava bi bio predmet u kojem postoje dokazi da je dato takvo ovlaštenje. Ovaj predmet nije taj izuzetak nego upravo pravilo.

12. Za predmet koji se ovdje rješava može se reći da se u žalbenom postupku tužilac bojao da bi neke situacije koje se mogu krivično goniti mogle umaći definiciji koju je zastupao na suđenju, ali bi bile obuhvaćene definicijom koju je zastupao u žalbenom postupku. Ta razlika ne može se pojaviti ako se priklonimo fleksibilnom, gore u tekstu objašnjenom značenju UZP-a kao dogovora: situacija koja se može krivično goniti po drugoj definiciji može se krivično goniti i po prvoj. Rezultat te fleksibilnosti već je i to da bi situacija deportacije, koju je naveo sudija Meron u paragrafu 3 svog izdvojenog mišljenja, na osnovu svojih karakteristika bila gonjiva na osnovu UZP-a. Isto važi i za slične slučajeve.

13. Da pripomenem i to da slučaj fizičkog izvršioca koji se pojavljuje u ulozi “sredstva”¹⁴ kojim se posluži učesnik UZP-a nije dokaz koji opovrgava to za što se ovdje zalažem. Mišljenja sam da je u tom slučaju, s pravnog gledišta, učesnik UZP-a izvršio *actus reus* baš kao da se za provođenje svoje volje poslužio neživim predmetom. Stoga se stvarni izvršilac u svakom slučaju smatra učesnikom UZP-a.

G. “Bliska veza”

14. Drugi prigovor je sljedeći: može se reći da, ako se traži identifikacija fizičkog izvršioca UZP-u, da bi se ta identifikacija dokazala, dovoljno je pokazati da je on u bliskoj vezi sa UZP-om; ako postoji bliska veza, nije neophodno dokazati da je on učesnik UZP-a. Međutim, pojam te “bliske veze” odviše je maglovit da bi mogao poslužiti kao jasan pravni osnov za odgovornost učesnika UZP-a za djela fizičkog izvršioca, osim ako njegova bliska veza sa UZP-om doseže nivo učešća u UZP-u u smislu da time postaje učesnik u sporazumu prema kojem učesnici UZP-a prihvataju odgovornost za krivična djela koja počine ostali učesnici u okviru ostvarivanja zajedničkog cilja UZP-a. Ako taj odnos doseže nivo učesništva u UZP-u, stvar je nesporna. Ali, koliko shvatam, zagovornici ideje “bliske veze” ne smatraju da se ona može smatrati ekvivalentnom učesništvu.

H. Ispitivanje stanja svijesti fizičkog izvršioca

15. Postavlja se prigovor – i to je *pièce de résistance* stava kojem se priklonila većina članova Vijeća – da je poslije II svjetskog rata bilo suđenja u kojima je, bez ikakvog ispitivanja stanja svijesti fizičkog izvršioca kako bi se utvrdilo da li je on bio učesnik plana da se počine određena

krivična djela, neki postojeći učesnik tog projekta ipak bio osuđen za dotična krivična djela koja je izvršio fizički izvršilac. Većina članova Vijeća zauzela je stav¹⁵ da taj primjer govori u prilog pretpostavci da se ne postavlja nikakav uslov da se mora utvrditi da je fizički izvršilac učesnik određenog UZP-a kako bi se postojećem učesniku UZP-a mogla pripisati odgovornost za krivično djelo koje je fizički izvršilac izvršio u okviru ostvarivanja zajedničkog cilja UZP-a.

16. Ta suđenja poslije II svjetskog rata, kako je pokazano primjerima predmeta *Pravosuđe*¹⁶ i *RuSHA*,¹⁷ donekle su, ali ne sasvim slični¹⁸ predmetu koji je pred nama. U svakom predmetu mora da se dokaže da je namjera optuženog obuhvatala krivična djela za koja se on tereti. U navedena dva predmeta namjera optuženog da počinji određena krivična djela dokazana je tako što je pokazano da su optuženi učestvovali u ostvarivanju projekata za koje se ocijenilo da zahtijevaju posluš fizičkih izvršilaca kako bi se izvršile radnje kojima je ostvareno krivično djelo. Iako su bili navedeni u optužnicama, ti projekti nisu bili pravni osnov odgovornosti optuženih, nego samo činjenična mašinerija putem koje su optuženi provodili svoju namjeru da se sporna djela izvrše putem trećih lica. Posrijedi je bio uobičajeni slučaj osobe koja drugu osobu navodi na počinjenje krivičnog djela. Pristajanje fizičkih izvršilaca uz projekte kroz koje su optuženi ostvarivali to navođenje nije bilo relevantno za odgovornost optuženih. Krivična djela optuženih bila su potpuna i bez dokaza tog učešća.

17. Ovo je dovoljno kao objašnjenje okolnosti da se u tim predmetima nije ispitivalo stanje svijesti fizičkih izvršilaca kako bi se utvrdilo da li su i oni pristajali na projekt: bez obzira na perspektivu, činjenična baza tih predmeta nije davala povoda za propitivanje da li je potrebno dokazivati njihovu pripadnost, pa dakle o tom pitanju nije bilo ni diskusije. Ovdje se to pitanje, naprotiv, nameće, a Žalbeno vijeće je odgovoru na njega posvetilo nekoliko stranica ove presude. Uz sve uvažavanje, ja se ne mogu pridružiti tom odgovoru Žalbenog vijeća. Ja smatram da je neophodno dokazati da je fizički izvršilac bio učesnik UZP-a, zato što jedino ako on jeste učesnik optuženi može biti obuhvaćen sporazumom na kojem je zasnovan UZP, da je namjera učesnika (uključujući i optuženog) bila da svi snose odgovornost za krivična djela koja počine ostali učesnici. Ne znam ni za jedan predmet iz razdoblja poslije II svjetskog rata u kojem bi bila potvrđeno odvajanje odgovornosti od namjere, što suprotno stanovište podrazumijeva.

¹⁴ Vidi Tužiočev žalbeni podnesak, par. 3.47, na koji se upućuje u par. 448 Presude Žalbenog vijeća.

¹⁵ Presuda Žalbenog vijeća, par. 393-404.

¹⁶ Predmet *Alstötter and others /Alstötter i drugi/* (dalje u tekstu: predmet *Pravosuđe*), Vojni tribunal SAD-a III, presuda od 4. decembra 1947., in *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals under Control Council Law No. 10 /Suđenja ratnim zločincima pred vojnim tribunalima u Nürnbergu po zakonu br. 10 Kontrolnog savjeta/*, sv. 3 (New York, 1997.), str. 1081.

¹⁷ Predmet *United States v. Greifelt and others /SAD protiv Greifelta i drugih/* (dalje u tekstu: predmet *RuSHA*), Vojni tribunal SAD-a I, presuda od 10. marta 1948., *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals under Control Council Law No.10 /Suđenja ratnim zločincima pred vojnim tribunalima u Nürnbergu po zakonu br. 10 Kontrolnog savjeta/*, sv. 4-5 (New York, 1997.).

¹⁸ Kako je istaknuto u par. 393 Presude Žalbenog vijeća.

I Zaključak

18. U paragrafu 412 svoje presude Žalbeno vijeće pridružuje se stavu tužioca, koji uvažava da, “da bi se optuženom mogla pripisati odgovornost za kažnjivo ponašanje druge osobe, kao pravni osnov za pripisivanje krivične odgovornosti mora da postoji veza između optuženog i zločina”. Uz puno uvažavanje, ne mislim da se tom “vezom” može smatrati okolnost da je zločin koji je izvršila treća osoba izvršen u okviru ostvarivanja zajedničkog cilja UZP-a, jer to samo pokazuje da krivično djelo izvršeno na takav način pada u određenu kategoriju krivičnih djela. Smatrati da optuženi podliježe odgovornosti za krivično djelo treće osobe samo zato što to krivično djelo pripada određenoj kategoriji znači optuženom pripisati krivičnu odgovornost nezavisno od njegove volje. Kada je krivično djelo počinio fizički izvršilac, “veza” između optuženog učesnika UZP-a i krivičnog djela može se smatrati ostvarenom samo ako se dokaže da je fizički izvršilac i sâm bio učesnik UZP-a i na tom je osnovu obuhvaćen namjerom optuženog učesnika da preuzme odgovornost za izvjesna krivična djela koja počine ostali učesnici. Bojim se da nisam uspio ubijediti kolege u valjanost ovih pitanja. Naročito moram napomenuti da se uvažena kolegica sudija Van den Wyngaert u paragrafu 4 svoje Izjave našla potaknutom da se osvrne na “krivicu po udruživanju”. No meni se čini da ta opasnost vreba upravo u suprotnoj teoriji.

19. Dakle, priznajem, moje stavove ne dijele svi. Da se jurisprudencija ustalila u suprotnom pravcu, ne bih rizikovao da se upuštam u diskusiju. Ne ulazeći dublje u predmete, čini mi se da su mišljenja u njima podijeljena i da ostavljaju prostor da se kao rukovodeće načelo prihvati stav da krivična odgovornost proističe iz namjere. Ja smatram da bi to načelo u praksi išlo u prilog ovdje iznijetoj analizi. A ta me analiza navodi na to da se saglasim sa stavom tužioca na suđenju da fizički izvršilac mora biti učesnik UZP-a kako bi se učesnicima UZP-a mogla pripisati krivična odgovornost za zločin koji je fizički izvršilac izvršio u okviru ostvarivanja zajedničkog cilja UZP-a. Tvrdi da postoji potreba za dogovorom kao izrazom namjere učesnika, takav stav poštuje suštinu načela da se krivična odgovornost može pripisati samo za sopstveno ponašanje, a da pritom izbjegava krutost uslova postojanja dogovora s karakteristikama ugovora, te nas na taj način oslobađa nepotrebnih tehikalija.

20. Osuđujuće presude mogle su se izreći na osnovu UZP-a. No s obzirom na sveukupne okolnosti predmeta, ipak sam saglasan s presudom Žalbenog vijeća o kazni.

Sastavljeno na engleskom i francuskom jeziku, a mjerodavan je engleski tekst.

/potpis na originalu/
Mohamed Shahabuddeen

3. april 2007.,

Haag,

Nizozemska

Predmet br. IT-99-36-A

[pečat MKSJ-a]

XIV DODATAK A: HISTORIJAT POSTUPKA

A. Historijat prvostepenog postupka

1. Prva optužnica protiv Brđanina¹ podnijeta je 14. marta 1999. godine.² Na osnovu izdatog naloga za hapšenje,³ Brđanina je uhapsio SFOR 6. jula 1999. u Banjoj Luci i istog dana ga prebacio u Pritvorsku jedinicu UN-a u Haagu. Ta prva optužnica poslije toga je doživjela višekratne izmjene, kako na zahtjev tužioca, tako i po prigovoru odbrane u pogledu njene konkretnosti i oblika inkriminacija,⁴ iz čega je proistekla Šesta izmijenjena optužnica izdata 9. decembra 2003. godine⁵ (poslije glavnog izvođenja dokaza optužbe), sačinjena u skladu s odlukom Pretresnog vijeća na osnovu pravila 98bis.⁶
2. Žalilac se dosljedno izjašnjavao da “nije kriv” po optužbama koje su mu stavljene na teret. Suđenje Brđaninu počelo je 23. januara 2002. pred vijećem u sastavu: sudija Carmel Agius (predsjedavajući), sudije Ivana Janu i Chikako Taya. Završne riječi Vijeće je saslušalo od 19 do 22. aprila 2004. godine.⁷
3. Dana 1. septembra 2004., Pretresno vijeće II objavilo je Prvostepenu presudu. Pretresno vijeće je presudilo da Brđanin nije kriv po optužbama za genocid (tačka 1), za saučesništvo u genocidu (tačka 2), istrebljenje (tačka 4), te protivpravno i bezobzirno uništavanje i otuđivanje imovine koje nije opravdano vojnom nuždom kao tešku povredu Ženevskih konvencija (tačka 10).⁸
4. Pretresno vijeće je Brđanina, na osnovu člana 7(1) Statuta, proglasilo krivim po sljedećim optužbama: progon (tačka 3) (uključujući mučenje kao zločin protiv čovječnosti (tačka 6), deportacije kao zločin protiv čovječnosti (tačka 8) i nehumana djela (prisilno premještanje) kao zločin protiv čovječnosti (tačka 9)), hotimično lišavanje života, kao tešku povredu Ženevskih konvencija iz 1949. (tačka 5), mučenje kao tešku povredu Ženevskih konvencija iz 1949. (tačka 7), bezobzirno razaranje gradova, sela i naselja, ili pustošenje koje nije opravdano vojnom nuždom (tačka 11), te uništavanje ili hotimično nanošenje štete ustanovama namjenjenim religiji (tačka 12).⁹
5. Pretresno vijeće je Brđanina osudilo na jedinstvenu kaznu zatvora u trajanju od trideset i dvije godine.¹⁰

¹ Prvom optužnicom bio je optužen i general Momir Talić, koji je 28. maja 2003. umro u Beogradu. Postupak protiv njega je obustavljen, *vidi Tužilac protiv Momira Talića*, predmet br. IT-99-36/1-T, Nalog o obustavljanju postupka protiv Momira Talića, 12. juni 2003.

² Optužnica, 14. mart 1999. Optužnicu je potvrdio sudija Almiro Rodrigues i potvrdu izdao pod pečatom: Nalog po pregledu optužnice u skladu sa članom 19 Statuta, 14. mart 1999. (povjerljivo).

³ Nalog za hapšenje i nalog za izručenje, 14. mart 1999.

⁴ *Vidi* Izmijenjenu optužnicu, 20. decembar 1999., Dodatno izmijenjenu optužnicu, 12. mart 2001., Treću izmijenjenu optužnicu, 16. jul 2001., Četvrtu izmijenjenu optužnicu sa zahtjevom tužioca da se odobre izmjene, 5. oktobar 2001., Korigovanu verziju četvrtu izmijenjene optužnice, 10. decembar 2001., Petu izmijenjenu optužnicu, 7. oktobar 2002.

⁵ Šesta izmijenjena optužnica, 9. decembar 2003.

⁶ Odluka po prijedlogu za donošenje oslobađajuće presude na osnovu pravila 98bis, 28. novembar 2003.

⁷ Prvostepena presuda, par. 1180.

⁸ Prvostepena presuda, par. 1152.

⁹ Prvostepena presuda, par. 1152.

¹⁰ Prvostepena presuda, par. 1153.

B. Corrigendum uz Prvostepenu presudu

6. Nalogom od 10. decembra 2004., sudija Agius izdao je *corrigendum* Prvostepene presude,¹¹ na koji je Brđanin odgovorio zahtjevom da se taj *corrigendum* izostavi i proglasi ništavnim.¹² Tužilac je odgovor podnio 17. decembra 2005. godine.¹³ Dana 31. januara 2005., Žalbeno vijeće je izdalo odluku po Brđaninovu podnesku, u kojoj je odredilo da se rješavanje u njemu pokrenutih pitanja odgodi do pretresa po žalbi na presudu, te da se ona rasprave u onoj mjeri u kojoj može da se dokaže njihova relevantnost za žalbeni postupak.¹⁴ Međutim, 27. novembra 2006. odbrana je taj svoj podnesak povukla.¹⁵

C. Dostavljanje najavi žalbe

7. Tužilac je 30. septembra 2004. dostavio Najavu žalbe u kojoj je naveo pet žalbenih osnova.¹⁶

8. Brđanin je Najavu žalbe dostavio 1. oktobra 2004., navodeći u njoj 160 grešaka u primjeni prava i utvrđivanju činjeničnog stanja.¹⁷ Dana 20. maja 2005. Brđanin je podnio prijedlog da se dozvoli podnošenje dopunske najave žalbe (sa pet dodatnih žalbenih osnova),¹⁸ na koji je tužilac odgovorio 31. maja 2005. ne protiveći se Brđaninovu zahtjevu, ali pridržavajući pravo prigovora na buduće Brđaninove zahtjeve za produženje rokova ili prekoračenje propisane dužine podnesaka.¹⁹ Dana 3. juna 2005. Žalbeno vijeće je izdalo odluku kojom je odobrilo Brđaninov prijedlog za podnošenje dopunske najave žalbe.²⁰

D. Sastav Žalbenog vijeća

9. Dana 28. septembra 2004., predsjednik MKSJ-a, sudija Theodor Meron, izdao je nalog o imenovanju članova Žalbenog vijeća za rješavanje u predmetu u sastavu: sudija Meron, sudija Mohamed Shahabuddeen, sudija Mehmet Güney, sudija Amin El Mahdi i sudija Inés Weinberg de Roca.²¹ Dana 4. oktobra 2004., sudija Theodor Meron sebe je imenovao za predžalbenog sudiju.²² Dana 22. oktobra, sudija Theodor Meron je za predžalbenog sudiju imenovao Mohameda Shahabuddeena.²³ Dana 15. jula 2005., sudija Meron je izdao i nalog kojim sudija Andrésia Vaz u Žalbenom vijeću za ovaj predmet zamjenjuje sudiju Inés Weinberg de Roca.²⁴ Dana 22. novembra 2005., novoimenovani predsjednik MKSJ-a sudija Pocar izdao je nalog kojim se na mjesto sudije Amina El Mahdija imenuje sudija Christine Van Den Wyngaert.²⁵ Dana 6.

¹¹ *Corrigendum* Presude, 10. decembar 2004.

¹² Zahtjev da se briše ili na drugi način izostavi "*Corrigendum* Presude", 13. decembar 2004.

¹³ Tužiočev odgovor na Brđaninov zahtjev za brisanje *Corrigenduma*, 17. decembar 2004.

¹⁴ Odluka po zahtjevu žalioaca da se briše ili na drugi način izostavi "*Corrigendum* Presude", 31. januar 2005.

¹⁵ Povlačenje zahtjeva žalioaca da se briše ili na drugi način izostavi "*Corrigendum* Presude", 27. novembar 2006.

¹⁶ Tužiočeva najava žalbe, 30. septembar 2005.

¹⁷ Odluka po zahtjevu za produženje roka, 4. oktobar 2004, Obavijest o namjeri da se podnese najava žalbe i zahtjev da se produži rok za podnošenje najave žalbe, 22. septembar 2004., Odgovor optužbe na žaliočev zahtjev da se produži rok za podnošenje najave žalbe, 23. septembar 2004, Najava žalbe, 1. oktobar 2004.

¹⁸ Zahtjev za dozvolu za podnošenje priložene Dopunske najave žalbe, 20. maj 2005.

¹⁹ Odgovor tužioca na Brđaninov zahtjev da se odobri podnošenje priložene Dopunske najave žalbe, 31. maj 2005.

²⁰ Odluka po zahtjevu žalioaca za dozvolu da podnese priloženu dopunsku najavu žalbe, 3. juni 2005.

²¹ Nalog o imenovanju sudija u predmetu pred Žalbenim vijećem, 28. septembar 2004.

²² Nalog kojim se imenuje predžalbeni sudija, 4. oktobar 2004.

²³ Nalog kojim se imenuje predžalbeni sudija, 22. oktobar 2004.

²⁴ Nalog o zamjeni jednog sudije u predmetu pred Žalbenim vijećem, 15. juli 2005.

²⁵ Nalog kojim se zamjenjuje sudija u predmetu pred Žalbenim vijećem, 22. novembar 2005.

decembra 2005. sudija Theodor Meron, predsjedavajući Žalbenog vijeća za ovaj predmet, izdao je nalog kojim sebe imenuje za predžalbenog sudiju.²⁶

E. Žalbeni podnesci

1. Tužiočeva žalba

10. Dana 28. januara 2005., tužilac je dostavio Žalbeni podnesak s argumentacijom svojih pet žalbenih osnova.²⁷

11. Dana 4. marta 2005., Brđanin je, pored ostalog, zatražio produženje roka za dostavljanje odgovora na Tužiočev žalbeni podnesak,²⁸ što mu je odobreno.²⁹ Dana 10. maja 2005., Brđanin je dostavio Podnesak respondentata, da bi 17. maja 2005. podnio i *Corrigendum* uz taj podnesak.³⁰

12. Dana 25. maja 2005., tužilac je dostavio povjerljivu i javnu verziju Podneska sa replikom, a 25. maja 2005. i Spisak izvora za podnesak sa replikom.³¹

2. Brđaninova žalba

13. Nakon Brđaninovog zahtjeva za produženje roka za dostavljanje žalbenog podneska,³² tužiočevog odgovora na njega,³³ te tužiočevih zahtjeva za produženje roka za dostavljanje žalbenog podneska i za izdavanje naloga o skraćenju roka,³⁴ predžalbeni sudija je 8. decembra 2004. izdao odluku kojom su ti zahtjevi djelimično odobreni.³⁵

14. Dana 5. maja 2005. predžalbeni sudija je izdao odluku po zahtjevu za produženje roka za podnošenje Brđaninovog žalbenog podneska, kojom je odobren Brđaninov zahtjev za produženje roka te mu je dozvoljeno da svoj žalbeni podnesak dostavi najkasnije do 27. juna 2005. godine.³⁶

15. Na statusnoj konferenciji održanoj 6. juna 2005. odbrana je zatražila da joj se dozvoli da podnese objedinjeni podnesak koji bi obuhvatao i inicijalnu i dopunsku najavu žalbe, tražeći istovremeno i

²⁶ Nalog kojim se imenuje predžalbeni sudija, 6. decembar 2005.

²⁷ Tužiočev žalbeni podnesak, 28. januar 2005. Istog dana podniet je i Spisak izvora za Tužiočev žalbeni podnesak, nakon čega su uslijedili prvi *addendum*, dostavljen 7. februara 2005., i drugi *addendum*, dostavljen 2. marta 2005. godine. *Corrigendum* dodataka Žalbenog podneska i dopunski Spisak izvora podnijeti su 5. decembra 2006. godine.

²⁸ Odgovor na tužiočev prijedlog da se produži rok za podnošenje odgovora na prijedlog da se odbije 1. žalbeni osnov, s molbom za produženje roka za podnošenje podneska s odgovorom na Tužiočev žalbeni podnesak, 4. mart 2005.

²⁹ Odluka po molbi Tužilaštva za produženje roka za odgovor na prijedlog Radoslava Brđanina da se odbaci žalbeni osnov br. 1 Tužilaštva, 11. mart 2005.

³⁰ Odgovor na Tužiočev žalbeni podnesak, 10. maj 2005., *Corrigendum* na podnesak respondentata, 17. maj 2005.

³¹ Tužiočeva replika na žalbeni podnesak (javno), 25. maj 2005., Tužiočeva replika na žalbeni podnesak (povjerljivo), 25. maj 2005., Spisak izvora za Tužiočevu repliku, 25. maj 2005.

³² Zahtjev za produženje roka za podnošenje žalbenog podneska, 18. novembar 2004.

³³ Odgovor Tužilaštva na zahtjev za produženje roka za podnošenje žalbenog podneska, 29. novembar 2004.

³⁴ Zahtjev Tužilaštva za produženje roka za podnošenje žalbenog podneska i zahtjev za izdavanje naloga da se skрати rok, 7. decembar 2004.

³⁵ Odluka po zahtjevima za produženje roka, 9. decembar 2004.

³⁶ Odluka po zahtjevu za produženje roka za podnošenje podneska žalioca, 5. maj 2005. *Vidi i* Brđaninov zahtjev za produženje roka za podnošenje podneska žalioca, 27. april 2005., Tužiočev odgovor na Zahtjev za produženje roka za podnošenje podneska žalioca, 28. april 2005., kao i Brđaninova replika na Tužiočev odgovor na Zahtjev za produženje roka za podnošenje podneska žalioca, 2. maj 2005.

produženje roka za dostavljanje predloženog podneska.³⁷ Predžalbeni sudija predložio je da se to pitanje postavi putem pismenog prijedloga.³⁸ U tom prijedlogu, dostavljenom 10. juna 2005., Brđanin je zatražio da mu se dozvoli da dostavi podnesak od maksimalno 250 stranica, najkasnije do 25. jula 2005. godine.³⁹ Tužilac je odgovorio 15. juna 2005.,⁴⁰ a 17. juna 2005. Brđanin je dostavio repliku.⁴¹ Dana 22. juna 2005. predžalbeni sudija izdao je odluku kojom se Brđaninu odobrava produženje roka do 25. jula za podnošenje objedinjenog podneska, a odbija zahtjev za prekoračenje propisane dužine podneska.⁴²

16. Dana 20. jula 2005., predžalbeni sudija je izdao Odluku po zahtjevu za produženje roka za dostavljanje tužiočevog podneska respondentata, kojom je odobren tužiočev zahtjev za produženje roka za podnošenje Podneska respondentata.⁴³

17. Žalilac je Žalbeni podnesak s argumentacijom svojih žalbenih osnova, priloživši uz njega i povjerljivi dodatak, dostavio 25. jula 2005. godine.⁴⁴

18. Dana 3. oktobra 2005., tužilac je dostavio svoj povjerljivi Podnesak respondentata, uz koji je priložio i spisak izvora.⁴⁵ Javnu redigovanu verziju tog podneska tužilac je dostavio 19. oktobra 2005. godine.⁴⁶ Dana 18. oktobra 2005. Brđanin je dostavio Repliku na Tužiočev podnesak respondentata, zajedno sa dodacima A i B, kao i povjerljivom verzijom Dodatka A.⁴⁷

19. Dana 24. jula 2006., Žalbeno vijeće je Brđaninu izdalo nalog⁴⁸ da najkasnije do 21. augusta 2006., uključujući i taj datum, dostavi tabelarni pregled brojeva paragrafa Prvostepene presude s odgovarajućim činjeničnim zaključcima za koje u svom Žalbenom podnesku navodi da nisu mogli biti valjano doneseni. Dana 21. augusta 2006., Brđanin je dostavio odgovor na taj nalog.⁴⁹

3. Prijedlog da se odbaci tužiočev 1. žalbeni osnov

20. Dana 15. februara 2005., Brđanin je dostavio prijedlog u kojem od Žalbenog vijeća traži da se odbaci tužiočev 1. žalbeni osnov, odnosno tvrdnja da je Pretresno vijeće počinilo grešku u primjeni prava zauzevši stav da glavni izvršilac krivičnog djela mora biti učesnik udruženog zločinačkog poduhvata.⁵⁰

³⁷ AT od 7. decembra 2006., str. 11.

³⁸ AT od 7. decembra 2006., str. 12.

³⁹ Zahtjev za produženje roka za podnošenje objedinjenog podneska i prekoračenje dopuštenog broja stranica, 10. juni 2005.

⁴⁰ Odgovor tužilaštva na Zahtjev za produženje roka za podnošenje objedinjenog podneska i prekoračenje dopuštenog broja stranica, 15. juni 2005.

⁴¹ Replika na Odgovor tužilaštva na zahtjev za produženje roka za podnošenje objedinjenog podneska i prekoračenje dopuštenog broja stranica, 17. juni 2005.

⁴² Odluka po zahtjevu optuženog za produženje roka za podnošenje objedinjenog podneska i prekoračenje dopuštenog broja stranica, 22. juni 2005.

⁴³ Odluka po zahtjevu za produženje roka za dostavljanje tužiočevog podneska respondentata, 20. juli 2005. *Vidi i* Zahtjev za produženje roka za dostavljanje tužiočevog podneska respondentata, 27. jun 2005. (Na taj zahtjev Brđanin nije uložio odgovor).

⁴⁴ Žalbeni podnesak žalioca Brđanina, 25. juli 2005., Povjerljivi dodatak žalbenom podnesku žalioca Brđanina, 25. juli 2005.

⁴⁵ Tužiočev podnesak respondentata (povjerljivo), 3. oktobar 2005.

⁴⁶ Tužiočev podnesak respondentata, 19. oktobar 2005.

⁴⁷ Brđaninova replika na Tužiočev podnesak respondentata, 18. oktobar 2005.

⁴⁸ Nalog za dostavljanje tabele, 24. jul 2006.

⁴⁹ Odgovor na Nalog od 24. jula 2006., 21. august 2006.

⁵⁰ Prijedlog da se odbaci žalbeni osnov br. 1 Tužilaštva, 15. februar 2005.

21. Dana 4. marta 2005., tužilac je dostavio molbu da mu se produži rok za dostavljanje odgovora na Brđaninov prijedlog da se odbaci tužiočev 1. žalbeni osnov,⁵¹ tražeći od Žalbenog vijeća da se njegov odgovor prizna kao podniet na propisan način. Dana 4. marta 2005. Brđanin je odgovorio navodeći, pored ostalog, da nema prigovora na tužiočevu molbu za produženje roka.⁵²

22. Dana 11. marta 2005. predžalbeni sudija je izdao odluku kojom je odobrena tužiočeva molba za produženje roka, s uputstvom Sekretarijatu da se tužiočev Odgovor službeno zavede kao podnesak, da se jedan primjerak uruči Brđaninu, te da se Brđaninu da rok od pet dana od dana donošenja konačne odluke po tom prijedlogu za dostavljanje Podneska respondenta na Žalbeni podnesak tužioca.⁵³ Postupajući po Odluci od 11. marta 2005., Sekretarijat je 18. marta 2005. službeno zaveo Odgovor tužioca.⁵⁴ Brđanin nije uložio repliku.

23. Dana 5. maja 2005. Žalbeno vijeće je izdalo odluku kojom se odbija prijedlog za odbacivanje pošto se radi o pitanju “od velikog značaja za jurisprudenciju Međunarodnog suda, jer djeluje na svaki predmet u kojem se koristi teorija UZP-a”.⁵⁵

4. Podnesak *amicus curiae*

24. Dana 5. maja 2005., Žalbeno vijeće je pozvalo i Udruženje branilaca da u svojstvu *amicus curiae* dostavi podnesak sa svojim viđenjem pitanja da li učestvovanje u UZP-u mora uključivati fizičke počinioce zločina.⁵⁶

25. U skladu sa odlukom Žalbenog vijeća od 5. maja 2005., Udruženje branilaca je 2. juna 2005. dostavilo prijedlog za produženje roka,⁵⁷ koji je predžalbeni sudija odobrio Odlukom od 3. juna 2005. godine.⁵⁸ Udruženje branilaca je svoj podnesak (dalje u tekstu: Podnesak *amicus curiae*) dostavilo 5. jula 2005. godine.⁵⁹

26. Pošto je Odluka Žalbenog vijeća od 5. maja 2005. izdata prije nego što je tužilac dostavio Odgovor u roku koji mu je propisan,⁶⁰ Žalbeno vijeće je 9. juna 2005. izdalo nalog kojim je tužiocu odobrilo da dostavi Podnesak sa replikom na Podnesak *amicus curiae*.⁶¹ Tužilac je to učinio 20. jula 2005. godine.⁶²

⁵¹ Molba Tužilaštva za produženje roka za odgovor na Brđaninov prijedlog da se odbaci žalbeni osnov br. 1. tužilaštva, 4. mart 2005.

⁵² Odgovor na zahtjev tužioca za produženje roka za odgovor na Prijedlog da se odbaci žalbeni osnov br. 1. Tužilaštva, 4. mart 2005.

⁵³ Odluka po molbi Tužilaštva za produženje roka za odgovor na prijedlog Radoslava Brđanina da se odbaci žalbeni osnov br. 1. Tužilaštva, 11. mart 2005.

⁵⁴ Odgovor Tužilaštva na zahtjev za odbacivanje žalbenog osnova br. 1. Tužilaštva, datirano 4. marta 2005., zavedeno 18. marta 2005.

⁵⁵ Odluka po zahtjevu za odbacivanje žalbene osnove br. 1 tužilaštva, 5. maj 2005., str. 3-5.

⁵⁶ Odluka po zahtjevu za odbacivanje žalbene osnove br. 1 tužilaštva, 5. maj 2005., str. 5.

⁵⁷ Zahtjev Udruženja branilaca za produženje roka, 2. jun 2005.

⁵⁸ Odluka po zahtjevu Udruženja branilaca za produženje roka, 3. jun 2005. Tužilac, u svom odgovoru, Odgovor Tužilaštva na zahtjev Udruženja branilaca za produženje roka, dostavljenom 3. juna 2005., nije imao prigovora na zahtjev Udruženja branilaca.

⁵⁹ Podnesak *amicus curiae* – Udruženja branilaca – MKSJ, 5. juli 2005. Udruženje branilaca je naknadno dostavilo i spisak izvora za svoj podnesak, zaveden 13. jula 2005.

⁶⁰ Odgovor na Zahtjev Udruženja branilaca da se produži rok, 3. jun 2005. Tužilac u svom odgovoru nije naveo nikakav razlog za izmjenu odluke kojom je Udruženju branilaca odobrena odgoda roka niti joj se usprotivio. Međutim, u tom odgovoru tužilac postavlja pitanje dozvole da podnese repliku na argumentaciju Udruženja branilaca.

⁶¹ Nalog, 9. juni 2005.

27. Dana 9. septembra 2005., Udruženje branilaca je dostavilo Zahtjev za učešće u usmenom iznošenju argumenata, u kojoj je zatražilo da mu se dozvoli da učestvuje u raspravi o tužiočevom 1. žalbenom osnovu.⁶³ Tužilac je 19. septembra 2005. dostavio odgovor u kojem se načelno usprotivio molbi Udruženja branilaca.⁶⁴ Dana 7. novembra 2005., Žalbeno vijeće je izdalo odluku po zahtjevu Udruženja branilaca za učešće u usmenom iznošenju argumenata, u kojoj se Udruženju branilaca odobrava 15 minuta za iznošenje svojih argumenata na žalbenom pretresu, a tužiocu 15 minuta za odgovor.⁶⁵

5. Povlačenje tužiočevog 5. žalbenog osnova

28. Dana 7. juna 2006., tužilac je povukao svoj 5. žalbeni osnov⁶⁶ koji je u svojoj žalbi pokrenuo kao pitanje od opšteg značaja za jurisprudenciju MKSJ-a, no koje je u međuvremenu riješeno u Drugostepenoj presudi u predmetu *Stakić*.⁶⁷

F. Podnesci na osnovu pravila 68 Pravilnika

29. Dana 14. oktobra 2004., Brđanin je podnio zahtjev kojim traži da se tužiocu izda nalog da ispuni svoje obaveze iz pravila 68 i da Sekretarijat Brđaninu dostavi transkripte iz jednog drugog predmeta koji je rješavao MKSJ.⁶⁸ Tužilac je 26. oktobra 2004. dostavio odgovor u kojem se usprotivio tom zahtjevu,⁶⁹ a Brđanin nije replicirao. Dana 7. decembra 2004. Žalbeno vijeće je donijelo odluku kojom je zahtjev odbilo.⁷⁰

G. Zahtjev na osnovu pravila 115 Pravilnika

30. Dana 17. oktobra 2005., Brđanin je dostavio Zahtjev za prihvatanje dodatnih dokaza u skladu s pravilom 115,⁷¹ kojem se tužilac u svom odgovoru od 26. oktobra 2005. usprotivio.⁷² Dana 3. marta 2006., Žalbeno vijeće je izdalo odluku kojom je taj zahtjev odbijen.⁷³

H. Ostali zahtjevi u vezi sa dokazima

31. Dana 1. aprila 2005., tužilac je podnio povjerljivi Zahtjev tužilaštva za izmjenu zaštitnih mjera određenih u drugom predmetu koji rješava MKSJ.⁷⁴ Dana 6. aprila 2005. Brđanin je odgovorio da nema ništa

⁶² Replika Tužilaštva na Podnesak *amicus curiae* – Udruženje branilaca – MKSJ, 20. juli 2005. Istog dana dostavljen je i spisak izvora.

⁶³ Zahtjev Udruženja branilaca – MKSJ za učešće u usmenom iznošenju argumenata, 9. septembar 2005.

⁶⁴ Odgovor tužilaštva na Zahtjev Udruženja branilaca za učešće u usmenom iznošenju argumenata, 19. septembar 2005. Tužilac je svoje protivljenje specificirao prihvatajući da se zahtjev Udruženja branilaca usvoji u slučaju da Brđanin želi Udruženje branilaca iskoristiti da ono prezentira njegov odgovor na 1. žalbeni osnov u okviru vremena koje je njemu odobreno za iznošenje usmenih argumenata, odnosno – pošto Brđanin nije podnio takav zahtjev – da se Udruženju branilaca dozvoli da iznese usmene argumente samo ako Žalbeno vijeće time dobija pomoć koju ne može dobiti ni na koji drugi način.

⁶⁵ Odluka po zahtjevu Udruženja branilaca za učešće u usmenom iznošenju argumenata, 7. novembar 2005.

⁶⁶ Povlačenje tužiočevog 5. žalbenog osnova, 7. juni 2006.

⁶⁷ Tema tužiočevog 5. žalbenog osnova bio je element *mens rea* koji se traži za deportaciju i prisilno premještanje, kao i pitanje da li se za djelo deportacije ili prisilnog trajnog premještanja izvršilac mora postupati s namjerom, Tužiočev žalbeni podnesak, par. 7.1.

⁶⁸ Zahtjev za objelodanjivanje na osnovu pravila 68 i zahtjev za izdavanje naloga sekretaru da objelodani određeni materijal, 14. oktobar 2004.

⁶⁹ Odgovor Tužilaštva na žaliočev "Zahtjev za objelodanjivanje na osnovu pravila 68 i Zahtjev za izdavanje naloga sekretaru da se objelodane određeni materijali", 26. oktobar 2004.

⁷⁰ Odluka po zahtjevu žalioča za objelodanjivanje na osnovu pravila 68 i zahtjevu za izdavanje naloga sekretaru da se objelodane određeni materijali, 7. decembar 2004.

⁷¹ Zahtjev za prihvatanje dodatnih dokaza u skladu s pravilom 115, 17. oktobar 2005.

⁷² Odgovor Tužilaštva na Brđaninov Zahtjev za prihvatanje dodatnih dokaza u skladu s pravilom 115, 26. oktobar 2005.

protiv mjera koje je zatražio tužilac,⁷⁵ a 21. aprila 2005. Žalbena vijeće je izdalo povjerljivi nalog kojim se odobrava zahtjev za izmjenu zaštitnih mjera.⁷⁶

32. Dana 22. aprila 2005., tužilac je povjerljivo i *ex parte* dostavio Zahtjev za izmjenu zaštitnih mjera,⁷⁷ na što je Sekretarijat 25. aprila 2005. dostavio podnesak u vezi s tim tužiočevim zahtjevom.⁷⁸ Dana 13. maja 2005. Žalbena vijeće je donijelo odluku kojom je odobrilo tužiočev zahtjev i izmijenilo dotične zaštitne mjere.⁷⁹ Dana 15. jula 2005. tužilac je *ex parte* podnio formalnu obavijest o tome da je primio pismenu obavezu po Nalogu od 13. maja 2005. godine.⁸⁰

33. Dana 24. augusta 2005., tužilac je *ex parte* podnio Zahtjev za izmjenu zaštitnih mjera, kojem je priložio i povjerljive dodatke.⁸¹ Dana 12. septembra 2005., Žalbena vijeće je izdalo nalog *ex parte*, kojim je odobrilo zahtjev za izmjenu zaštitnih mjera.⁸²

34. Dana 6. juna 2005. optuženi iz jednog drugog predmeta na rješavanju na MKSJ-u podnio je povjerljivi zahtjev *ex parte* za izmjenu zaštitnih mjera u izvjesnim drugim postupcima koje vodi MKSJ.⁸³ U svom povjerljivom nalogu *ex parte* od 29. juna 2005. Žalbena vijeće je odobrilo taj zahtjev i izmijenilo zaštitne mjere koje je odredilo Pretresno vijeće.⁸⁴

35. Dana 18. oktobra 2005., još je jedan optuženik MKSJ-a dostavio povjerljivi zahtjev *ex parte* kojim traži izmjenu zaštitnih mjera u ovom predmetu.⁸⁵ Dana 7. novembra 2005., Žalbena vijeće je izdalo povjerljivi nalog *ex parte* kojim su izmijenjene zaštitne mjere koje je u ovom predmetu odredilo Pretresno vijeće.⁸⁶

36. Dana 22. novembra 2006., Mićo Stanišić je podnio Zahtjev za izmjenu zaštitnih mjera određenih za dokazni postupak u predmetu *Brđanin*.⁸⁷ Dana 24. januara 2007., Žalbena vijeće je izdalo odluku kojom je djelimično udovoljilo tom zahtjevu, a djelimično ga odbilo.⁸⁸

I. Statusne konferencije

37. Statusne konferencije u skladu sa pravilom 65*bis* Pravilnika održane su 3. februara 2005., 6. juna 2005., 9. novembra 2005., 1. marta 2006., 28. juna 2006., 18. oktobra 2006. i 7. februara 2007. godine.

⁷³ Odluka po zahtjevu odbrane za prihvatanje dodatnih dokaza u skladu s pravilom 115, 3. mart 2006.

⁷⁴ (Povjerljiv) Zahtjev tužilaštva za izmjenu zaštitnih mjera, 1. april 2005.

⁷⁵ Odgovor na zahtjev optužbe za izmjenu zaštitnih mjera, 6. april 2005.

⁷⁶ Nalog za izmjenu zaštitnih mjera (povjerljivo), 21. april 2005.

⁷⁷ (*Ex parte – povjerljivo*) Zahtjev tužioca za izmjenu zaštitnih mjera, 22. april 2005.

⁷⁸ (*Ex parte – Povjerljivo*) Podnesak zamjenika sekretara u vezi sa "Zahtjevom tužioca za izmjenu zaštitnih mjera", 25. april 2005.

⁷⁹ Nalog o izmjeni zaštitnih mjera, potpisano 13. maja 2005., zavedeno 17. maja 2005.

⁸⁰ (*Ex parte*) Obavijest Tužilaštva o prijemu pismene obaveze u skladu s Nalogom Žalbenog vijeća od 13. maja 2005, 15. jul 2005.

⁸¹ (*Ex parte*) Zahtjev tužioca za izmjenu zaštitnih mjera (Povjerljivi dodaci), potpisano 23. augusta 2005., zavedeno 24. augusta 2005. Dana 26. augusta 2005. dostavljeni su i Dopuna i *Corrigendum* (povjerljivo *ex parte*).

⁸² Nalog o izmjeni zaštitnih mjera (*ex parte*), 12. septembar 2005.

⁸³ (*Ex parte – Povjerljivo*) Zahtjev odbrane za izmjenu zaštitnih mjera u drugim predmetima pred Međunarodnim sudom, potpisano 3. juna 2005., zavedeno 6. juna 2005.

⁸⁴ Nalog o izmjeni zaštitnih mjera (povjerljivo i *ex parte*), 29. juna 2005.

⁸⁵ Zahtjev odbrane za izmjenu zaštitnih mjera u drugim predmetima pred Međunarodnim sudom, 18. oktobar 2005.

⁸⁶ Nalog o izmjeni zaštitnih mjera (povjerljivo i *ex parte*), 7. novembar 2005.

⁸⁷ Zahtjev Miće Stanišića za pristup svim povjerljivim materijalima iz predmeta *Brđanin*, 22. novembar 2006.

⁸⁸ Odluka po zahtjevu Miće Stanišića za pristup svim povjerljivim materijalima iz predmeta *Brđanin*, 24. januar 2007.

J. Nalog tužiocu

38. Na osnovu pravila 54., Žalbeno vijeće je 27. oktobra 2006 *proprio motu* izdalo nalog tužiocu da dostavi podnesak u kojem će se izjasniti o tome da li bi, ako bude usvojena tužiočev 2. žalbena osnova i ako onda Brđaninova odgovornost bude ocjenjivana u svjetlu UZP-a, bili ostvareni elementi odgovornosti na osnovu UZP-a s obzirom na sporazum *inter partes* na suđenju i na osnovu zapisnika suđenja.⁸⁹

39. Dana 13. novembra 2006., tužilac je dostavio Odgovor na nalog Žalbenog vijeća od 27. oktobra 2006. u vezi sa zaključcima Pretresnog vijeća koji bi mogli ići u prilog osuđujućoj presudi za udruženi zločinački poduhvat.⁹⁰ Brđanin se odlučio da ne dostavlja nikakvu pismenu repliku u vezi s tim pitanjem. Međutim, istog su se problema i tužilac i Brđanin dotaknuli na pretresu u žalbenom postupku.

K. Zahtjev za povlačenje branioca

40. U svom pismu od 28. novembra 2006. Brđanin je iznio pritužbe u pogledu svog branioca koji, po njegovim navodima, nije uspostavio pravu komunikaciju s njim, i zahtijevao da se on povuče. Postupajući kao ovlaštenu organ u ovom domenu Sekretarijat je 5. decembra 2006. odbacio taj zahtjev. Taj problem je pomenut i na pretresu u žalbenom postupku, kojom prilikom je Brđanin izjavio da stvar smatra riješenom.⁹¹

L. Pretres u žalbenom postupku

41. Na osnovu Naloga o rasporedu od 3. oktobra 2006. i Naloga o rasporedu od 3. novembra 2006., 7. i 8. decembra 2006. održani su pretresi o meritornim pitanjima obiju žalbi (dalje u tekstu: žalbeni pretres).⁹² Dodatnih dokaza nije bilo.

42. Shodno odobrenju iz Odluke koju je Žalbeno vijeće izdalo 7. novembra 2005.,⁹³ Udruženje branilaca je nastupilo pred Žalbenim vijećem u svojstvu *amicus curiae* u vezi sa tužiočevom 1. žalbenom osnovom.

M. Zahtjev za privremeno puštanje na slobodu

43. Dana 7. februara 2007., Brđanin je dostavio Zahtjev za privremeno puštanje na slobodu kako bi mu se omogućilo da obiđe rodbinu, uz koji je priložio garancije Vlade Republike Srpske.⁹⁴ Tužilac je 13. februara 2007. dostavio odgovor.⁹⁵ Žalbeno vijeće je 23. februara 2007. odbilo taj zahtjev.⁹⁶

⁸⁹ Nalog Tužilaštvu, 27. oktobar 2006.

⁹⁰ Odgovor tužioca na pitanje o UZP-u koje je postavilo Žalbeno vijeće, 13. novembar 2006.

⁹¹ AT od 7. decembra 2006., str. 47-48, AT od 8. decembra 2006., str. 196.

⁹² Nalog o rasporedu za žalbeni pretres, 3. oktobar 2006., Nalog o rasporedu za pripremu žalbenog pretresa, 3. novembar 2006.

⁹³ Odluka po Zahtjevu Udruženja branilaca za učešće u usmenom iznošenju argumenata, 7. novembar 2005.

⁹⁴ Zahtjev za privremeno puštanje na slobodu, 7. februar 2007., *Addendum*, 7. februar 2007.

⁹⁵ Odgovor tužioca na Brđaninov Zahtjev za privremeno puštanje na slobodu, 13. februar 2007., i Corrigendum i Amandman na Odgovor tužioca na Brđaninov Zahtjev za privremeno puštanje na slobodu, 13. februar 2007.

⁹⁶ Odluka po zahtjevu Radoslava Brđanina za privremeno puštanje na slobodu, 23. februar 2007.

XV DODATAK B: GLOSAR

A. Sudska praksa

1. MKSJ

ALEKSOVSKI

Tužilac protiv Zlatka Aleksovskog, predmet br. IT-95-14/1-T, Presuda, 25. juni 1999. (dalje u tekstu: Prvostepena presuda u predmetu *Aleksovski*).

Tužilac protiv Zlatka Aleksovskog, predmet br. IT-95-14/1-A, Presuda, 24. mart 2000. (dalje u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*).

BABIĆ

Tužilac protiv Milana Babića, predmet br. IT-03-72-S, Presuda o kazni, 29. juni 2004. (dalje u tekstu: *Presuda o kazni u predmetu Babić*).

Tužilac protiv Milana Babića, predmet br. IT-03-72-A, Presuda po žalbi na kaznu, 18. juli 2005. (dalje u tekstu: Drugostepena presuda o kazni u predmetu *Babić*).

BLAGOJEVIĆ I JOKIĆ

Tužilac protiv Vidoja Blagojevića i Dragana Jokića, predmet br. IT-02-06-T, Presuda, 17. januar 2005. (dalje u tekstu: Prvostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*).

BLAŠKIĆ

Tužilac protiv Tihomira Blaškića, predmet br. IT-95-14-T, Presuda, 3. mart 2000. (dalje u tekstu: Prvostepena presuda u predmetu *Blaškić*).

Tužilac protiv Tihomira Blaškića, predmet br. IT-95-14-A, Presuda, 29. juli 2004. (dalje u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*).

BRĐANIN

Tužilac protiv Radoslava Brđanina, predmet br. IT-99-36-A, Odluka po interlokutornoj žalbi, 19. mart 2004. (dalje u tekstu: Odluka po interlokutornoj žalbi).

Tužilac protiv Radoslava Brđanina, predmet br. IT-99-36-T, Presuda, 1. septembar 2004. (dalje u tekstu: Prvostepena presuda).

ČELEBIĆI

Tužilac protiv Zejnila Delalića, Zdravka Mucića zvanog "Pavo", Hazima Delića i Esada Landže zvanog "Zenga", predmet br. IT-96-21-T, Presuda, 16. novembar 1998. (dalje u tekstu: Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*).

Tužilac protiv Zejnila Delalića, Zdravka Mucića zvanog "Pavo", Hazima Delića i Esada Landže zvanog "Zenga", predmet br. IT-96-21-A, Presuda, 20. februar 2001. (dalje u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*).

DERONJIĆ

Tužilac protiv Miroslava Deronjića, predmet br. IT-02-61-S, Presuda o kazni, 30. mart 2004. (dalje u tekstu: *Presuda o kazni u predmetu Deronjić*).

Tužilac protiv Miroslava Deronjića, predmet br. IT-02-61-A, Presuda po žalbi na kaznu, 20. juli 2005. (dalje u tekstu: Drugostepena presuda o kazni u predmetu *Deronjić*).

FURUNDŽIJA

Tužilac protiv Ante Furundžije, predmet br. IT-95-17/1-T, Presuda, 10. decembar 1998. (dalje u tekstu: Prvostepena presuda u predmetu *Furundžija*).

Tužilac protiv Ante Furundžije, predmet br. IT-95-17/1-A, Presuda, 21. juli 2000. (dalje u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Furundžija*).

GALIĆ

Tužilac protiv Stanislava Galića, predmet br. IT-98-29-S, Presuda i mišljenje, 30. mart 2004. (dalje u tekstu: Prvostepena presuda u predmetu *Galić*).

Tužilac protiv Stanislava Galića, predmet br. IT-98-29-A, Presuda, 30. novembar 2006. (dalje u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Galić*).

JELISIĆ

Tužilac protiv Gorana Jelisića, predmet br. IT-95-10-A, Presuda, 5. juli 2001. (dalje u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Jelisić*).

M. JOKIĆ

Tužilac protiv Miodraga Jokića, predmet br. IT-01-42/1-A, Presuda po žalbi na kaznu, 30. august 2005. (dalje u tekstu: *Presuda po žalbi na kaznu u predmetu M. Jokić*).

KORDIĆ I ČERKEZ

Tužilac protiv Darija Kordića i Marija Čerkeza, predmet br. IT-95-14/2-T, Presuda, 26. februar 2001. (dalje u tekstu: Prvostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*).

Tužilac protiv Darija Kordića i Marija Čerkeza, predmet br. IT-95-14/2-A, Presuda, 17. decembar 2004. (dalje u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*).

KRAJIŠNIK

Tužilac protiv Momčila Krajišnika, predmet br. IT-00-39-T, /Presuda/ 27. septembar 2006. (dalje u tekstu: Prvostepena presuda u predmetu *Krajišnik*).

KRNOJELAC

Tužilac protiv Milorada Krnojelca, predmet br. IT-97-25-T, Presuda, 15. mart 2002. (dalje u tekstu: Prvostepena presuda u predmetu *Krnojelac*).

Tužilac protiv Milorada Krnojelca, predmet br. IT-97-25-A, Presuda, 17. septembar 2003. (dalje u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*).

KRSTIĆ

Tužilac protiv Radislava Krstića, predmet br. IT-98-33-T, Presuda, 2. august 2001. (dalje u tekstu: Prvostepena presuda u predmetu *Krstić*).

Tužilac protiv Radislava Krstića, predmet br. IT-98-33-A, Presuda, 19. april 2004. (dalje u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*).

KUNARAC

Tužilac protiv Dragoljuba Kunarca, Radomira Kovača i Zorana Vukovića, predmet br. IT-96-23-T i IT-96-23/1-T, Presuda, 22. februar 2001. (dalje u tekstu: Prvostepena presuda u predmetu *Kunarc i drugi*).

Tužilac protiv Dragoljuba Kunarca, Radomira Kovača i Zorana Vukovića, predmet br. IT-96-23&IT-96-23/1-A, Presuda, 12. juni 2002. (dalje u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Kunarc i drugi*).

KUPREŠKIĆ

Tužilac protiv Zorana Kupreškića, Mirjana Kupreškića, Vlatka Kupreškića, Drage Josipovića, Dragana Papića i Vladimira Šantića zvanog "Vlado", predmet br. IT-95-16-T, Presuda, 14. januar 2000. (dalje u tekstu: Prvostepena presuda u predmetu Kupreškić i drugi).

Tužilac protiv Zorana Kupreškića, Mirjana Kupreškića, Vlatka Kupreškića, Drage Josipovića i Vladimira Šantića, predmet br. IT-95-16-A, Presuda po žalbama, 23. oktobar 2001. (dalje u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu Kupreškić i drugi).

KVOČKA

Tužilac protiv Miroslava Kvočke, Milojice Kosa, Mlađe Radića, Zorana Žigića i Dragoljuba Prcaća, predmet br. IT-98-30/1-T, Presuda, 2. novembar 2001. (dalje u tekstu: Prvostepena presuda u predmetu Kvočka i drugi).

Tužilac protiv Miroslava Kvočke, Mlađe Radića, Zorana Žigića i Dragoljuba Prcaća, predmet br. IT-98-30/1-A, Presuda, 28. februar 2005. (dalje u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu Kvočka i drugi).

MILUTINOVIĆ

Tužilac protiv Milana Milutinovića, Nikole Šainovića, Dragoljuba Ojdanića, Nebojše Pavkovića, Vladimira Lazarevića, Vlastimira Đorđevića i Sretena Lukića, predmet br. IT-05-87-PT, Odluka po Ojdanićevom podnesku kojim se osporava nadležnost: posredno saizvršilaštvo, 22. mart 2006. (dalje u tekstu: Odluka po Ojdanićevom prigovoru na nadležnost u predmetu Milutinović i drugi).

NALETILIĆ I MARTINOVIĆ

Tužilac protiv Mladena Naletilića i Vinka Martinovića, predmet br. IT-98-34-T, Presuda, 31. mart 2003. (dalje u tekstu: Prvostepena presuda u predmetu Naletilić).

Tužilac protiv Mladena Naletilića i Vinka Martinovića, predmet br. IT-98-34-A, Presuda, 3. maj 2006. (dalje u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu Naletilić).

D. NIKOLIĆ

Tužilac protiv Dragana Nikolića, predmet br. IT-94-2-S, Presuda o kazni, 18. decembar 2003. (dalje u tekstu: Presuda o kazni u predmetu Dragan Nikolić).

Tužilac protiv Dragana Nikolića, predmet br. IT-94-2-A, Presuda po žalbi na kaznu, 4. februar 2005. (dalje u tekstu: Presuda po žalbi na kaznu u predmetu Dragan Nikolić).

M. NIKOLIĆ

Tužilac protiv Momira Nikolića, predmet br. IT-02-60/1-A, Presuda po žalbi na kaznu, (dalje u tekstu: Presuda po žalbi na kaznu u predmetu M. Nikolić).

ORIĆ

Tužilac protiv Nasera Orića, predmet br. IT-03-68-T, Presuda, 30. juni 2006. (dalje u tekstu: Prvostepena presuda u predmetu Orić).

B. SIMIĆ

Tužilac protiv Blagoja Simića, Miroslava Tadića i Sime Zarića, predmet br. IT-95-9-T, Presuda, 17. oktobar 2003. (dalje u tekstu: Prvostepena presuda u predmetu Simić i drugi).

Tužilac protiv Blagoja Simića, predmet br. IT-95-9-A, Presuda, 28. novembar 2006. (dalje u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu Simić i drugi).

STAKIĆ

Tužilac protiv Milomira Stakića, predmet br. IT-97-24-T, Presuda, 31. juli 2003. (dalje u tekstu: Prvostepena presuda u predmetu Stakić).

Tužilac protiv Milomira Stakića, predmet br. IT-97-24-A, Presuda, 22. mart 2006. (dalje u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*).

STRUGAR

Tužilac protiv Pavla Strugara, predmet br. IT-01-42-T, Presuda, 31. januar 2005. (dalje u tekstu: Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*).

TADIĆ

Tužilac protiv Duška Tadića zvanog "Dule", predmet br. IT-94-1-AR-72, Odluka po interlokutornoj žalbi odbrane na nadležnost suda, 2. oktobar 1995. (dalje u tekstu: Pravosnažna odluka o nadležnosti u predmetu *Tadić*).

Tužilac protiv Duška Tadića zvanog "Dule", predmet br. IT-94-1-T, Mišljenje i presuda, 7. maj 1997. (dalje u tekstu: Prvostepena presuda u predmetu *Tadić*).

Tužilac protiv Duška Tadića zvanog "Dule", predmet br. IT-94-1-A, Presuda, 15. juli 1999. (dalje u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*).

Tužilac protiv Duška Tadića zvanog "Dule", predmet br. IT-94-1-A i IT-94-1-Abis, Presuda o žalbi na kaznu, 26. januar 2000. (dalje u tekstu: Drugostepena presuda o kazni u predmetu *Tadić*).

VASILJEVIĆ

Tužilac protiv Mitra Vasiljevića, predmet br. IT-98-32-T, Presuda, 29. novembar 2002. (dalje u tekstu: Prvostepena presuda u predmetu *Vasiljević*).

Tužilac protiv Mitra Vasiljevića, predmet br. IT-98-32-A, Presuda, 25. februar 2004. (dalje u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*).

2. MKSR

AKAYESU

Tužilac protiv Jean-Paula Akayesua, predmet br. ICTR-96-4-T, Judgement /Presuda/, 2. septembar 1998. (dalje u tekstu: Prvostepena presuda u predmetu *Akayesu*).

Tužilac protiv Jean-Paula Akayesua, predmet br. ICTR-96-4-A, Judgement, 1. juni 2001. (dalje u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Akayesu*).

BAGILISHEMA

Tužilac protiv Ignaca Bagilisheme, predmet br. ICTR-95-1A-T, Judgement, 7. juni 2001. (dalje u tekstu: Prvostepena presuda u predmetu *Bagilishema*).

Tužilac protiv Ignaca Bagilisheme, predmet br. ICTR-95-1A-A, Judgement, 3. juli 2002. (dalje u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Bagilishema*).

GACUMBITSI

Sylvestre Gacumbitsi protiv tužioca, predmet br. ICTR-2001-64-A, Judgement, 7. juli 2006. (dalje u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Gacumbitsi*).

KAJELIJELI

Juvénal Kajelijeli protiv tužioca, predmet br. ICTR-98-44A-A, Judgement, 23. maj 2005. (dalje u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Kajelijeli*).

KAMBANDA

Jean Kambanda protiv tužioca, predmet br. ICTR-97-23-A, Judgement, 19. oktobar 2000. (dalje u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Kambanda*).

KAYISHEMA I RUZINDANA

Tužilac protiv Clémenta Kayisheme i Obeda Ruzindane, predmet br. ICTR-95-1-T, Judgement, 21. maj 1999. (dalje u tekstu: Prvostepena presuda u predmetu *Kayishema i Ruzindana*).

Tužilac protiv Clémenta Kayisheme i Obeda Ruzindane, predmet br. ICTR-95-1-A, Judgement (Reasons) /Presuda (Obrazloženje)/, 1. juni 2001. (dalje u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Kayishema i Ruzindana*).

MUSEMA

Alfred Musema protiv tužioca, predmet br. ICTR-96-13-A, Judgement, 16. novembar 2001. (dalje u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Musema*).

NDINDABAHIZI

Tužilac protiv Emmanuel Ndindabahizija, predmet br. ICTR-2001-71-I, Judgement and Sentence /Presuda s presudom o kazni/, 15. juli 2004. (dalje u tekstu: Prvostepena presuda u predmetu *Ndindabahizi*).

NIYTEGEKA

Eliezer Niyitegeka protiv tužioca, predmet br. ICTR-96-14-A, Judgement, 9. juli 2004. (dalje u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Niyitegeka*).

NTAGERURA

Tužilac protiv Andréa Ntagerure, Emmanuela Bagambikija i Samuela Imanishimwea, predmet br. ICTR-99-46-T, Judgement and Sentence, /presuda s presudnom o kazni/ 25. februar 2004. (dalje u tekstu: Prvostepena presuda u predmetu *Ntagerura i dr.*).

Tužilac protiv Andréa Ntagerure, Emmanuela Bagambikija i Samuela Imanishimwea, predmet br. ICTR-99-46-A, Arrêt /Drugostepena presuda/, 7. juli 2006. (dalje u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Ntagerura i dr.*).

NTAKIRUTIMANA

Tužilac protiv Elizaphana Ntakirutimane i Gérarda Ntakirutimane, predmeti br. ICTR-96-10-A i ICTR-96-17-A, Appeal Judgement /Pravosnažna presuda/, 13. decembar 2004. (dalje u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Ntakirutimana*).

RUTAGANDA

Georges Anderson Nderubunwe Rutaganda protiv tužioca, predmet br. ICTR-96-3-A, Judgement, 26. maj 2003. (dalje u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Rutaganda*).

RUTAGANIRA

Tužilac protiv Vincenta Rutaganire, predmet br. ICTR-95-1C-T, Judgement, 14. mart 2005. (dalje u tekstu: Prvostepena presuda u predmetu *Rutaganira*).

RWAMAKUBA

Tužilac protiv Andréa Rwamakube, predmet br. ICTR-98-44-AR72.4, Decision on Interlocutory Appeal Regarding Application of Joint Criminal Enterprise to the Crime of Genocide /Odluka po interlokutornoj žalbi u vezi s primjenom udruženog zločinačkog poduhvata na zločin genocida/, 22. oktobar 2004. (dalje u tekstu: Pravosnažna odluka o UZP-u u predmetu *Rwamakuba*).

SEMANZA

Tužilac protiv Laurenta Semanze, predmet br. ICTR-97-20-T, Judgement and Sentence, 15. maj 2003. (dalje u tekstu: Prvostepena presuda u predmetu *Semanza*).

Laurent Semanza protiv tužioca, predmet br. ICTR-97-20-A, Judgement, 20. maj 2005. (dalje u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Semanza*).

3. Sudske odluke u vezi sa zločinima počinjenim tokom II svjetskog rata

Predmet *Podmetanje požara u sinagogi* (1949.), *Entscheidungen des Obersten Gerichtshofs für die britische Zone in Strafsachen /Odluke viših sudova u britanskoj krivično-pravosudnoj zoni/*, sv. 2.

Suđenje Feursteinu i drugima: Trial of Feurstein et al., Proceedings of a War Crimes Trial held at Hamburg, Germany (4-24 August, 1948) /Dokumenti suđenja za ratne zločine u Hamburgu, Njemačka, 4 -24. augusta 1948./, presuda od 24. augusta 1948.

Predmet *SAD protiv Altstoettera i drugih: United States v. Altstoetter et al.*, Vojni tribunal SAD, Judgement /Presuda/, 3.-4. decembar 1947., u *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals under Control Council Law No. 10 /Suđenja ratnim zločincima pred vojnim tribunalima u Nürnbergu po zakonu br. 10 Kontrolnog savjeta/* (1951.), sv. III (dalje u tekstu: predmet *Pravosuđe*)

SAD protiv Greifelta, Creutza i drugih: United States v. Greifelt, Creutz et al., Vojni tribunal SAD, Judgement, 10. mart 1948., u *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals under Control Council Law No. 10* (1951.), sv. V. (dalje u tekstu: predmet *RuSHA*)

SAD protiv Otta Ohlendorfa i drugih: United States v. Otto Ohlendorf et al., Vojni tribunal SAD, Judgement, 8. i 9. april 1948., u *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals under Control Council Law No. 10* (1950.) sv. IV. (dalje u tekstu: predmet *Einsatzgruppen*)

4. Odluke drugih sudova

Akkoç protiv Turske: Akkoç v. Turkey, predmet br. 22947/93 i 22948/93, ECHR 2000-X.

Aydın protiv Turske: Aydın v. Turkey, presuda od 25. septembra 1997., *Reports of Judgments and Decisions 1997-VI /Izvjestaji o presudama i odlukama/*.

Ilhan protiv Turske: Ilhan v. Turkey [GC], predmet br. 22277/93, ECHR 2000-VII.

Salman protiv Turske: Salman v. Turkey [GC], predmet br. 21986/93, ECHR 2000-VII.

Selmouni protiv Francuske: Selmouni v. France [GC], predmet br. 25803/94, ECHR 1999-V.

B. Ostali pravni izvori

1. Stručna literatura, priručnici i zbornici

Jean-Marie Henckaerts - Louise Doswald-Beck, *Customary International Humanitarian Law /Običajno međunarodno pravo/*, sv. 1: *Rules /Pravila/* (Cambridge University Press, Cambridge, 2005.) (dalje u tekstu: Henckaerts - Doswald-Beck, *Customary Humanitarian Law*).

J. Herman Burgers - Hans Danelius, *The United Nations Convention against Torture: A Handbook on the Convention against Torture and Other Cruel Inhuman or Degrading Treatment or Punishment /Konvencija Ujedinjenih nacija protiv mučenja: Priručnik o Konvenciji protiv mučenja i drugih okrutnih, nehumanih ili ponižavajućih oblika postupanja ili kažnjavanja/* (Martinus Nijhoff, 1988.) (dalje u tekstu: Priručnik o KPM).

2. Ostali pravni izvori

Zamjenik saveznog javnog tužioca: Mišljenje s tumačenjem, 30. decembar 2004., dostupno na internet-adresi: <http://www.usdoj.gov/olc/18usc23402340a2.htm> (dalje u tekstu: Levinov memorandum).

Prijevod

Memorandum from Jay S. Bybee, Assistant Attorney General, U.S. Dept of Justice, to Alberto R. Gonzales, Counsel to the President /Jay S. Bybee, pomoćnik saveznog javnog tužioca, Ministarstvo pravde SAD, Memorandum Albertu R. Gonzalesu, savjetniku predsjednika/, internet-adresa: http://www.humanrightsfirst.org/us_law/etn/gonzales/memos_dir/memo_20020801_JD_%20Gonz_.pdf (dalje u tekstu: Bybeejev memorandum).

Komisija UN-a za ljudska prava, *Report by the Special Rapporteur on torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment /Izvještaj specijalnog izvještaca o mučenju i drugim okrutnim, nehumanim ili ponižavajućim oblicima postupanja ili kažnjavanja/ (specijalnog izvještaca g. P. Kooijmansa), UN Doc. E/CN.4/1986/15, 19. februar 1986.*

C. Spisak skraćenica, akronima i kratkih referenci

U skladu s pravilom 2(B) Pravilnika o postupku i dokazima, muški rod obuhvata i ženski, a jednina množinu i obrnuto.

1. KK	1. krajiški korpus (bivši 5. krajiški korpus JNA)
ARK	Autonomna Regija Krajina
AT	Transkript žalbenog pretresa u ovom predmetu. Ako nije naznačeno drugačije, svi navedeni brojevi stranica transkripta odnose se na nezvaničnu, neprečišćenu verziju transkripta.
BiH	Republika Bosna i Hercegovina
Brđaninov podnesak respondenta	Odgovor Radoslava Brđanina na Tužiočev žalbeni podnesak, datirano 10. maja 2005.
Brđaninov žalbeni podnesak	Žalbeni podnesak žalioca Brđanina, 25. juli 2005.
Brđaninov završni podnesak	Završni podnesak optuženoga (povjerljivo), 5. april 2004. (u postupku <i>Tužilac protiv Radoslava Brđanina</i> , predmet br. IT-99-36-T)
Brđaninova dopunska najava žalbe	Brđaninova dopunska najava žalbe, datirano 20. maja 2005.
Brđaninova najava žalbe	Brđaninova najava žalbe, datirano 1. oktobra 2004.
Brđaninova replika	Brđaninova replika na tužiočev podnesak respondenta, 18. oktobar 2005.
CSB	Centar službi bezbjednosti
D	Oznaka za dokazne predmete odbrane
Dopunski protokol I	Dopunski protokol Ženevskih konvencija od 12. augusta 1949. o zaštiti žrtava međunarodnih oružanih sukoba (Protokol I), 8. jun 1977., 1125 U.N.T.S. 3
DP	Dokazni predmet
ECHR	Evropski sud za ljudska prava
Evropska konvencija	Konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda od 4. novembra 1950. (Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava), 213 U.N.T.S. 221
HDZ	Hrvatska demokratska zajednica
JNA	Jugoslovenska narodna armija
Konvencija protiv mučenja	Konvencija protiv mučenja i drugog okrutnog, nehumanog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja, 10. decembar 1948., U.N.T.S., tom 1465, str. 85
Međunarodni pakt	Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, usvojen od strane Generalne skupštine 16. decembra 1966., stupio na snagu 23. marta 1976., 999 U.N.T.S. 171
Međunarodni sud	<i>Vidi</i> MKSJ
MKS	Međunarodni krivični sud
MKSJ	Međunarodni sud za krivično gonjenje osoba odgovornih za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava počinjena na teritoriji bivše Jugoslavije od 1991. godine, i "Međunarodni sud"

MKSR, ICTR	Međunarodni sud za krivično gonjenje osoba odgovornih za genocid i druga teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava počinjena na teritoriji Ruande i državljana Ruande odgovornih za genocid i druga takva kršenja počinjena na teritorijama susjednih država između 1. januara 1994. i 31. decembra 1994.
MUP	Ministarstvo unutrašnjih poslova
Nirnberška presuda	Suđenje glavnim ratnim zločincima pred Međunarodnim vojnim tribunalom, Nürnberg, 14. novembar 1945. - 1. oktobar 1946.
Nirnberški sud	Međunarodni vojni tribunal u Nürnbergu za pravedno i hitno suđenje i kažnjavanje najvećih ratnih zločinaca evropskih sila Osovine, osnovan 8. augusta 1945.
Obrana	Brđanin i/ili Brđaninov branilac na suđenju
Optužnica	<i>Tužilac protiv Radoslava Brđanina</i> , predmet br. IT-99-36, Šesta izmijenjena optužnica, 9. decembar 2003.
P	Oznaka za dokazne predmete optužbe
Podnesak <i>amicus curiae</i>	Podnesak Udruženja branilaca MKSJ-a u svojstvu <i>amicus curiae</i> , zavedeno 5. jula 2005.
Pravilnik	Pravilnik o postupku i dokazima MKSJ-a
Prvostepena presuda	<i>Tužilac protiv Radoslava Brđanina</i> , predmet br. IT-99-36-T, Prvostepena presuda, 1. septembar 2004.
RFI	Relevantni fizički izvršilac / izvršioci
Rimski statut	Statut Međunarodnog krivičnog suda usvojen u Rimu 17. jula 1998., stupio na snagu 1. jula 2002.
SAO	Srpska autonomna oblast
SDA	Stranka demokratske akcije (glavna politička stranka bosanskih Muslimana)
SDS	Srpska demokratska stranka (glavna politička stranka bosanskih Srba)
SFOR	Stabilizacijske snage
SJB	Stanica javne bezbjednosti
Skupština bosanskih Srba	<i>Vidi</i> Skupština SrBiH
Skupština SrBiH	Skupština srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, osnovana 24. oktobra 1991.
SOS	Srpske odbrambene snage (paravojna formacija)
SrBiH	Srpska Republika Bosna i Hercegovina, kasnije promijenila naziv u Republika Srpska
SRJ	Savezna Republika Jugoslavija
Statut	Statut MKSJ-a, s izmjenama i dopunama
SUP	Sekretarijat za unutrašnje poslove
T	Stranica transkripta sa pretresa u prvostepenom postupku u ovom predmetu. Ako nije naznačeno drugačije, svi navedeni brojevi stranica odnose se na nezvaničnu, neprečišćenu verziju transkripta.

TO	Teritorijalna odbrana
Tužilac	Tužilaštvo, optužba kao strana u postupku
Tužiočev podnesak respondenta	Tužiočev podnesak respondenta, zavedeno 19. oktobra 2005. (povjerljiva verzija je zavedena 3. oktobra 2005.)
Tužiočev žalbeni podnesak	Tužiočev žalbeni podnesak, datirano 28. januara 2005.
Tužiočeva najava žalbe	Tužiočeva najava žalbe, datirano 30. septembra 2004.
Tužiočeva replika	Tužiočeva replika na žalbeni podnesak, datirano 25. maja 2005. (25. maja 2005. dostavljena je i povjerljiva verzija)
Tužiočeva replika <i>amicus-u</i>	Replika tužilaštva na Podnesak <i>amicus curiae</i> – Udruženja branilaca MKSJ, datirano 20. jula 2005.
Udruženje branilaca	Udruženje branilaca odbrane koji postupaju pred MKSJ-om
UN	Ujedinjene nacije
UNHCR	Visoki komesarijat Ujedinjenih nacija za izbjeglice
UZP	Udruženi zločinački poduhvat
VRS	Vojska Srpske Republike Bosne i Hercegovine, <i>kasnije</i> Vojska Republike Srpske
Ženevska konvencija IV	Ženevska konvencija IV o zaštiti građanskih osoba u vrijeme rata, od 12. augusta 1949., 75 U.N.T.S. 287
Ženevske konvencije	Ženevske konvencije od I do IV, od 12. augusta 1949.